ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى ـ رويۇڭ سامان بولماس

يېڭى هايات

Жаңа Өмір

1996
ژىل
2 ـ مارت
(نەۋرۇز)
شەنبە
№9
(4020)

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي ـ سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970 ـ ژىلى 1 ـ يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

● بۇگۇنكى هايات كورۇنۇشلىرى

«ئولگەننىڭ ئۇستىگە تەپتى»... دېگەن شۇ

هازىرقى قىيىنچىلىق زاماندا ئادەملەر ئاغرىپ قىلىشتىنمۇ قورقىدىغان بولۇپ قالدى. قورقمايچۇ؟ پۇلى بارلار ئاغرىقخانىلاردا يېتىپ، ياخشى دورىلار بىلەن ساقىيىشى مۇمكىن، پۇلى يوقلار، گەرچە ئاغرىقخانىلاردا ياتسىمۇ، ئۇنۇم بېرىدىغان دورىلارغا ئاخچا تاپالماي، ئەجىلىدىن بۇرۇن ئولۇپ كېتىشى ھېچ گەپ ئەمەس. چۇنكى، هازىر ئاغرىقلار ئىككى سورتقا بولۇنگەن. ئاغرىقخانىلاردا پۇلى بار ئاغرىقلار ئۇچۇن ھەق تولەپ داۋالايدىغان ئالاھىدە بولۇم ـ پالاتىلار ئاجرىتىلغان. ئۇلارغا تەجرىبىلىك دوختۇرلار بولۇنگەن بولۇپ، پالاتىلارنىڭ تازىلىغى، ھەمشىرىلەرنىڭ كۇتۇمىمۇ ئىنتايىن ياخشى. ئەندى پۇلى يوق ئېغىر ئاغرىقلار ئۇمۇمىي پالاتىلارغا ياتقۇزۇلىدۇ. ئۇ يەردە بېرىلىدىغان دورا، تاماق، تازىلىق ۋە كۇتۇم پۇللۇق پالاتىلارغا زادىلا ئوخشىمايدۇ.

يېقىندا مېنىڭ بىر تونۇشۇم ئۇچەي يارىسى كېسىلىگە دۇچار بولۇپ، ئالمۇتىدىكى ئەڭ چوڭ ئاغرىقخانىنىڭ ھەق تولەپ داۋالىنىدىغان بولۇمىدە ژىگىرمە كۇن يېتىپ، ساقىيىپ چىقتى. قانچە تولەپتۇ دەيسىز؟ كۇنىگە ئىككى مىڭ تەڭگىدىن 40 مىڭ تەڭگە بېرىپتۇ!

ئالمۇتا ماڭلىيىدىكى يېزىلارنىڭ بىرىدە تۇرۇشلۇق م. ئاكىنىڭ ئائىلىسىدە يۇز بەرگەن مونۇ ۋاقىە تېخىمۇ ئىچىنىشلىق. بۇ ئائىلىدە كېيىنكى ئىككى ـ ئۇچ ژىل ئىچىدە بالاغەتكە يەتكەن تورت پەرزەندى ئارقا ـ ئارقىدىن ۋاپات بولغان. پېنسىيە بىلەن جېنىنى ئاران بېقىۋاتقان ئاتا بالىلىرىنى ھەق تولەپ داۋالايدىغان بولۇم ـ پالاتىلاردا داۋالىتالمىغان. ئۇمۇمىي پالاتىلاردا يېتىپ، دەردىگە شىپا تاپالمىغان تورتىنچى پەرزەندى ۋاپات بولغاندا «تەكشۇرەش» ئۇچۇن جەسەت ساقلايدىغان جايىغا ئېلىپ كەتكەن. ئەتىسى كىشىلەرنى نامازغا ئېتىپ قويغان ئاتا بالىسىنىڭ جەسىدىنى مورگدىن ۋاقتىدا ئالالماي، «ئولگەننىڭ ئۇستىگە تەپتى» دېگەندەك. ئۇ يەردىكى ئولۇكنى پۇل قىلىشقا كىرىشكەن جەرراھ «تىجارەتچىلەرگە» بەش مىڭ تەڭگە بېرىشكە مەجبۇر بولغان.

م. سادىروۋ.

فوتو ئېتىيۇد. كەشتىچى قىزلار

● قېرىنداشلىق مۇناسىۋەتلىرى

تەشەككۇر ئېيتىمىز

ئىران ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ قىرغىزستاندىكى باش ئەلچىخانىسى ئۇزىنىڭ دىپلوماتىك مۇناسىۋەتلىرىنى ئورناتقان كۇندىن باشلاپ، جۇمھۇرىيەت پايتەختى ـ بىشكېك شەھىرىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان قىرغىز، ئۇيغۇر قاتارلىق بىر دىنداش قېرىنداش مىللەتلەر بىلەن يېقىن ئالاقىدە بولۇۋاتىدۇ.

بولۇپمۇ، جۇمھۇرىيەتنىڭ كوپلىگەن يەرلىرىدە سېلىنىۋاتقان چوڭ ـ كىچىك مەسچىتلەرگە ماددىي ـ مەنىۋىي ياردەم بېرىشتە باش ئەلچى مۇرتازا تاۋۋاسۇلى ئەپەندى جاناپلىرى رەھبەرلىگىدىكى ئەلچىخانا ئالاھىدە رول ئوينىماقتا. مەسىلەن، بېشكېك شەھىرىدە ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى زىچ جايلاشقان توكۇلدۇش مەھەللىسىدە سېلىنىۋاتقان «ئاق مەسچىت»نىڭ هازىرقى ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلار تۇپەيلى توختاپ قالغانلىغىدىن خەۋەر تاپقان ئەلچى مۇرتازا اتاۋۋاسۇلى ئەپەندى ئۇزى مەزكۇر مەسچىتكە ئالاھىدە تەشرىپ ئېتىپ، جۇمە نامىزىنى ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى بىلەن بىللە ئوقۇپ، ئەھۋالىنى كوزدىن كەچۇرگەندىن كېيىن مەسچىتنىڭ قۇرۇلۇش ئىشىنى تامامەن پۇتىرىش ئۇچۇن مەلۇم ئىختىسادىي ياردەم بەردى ۋە هازىر مەسچىتنىڭ ئەھۋالىدىن دايىم خەۋەر ئېلىپ تۇرماقتا.

1993 ـ ژىلى ماي ئېيىدا ئىران ئىسلام جۇمھۇرىيەتىنىڭ دىني رەھبىرى ھەزىرىتى ئىمام ھۇمەينىنىڭ ۋاپات بولغانلىغىنىڭ 5 ژىللىغىنى خاتىرىلەش مەراسىمىغا قىرغىزستاندىن ۋەكىللەر تەكلىپ قىلىندى. ۋەكىلەر تەركىۋىدە 8 نەپەر ئۇيغۇر قېرىنداشلار بولۇپ، ئۇلار ئىراننىڭ ئەڭ چوڭ شەھەرلىرى بولغان تېھران مىشغەت، كۇم، قەيسىر قاتارلىق شەھەرلىرىنى زىيارەت قىلىپ، چوڭ تەسىراتلار ئىلكىدە قايتقان ئېدى.

ئوتكەن ژىلى قىرغىزستان دولەت ئۇنىۋېرستېتىنىڭ يېنىدا دەسلەپكى ئۇيغۇر فاكۇلتېتىنىڭ ئېچىلغانلىغىدىن خەۋەردار بولغان ئىران ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەلچىخانا خادىملىرى ئالىي بىلىم يۇرتىغا كېلىپ، ئۇيغۇر پېداگوگ، ستۇدېنتلىرىنى يېڭى ئوقۇش ئورنى بىلەن تەبرىكلەپ، بىر كومپلېكت ئىشخانا جىھازىسىنى سوغا قىلدى.

ئەخمەتجان غازى،
بىشكېك شەھىرى.

● ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

شەنبىدىن ـ شەنبىگىچە

پرېزىدېنت پارلامېنت پالاتىلىرىنىڭ رەئىسلىرى بىلەن ئۇچراشتى

27 ـ فېۋرال كۇنى پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ يېڭى پارلامېنتى پالاتىلىرىنىڭ رەئىسلىرى بىلەن: سېنات رەئىسى ئومىربېك بايگېلدى ۋە مەجلىس رەئىسى مارات ئوسپانوۋ بىلەن ئۇچراشتى. سوھبەت يېپىق ئىشىك شارائىتىدا ئوتتى. ئۇچرىشىشتىن كېيىن رەئىسلەر ژۇرنالىستلارغا دولەت رەھبىرى پارلامېنتىنىڭ هازىر قانداق ئىش بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلىغى، دېپۇتاتلارنىڭ تۇرمۇش مەسىلىلىرىنىڭ ھەل بولغان ـ بولمىغانلىغى، ئۇلارنىڭ قانداق قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىۋاتقانلىغى، دېپۇتاتلارنىڭ تۇراقلىق ئىشلىشى ئۇچۇن قانداق شارائىتلارنىڭ يارىتىلىۋاتقانلىغى توغرىلىق تەپسىلى سوراپ بىلگەنلىگىنى خەۋەر قىلدى.

جۇمھۇرىيەت رەھبىرى ئىختىسادىي ئىسلاھاتلارنى چاپسانلىتىشقا، خەلىقنىڭ ئاز تەمىنلەنگەن قاتلىمىنى ئىجتىمائىي جەھەتتىن ھىمايە قىلىش بويىچە ۋەزىپىلەرنى ئۇتۇقلۇق ھەل قىلىشقا يارده‌ملىشىدىغان قانۇنلارنى پارلامېنتچىلارنىڭ قوبۇل قىلىش قابىلىيىتىگە ئېگە ئېگەنلىگىگە ئىشەنچە بىلدۇردى.

ئالىي كومىسسارنى قوبۇل قىلدى

27 ـ فېۋرال كۇنى پارلامېنت سېناتىنىڭ رەئىسى ئومىربېك بايگېلدى ئالمۇتىدا بولۇۋاتقان ياۋروپىدىكى بېخەتەرلىك ۋە ھەمكارلىق بويىچە تەشكىلاتنىڭ ئاز مىللەتلەر بويىچە ئالىي كومىسسارى ماكىس ۋان دېر ستۇلنى قوبۇل قىلدى. مېھمان جۇمھۇرىيەت قانۇن چىقارغۇچى ئورگىنىنىڭ دولەت تۇزلۇشىنى مۇكەممەللەشتۇرۇشكە، ئىجتىمائىي ـ ئىختىسادىي ئىسلاھاتلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا قارىتىلغان خىزمەتلەر بىلەن، شۇنداقلا مىللەتلەر ئارامۇ ناسىۋەتلەر ساھاسىدىكى ئىشنىڭ ئەھۋالى بىلەن تونۇشتۇرۇلدى.

ئۇ. بايگېلدى پارلامېنتىنىڭ ئىجرائىي ھوكۇمەت ئوخشاش قازاقستاندا ياشايدىغان بارلىق مىللەتلەر بىلەن ئىلەتلەرگە ئىجتىمائىي ـ سىياسىي ۋە ئېگىلىك ھاياتىغا قاتنىشىشقا، ئوز تىلىنى، مەدەنىيىتىنى، ئۇرپى ـ ئادەتلىرىنى ئەركىن تەرەققىي ئەتكۇزۇشكە بىردەك ھوقۇق ۋە مۇمكۇنچىلىك بېرىدىغانلىغىنى قەيت قىلدى.

سېلىق بازار ئىختىسادىغا ماسلىشامدۇ؟

پارلامېنت مەجلىسىنىڭ رەئىسى مارات ئوسپانوۋ 27 ـ فېۋرال كۇنى سېلىق ئىنۋېستىسىيەلىرى بويىچە خەلىق ئارا مەركەزنىڭ پرېزىدېنتى دانىئېل ۋىتت بىلەن موشۇ مەركەزنىڭ ئىختىسات بويىچە مەسلىھەتچىسى چارلىز لىيۇئېرنى قوبۇل قىلدى. ئۇچرىشىش جەريانىدا سېلىق سىياسىتىنىڭ مۇئەممالىرى مۇھاكىمە قىلىندى.

سوھبەت ئاخىرىدا مەجلىس رەئىسى د. ۋىتتقا ئۇنىڭ ئىشتراكى ۋە سېلىق ئىنۋېستىسىيەلىرى بويىچە خەلىق ئارا مەركەزنىڭ ياردىمى بىلەن چىقىرىلغان سېلىق بويىچە قازاقچە ـ رۇسچە لۇغەتنى تاپشۇردى. بۇ قازاقستان ۋە م د ھ ئەللىرىدىكى تۇنجا نەشرىدۇر.

روسسىيە ئەسكەرلىرى ئېلىپ كېتىلسۇن!

هازىرقى ھاكىمىيەت بېشىدىكى چېچەن ھوكۇمىتىنىڭ قارشىلىق كورسىتىشىگە قارىماي، چېچەنستاندا چېچەن خەلقىگە قىلىنغان 1944 ـ ژىلىدىكى گېنوتسىد ـ چېچەن خەلقىنى ئوز يەرلىرىدىن مەجبۇرىي كوچىرىشنىڭ 52 ژىللىغى نىشانلاندى.

ئۇنىڭدا بۇنىڭدىن يېرىم ئەسىر بۇرۇنقى گېنوتسىدنىڭ هازىرمۇ داۋاملىشىۋاتقانلىغى ئېيتىلىپ، روسسىيە ئەسكەرلىرى ئېلىپ كېتىلسۇن! دېگەن تەلەپ قويۇلدى.

ئۇرۇش ھەرىكەتلىرى ئىنگۇشېتىيەگە يېيىلماقتا

روسسىيەنىڭ 58 ـ ئارمىيەسىنىڭ بولۇمچىلىرى ئىنگۇشېتىيەنىڭ ئارشتى يېزىسىنى قورشاۋېلىپ، ئۇنىڭ خەلقىنى ئوققا تۇتقىنىغا بىر ئاز كۇن بولدى. ئۇ يەردە ئادەملەر ھالاك بولماقتا. شۇنىڭغا قارىماي فېدېرال كۇچلەرنىڭ بىرلەشكەن توپىنىڭ باشچىلىرى، جۇملىدىن شتاپ باشلىغى گېنېرال ـ مايور نىكولاي تىكاچېۋ بىز ھېچ كىمگە تەككىنىمىز يوق دەپ ئوزىگە كىر ژۇقتىرار ئەمەس.

ئالدى بىلەن جۇمھۇرىيەتنىڭ ۋىتسى ـ پرېزىدېنتى بورىس ئاگاپوۋ، ئۇنىڭدىن كېيىن موسكۋادىن كەلگەن پرېزىدېنت رۇسلان ئاۋۇشېۋ فېدېرال ئەسكەرلىرىنىڭ ھېچ قانداق ئەسكەرتىشسىز جۇمھۇرىيەت ئىچىگە بېيىسىپ كىرىپ، ئۇرۇش ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بارغانلىغىنى قاتتىق ئەيىپلىدى ۋە ئۇلارنىڭ دەرھال كېتىشىنى تەلەپ قىلدى. روسسىيە ئەسكەرلىرى ئىنگۇشېتىيەدە دۇدايېۋچىلار ھەرىكەت قىلماقتا دېگەن بانە بىلەن تېچ ئاھالىنى ئوققا تۇتماقتا. ئۇرۇش بولۇۋاتقان يەرگە ژۇرنالىستلارمۇ، يەرلىك ھوكۇمەت ۋەكىللىرىمۇ كىرگۇزۇلمىگەن.

دۇنيا ئەيىپلىمەكتە

ئىسرائىلدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان تېررورلۇق ھەرىكەتنى پۇتكۇل دۇنيا جامائەتچىلىگى ئەيىپلىمەكتە. بۇ يەردە بومبا پارتىلىشىدىن 25 ئادەم ھالاك بولۇپ 80 دەك ئادەم يارىلانغان. خاماس ئىسلامچىلار ھەرىكەتنىڭ بۇ تېررورلۇق ئاكتى ئىسرائىل ـ پالېستىنا ئوتتۇرسىدىكى مۇزاكىرىلەرگە جىددىي نۇخسان يەتكۇزدى. ئىسرائىل ھوكۇمىتى پالېستىنا بىلەن ئوتكۇزۇلىدىغان مۇزاكىرىلەرنى توختىتىدىغانلىغىنى مەلۇم قىلدى.

ئىراق پرېزىدېنتىنىڭ كۇيۇغۇللىرى ئولتىرىلدى

باغدات تېلېۋىدېنىيەسىنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا، ئىراق پرېزىدېنتى سەددام ھۇسەيننىڭ ئىككى كۇيۇغلى ئوزلىرىنىڭ ئۇرۇق ـ تۇققانلىرى تەرىپىدىن ئولتىرىلگەن. سابىق ھەربىي باشچىلار گېنېرال ھۇسەيىن كامال ھاسان بىلەن ئۇنىڭ قېرىندىشى سەددام كامال ھاسان 1995 ـ ژىلى ئاۋگۇستتا ئىوردانىيەدىن سىياسىي باشپانا تىلەپ مەملىكەتتىن قاچقان ئېدى. ئۇلار يېقىندا ئىراققا قايتىپ كەلگەن. ئۇلار كېلىپ ئىككى كۇندىن كېيىن پرېزىدېنتنىڭ ھەر ئىككىلا قىزى ئەرلىرىدىن ئاجىراشقان ئېدى.

ئىككى سامولىيوت ئېتىپ چۇشىرىلگەن

كۇبانىڭ گاۋانا ئەترايىدىكى ھاۋا بوشلۇغىغا قانۇنسىز ئۇچۇپ كىرگەن ئىككى ئامېرىكا سامولىيوتىنى كۇبانىڭ ھەربىي ھاۋا كۇچلىرى كوپ ـ كۇندۇزى ئېتىپ چۇشەرگەن. بۇ ھەرىكەت ئامېرىكا ـ كۇبا مۇناسىۋەتلىرىگە جىددىي دەخىل يەتكۇزمەكتە. ئاق ش كۇ باغانىسىبەتەن ئىختىسادىي ئىمبارگو ـ چەكلەش سىياسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتى كوزلەۋاتىدۇ. مەزكۇر سامولىيوتلاردا كېلىپ چىقىشى كۇبالىق تورت ئامېرىكا پۇخراسى بار ئېدى.

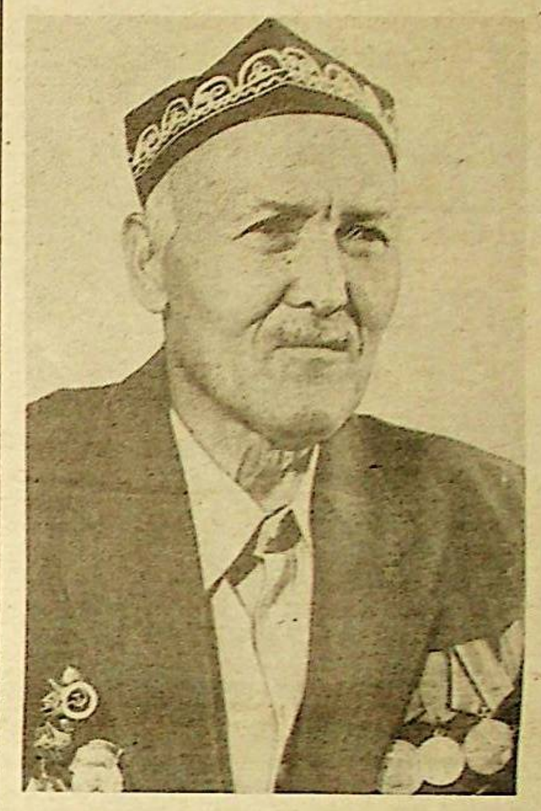

ئالمۇتا ۋىلايىتى. چېلەك ناھىيەسىنىڭ غەيرەت يېزىسىدا ئەمگەك ۋە ئۇرۇش ۋېتېرانلىرىنىڭ نامى ھورمەت بىلەن تىلغا ئېلىنىدۇ. سەۋەۋى، ئۇلار ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى غالىبىيىتىگە، ئېگىلىك ئىختىسادىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈپ، مەدەنىيىتىنى يۇكسەلدۇرۇش ئىشلىرىغا مۇناسىپ ھەسسە قوشقان.

سۈرەتلەردە: (ژۇقۇرىدىن توۋەنگە) ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ قاتناشچىسى، ئۇزاق ژىللار «ئاسى» سوۋخوزى دىرېكتورىنىڭ ئورۇنباسارى بولۇپ ئىشلىگەن يۇرت موتىۋەرى سادىق تۇردىيېۋ.

ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدا ستالىنگرادتىن بېرلىنغىچە بېرىپ، ئەجايىپ قەھرىمانلىقلار كورسەتكەن ھاپىز ئازنىباقىيېۋ.

ئەمگەك ۋېتېرانى مەمەجان تۇرغانوۋ.

ر. يۇسۇپوۋ چۇشەرگەن سۈرەتلەر.

• يېزا ھاياتى

مەخسىتىمىز - ئاھالىغا خىزمەت قىلىش

يېقىندا شتاتتىن تاشقىرى مۇخبىرىمىز چېلەك يېزىلىق ھاكىمنىڭ ئورۇنباسارى رۇسلان غۇلام ئوغلى باھاموۋقا يولۇقۇپ، ئۇنىڭدىن ئاھالىنى ئىجتىمائىي جەھەتتىن ھىمايە قىلىش ۋە باشقىمۇ كورۇلىۋاتقان چارە - تەدبىرلەر توغرىلىق مەمۇرىيەت پائالىيىتىدىكى ئىشلار ھەققىدە ئېيتىپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلغان ئېدى. توۋەندە شۇ سوھبەتنى دىققىتىڭلارغا تەۋسىيە قىلدۇق.

مۇخبىر: رۇسلان غۇلام ئوغلى، سىز ئالدى بىلەن چېلەك يېزا مەمۇرىيىتى دائىرىسىدە قانچىلىك ئادەم ياشايدۇ ۋە قانداق كارخانا، تەشكىلات ۋە باشقىمۇ بىلىم ئورۇنلىرى بارلىغى توغرىلىق توختىلىپ ئوتسىڭىز؟

ر. باھاموۋ: چېلەك يېزا مەمۇرىيىتى تېررىتورىيەسىدە ئىككى ئاھالىلىق پۇنكت بار. 18 مىللەت ۋەكىلىرىدىن تەركىپ تاپقان 28120 ئادەم ئىستىقامەت قىلىدۇ. 6477 ھويلا، 90 كارخانا ۋە مەھكىمە بار. بىر كەسپىي تېخنىكىلىق ئۇچىلىششى، سەككىز ئوتتورا ۋە باشلانغۇچ مەكتەپلەردە 5584 بالا بىلىم ئالماقتا. ئەندى مەكتەپ يېشىغىچە بولغان يەتتە بالىلار مەھكىمىلىرىدە 500گە يېقىن ياش ئوسمۇر تەربىيىلىنىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا يېزىدا تورت مەسچىت ۋە بىر چېركو بار.

مۇخبىر: ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى ۋېتېرانلىرى، ناكالار، باققۇچىسىدىن ئايرىلغانلار، ناچار تەمىنلەنگەن ئائىلىلەر بىلەن تەقىپكە ۋە چېرنوبىل زەردابىغا ئۇچرىغانلار دولەت تەرىپىدىن بېرىلىدىغان ئىمتىيازلاردىن قانداق پايدىلىنىۋاتىدۇ؟

ر. باھاموۋ: ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى قاتناشقۇچىلىرىدىن بىزدە ھازىر 145 ئادەم بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە تورت توننىدىن، ئەندى ئۇرۇشتا باققۇچىسىدىن ئايرىلغانلار 143 ئادەم بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە ئىككى توننىدىن، شۇنداقلا ناكالار ۋە ناچار تەمىنلەنگەن 547 ئادەمگە ئىككى توننىدىن ھەقسىز كومۇر بېرىش بەلگۈلەنگەن ئېدى. ھازىر ئۇلارنىڭ ئائىلىلىرىگە بارلىغى بولۇپ 835 توننا كومۇر يەتكۈزۈلدى. بۇ ئىش يەنىمۇ داۋام قىلماقتا. ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانلىرى، ناكالار شۇنداقلا باشقىمۇ ئىمتىياز، يېنىكچىلىكلەرگە ئېگە.

مۇخبىر: قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ تىل توغرىلىق قانۇنىنىڭ ئورۇنلىنىشى ۋە 2000 - ژىلغىچە قازاق تىلى ۋە باشقىمۇ تىللارنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشنىڭ دولەت پروگراممىسىنىڭ ئىجرا قىلىنىشى ھەققىدە نېمىلەرنى ئېيتقان بولار ئېدىڭىز؟

ر. باھاموۋ: يېزا مەمۇرىيىتىدە دولەت تىلىنى قوللىنىش قىسمەن ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. تىل توغرىلىق قانۇننىڭ 29 - ماددىسىغا بېنائەن كارخانا، مەھكىمە، تەشكىلاتلارنىڭ ئىش قەغەزلىرى، مورىلىرى قازاق ۋە رۇس تىللىرىدا قايتىدىن ئىشلەندى. ھەر خىل پەرمان، ئېلان ۋە ئەخباراتلار قازاق ۋە رۇس تىللىرىدا يېزىلماقتا. چەت ئەل تىلىنى ئۇگىنىش كۇرسلىرىدا قازاق تىلىمۇ ئۇگىنىلىۋاتىدۇ.

مۇخبىر: شەخسىي تۇرۇشلۇق ئوي سېلىشنى خالىغۇچى پۇخرالارنىڭ ئىلتىماسلىرى قانداق قانائەتلەندۇرىلىۋاتىدۇ؟

ر. باھاموۋ: ئوتكەن ژىلى ئوي سېلىشقا ئۇچاستىكا تەلەپ قىلغان ۋىگىرمە ئائىلىگە 1,6 گېكتار يەر بولۇپ بېرىلدى. ئەندى چېلەك يېزىسىنىڭ جەنۇبىي - غەربىي تەرىپىدە شەخسىي قۇرۇلۇشقا بەلگۈلەنگەن يەنە 60 گېكتار مەيدان بار. بىراق ھازىر قۇرۇلۇش ماتېرىاللىرى قىممەت، شەخسىي ئوي سالغۇچىلارغا بانك تەرىپىدىن قەرىز بېرىلمىگەنلىكتىن بۇ ئىش ئانچە ئىلگىرى باسمايۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن تاشقىرى ئاھالىنىڭ ئىلتىماسىغا بېنائەن ئۇلارنىڭ كوكتات بىلەن ئوزىنى ئوزى تەمىنلىشى ئۈچۈن ھەر بىر ئادەمگە 15 سوتوكتىن 50 گېكتار يەر بولۇپ بېرىلدى.

مۇخبىر: ئوتكەن بەش ژىل ئىچىدە قانچىلىك دېخان ئېگىلىگى قۇرۇلدى، ئۇلارنىڭ پائالىيىتى قانداق؟

ر. باھاموۋ: 1991 - 1995 - ژىللار ئارىلىغىدا يېزا تېررىتورىيەسى بويىچە 125 دېخان ئېگىلىگى قۇرۇلۇپ، ئۇلارغا 526 گېكتار يەر بولۇپ بېرىلدى. ئۇنىڭ 189 گېكتارى تېرىلغۇلۇق، قالغىنى ئوتلاقتۇر. ئوتكەن ژىلى بۇ يەرلەردىن 2700 سېنتنېر چوپ، 100 سېنتنېردىن كوپىرەك ئاشلىق، 640 سېنتنېر ھەر خىل كوكتات ئېلىندى.

مۇخبىر: دېخان ئېگىلىكلىرى ۋە شەخسىيلەر يېتىشتۇرگەن مەھسۇلاتنى قوبۇل قىلىدىغان مەخسۇس ئورۇنلار ۋە ئۇنى ساتىدىغان جايلار بارمۇ؟

ر. باھاموۋ: يېزا دائىرىسى بويىچە ئۇچ ئورۇندا بازار بار. مانا موشۇ بازارلاردا دېخان ئېگىلىكلىرى بىلەن كىچىك كارخانىلار ۋە شەخسىيلەر ئوزلىرى يېتىشتۇرگەن مەھسۇلاتلىرىنى ساتىدۇ. شۇنداقلا يېزا تېررىتورىيەسىدە خەلىق ئېگىلىگى توۋارلىرىنى ساتىدىغان تورت ئۇچاستكا بار. ئۇلاردىن تاشقىرى ئونلىغان چوڭ - كىچىك دوكانلار ۋە كىوسكىلار ئىشلىمەكتە. قىسقىسى، يېزىلىق مەمۇرىيەت يېزا ئاھالىسىنىڭ تۇرمۇشىغا غەمخۇرلۇق قىلىش ۋە ئۇلارغا قۇلايلىق شارائىت يارىتىش ئۈچۈن تىرىشماقتا.

سوھبەتلەشكەن ئا. مۇقەدەموۋ.
چېلەك ناھىيەسى.

• بۇگۇنكى ھايات كورۇنۇشلىرى

مال سانى بارغانسىرى ئازايماقتا، ياكى قازاقستاندا قانچىلىك مال قالدى؟

كېڭەش ئىتتىپاقى دەۋرىدە قازاقستاندا قوي سانىنى 50 مىللىونغا يەتكۈزۈش توغرىلىق تەرغىبات كەڭ قانات يايغان ئېدى. ئۇ چاغدا قارا مال - سىيىر ۋە ئىلقا، قۇش - توخۇ ۋە ئودەكمۇ خېلە نۇرغۇن ئېدى.

قازاقستان ئوز مۇستەقىللىغىنى قولغا ئېلىپ، جۇمھۇرىيەتتەمۇلۇكنى دولەت ئىختىيارىدىن ئېلىش - خۇسۇسىيلاشتۇرۇش باشلانغاندىن بېرى مال سانى ناھايىتى كوپ مىقداردا كامىيىپ كەتتى. بۇنى جۇمھۇرىيەتلىك ستاتىستىكا ۋە تەتقىقات بويىچە دولەت كومىتېتى ئوتكەن ژىلى (دېكابرنى ئوز ئىچىگە ئالغان ھالدا) ئېلىپ بارغان دولەت ئېگىلىگى ۋە شەخسىيلەر قولىدىكى بارلىق مالنى تىزىمغا ئېلىش نەتىجىسى روشەن كورسىتىپ بېرىدۇ. ئەگەر 1985 - ژىلى قازاقستاندا قوي - ئوشكە سانى 35 مىللىون 485 مىڭ، قارامال 9 مىللىون 165 مىڭ، قۇش 55 مىللىون 434 مىڭ بولغان بولسا، 1995 - ژىلى قوي - ئوشكە سانى 19 مىللىون 383 مىڭغا، قارا مال 6 مىللىون 868 مىڭغا، قۇش سانى 20 مىللىون 359 مىڭغا چۇشۇپ قالغان. باشقىچە ئېيتقاندا كېيىنكى ئون ژىل ئىچىدە قوي - ئوشكە سانى 16 مىللىوندىن، قارا مال سانى 2 مىللىوندىن، قۇش سانى 35 مىللىوندىن كوپىرەك ئازىيىپ كەتكەن. بولۇپمۇ بۇ ئازىيىشنىڭ ئاساسىي قىسمى كېيىنكى ئۇچ ژىلدا يۇز بەرگەن.

مال سانىنىڭ مۇنچىلىك قىسقا ۋاقىت ئىچىدە شۇنچىلىك كوپ كامىيىپ كېتىشىگە نېمە سەۋەپ بولدى؟ بۇنىڭ سەۋەپلىرى كوپ. بىرىنچىدىن، دولەت تۇزۇمى ئوزگىرىشى بىلەن جەمىيەت ھاياتىنىڭ بارلىق ساھالىرىدا ئېگىدارسىزلىق يۇز بەردى. نەتىجىدە جەمىيەت مېلى تالان - تاراجغا ئۇچرىدى. ئىككىنچىدىن، خۇسۇسىيلاشتۇرۇش جەريانىدا كولخوز، سوۋخوز، فېرمىلارنىڭ مېلى شەخسىيلەرگە بولۇپ بېرىلدى. ئۇلار ئايلاپ - ژىللاپ ئەمگەك ھەققى ئالالمىغانلىقتىن ئوزلىرىگە تەككەن ماللارنى ئوزلىرى سويۇپ يېيىشكە، سېتىشقا ۋە كېرەكلىك نەرسىلەرگە تېگىشىشكە مەجبۇر بولدى. بۇنىڭ بىلەن مالنىڭ چىقىمى كوپەيدى. ئۇچىنچىدىن، مالنى كۇتۇش ئۈچۈن يېتەرلىك يەم - چوپ تەييارلاشقا دېگەندەك كوكۇل بولۇنمىدى. تېخنىكىنىڭ قىسلىغى، يانار ماينىڭ قىممەتلىگى دېخانلارغا مۇنداق شارائىت يارىتىشقا ئىمكانىيەت بەرمىدى.

ھازىرقى ۋاقىتتا ئايرىم ئېگىلىكلەردە مال سانى بىر ئاز كوپىيىۋاتقىنى بىلەن خەلىقنىڭ قولىدىكى مال سانى بارغانسىرى ئازايماقتا. مەسىلەن، 1995 - ژىلى 1993 - ژىلدىكى بىلەن سېلىشتۇرغاندا ئاھالىنىڭ قولىدىكى قارا مال 227 مىڭغا 7 (پروتسېنت)، قوي - ئوشكە 1 مىللىون 264 مىڭغا (13,5 پروتسېنت، (قۇش 12,1 مىللىونغا (63 پروتسېنت) ئازىيىپ كەتكەن. شۇنداق قىلىپ، ھازىر قازاقستان ئاھالىسىنىڭ قولىدا بارلىغى بولۇپ 3469,3 مىڭ قارا مال (ئۇنىڭ 1894,7 مىڭى سىيىر)، 6994,6 مىڭ قوي - ئوشكە، 762 مىڭ ئىلقا، 2، 59 مىڭ توگە، 834,9 مىڭ چوشقا ۋە 6، 7252 مىڭ قۇش قالغان.

يېزا ئېگىلىگى ئەمگەكچىلىرىنىڭ ئىختىسادىي شارائىتى كۇن ساناپ ناچارلىشىۋاتقان ھازىرقى ۋاقىتتا ئۇلارنىڭ قولىدىكى مال سانىنىڭ كامىيىش جەريانى سۇرئەتلىك داۋام قىلماقتا. ئەگەر دولەت ئېگىلىكلەر ۋە ئاھالى ئىختىيارىدىكى مال سانىنى كوپەيتىشكە ئالاھىدە غەمخورلۇق قىلمىسا، ئۇمۇمىي مال سانى يەنىمۇ ئازىيىپ، دولەت ۋە خەلىق چوڭ بايلىقتىن مەھرۇم بولۇشى مۇمكىن.

• خۇسۇسىيلاشتۇرۇش

ئىنۋېستىتسىيەلىك كۇپونلارنىڭ تەغدىرى ياكى شامالغا ئۇچقان ئۇمۇتلەر

جۇمھۇرىيەتتە مۇلۇكنى دولەت ئىختىيارىدىن ئېلىپ، خۇسۇسىيلاشتۇرۇش باشلانغاندىن بېرى ئاھالىغا پۇخرالارنىڭ دولەت مۇلكىدىكى ئۇلۇشى ھېساۋىغا ئىككى خىل كوپون تارقىتىلدى. دەسلەپ تارقىتىلغان تۇرۇشلۇق ئوي كوپونلىرىغا ھوكۇمەت ئويلىرى، كىچىك كارخانىلار بىلەن ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرى سېتىلدى. ئۇلاردىن ھوكۇمەت ئويلىرىدە تۇرىدىغان ئادەملەر بىلەن ئايرىم تىجارەتچىلەر ۋە كوللېكتىۋلار ياخشى پايدىلاندى. شەھەر ۋە يېزىلاردا ئوزلىرىنىڭ شەخسىي ئويلىرى بار ئادەملەر بۇ كوپونلاردىن پايدىلىنالمىدى. تۇرۇشلۇق ئوي كوپونلىرى ئۇلارنىڭ ساندۇقلىرىدا تېخىچە چاڭ بېسىپ ياتماقتا...

ئىككىنچى قېتىم بېرىلگەن ئىنۋېستىتسىيەلىك خۇسۇسىيلاشتۇرۇش كۇپونلىرىنى بىز كەلگۈسىدە پايدىسىنى كورىمىز دېگەن چوڭ ئۇمۇت بىلەن ئوزىمىز تاللىغان ۋە ئىشەش قىلغان فوندلارغا تاپشۇردۇق. ھازىر خۇسۇسىيلاشتۇرۇشنىڭ ئىككىنچى باسقۇچى ئاخىرلىشىپ، ئىنۋېستىتسىيەلىك كۇپونلىرىمىزنىڭ تەغدىرى ئايان بولدى. ستاتىستىكا مەلۇماتلىرى بويىچە، ئوتكەن ئىككى ژىل داۋامىدا كوپونلۇق ئاكسىونلارغا (كىم ئارتۇق سودىسىغا) 1458 ئاكسىونېرلار جەمىيىتىنىڭ ئۇمۇمىي باھاسى 2,1 مىللىارد تەڭگىلىك 1، 114 مىللىون ئاكسىيەسى (قىممەت باھالىق قەغىزى) قويۇلغان. ھەر بىر ئاكسىيە 18,4 تەڭگىدىن باھالانغان. ئەمەلىياتتا بولسا كۇپونلارغا 1313 ئاكسىونېرلار جەمىيىتىنىڭ ئۇمۇمىي باھاسى 1,21 مىللىارد تەڭگىلىك 75 مىللىون ئاكسىيەسى سېتىۋېلىنغان. ئىنۋېستىتسىيە - خۇسۇسىيلاشتۇرۇش فوندلىرى ئەينە شۇ 75 مىللىون ئاكسىيەنى سېتىۋېلىشقاقازاقستانلىقلاردىن ژىققان 943,4 مىللىون كۇپوننى سەرىپ قىلغان. شۇنداق قىلىپ، بىز فوندلارغا ئوتكۇزگەن ھەر بىر كوپوننىڭ باھاسى 1,3 تەڭگىدىن ئايلانغان. ئېسىڭىزدىن چىقمىغان بولسا، ھەر بىر شەھەر تۇرغۇنىغا 100 دىن، يېزا تۇرغۇنىغا بولسا 120 دىن ئىنۋېستىتسىيەلىك كۇپون بېرىلگەن ئېدى. ئەندى ھېساپلاۋېرىڭ، كارخانىلار بىلەن ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرىنى سېتىۋالغان ئاكسىونېرلىق جەمىيەتلەرنىڭ فوندلىرىدا كۇپون ئوتكەزگەن ھەر بىر شەھەرلىكنىڭ 130، ھەر بىر يېزا تۇرغۇنىنىڭ 156 تەڭگىسى بار دېگەن سوز. مابادا كارخانا ياكى زاۋودنىڭ ئىشى ئېلگىرى باسقان تەغدىردە سىزگە ئەينە شۇ ھەسسىڭىز ئۈچۈن پايدىنىڭ مەلۇم پروتسېنتى تېگىشى مۇمكىن. دولەتنىڭ خۇسۇسىيلاشتۇرۇش دەۋرىدە دولەت مۇلكىدىكى سىزنىڭ ھەسسىڭىز ئۈچۈن قىلغان «چوڭ غەمخورلۇغى» ئەينە شۇنداق.

م. سادىروۋ.

يارقىن سىمالار

كۈرەشچانلار روھى ئۆلمەيدۇ

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى (رېگونى) 1 ميللى-
ون 600 مىڭ چاسا كىلومېتىردىن ئوشۇق زېمىنغا
ئىگە. يەر ئۈستى ۋە يەر ئاستى بايلىقلىرى بىھېساپ،
تەبىئىي گۈزەللىكتە تېگە ئالتۇن دىياردۇر. شۇ زېمىن، باي-
لىقنىڭ ئىگىسى بولغان ئۇيغۇر خەلقى خىتاي مۇستەملى-
كىچى زوراۋانلىرىنىڭ زۇلۇملىرىغا قارشى ئۇزاق زامانلار-
دىن بېرى ھارماي - تالماي كۈرەش قىلىپ، كەلمەكتە.
1759 - يىلى مانجۇر - خىتاي باسقۇنچىلىرى شەر-
قىي تۈركىستاننى بېسىۋالغان بولسىمۇ، خەلقىمىزنىڭ نەچ-
چە يۈز قېتىملىق قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتىرىشى نەتىجىسى-
دە باسقۇنچىلار دەككىسىنى يېگەن. مەسىلەن، 1865-
-يىللىرىكى ئۈچ تۇرپان قوزغىلىڭى، 1820- يىللاردى-
كى جاھانگىر خوجا قوزغىلاڭلىرى ئەينە شۇنداق چوڭ
قوزغىلاڭلاردىن ئېدى. 1864- يىلى ئەڭ چوڭ قورال-
لىق قوزغىلاڭ كۆتىرىلىپ، ئۇ ھەممە ۋىلايەتلەرنى ئىز
ئىچىگە ئالدى ۋە غەلىبە قىلىپ، تۇنجى قېتىم يەتتە شە-
ھەر دۆلىتى ياكى ياقۇپبەگ دۆلىتى قۇرۇلدى.
مانجۇر - خىتاي جاھانگىرلىكى پەقەت چار روسىي-
يە ۋە ئەنگىلىيە جاھانگىرلىكىنىڭ ياردىمى بىلەن ياقۇپ-
بەگ دۆلىتىنى قايتىدىن بېسىۋالدى ھەم 1884 -يىلى
11- ئاينىڭ 18- كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىسى قۇرۇپ،
شىنجاڭ (يېڭى چېگرا) دەپ نام قويدى ۋە ئۈرۈمچى
شەھىرىنى مەركەز قىلىپ بەلگىلىدى. شىنجاڭ ئۆلكىسى
قارمىقىدا تۆرت ۋىلايەت - ئۈرۈمچى، قەشقەر، ئاقسۇ ۋە
ئىلى - تارباغاتاي ۋىلايەتلىرى، ئۇلارغا قاراشلىق 23 نا-
ھىيە تەشكىل قىلىندى.
ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كۈرىشى بېسىلمىدى. ياقۇپبەگ دۆ-
لىتىنىڭ بىر قىسىم غازاتچىلىرى مامۇت ھېكىمبەگ يې-
تەكچىلىكىدە تاكى 1900 - يىلغىچە قارشىلىق كۆرسى-
تىپ پارتىزان ئۇرۇشلىرىنى ئېلىپ باردى.
1911 - يىلى مانجۇر خاندانلىقى تەختتىن چۈشۈپ،
خىتاي مىللەتچىلىرى ھوكۇمرانلىققا ئۆتتى. دەل موشۇ
چاغدا تۆمۈر خەلپە باشچىلىقىدىكى قۇمۇل خەلقىنىڭ
قوراللىق قوزغىلىڭى پارتلىدى ۋە ئۇنىڭ تەسىرى تۇر-
پانغا يېتىپ باردى. گەرچە بۇ قوزغىلاڭ قانلىق باستۇرۇل-
غان بولسىمۇ، 1931 - يىلى يەنە قۇمۇلدا غوجانىياز ھا-
جى باشچىلىقىدا قوراللىق قوزغىلاڭ پارتلاپ، شەرقىي
تۈركىستاننىڭ جەنۇبىي قىسمىنى پۈتۈنلەي ئىز تەسىرىگە
ئالدى. نەتىجىدە 1933 - يىلى قەشقەردە سابىت دا-
موللا، خوتەندە مەمتىمىن ھەزرەتلەر بىرلىشىپ، شەرقىي
تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلدى. كوپ ئۆتمەي
ئۇ ستالىن ھوكۇمىتىنىڭ ياردىمى بىلەن جاللات شىڭ
شىسەي تەرىپىدىن بېسىپ تاشلاندى. شىڭنىڭ 12 يىل-
لىق زۇلۇمى 200 مىڭ ئادەمنىڭ تۈرمىلەردە قىينىلىشى،
100 مىڭ ئادەمنىڭ بىگۇناھ ئۆلتۈرۈلۈشىگە سەۋەپ بولدى.
1944 - يىلى ئىلى ۋىلايىتىدە قوراللىق قوزغىلاڭ
كۆتىرىلدى، شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلدى.
1951 - 1952 - يىللىرى كوممۇنىست خىتايلار
شەرقىي تۈركىستاندا «ئەكسىل ئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش»،
«زومىگەر، پومېشىكلارنى باستۇرۇش»، «باندىت تۈركىستانلارنى باستۇرۇش» ھەرە-
كىتىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، مىڭلىغان بىگۇناھ ئادەملەرنى قە-
رىپ تاشلىدى.
1955 - يىلى 10 - ئايدا «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم
رايونى» قۇرۇلغاندا، مۇستەملىكىچىلەرنىڭ بۇ ئالدامچىلى-
قىغا قارشى بىرىنچى بولۇپ خوتەن خەلقى قوزغىلاڭ
كۆتەردى. 1956 - يىلى خىتاي جاللاتلىرى تەرىپىدىن
باستۇرۇلغان بۇ قوزغىلاڭ رەھبەرلىرىدىن ئابلىمىت دا-
موللا قاتارلىقلار ئېتىپ ئۆلتۈرۈلدى.
1958 - يىلى «يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى تۇ-
رۇش» ھەرىكىتى ئۇيۇشتۇرۇلغاندا جا ئاپتونومىيەنى تەلە-
پ قىلغان زىيالىلار قاتتىق تەنقىتكە ئۇچرىدى. مىڭ-
لىغان ئادەملەر تۈرمىلەرگە تاشلاندى ۋە سۈرگۈن قىلىن-
دى. ئابدۇرېھىم ئەيسا ئەينە شۇ تۇھمەتنىڭ قۇربانى بولدى.
ش ئۇ ئا رنىڭ مۇئاۋىنى رەئىسلىرىدىن م. ئىمىنوۋ،
ئە. ئىسھاقوۋ، سۇ غىربايېۋلار، پارتكوم سېكرېتارىنىڭ
ئورۇنباسارى س. سەيپۇللايېۋ قاتارلىقلار ئىچكى جەھەت-
تىن تەنقىت قىلىنسا، زىيا سەمەدى، ئىبراھىم تۇردى، ئا-
بلىز قارى، ئابدۇرېھىم سەئىدى قاتارلىق 4 كىشى نەچچە
ئاي بويى گېزىت سەھىپىلىرىدە تەنقىت قىلىنىپ، خىز-
مەتلىرىدىن ئېلىپ تاشلاندى.
خىتايدا ئۈچ قىزىل بايراق (باش يول، چوڭ سەكرەپ
- ئىلگىرىلەش، خەلق كوممۇنىسى) يولغا قويۇلغاندا خە-
لق داشقازانغا قاراپ، كانالاردا، ئېتىزلاردا ھەقسىز ئىش-
لەشكە مەجبۇر بولدى. ئاچارچىلىقتىن يۈز مىڭلىغان خە-
لق ئۆلۈپ كەتتى. خىتاينىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىدىن مىل-
يونلىغان خىتاي قاچاقلىرى كۆچۈرۈلۈپ چىقىرىلدى.
زۇلۇمغا چىدىمىغان خەلق ۋەتەننى تاشلاپ 1962 -يى-
لى باھاردا س س س رغا كېچىپ ئۆتۈشكە مەجبۇر بول-
دى. 29 - ماي كۈنى غۇلجا شەھرىدە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ
ھەققانىي تەلەپلەر بىلەن قىلغان تىنچ نامايىشىغا مىڭلى-
غان كىشى قاتناشتى. بۇ نامايىشنى مۇستەملىكىچى زورا-
ۋانلارنىڭ ئوققا تۇتۇشى بىلەن تىنجىتىلدى.
1966 - يىلى باشلانغان «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى»
ھەرىكىتى جەريانىدا يۈز مىڭلىغان ياخشى ئادەملەرنى
«جىن - شەيتان» دەپ ناھەقتىن بوھتان چاپلاپ، ئۇ-
لار ئۈستىدىن كۈرەش قىلدى. تاياق - توخماق زەربى-
دىن سانسىز ئادەملەر ئۆلۈپ كەتتى، تۈرمىلەرگە تاشلاندى.
خەلق قارشىلىق كۆرسىتىشنى كۈچەيتتى. 1968-1969 -
- يىللاردا مەخپىي پائالىيەت ئېلىپ بارغان يوشۇرۇن
پارتىيە - شەرقىي تۈركىستان «خەلق ئىنقىلاۋىي پارتى-
يەسى» ۋىلايەت، ناھىيە، شەھەرلەردە مەخپىي ھالدا كۈ-
رەش ئېلىپ باردى. ئۇلار مىللىي خائىنلارنى جازالاپ،
قوراللىق كۈرەشكە تەييارلىق قىلدى. چەت ئەللەرگە ئۆز
ۋەكىللىرىنى ئەۋەتتى. بۇ پارتىيەگە قاتناشقان ۋە ئۇنى ھە-
مايە قىلغان كىشىلەرنىڭ سانى 60 مىڭدىن ئاشقان بول-
سىمۇ، پارتىيە رەھبەرلىكىدە كەسىپىي ئىنقىلاپچىلارنىڭ
يوق دېيەرلىك بولۇشى، مەخپىي كۈرەش تەجرىبىسىنىڭ
ئازلىقى، ئۆز خەلقىنىڭ كۈچىگە يېتەرلىك باھا بېرەلمە-
سلىك ئوخشاش خاتالىقلارغا يول قويۇلۇشى، بولۇپمۇ بىرە-
ۋنىڭ رەھبەرلىكىدىكى كېگەش تەرەپنىڭ ۋاپاسىزلىقى،
ئىچكى قىسمىدىكى خائىن، جاسۇسلارنىڭ بۇزغۇنچىلى-
قى نەتىجىسىدە يوشۇرۇن پارتىيە ئەزالىرى ئاشكارىلى-
نىپ تۇتقۇن قىلىندى.
قەشقەردە پارتىيە تەشكىلاتىغا ئەھمەت ئاخۇنوۋ، مې-
جىت ھىبىملار باشچىلىق قىلىپ، مىللىي جاسۇس، خى-
تاي چېرىكلىرىنى ئۆلتۈرۈپ قوزغىلاڭنى باشلىغان بول-
سىمۇ، ئايرىم خائىنلارنىڭ بۇزغۇنچىلىقىدىن تاققا چېكى-
نىشكە مەجبۇر بولدى. خىتايلار ھاۋا ۋە يەردىن ھۇجۇم
قىلىپ ئۇلارنى قورشاپ ئەسىرگە ئالماقچى بولغاندا،
مىللىي قەھرىمانلار ئۆزلىرىنى، ئۆزلىرى پارتلىتىپ قۇر-
بان بولدى.
1970 - يىلى مەزكۇر تەشكىلاتنىڭ رەھبەرلىك ئەزا-
لىرىدىن توختى قۇربان، نىياز ئومەر، شېيخاجى ئىسا
قاتارلىق 120 كىشى ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىپ
ئېتىپ تاشلاندى. مىڭلىغان ۋەتەنپەرۋەرلەرنىڭ ئالدى
ئۆمۈرۋايەتلىك، كەينى 5 يىللىق قاماق جازاسىغا كېسىلدى.
كوپلىگەن پارتىيە ئەزالىرى قاتمۇ - قات قىيىنچىلىق،
ئۆلۈم خەۋپىگە قارىماي خىتايلار «ئۇچقان قۇش ئوتەل-
مەيدۇ» دەپ قارىغان دۆلەت چېگرىسىنى بۇزۇپ ئۆ-
تۈپ چەت ئەللەردىن باش - پانا تاپتى.
كۈرەش توختاپ قالغىنى يوق. 1980 - يىلىدىن تار-
تىپ قەشقەر، ئاقسۇ، خوتەن قاتارلىق شەھەرلەردە خەل-
قىمىزنىڭ مۇستەملىكىچى خىتاي ھاكىمىيىتىگە قارشى
نارازىلىق نامايىشلار داۋام قىلدى. 1985 - يىلى دېكا-
بىردا يۈز بەرگەن ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتى ئۈرۈمچى، قەش-
قەر، ئاقسۇ، بۇرتالا، خوتەن قاتارلىق شەھەرلەردە تەش-
كىللىك ئۆتتى. ئۇلار خىتايلارنىڭ كېلىشىنى توسۇش،
لوبنۇردىكى ئاتوم سىنىقىنى توختىتىش، تۇغۇت چەك-
لەشنى توختىتىش، ئىختىسادىي بايلىقلارنىڭ بىر قىس-
مىنى ئۆز خەلقىگە قالدۇرۇش قاتارلىق ھەققانىي تەلەپ-
لەر بىلەن چىقتى. 1989 - يىلى 19 - ماي كۈنى ئۈ-
رۈمچى شەھىرىدە مىڭلىغان خەلق قوزغىلىپ، ھوكۇ-
مەت بىنالىرىغا بېسىپ كىرىپ، دىنىي ئەركىنلىكنى
تەلەپ قىلدى...
1990 - يىلى 5- ئاپرىلدا قەشقەر، ئاقتۇ ناھىيەسىنىڭ
بارىن يېزىسىدا «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام پارتىيەسى»
نىڭ تەشكىللىشى بىلەن زەيدىن يۇسۇپ باشچىلىقىدا
قوزغىلاڭ پارتلاپ، ئۇلار مىللىي خائىن، ھەربىي، ساق-
چىلارنى ئۆلتۈردى. خىتاي باسقۇنچىلىرى زور ئۇركۈ-
دىكى ھەربىي كۈچ بىلەن قوزغىلاڭنى رەھىمسىزلىك
بىلەن باستۇردى. زەيدىن يۇسۇپ باشچىلىقىدىكى مىل-
لىي قەھرىمانلارنى ئېتىپ تاشلىدى. كوپلىگەن ۋەتەن-
پەرۋەرلەرنى تۇتقۇن قىلدى.
شەرقىي تۈركىستان-
نىڭ كوپلىگەن جايلىرىدا كۈرەشنىڭ توختىماي داۋام
قىلىشى - بۇ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي مۇستەقىللىقنى
تەلەپ قىلغانلىقىنىڭ كۆرىنىشىدۇر!

شەمشىدىن ئابدۇرېھىم.
بىشكېك شەھىرى.

قەبىھ سىياسەت قۇربانلىرى

سەنئەتكارنىڭ ئېغىر قىسمىتى

ئىلى تەۋەسىدە تارىخىي قەدىمىي ئالمىلىق شەھىرى
خارابىسىغا يېقىن تۇتىشىپ دېگىدەك تۇرغان ئىككى
يېزا بار. بۇلار چوڭ مازار (مەشھۇر تۇغلۇق تۆمۈرخان
مازارى)، كىچىك مازار (مەھەممەت سادىق «مەتادىق»
ئاتام مازارى).
قورغاس، كېگەن ۋە ئۈچ بۇلاق تاغلىرىنىڭ يان باغرى-
غا جايلاشقان بۇ قەدىمىي يېزىلار ئۆزلىرىنىڭ مۆتىۋەتلىك
تەبىئىي مەنزىرىسى، ئۇركەشلەپ ئېقىپ تۇرغان مولدۇر
سۇلىرى بىلەن يىلنىڭ تورت پەسلىدە يېزا ھوسنىغە
يەنە بىر گۈزەل ھوسۇن قوشۇپ تۇرار ئېدى. مانا
شۇنداق يەرلەرنى تاللاپ ماكان تۇتۇپ، مەھەللە- يۇرت
قۇرغان بىزنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىمىز نىمە دېگەن بىلىمچان
ئادەملەر بولغان دېسىڭىزچۇ!
شۇنىڭغا ھەيرانمەن، تەبىئىي ئەجايىپ گۈزەل يەرلەر-
دە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئادەملەر تەبىئىتىدىمۇ قانداقتۇ بىر
گۈزەللىك پەيدا بولىدىغان ئوخشايدۇ. بىزنىڭ يېزا ئا-
دەملىرىنىڭ مەرت - مەردانە، خۇشچاقچاق ھەمدە تۇغ-
ما قابىلىيەتلىك كېلىدىغانلىقى ئەتىمالىم، ئەينە شۇنىڭ-
دىنمىكىن دېگىم كېلىدۇ.
مانا شۇنداق قابىلىيەتلىك، خۇش چاقچاق ئادەملەر قا-
تارىدا ئىسمى - شەرىپى ۋەتەندە مەلۇم، داڭلىق سازاندە
يۇسۇپجان ئىبراھىم ھەققىدە قىسقىچە توختىلىپ ئۆتە-
مەكچىمەن. يۇسۇپجاننىڭ ئاتىسى ئىبراھىم ئاخۇن بىلەن
ئانىسى گوھەرخانلار ناخشا - سازنى ياخشى كورىدىغان
ھەم ئۆزلىرىمۇ ساز چېلىپ ناخشا ئېيتالايدىغان كىشى-
لەر ئېدى. ئەينە شۇ تۈپەيلى بولسا كېرەك، ئۇ يېزىدا باش-
لانغۇچ مەكتەپنى تاماملىغاندىن كېيىن غۇلجىدا ئوتتۇرا
مەكتەپنى ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىن باشلاپ ئۆزىگە مەش-
ھۇر مۇسەيىن تەمبىر ۋە روزى تەمبىرلەرنى ئۇستاز تۇ-
تۇپ، ئۇلاردىن رەسمىي ئۆگىنىشكە باشلايدۇ.
ناخشا - سازغا چىن قەلبىدىن بېرىلگەن يۇسۇپجان
ئۇستازلىرى ئالدىدا ئۆزىدە بار تۇغما قابىلىيەت بىلەن
تېزلا كۆزگە كۆرۈنىدۇ. شۇنداق قىلىپ يۇسۇپجان غۇلجا
شەھىرىدىكى ئۇستازلىرى بىلەن بىللە بەزى توي - تو-
كۈن، بەزمە - مەشرەپلەردە توردىن ئورۇن ئېلىپ، رەس-
مىي نەغمە - ناۋا قىلىشقا كىرىشىدۇ. ئوتتۇرا مەكتەپنى
تاماملىغاندىن كېيىن ئۇ ئۆز يېزىسىغا قايتىپ كېلىپ نا-
ھىيە مەركىزى چېلپەگزىدە مۇئەللىملىك قىلىدۇ. ئامما
يۇسۇپجاننى پات - پاتلا خوشنا يېزىلار بىلەن ناھىيە
مەركىزىدە بولىدىغان توي - مەشرەپلەرگە توختىماي ئې-
لىپ كېتىپ تۇرغانلىقتىن مۇئەللىملىكنى داۋاملاشتۇرال-
ماي قالىدۇ. ئۇنىڭ سازەندىلىك داڭقى ھەممىسىنى بې-
سىپ چۈشتى. ئۇ ھەر قېتىم غۇلجىغا بېرىپ كەلگىنىدە
بىر قانچە يېڭى ناخشا - سازلار بىلەن مۇقاملاردىن پار-
چىلار ئۆگىنىپ كېلەتتى.
ئۇنىڭ چالغان دىلراۋا سازلىرى بىلەن ئېيتقان ناخشا،
مۇقاملىرىغا مەھلىيا بولۇپ، كۆپلىگەن جايلاردىن كىشى-
لەر ئىزدەپ كېلەتتى. يۇسۇپجانلارنىڭ مازار بويىدا
داڭلىق ئالمىلىق چوڭ بېغى بولىدىغان. ئەينە شۇ باغدا
ھەر يىلى باھار كېچىلىرىدە پۈتۈن يېزىنى چاڭ كەلتۈر-
گەن ناخشا ساداسى ياڭرايتتى.

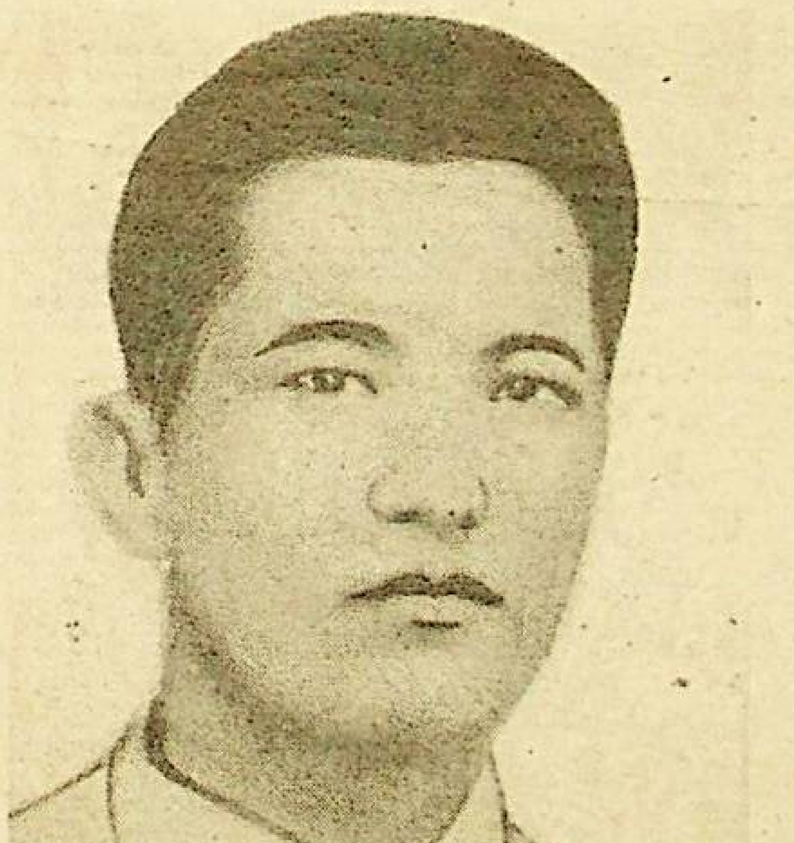

نازاكەتلىق، مۇستەقىللىق مېۋىسىنى ئاز بولسىمۇ تېتىغان
ئۈچ ۋىلايەت خەلقى ئۇ يىللارنى ئەينە شۇنداق شادۇ-
- خوراملىق بىلەن ئۆتكەزگەن ئېدى. لېكىن خىتاي كو-
مۇنىستلىرى ئۇيغۇرلار دىيارىغا بېسىپ كىرگەندىن باش-
لاپ ھەممە نەرسە ئاستىن - ئۈستىن بولۇشقا باشلىدى.
1951 - يىلى يۇسۇپجان مەدەنىيەت باشقارمىسى-
نىڭ چاقىرتىشى بىلەن ئۆلكىلىك سەنئەت ئۆمىگىگە
يېتەكچى مۇزىكانت بولۇپ ئۈرۈمچىگە باردى. ئاندىن
ئۇ تۇرپاندا ئۇيۇشتۇرۇلغان يەر ئىجارىسىنى كېمەيتىش ھە-
رىكىتىگە سەنئەت ئۆمىگىدىن مەلۇم ۋاقىت كادىر بو-
لۇپ قاتناشقاندىن كېيىن كوممۇنىستلارنىڭ زورلۇق-
- زوراۋانلىق سىياسىتى ئاقىۋىتىنىڭ نەقەدەر قەبىھ بول-
دىغانلىقىغا شۇ چاغنىڭ ئوزىدىلا كوز يەتكۈزۈپ قال-
غان ئېدى.
1953 - يىلى ئۇ ئامېرىكا - چاۋشەن ئۇرۇشىدا چاۋ-
شەن خەلقىدىن ھال سوراش شىنجاڭ سەنئەت ئۆمىگى
تەركىبىدە تاللىنىپ چاۋشەنگە سەپەر چەكتى. بۇ يۇ-
سۇپجاننىڭ ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم چەت ئەلگە ۋە خى-
تاينىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىگە قىلغان سەپىرى بولدى. ئۇ
بېيجىڭدا، پخېنيانىدا بولغان كۈنلىرى خىتاي ۋە چاۋشەن
خەلقلىرىنىڭ تاللانغان رېپېرتۇئارلىرى بىلەن سەنئەت-
چىلىرىنى كورۇپ كوپ نەرسىلەرنى چۈشەنگەندەك بول-
دى. ئەينە شۇ سەپەردىن كەلگەندىن كېيىن ئۇ تەڭرى
تېغىنىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىغا بىر نەچچە قېتىم ئىجادىي
كوماندىروۋكىلار بىلەن بېرىپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كوپ-
لىگەن ناخشا، سازلارنى توپلاپ، رەتلەپ ئۆگەندى ۋە
سەھنىلەشتۈرۈشكە چوڭ ھەسسە قوشتى. ئۇ چالغۇ ئەس-
ۋاپلىرى ئىچىدە دۇتتار، تەمبىر چېلىشتىن تاشقىرى را-
ۋاپنىمۇ ماھارەت بىلەن چېلىشنى ئۆگەندى. يۇسۇپجان
كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئاتاقلىق روزەك باشى ستىلى بويى-
چە راۋاپ چېلىپ تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر
بولغان ئېدى.
ئۆگەنگەنگە نىمە يەتسۇن، يۇسۇپجان ئەندى ئۇيغۇر
خەلقىنىڭ بۈيۈك مۇزىكا دۇردانىسى ئون ئىككى مۇقام-
نى تەل - توكۇز ئۆگىنىۋېلىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئۈرۈم-
چىدە ئون ئىككى مۇقامنى نوتىغا چۈشىرىپ ماگنىت
لېنتىسىغا يېزىۋېلىش ئۈچۈن مۇقام ئاتىلىرى تۇردى ئاخۇن
ئەل نەغمە، روزى تەمبىر ۋە قاسىماخۇنلاردىن باشقىلار-
غا قارىغاندا ئەڭ كوپ ئۆگەنگەن يۇسۇپجان بولغان ئې-
دى. يەتمىشىنچى يىللىرى شىنجاڭ رادىوسىغا مۇقاملار-
دىن ئايرىملىرىنى ۋە بىر قانچە كلاسسىك ئىلى خەلقى
ناخشىلىرىنى كومپوزىتور غىياسىدىن بارات، ئابلىكىم
ئابدۇللايېۋلار بىلەن بىرلىكتە ماگنىت لېنتىسىغا يېزىپ
قالدۇردى.
مىڭ ئەپسۇسكى، ئەندىلا چېچەك ئېتىپ مېۋە بېرىش-
كە باشلىغان ياش كۆچەتلەرنى مولدۇر سوققاندەك
1958 - يىلقى يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇش ھە-
رىكىتىدە ئۇرۇلغانلار ئىچىدە يۇسۇپجانمۇ بولدى. ئۇنىڭ-
غا تاقالغان «يەرلىك مىللەتچى» دېگەن ئەيىپتىن باش-
قا «توردىن چۈشۈپ قالغان ئەكسىل ھەرىكەتچى»، «پو-
مېشچىك سىنىپىدىن چىققان يات ئۇنسۇر» دېگەن قال-
پاقلارمۇ كىيگۈزۈلۈپ، ئۇنى تۇرپانغا پالىدى. مانا شۇنىڭ-
دىن كېيىن تا ئومرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئۇ ھەر خىل سى-
ياسىي ھەرىكەتلەردە دايىملا ئوتتۇرىغا تارتىپ چىقىرى-
لىپ كۈرەش ئوبيېكتى بولدى. 1962- يىلى ئۇ مازارىغا
كەلگەندە ئۇنىڭ ئائىلىسى دەل
شۇنىڭدىن بىر ھەپتە ئىلگىرى پۈتۈن يېزا خەلقى بىلەن
كېگەش ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ كەتكەن ۋاقىتقا توغرا كەل-
گەن ئېدى. ئۇن مىڭغا يېقىن ئاھالىسى بار بۇ يېزىدا
پەقەت ئون - ئونبەش ئۆيلۈكلا ئائىلە قالغان ئېكەن. ئۇ
ئوزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېزىسى، ئۆي - جايى ۋە مە-
ھەللىدىكى باشقا ئۆيلەرنىڭ ھاڭغىرقاپ ئوچۇق قالغان-
لىقىنى كورۇپ ئۆزىنى تۇتالماي ھۆكىرەپ يىغلاۋەتكەن
ئېدى...
ئۇنىڭ تەلىيىگە يارىشا غۇلجىدا ئوقۇۋاتقان قەمەر دې-
گەن بىر قىزى قېپ قالغان ئېكەن. ئاتا - بالا ئىككىسى
س س س رغا چىقىپ كېتىش ئۈچۈن كوپ ھەرىكەت
قىلغان بولسىمۇ ئۇنىڭ ھەل بولمايدىغانلىقىغا كوزى يەت-
كەندىن كېيىن يۇسۇپجان خىزمىتىنى غۇلجىغا يوتكەپ
ئالدى. بىراق ئۇ ئەندى سەنئەتچى ئەمەس، بەل-
كى دېخان بولۇپ جېلىل يۈز ناھىيەسىدە بىر كوممۇنە-
دا ئىشلەۋاتقىنىدا ئۇشتۇمتۇت غۇلجىدىن ساقچىلار كې-
لىپ تۇتۇپ كېتىدۇ. بۇ قېتىم ئۇنىڭغا «چەت ئەلگە باغ-
لانغان كومانلىق ئۇنسۇر» دېگەن قالپاق كىيگۈزۈلۈپ
يەنە چول - باياۋانغا پالىنىدۇ. ئۇ توققۇزتارا ناھىيەسىنىڭ
كورجىلغا دېگەن يېرىدە ئۈچ يىل ئازاپ چېكىپ، مۇد-
دىتى ئاياقلاشقاندىن كېيىن موللا توختى يۈزىگە كې-
لىپ ئورۇنلىشىپ قالىدۇ. دادىسى قولغا ئېلىنغان شۇ
يىلى خىتاي ساقچىلىرى قىزى قەمەرنىمۇ قولغا ئېلىپ
ئۇزىراق تەكلىماكان چولىگە پالاۋېتىلگەن ئېدى. ئاتا-
- بالا ئۆز ۋەتىنىدە ناھەق قارىلىنىپ، خار - زارلىقتا
ئومۇر كەچۈردى.
يۇسۇپجاننىڭ كورەر كۈنى ئېغىر بۇ خارلىقلار بىلەن
تۈگىمىگەن ئېكەن. مۇدھىش «مەدەنىيەت زور ئىنقىلا-
ۋى» دەۋرىدە قىزىل خىتايلار يەنە بىر قەبىھ «دوپېگەي»
(كۈرەش قىلىش، تەنقىت قىلىش، ئۆزگەرتىش) ھەرىكە-
تىنى باشلايدۇ. بۇنىڭدا يەنە بىرىنچىلەردىن بولۇپ يۇ-
سۇپجان كۈرەش ئوبيېكتىغا ئايلىنىپ، «ئەكسىل ئىنقى-
لاپچى» دېگەن ساختا ئەيىپ قويۇلۇپ يەنە قولغا ئې-
لىنىدۇ. بۇ نۆۋەت ئۈچ يىللىق تۈرمە جازاسىغا كېسىلىپ
توققۇزتاراغا پالىنىدۇ. پەلەكنىڭ گەردىشىگە نە چارە، ئې-
غىر ئازاپ - ئوقۇبەتلەر دەستىدىن يۇسۇپجان 1989-
-يىلى بۇ ئالەمدىن مەڭگۈگە كوز يۇمدى.

خاتىمە

1986 - يىلى غۇلجىغا بارغىنىمىزدا، يۇسۇپجاننى
سۈرۈشتە قىلدىم. ئۇنىڭ موللا توختى يۈزىدە تۇرۇۋات-
قانلىقىنى بىلگەنىمدىن كېيىن ئىزدەپ باردۇق. خەلق-
مىزنىڭ سۆيۈملۈك سەنئەتچىسى يۇسۇپجاننى تەسلىكتە
تونۇدۇم. ئېھ خۇدا! سەن ئەزىز يارانقان قۇلۇڭنى سىرت-
تىن كەلگەن ياۋۇز جاللاتلار نە قەدەر ئېچىنىشلىق بىر
ھالغا كەلتۈرۈپ قويغان، ھە؟! بىر چاغلاردا ئوتتۇز ئو-
غۇل كۈلى ئاتىلىپ يۈرگەن يۇسۇپجان مانا ھازىر بول-
سا قەددى پۈكۈلگەن، كوزلىرى ئولتۇرۇشۇپ ئىككى مۈ-
رىسى چىقىپ قالغان ئورۇق، ھالسىز بىر كەۋدىگە ئاي-
لىنىپ قاپتۇ. بىز ئۇنىڭ بىلەن قۇچاقلىشىپ كورۇشتۇق.
بىر ھېساپتا كورگىنىمىزدىن كورمەي يۈرگىنىمىزنىڭ ئوزى
ئارتۇقتەك تۇيۇلدى. خىيالىمدا ئۇ يەنە بۇرۇنقىدەك تەم-
بىرنى قولىغا ئېلىپ، «خوش كەپسىلەر» دەپ بىر پەس
ساز قىلىپ، ئاندىن يېقىملىق چاقچاقلىرىنى قىلىدىغۇ
دېگەن ئويدا ئېدىم. ياق، ياق ئۇ تامامەن باشقا ئىنسان-
غا ئۆزگەرگەن. بىز بىلەن بولغان پاراڭلاردا ئېمىدىندۇ چۆ-
چىگەندەك پات - پاتلا يان - يېنىغا قاراپ ئالاقزادە
بولغاندەك قىلاتتى. ئۇنى بۇ ھالغا كەلتۈرۈپ قويغان
ئەشۇ قىزىل خىتاي جاللاتلىرى ئەمەسمۇ؟!
ھە، شۇ تاپتا مونۇ ئۇيغۇر خەلق ناخشىسى قۇلىقىمدا
ياڭرىغاندەك بولدى:

ئەي پەلەك چەرخىڭ بۇزۇق،
كىملەرگە خار قىلدىڭ مېنى.
دەردى يوق بى دەتلەرگە،
خارۇ- زار قىلدىڭ مېنى.

ئىبراھىم بارات.
ئالمۇتا شەھىرى.

مەن دوستلىرىمىزنىڭ دەۋەت قىلىشى ۋە ياردىمى بىلەن دۇنيا كورۇپ، نەزەر كوزۇمنى ئېچىپ كېلىش مەخسىتىدە 1992 - يىل 11 - ئايدىن 1993 - يىل 3 - ئايغىچە مۇستەقىل دولەتلەر بىرلەشمە گەۋدىسىدىكى بەزى دولەتلەر رۇمىنىيە، تۈركىيە، سەئۇدى ئەرەبىستان قاتارلىق دولەتلەردە زىيارەتتە بولۇپ، ئۇيەردىكىلەر بىلەن بىزنىڭ ئورتاقلىقىمىز ھەم پەرقىمىز ھەققىدە ئويلىغانلىرىم، شۇنداقلا، چەت ئەلدە ئۇچراشقان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ھايات كەچۈرمىشلىرىدىن كورگەن بىلگەنلىرىم ۋە ھېس قىلغانلىرىمنى كەڭ ئوقۇرمەنلىرىم بىلەن ئوز ئارا ئورتاقلىشىش مەقسىتىدە ئەينەن بايان قىلدىم. دۇنياغا نېمە ئۇچۇن تورەلدۇق، قانداق ياشاۋاتىمىز، قانداق ياشىماقچى، قانداق ياشىساق بولىدۇ؟ دېگەن ھايات يوللىرى توغرىسىدا ئادەتتىكى بىر ئادەمنىڭ كاللىسى بىلەن كۈزەتكەنلىرىم، ئويلىغانلىرىمنى پەدەزلىمەستىن، سەممىيلىك بىلەن يازدىم.

مېنىڭچە، بۇ تېخى دەسلەپكى تەسىراتىم، مەن يەنە پۇرسەت بولۇپ، سەپەر چىقسام، تېخىمۇ كوپ يەرلەرنى كورۇشنى، بولۇپمۇ بىزدىن ياخشى ياشاۋاتقان، بىزدىن ياخشى ئويلالايدىغان، سوزلەلەيدىغان، قىلالايدىغان، ئىلغار، زامانغا لايىق ئىنسان تەبىئتى، ئەخلاق يولىدا ئوزىنى بېغىشلىغان ئادەملەرنى كورۇپ، ئۇلار بىلەن كوپرەك ئۇچرىشىپ، پىكىر ھەم تەسىراتىمنى يۇرتۇم خەلقى بىلەن ئورتاقلىشىشنى پەرىز دەپ ھېساپلايمەن.

ياۋروپادىكى يېڭى «ئىپەك يولى»

ماۋزۇدىكى بۇ ئاتالغۇ مېنىڭ ئىجادىيىتىم بولماستىن، رۇمىنىيەنىڭ كونستانتىن شەھرىدە ئۇيىگە لىققىدە ئىپەك يېسىپ قويۇپ، دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى ئىپەك سودىگەرلىرىگە ئىپەك سېتىۋاتقان، تەكتى قاغىلىقلىق ئابدۇلھەمەد خاننىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىغان گەپ ئىدى. 1980 - يىللىرى قاغىلىقتىن چىقىپ كونستانتىن شەھرىنىڭ ئاۋات بىر كوچىسىدا ئوي ئېلىپ ئولتۇرغان ئۇيغۇر ژىگىتلىرىگە قاراپ ھەيران قالدىم. مېنىڭ ئادەتلەنگەن قاشتاق ئېگىم بويىچە ھېساپلىغاندا، ئۇيغۇرلار پەقەت تەكرىتېغىنىڭ ئەتراپىدا كەتمەن چېپىشقا، پادا بېقىشقا، باققاللىق، گاۋاپچىلىق، تومۇرچىلىك، ناۋايلىق قىلىشقىلا يارالغاندەك، كوز ئالدىمدىكى قاپ قارا چاچلىرىنى ئامېرىكىنىڭ ئالىي دەرىجىلىك چاچ مېيى بىلەن مايلىغان، يانچۇقىدىن پىل چىشىدىن ئىشلەنگەن تاغاقنى چىقىرىپ، چاچ تاراۋاتقان 34 ياشلىق، بۇرۇتلۇق ژىگىت ئۇيغۇر بولماي، ئىنگلىز، نېمىس ياكى باشقا مىللەت بولۇشى كېرەكتەك تۇيۇلدى. ئۇچىسىدا گېرمانىيەنىڭ ئالىي دەرىجىلىك كاستيۇم - بۇرۇلكىسى، پۇتىدا ئىتالىيانىڭ مودا ئايىغى تۇرغان بۇ ژىگىتنى زادى ئۇيغۇر دېيمۇ- دېمەيمۇ دېگۈم كېلىدۇ. ئامما تىپىك ئۇيغۇر ژىگىتى ئىدى. دېمەك ئۇيغۇرلار ژىلىكىدا تاماق يېيە، پىكاپتا ئولتۇرسا، ئالىي دەرىجىلىك كىيىملەرنى كىيسە بولىدىكەنغۇ؟ شۇئان يۇرتۇمدا دايىم كورۇپ تۇرىدىغان ياغلاشقان دوپپا، ئەرزان باھالىق سۈنئىي تاللىق كىيىم، تۇزلۇق تەر، قارا كىر، ئىس يېنىپ تۇرغان كاۋاپدان. ھۇقۇيتۇپ تۇرىدىغان ھورلۇق ئاشخانىدا چالا پىشقان بادىر چۇپ لەگمەن؛ ئېشەك ھارۋىسى، جۇۋاز، تومۇرچىخانا، ئوغرى ئالمىغىچە تاشلىۋەتمەي مىنىۋېرىدىغان ۋېلوسىپېد، قىستاڭ ئاۋتوبۇس؛ چالما، سېسىقچىلىق، نىجاسەت بىلەن تولغان ھاجەتخانا!... يىل بويى ئايىغى ئۈزۈلمەيدىغان، يېرىم چارەك كەتمەن بىلەن قارا يەر ئوتتۇرسىدا قاتنايدىغان ئەر زەن ئېغىر ئەمگەك؛ قارا قىشتا توك يېرىپ بېكارغا چاپىدىغان ھاشار، ھوسۇلنى ئاق تالونغا سېتىپ، ئاز پۇلنى نىسى سوراپ ئالالماي، تويىغىچە تېتىپ، تىزلىنىپ، ئاللاغا سېغىنىپ ژىغلاۋاتقان كورۇنۇشلەر ئېغىر ئەسلىمە بولۇپ، كوز ئۇڭكۇمدىن ئوتتى.

— مەن ھەيران قېلىۋاتىمەن. سىز تەكلىماكان قۇملىقىدىن چىقىپ، قار يېغىۋاتسىمۇ ياپ - يېشىل چىمەنلىك ئىچىدە ياشىرىپ تۇرىدىغان ياۋروپا زېمىنىدا سودا- تىجارەت قىلىپ، شۇنچە ھەشەمەتلىك تۇرمۇش بىلەن يۇرتىڭىزدىكىدىنمۇ ئەركىن ياشاۋېتىپسىز، تىلدىن قىينالمىدىڭىزمۇ؟

ئابدۇلھەمەد خان ياپونىيەدە ئىشلەنگەن، باھاسى 8000 يۇەنلىك (بىزنىڭ پۇلغا سۇندۇرغاندا) ھەر خىل رەڭ ئوزگىرىشلىك، ھازىر قارا كورۇنىۋاتقان كوزەينىكىنى ئېلىۋېتىپ كۈلدى:

— بىزمۇ دەسلەپتە، تىل بىلمىسەك قانداق قىلارمىز، دەپ بېشىمىز قاتقان. پۇلدىن ئىبارەت بۇ قۇدرەتلىك قۇراللىنى خۇدا بىزگە بېرىۋىدى، يولىمىز ئېچىلىپ، ئىشىمىز ئوزلىگىدىن يۇرۇشۇپ كەتتى. چەت ئەلدە ئۇيغۇر تىلىنى ئوزىمىزدىن باشقا خەلق بىلمەيدىغان بىچارە تىلمىكىن دېسەم، پۇل مەن بىچارە ئۇيغۇرنىڭ قولىغا چۇشۇشىدى، موسكۋا، سانكت پېتېربۇرگ، ۋارشاۋا، بونن، سان - فرانسىسكولىقلارنىڭ تىللىرىنى ئۇيغۇرچىغا ئورۇپ بېرىدىغان تەرجىمان ئەتراپىمدا پەرۋانە بولدى. سودا- تىجارىتىم ماناسلىق كورۇۋاتقاندەك راۋان ئوبدان يۇرۇشۋاتىدۇ. تارىم بويىدىن سودا- تىجارەت ئۇچۇن ياۋروپاغا قاتقاپ چىققان بىر توپ ئۇيغۇر باللىرى پارىژ، لوندون، ئامستېردام، ستامبۇل، بۇداپېشت، سوفىيە، بۇخارېست، روستوۋ شەھەرلىرىدە دوللار نەگە قاچسا، شۇ يەرگە ئۇچۇپ بېرىپ قوغلاپ ژۇرۇپ، ئوقەت قىلىۋاتىمىز. ياۋروپىدىكى ئاساسلىق شەھەرلەرنىڭ ئائېرودروم، پورت ۋوگزال، بېكەتلىرىدە ئۇيغۇر باللىرى بار. قىسقىسى، بىز ياۋروپادا يېڭى «ئىپەك يولى» ئاچتۇق.

بۇ گەپلەرنى دەۋاتقاندا، ئۇ ماڭا زەڭ سالماي پو ئېتىۋاتقان لاپچى ئاداشتەك تۇيۇلدى. ئامما، سەل ئوتمەستىن، ئۇ تىلغا ئالغان ئەشۇ بىر قانچە شەھەردىن كەلگەن تېلېگراممىلار بۇ گەپلەرنىڭ راست ئېكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. راست، ئۇلار راستىنلا ياۋروپادا يېڭى «ئىپەك يولى» ئېچىپتۇ. كونا «ئىپەك يولى» خارابلىشىپ، تارىختىكى سەلتەنىتىنى يوقاتقاندىن كېيىن، بۇ يول ئېگىلىرىنىڭ نەچچە ئەسىرلەردىن كېيىنكى چەۋرىلىرى يەنە ياۋروپاغا سودا ئۇچۇن چىقىپ، بۇ يەردە ئەجداتلىرىنىڭ ئىزلىرى ئورنىغا يېڭى ئىزلارنى قالدۇرۇپتۇ.

— سىز قاغىلىقتا نېمە ئىش قىلاتتىڭىز؟

— ئوزلىرى ئۇ يەردىن كەلمىگەندەكلا گەپ قىلىدىغۇ، يازغۇچى ئەپەندى. مەندەك ساۋاتسىز ئادەم نېمە ئىش قىلىدۇ. شاپاق دوپپامنى قىستۇرۇپ كىيىپ، بەلباغقا زاغرىنى تۇگۇپ، كەتمەننى دولامغا سېلىپ: «دېخانلارنىڭ بەختى بار، ھاشار بېشىدا تەختى بار، كېۋەزلىكتە ئالتۇن بار، قونار قىلىقتا تىللا بار» دەپ ناخشىنى دوڭ توۋلاپ، دېخانچىلىق قىلاتتىم شۇ.

— سىز نېمىشكە ئوقىمىغان؟

— ئوقۇشقا كىرىپ بىر يېرىم ئاي بولغاندا، پونېر قىلمىز دەپ، دەسلەپ ياخشى باللارنى تاللىدى. بىرىنچى بولۇپ مەن تاللاندىم، قەسەم بېرىپ، بوينۇمغا قىزىل گالستۇك تاقاپ، ئۇچ كۇن بولغاندا مۇئەللىم: «سەن باي دېخاننىڭ بالىسى كوز بوياماچىلىق قىلىپ پونېرلار سېپىگە سۇقۇنۇپ كىرىۋاپسەن» دەپ باللارنىڭ ئوتتۇرسىدا بوينۇمدىن گالستۇكنى تارتىۋېلىپ ئۇزاق تىللىدى. پونېر بولۇپ خوشلىغىمدىن بېشىم ئاسمانغا يەتكەندەك بولغاندىم، ئەندى ئىزا تارتقىنىمدىن ئەرشتىن مولاق ئېتىپ يەرگە چۈشكەندەك بولۇپ، يول بويى ژىغلاپ، مەكتەپتىن شۇ يېنىپ چىققانچە قايتا ئوقۇمىدىم. شۇنىڭ بىلەن ساۋاتسىز بولۇپ قالغانىمەن. مانامۇنۇ تۇققىنىمىزنىڭ بالىسى مۇھەممەت ئون يىل ئوقۇپ، ئىمتىھاندىن ئوتەلمەي، كادىر بولىدىغان مەكتەپكە كىرەلمەي قاپتۇكەن، كەتمەننىڭ ئاستىدىن تارتىپ ئەپچىقىۋالدىم.

مۇھەممەت دېگەن قارا بالا كۇلۇپ گەپ قىستۇردى:

— بىر ھېساپتا ئىمتىھاندىن ئوتەلمىگەنىمۇ ئوبدان قىلغان ئېكەنمەن. ئوتكەن بولسام دادامنىڭ ئېتىزىدىن مىڭ ئولۇپ ئاران تاپقان پۇلنى خەجلەپ ئوقۇپ، سىلەردەك ئايدا 300 يۇەنگە ئىشلەيدىغان كادىر بولۇپ قالىدىكەنمەن. ئۇ پۇل ئوزەمگىمۇ يەتمەي بېچارە دادامدىن يەنە پۇل ئېلىپ خەجلەپ، ئاچچىق ھاراقنى ئىچىپ يۇرىدىكەنمەن. ھازىر ئايدا 2000 دوللارغا ئىشلەيمەن. بىزنىڭ پۇلغا 18 مىڭ يۇەن دېگەن گەپ. مەن تۇغۇلغاندىن تارتىپ ھازىرغىچە دادامنىڭ دېخانچىلىق قىلىپ تاپقان پۇلى مېنىڭ ئىككى ئايلىق ئىش ھەققىمگە يەتمەيدىكەن. دادامنىڭ يېنىدا بولسام دادامنى يۇنۇپ يەپ، يوق پۇلنى قەرىزدار قىلاتتىم. ھازىر ئايدا دادامغا 100 دوللاردىن 300 دوللارغىچە پۇل ئەۋەتىپ بېرىمەن. ئاڭلىسام، ئالىي مەكتەپكە كەتكەن ساۋاقداشلىرىم ئوقۇش پۇتتۇرۇپ كەلگىلى بىر يىل بوپتۇ. ھازىرغىچە 200 يۇەن ئايلىق بېرىدىغان يەرتاپالماي، قاخشاپ ژۇرۇپتۇ. ئۇ بەش يىل ئوقۇش جەريانىدا دادىسىنىڭ كام دېگەندە 5 - 6 تويغىنى ساتقۇزۇپ خەجلەپ بولغاندۇ. ئۇمەندىن ئەقىللىق دەرسلەردە بەك ئوتكۇر بالا ئىدى. شۇڭا ئىمتىھاندىن ئوتەلىگەن، شۇ كاللىسى بىلەن ھازىر موشۇ يەردە بولسا، چوقۇم مەندىن جىق پۇل تاپاتتى. يەنە بىرمەزگىل خىزمەت تاپالمىسا، ۋەتەندىن ئايرىلىشقا چىدىسا، ئەچىقىۋالىمەن. مانا موشۇنداق گوزەل جاي، ئالىي دەرىجىلىك ئوي، ۋېلىسىپېدنىڭ ئورنىدا پىكاپ تۇرۇپ، ئەشۇ توپا ئاستىدا قالغان ۋەتەننى، ئەسكى تاملىق پاكار ئوينى، ئېشەك ھارۋىسىنى سېغىنىپ ژىغلايمىز.

ئۇشۇ گەپنى دەپلا كوزلىرىدىن تاراملاپ ياش قۇيۇلۇپ كەتتى. ۋەتەندىن چىققىلى 20 كۇن بولماي تۇرۇپ مېنىڭ كوزۇمگىمۇ ئىختىيارسىز ياش كەلدى. سەممىي كېيىمنى دېسەم كىچىك چاغلىرىمدا ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان ئائېروپىلانغا قاراپ، ئائېروپىلانغا قانداق ئادەملەر چىقىدىغاندۇ؟ خۇدا ئادەملەرنىڭ پېشانىسىغا ئەشۇ ئائېروپىلانغا چىقىدۇ، مونۇ ئېشەك ھارۋىسىغا، دەپ يېزىپ قويامدىغاندۇ؟ ئومرۇمدە بىر قېتىم ئائېروپىلانغا چىقىۋېلىپ، ئولۇپ كەتسەم ئارمىنىم قالمايتتى دەيتتىم، ۋەتەندە قانچە قېتىم ئائېروپىلانغا چىققىنىمنى ساناپ خاتىرىلىۋالغاندىم. بۇ يەردە بولسا، ئۇرغۇن سەپەرنى ئائېروپىلاندا باستىم، بۇ يەرگە كېلىشتىن قانچە ئايلار بۇرۇن ئالىي دەرىجىلىك چەت ئەل پىكاپلىرىنى كورسەم ۋېلىسىپىتتا ئېغىناپ كېتىۋېتىپ ئارقىسىدىن قاراپ ئويلانغان ئېدىم: «ئەشۇنداق پىكاپقا پەقەت ۋالىي بولساقاندىن چىققىلى بولارمۇ؟ مىجەزىمدىن قارىغاندا، مەن مەڭگۈ باشلىق بولالمايمەن. شۇنداق قىلىپ مەن ئۇنداق پىكاپقا قىسىپ كەتكەن ئۇيغۇر باللىرى ئىدى. ئۇلار موسكۋا ئائېروپورتىدا دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا ئوچرەتسىز بىلەت ئالالايدۇ. موسكۋا ۋوكزالىغا بېرىپ، ۋوكزال ئەمەلدارلىرىنىڭ قىزغىن كۇتۇشىگە مۇيەسسەر بولالايدۇ. ئۇلار ھەر قايسى دولەت كونسۇلخانىلىرىغا بىمالال كىرىپ، ساقچىلار، كونسۇلخانا خىزمەتچىلىرى بىلەن قىزغىن چاقچاقلىشىپ، ماڭا ۋىزا ئېلىپ بەردى. ئائېروپىلان بېلىتى ئالمىۋېدى، ئائېروپىلان باشلىقىغا ماكىسا

باشقا نەشرلەردىن

ئەختەم ئۆمەر

ژىراق قىرلاردىن

ئەدەبىي خاتىرە

ھەرگىزمۇ چىقالمىغۇدەكمەندە» دەپ كوڭلۇم يېرىم بولغاندى. كېيىن، ئورۇمچىگە كېلىدىغان خىزمەت چىققاندا، قەستەن قانچە پۇل خەجلىسەممۇ خەجلەي، چەت ئەلنىڭ پىكاپىغا بىر چىقىپ باقاي دەپ قانچە - قانچە تاكسى توختىتىپ چىقماي گېرمانىيەنىڭ پىكاپىنى ئاتايىن توسۇپ چىقىپ ئولتۇرۇپ باقتىم. ناھايىتى 20 يۇەن ئالدى. بۇ پىكاپ ھەقىقەتەن ھوزۇرلۇق، يۇمشاق ئېكەن. شۇ مىنۇتلاردا مەن، دېمەك بىزنىڭ باشلىقلار شۇگا ئوزىنى تولىمۇ سالاپەتلىك، بىزدىن ئۇستۇن تۇتىدىكەن، ھېچ بولمىسا، باشلىقلىقنىڭ نۇرغۇن ھالاۋىتىدىن باشقا موشۇنداق پىكاپلارنىڭ راھىتى ئۇچۇن بولسىمۇ داۋاملىق ئوز ھوقۇقىنىڭ غېمىدە بولۇپ، تېخىمۇ ئۇسكىسى، مەنسەپ ئورنىدۇغىغا تېخىمۇ چىڭ چاپلاشقۇسى كېلىپ تۇرىدىكەن. بەزىلىرىنىڭ مەنسەپتىن چۇشكەن كۇنىنىڭ ئەتىسىلا كېسەل بولۇپ، تۇيۇقسىزلا ئولۇپ كېتىشىنىڭ سەۋەبى - موشۇنداق پىكاپلاردىن كېلىدىغان راھەتتىن ئايرىلىپ قالغانلىقىدىن ئېكەن، دېگەن تەھلىلنى قىلغان ئېدىم. ئەينى چاغدىكى بۇ ساددا تەھلىلىمنى ئويلىسام، ھازىر كۈلۈپ كېتىمەن. بۇ يەردە بولسا ئىمتىھاندىن ئوتەلمىگەن دېخان بالىسى بۇنداق پىكاپنى «ھارۋام» دەپ رۇمىنىيەنىڭ بۇخارېست، كونستانتىن شەھەرلىرىدە ھايداپ ژۇرۇپتۇ. قەيەرگە بارسام، ئاشۇنداق پىكاپتا مېڭىشقا توغرا كەلدى. شۇ پىكاپتا كېتىۋېتىپ، ئويۇمدە قالغان كونا ۋېلىسىپېدىم قەشقەر كوچىلىرىدا شۇ ۋېلىسىپېدىمنى ئېغىناپ مىنىپ، قارا تەرگە چۇمۇپ كېتىۋاتقان كورۇنۇشنى ئويلىمىسامۇ كوز ئالدىمدىن نېرى بولمىدى.

— سىز قانداق قىلىپ رۇمىنىيەدە بۇنداق «ئىپەك يولى» ئوتكىگى قۇرۇۋالدىڭىز؟ - دەپ سورىدىم، ئابدۇلھەمەدخاندىن.

— كىچىك ئەترەت باشلىغىنىڭ خاسىيەتلىك بىر تەستىكى بولمىغاندا، ھازىرمۇ يەنە شۇ «دېخانلارنىڭ بەختى بار» دېگەن ناخشىنى توۋلاپ ئېتىزدا ژۇرەتتىم، شۇ بىر تەستەك يېگەن باھانە بىلەن ئويىدىن 600 يۇەن پۇلنى ئېلىپ، بىر ماڭخانچە بېجىن، شاڭخەي، گۇۋاڭجۇلاردا كاۋاپچى بولدۇم؛ بېلەتچى، دوللارچى، ئەتكەسچى، ئوغرى، قىمارۋاز، تىجارەتچى، ئاشپەز، يۇگۇر- يېتىمچىمۇ بولدۇم؛ ئالىي مېھمانخانىدىمۇ، پەلەمپەي ئاستىدىمۇ، شېخىل ئۇستىدىمۇ، ئېسىل خېنىملارنىڭ قوينىدىمۇ، قاراڭغۇ تۇرمىدىمۇ ياتتىم. ئاخىر بىر چاغلاردا كەلگەندە ئۇيغۇرلارنى شاڭخەيدىن قوغلاش بولدى. گۇۋاڭجۇغا باردۇق. ئۇيەردىمۇ دەسلەپ ئوبدان بولدۇق. بارا- بارا ياتاق بەرمەس بولۇپ، كېيىنرەك ئۇ يەردىمۇ قوغلاش، تۇتۇش بولىۋېدى، شياڭگاڭغا چىقىپ، شۇ يەردىن تۇركىيەگە كېلىپ، ھازىربۇ يەردە سىلى كورگەن ئوقەتچىلىك بىلەن كۇن ئېلىۋاتىمەن.

مەن ئالمۇتىدا كورگەن ئۇيغۇر ئوقەتچى باللارمۇ يەنە شۇ يۇرتىمىزدىن چىقىپ كەتكەن دېخان باللىرى ئىدى. موسكۋادا مەن بىلەن ئەسىرا بولغان، يەكەندىن چىقىپ موسكۋادا تۇرۇپ قالغان ئابدۇلھەمەد ئەرباب، ئۇنىڭ «يەكەن - موسكۋا - ستامبۇل ئىمپورت - ئېكسپورت شىركىتى» دىكى مىركامىل، ئادىل، ئامان، ياقۇپ دېگەن باللارمۇ ئىمتىھاندىن ئوتەلمەي، يۇرتىدا چىقىش يولى تاپالماي، چەت ئەلگە قاقىلىپ چە-

بولمايدۇ دەپ ئائېروپىلان خادىملىرىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ يولغا سالدى. موسكۋا، كىيېۋ، بۇخارېست، كونستانتىن، سوفىيە، ستامبۇل، مەككە، مەدىنە، جىددە... مەن بارغان جايلارنىڭ ھەممىسىدە توپ - توپ ئۇيغۇر باللىرى ژۇرۇشىدۇ. ئائېروپورتتا شۇ دولەت پۇخرالىرى ئوچرەتتە تۇرۇپ بېلەت ئالالمىسا، ئۇيغۇر باللىرى كىرىپ، بېلەت ئېلىپ چىقىپ، پايدا ئېلىپ ساتىدۇ. ۋوكزاللاردا باشقا دولەت يولۇۋچىلىرى ماللىرىنى پېرىۋوت قىلالماي ئۇيغۇر باللىرىغا كوپلەپ پايدا بېرىپ ماللىرىنى ئوتكۇزىدۇ. كونسۇلخانىلاردا ۋىزا ئالالمىغان باشقا ئادەملەرگە ئۇلار ۋىزا ئېلىپ بېرەلەيدۇ. بۇلار بىزدە ئىمتىھاندىن ئوتەلمىگەن باللار ئىدى.

مەن كورگەن ستامبۇل

1992 - يىل 12 - ئاينىڭ 18 - كۇنى كېچە سائەت ئۇچ بىلەن بۇلغارىيە - تۇركىيە چېگارىسىنىڭ تۇركىيە تەرەپ سىزىغىغا كىردۇق. ئەتراپ ئاپپاق قار بىلەن موز بولۇپ ئۇيىغان، دەرەخ شاخلىرى قىراۋنى كوتۇرەلمەي ئېگىلىپ كەتكەندىن بوشلۇقنى قويۇق تۇمان قاپلىغان بولۇپ، يۇلتۇزلار كورۇنمەيتتى. قار كومگەن تاغلارنىڭ قانچىلىك ئېگىز ئېكەنلىكىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. ئىختىيارسىز بېسىپ ئوتكەن يوللىرىمنى ئەسلىدىم: موسكۋا ئائېروپورتىغا چۇشكەندە مانا شۇنداق قار بىلەن قاپلانغان، موز بولۇپ ئۇيىغان زېمىنغا دەسسىگەن ئېدىم، ئامما دەرەخلەر، قارىيغاي، ئارچا، قېيىن ئورمانلىقى ياپ - يېشىل ياشىرىپ تۇراتتى. قاتمۇ - قات قېلىن كىيىم بىلەن «ۋولگا» ماركىلىق پىكاپ ئىچىدە ئولتۇرۇپ توڭلىغاندەك بولدۇم. ئامما كوز ئالدىمدىكى يېشىللىق - ئاللانىڭ بۇ زېمىننى شۇنداق قاتتا تەكشىگەن كارامىتىدىن ھەيران قالدىم. بارا - بارا بۇ يەرنىڭ نورمال قىش مەنزىرىسى موشۇنداق بولىدىكەن دېگەن خۇلاسىگە كەلگىنىمدىن كېيىن، ئېگى - ئېگىدىن چىرايلىق، چېچەن سىكان قىزلىرىنىڭ توپ - توپ بولۇپ ئوتكەنچىلەرگە ئەگىشىۋالغانلىقىغا ھەيران قالمىغاندەك، پەرۋاسىز كېتىۋېرىدىغان بولدۇم. پويىزد ئوكرائىنا زېمىنىغا كىرگەندىن باشلاپ، ئۇ يەردىكى قىشنىڭ يۇرتىمىزدىكى قىشقا مۇتلەق ئوخشىمايدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىم. پويىزد كوپ ھاللاردا ياپ - يېشىللىق ئىچىدىكى تاغ - دالالاردىن ئوتتى. بۇ يەرنىڭ قىشى شۇنداق بولسا، يازدا ئاسمان بىلەن دەريادىن باشقا ھەممە يەر گۇل - چېچەكلەر دۇنياسىغا ئايلىنىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ قالدىم. ئاستا- ئاستا بۇ گوزەل مەنزىرىگە ئانچە ھاياجانلانماس بولۇپ قالدىم. ئامما يېشىل مەخمەلدەك چىمەنلىك ئىچىدىكى كەڭ ھەم چوڭقۇر، زەگگەر سۇزۇك سۇلۇق دەرياغا كەلگەندە يەنە ھاياجانلاندىم. دەريابويىدىكى يەردىن ئىككى گەز ئېگىز كوتۇرۇپ سېلىنغان ياغاچ ئويلەرنىڭ مورىسىدىن كوكۇش تۇتۇن چىقىپ تۇرىدۇ، چىغىر يوللاردا كاللا يېتىلەپ ماڭغان، بېشىغا ياغلىق سالغان تولغان چىرايلىق ئاياللار، ئېرىق بويلىرىدا ئىشت قوغلاپ ئويناۋاتقان باللار، ئاتقا مىنىپ، ئۇۋ مىلتىغى ئېسىۋالغان ئەرلەر، دەريا ئۇستىدىكى سۇس تۇمان، ژىگنە ئۇچىدەك يېقىشلىق سىم - سىم يامغۇر ماڭا تولىمۇ تونۇش تۇيۇلدى.

مولداۋىيە زېمىنىمۇ باغۇ- بوستانلىق، ياڭاق بە-

ئانا يەرگە سالام

لەن ئامۇت كوپ يەر ئېكەن، رۇمنىيە زىمنىغا كىرسەك، بۇغداي مايسلىرى يېمى ئۇنۇپ چىقىپ، شەبنەمدىن پاقىراپ تۇرۇپتۇ. ئاللا زىمنىنىڭ تۇز يېرىنى كورسەتمەك بولغاندەك،رۇمنىيە زىمنىنى تۇپ - تۇز تاناپتەك تۇزلەك يەر ئېكەن، ئېتىزلاردا نە قىر، نە ئېرىق يوق، يەردىن بىر غېرىچ ئېگىز تېرەكنىڭ ئۇچى كورۇنۇپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭدىن پۇركىلىپ چىققان سۇ بۇغداي مايسلىرىغا يامغۇردەك چېچىلىپ چۈشۈۋاتىدۇ. بۇخارىست شەھىرىگە كېلىپ پاكىز كوچىلار،ئاۋات رەستىلەردە ئۇيغۇرمەن دېگەن ئادەمنى كۆرمىگەچكە سالام قىلىپ قالغاندەك،ياكى يېڭىسار گومىنىڭ ئادەملىرى بۇخارىست شەھىرىگە كېلىپ قالغاندەك ھېس قىلىپ قالدىم. چۈنكى پۈتۈن ئادەملەر دېگۈدەك يېڭىسار لىقلار نىڭكىدەك بولۇن، قارا كورپە تۆماق كىيىۋالغان ئېدى. مېڭىش تۇرۇشلىرى، چىرايى پەرىق ئەتكۇسىز،پەقەت بىرلا پەرقى، ئۇلار ھەددىدىن زىيادە پاكىز ئېدى.

تۇركىيە چېگارىسىدىكى قىراۋلىق دەرەخ،تۇماملىق ۋادىدىن كېلىۋاتقان پۇراق تەبىئىي ھالدامىنى مەھەللەدىكى قار ياققان قىش ئەتىگىنى تۇمان بولغاندىكى سېزىمغا كەلتۈردى.

- مەرھابا قاردىشىم، تۇركمۇسىز؟ ساقچى پاسپورتىمغا قاراپ،خۇش تەبەسسۇم بىلەن سورىدى.

- مەرھابا ئۇيغۇرمەن، - دېدىم مەنمۇجاۋابەن خۇش تەبەسسۇم قىلىپ، ئوچۇق سوزلۇك،خۇش خوي چېگارە ساقچىسى تېزلا چېگارىدىن كىرىش رەسمىيىتىمنى ئوتەپ بەردى...

تاك يورغاندا تۇمان تارقاپ قاقاس توپىلىكتە كېتىۋاتقانلىغىمنىڭ كوردۇم،بۇ يەردىكى توپىلىك ئېدىرلار توقسۇنلىنىڭ كۆمۈچ ئەتراپىغا ئوخشىسا،تۇپراقنىڭ رەڭگى بۇگۇر يايلىغىغا ئوخشاپ كېتەتتى.

- بۇ يەرلەرنى كورۇپ بىردىنلا جەنۇبىي شىنجاڭغا بېرىپ قالغاندەك بولۇپ قالدۇق،تۇركىيەنىڭ يەرلىرى بىزنىڭكىگە ئوخشامدۇ نېمە؟ - يېنىدىكى ھەمسەپەر دوستۇم ئابلىز ھاجىمدىن سورىدىم.ئابلىز ھاجىم كۆلۈپ، ئەتراپقا زەڭ سېلىپ قاراپ:

- راست، موشۇ ئەتراپ بىزنىڭ يۇرتقا ئوخشايدىكەن، ئامما بۇنداق يەر ئاز، ھېلى كورسىلەر ھەممە يەر يېشىلچىلىق - دېدى...

ئاۋتوبۇس بىر ئەكلىپ، يۇمران ئوت - چۆپ لەر ئوسكەن توگە ئورکىشىدەك دوكلەكورۇندى ۋېكىنىدەك كۆلۈپ چىققان چىرايلىق مايسلاربار. غانچە قويۇقلىشىپ، پۈتۈن زىمىن ياپ - يېشىل ئاسمان كوپ - كوك بولۇپ كورۇندى.تېنىم يايرىغانلىغىدىن پۈتۈن ۋۇجۇدىم روھلىنىپ،سەپەر ھارۇقلىرىم ئاشۇ يېشىللىققا قاراپ كەتتى.بۇيەرنىڭ 12- ئاينىڭ ئاخىرلىرىدىكى قىشى موشۇنداق بولسا، باھار پەسلى قانچىلىك گوزەل بولۇپ كېتىدىغاندۇ- ھە! يېشىل دوكلەر ئارىسىدىن دېخان ئويلىرى كورۇندى. چىرايلىق پاكار،پشوتكا ئېچىدە ھەر خىل گۈللەر كوكلەپ تۇرۇپتۇ.گۈللۈك يېنىدا - مەرمەر خىش ياتقۇزۇلغان يولدا،چىرايلىق يوپۇققا يوگەلگەن بىر قانچە پىكاپلارنىڭ چاقى كورۇنۇپ تۇرىدۇ. گۈللۈك ئارىسىدىكى تارمەرمەر تاشلىق يول پەلەمپەي ئارقىلىق بېناغاكىرىدىكەن تاملار ئاق مەرمەر تاشتىن پەدەزلەنگەن بولۇپ، كۈن، نۇرىدا، پاكىز سۇرتۇلگەن دېرىزە ئەينەكلىرىدەك پاقىراپ تۇرىدۇ.

ئېچىمنى موشۇك تاتلىغاندەك بىر ئازاپ پۈتكۈل ۋۇجۇدۇمنى چىرمىدى.مەن كېتىۋاتقان بۇ دالا سەھرا ئېدى. مەن ئۆزەم سەھرادا ئوسكەن سەھرا بالىسى، مانا، بىزدىكى ھەممە يېرىدىن توپا قۇيۇلۇپ تۇرغان كېسەك ئويلەر، ئوتتۇرائەسىرنىڭ سۇكاكسىز تاملىرى، توپا چىراي دەرەخلەر،زىرائەتلەر، ئېگىز پەس توپا يول، ھەممىسى خۇدا قانداق بەرگەن بولسا شۇ پېتى،قورۇ بىلەن قورۇ گۈللۈك باغ، ئېرىق ئارقىلىق ئايرىلىپ تۇرماستىن ئۇرۇم چېدىرە ئاۋتوبۇستا ئوره تۇرۇپ ئارقىنى سوگگەچكە سۇۋاپ تۇرغاندەك بىر- بىرىگە چاپلاپ سېلىنغان، تاملىرىمىز، يوللىرىمىز، باغلىرىمىزمۇموشۇلارنىڭكىدەك بولسا، ئىشىك ئالدىغا پاخال ئوستەكە ئېشەك باغلاپ قويماي بىزمۇ ماشىنىغا چىراي لىق يوپۇق يېپىپ قويساق خۇدانىڭ دەپتىرىگە كۇنام بولۇپ يېزىلارمىدى؟ئۇلار تېمىنى خۇدا ئوز قولى بىلەن مەرمەر قىلىپ بەردىمۇ؟بۇ كۆلۈكنى خۇدايىم ياساپ بەردىمۇ؟بۇ ماشىنىنى ئا سماندىن تاشلاپ ھەربىر دېخاننىڭ ئويىنىڭ ئالدىغا توختىتىپ قويدىمۇ؟ ھەممىنى خۇدا موشۇ ئادەملەرنىڭ ئەقلى،ئەجرى، ئەمگىكى بەدىلىگە يەتكۈزگەنلىگى كورۇنۇپ تۇرىدۇ.بىزنىڭ دېخانلارمۇ موشۇنداق ئوي ياساپ ئولتۇرسا، پاكىزكەمىنسە، ئويىگە مونچا قىلىپ بەش ۋاخ تەرەتتە ژۇ. يۇنۇپ تارىنىپ تۇرسا، چاج قويۇپ، گالستۇك تاقاپ، ئوزلىرىگە ئەتىر چېچىپ، ماشىنىغا ئايالى باللىرىنى چىقىرىپ مەسچىتكە،كوكۈل ئېچىش سورۇنىغا،تويغا، مېھمانغا بارسا، كورمىگەن يۇرتلار. نى سايا ھەت قىلسا ئېمىشكە بولمايدىكەن. بىزنىڭ دېخانلار بۇنداق ياشسا كۆنام،ئېشەك مىنسە، ئەرلىرى كەتمەن چاپىسە، ئايالىرى قىغ توشسا ساۋاپ دەپ خۇدانىڭ قايسى كالامدا بار ئېكەن؟ بۇلارمۇ بىزدەك دېخان، يەر تېرىيدۇ،ئامما بىزنىڭ دېخانلارغا ئوخشمايدۇ. ئۇلارنىڭمۇ يەرلىرى، كالا- قويلىرى بار ئېكەن.بۇلارنى خۇدا مۇنداق، بىزنى ئۇنداق ياراتقان ئەمەس.توپان بالاسى بولغاندا، نوھ ئەلەيھىسسالام پۈتۈن جانلىقلارنى كېمىگە سېلىپ، جاھاننىڭ تىنجىشنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇرغاندا، شۇ كېمىدە ھەممىسىنىڭ ئوخشاش بار ئېدۇق. ئاللا تەرىپىدىن جاھان قايتا تۇزۇلۇپ تاغنىڭ ئورنىنى چول قىلىپ ئۇزگەرتىپ بولۇپ زەيتۇن شېخى چىشلىگەن كەپتەرنى نوھ ئەلەيھىسسالامغا ئەۋەتكەندە نوھ ئەلەيھىسسالام: « ياناللا، ھاياتلىق يېڭىدىن باشلىنىپتۇ، شۈكرى» دەپ ئىلتىجا قىلغاندا، بىزمۇ كېمىدىن زىمىنغا تەڭ چۈشكەن ئېدۇق. ھېچ قايسىمىز بىر- بىرىمىزدىن ئارتۇق ئەمەس ئېدۇق كېيىنكى چاغلاردا ئەقلىمىز، ياشاش ئادىتىمىز، ھاياتقا قىلغان ئەجرىمىز ئوخشىمىغاچقا، نىيەت، ئىقبالىمىزغا بېقىپ بىز ئادەم ئاتا ئەۋلادلىرىنىڭ تەغدىرى، قىسمىتىمىزمۇ ھەر خىل بولدى.

ئۇلار مەسچىتكە ۋېلىسىپىدلىك بېرىپ نامازنى قىسا، بىز شەيتان ھارۇسى مىنگەن ئادەمنىڭ ئىبادىتى قوبۇل بولمايدۇ دەپ، ئېشەكنىكىمۇ، ئوزىمىزنىكمۇ جېنىنى قىيناپ ئېشەك بىلەن مەسچىتكە باردۇق.ئۇلار خۇدا بەرگەن گوزەل چاچلىرىنى ژۇيۇپ - تاراپ، پاكىزلىنىپ مەسچىتكە كىرسە، بىز ژۇيۇقسىز ياغ بوكنى كىيمىسە دۇرۇس بولمايدۇ، دېدۇق. ئۇلار ماشىنا بىلەن يەر تېرىسا بۇقۇسا بىلەن تېرىمسا بولمايدۇ دېدۇق. كىيمىنى يېڭى پاكىز كىيسە ھارام دەپ، پىتىلىق جەندە كىيىشىنى راۋا كوردۇق. بىز ئاللاغا ئىبادەت قىلىشنىڭ ئورنىغا ئاللىكىملەرنى پىر تۇتۇپ ئۇنىڭغا چوقۇندۇق. خەق ئىناق، ئوم، ئوز ئىشىغا پۇختا بولسا، بىزنىڭ ئىش - ئەملىمىز بىر- بىرىمىزگە يانلىق تىلەش، ئورا كولاش بولدى. ئوزىمىزنىڭ قىلىدىغان ئىشىنى بىلمەي، خەخنىڭ ئىشىغا بۇدۇشقاقتەك چاچلىشىپ، ئاخىرى ساڭمۇ يوق،ما كىمۇ يوق كوك ئوچەي بىچارە بولۇپ،خۇدادىن ئاغرىنىپ، كوزىمىزنى پاقىرىتىپ، ھەممىنى خۇدا تاشلاپ بەرمىسە موشۇنداق بولغىنىم - بولغان دەپ قېيداپ ئولتۇردۇق؛ خۇددى خۇداغايەپ بېرىدىغان، خۇداغا كىيىپ بېرىدىغان، خۇداغا يالىشاپ بېرىدىغانەدەك، موشۇنداق چېچىمىزدىن تولا تەئوزلىگىمىز بىزنى بۇنداق، ئۇلارنى مۇنداق ھاياتقا ئېرىشتۇردى، بىر خەلق بىر ئادەمگە ئوخشايدۇ، ئۇ ئەقلى ھوشىنى جايىغا ئىشلىتىپ، ئىناق بولۇپ، توغرا يول، ھالال ئەمگەك، ئىنساپ ساپ نىيەت، ئورۇنلۇق سوز، ئېسىل پەزىلەت بىلەن جان تىكىپ، ئىرادە ۋە چىدام بىلەن ئىشلەسە: تاماخور، ھورۇن، ئاچكوز، ھەسەتخور بولمىسا بۇ دۇنيادا ھەممىدىن بەختلىك،باي - بايىاشات ياشىمايدىكەن، قېنى ؟ھەم ئوزەمگەئېچىم ئاغرىپ مەن قانداق ئادەم دەيمەن، ھەم ئۇلارنىڭ قىلغان ئىشى بىلەن ئوزەمنىڭ ئىشىنى سېلىشتۇرىمەن. ھەممىسىدە مەن قاشىشاق ئورۇندا، ئۇلار بولسا زامانىۋي دۇنياغا يوزلەنگەن.

- چۈشىگىلار، تاماق يەيدىكەنمىز!

ئابلىز ھاجىنىڭ گېپى ئوز يۇرتىم بىلەن ئانادولى ئوتتۇرسىدىكى سېلىشتۇرما ھايات ھەققىدىكى خىيالىمنى بۇزۇۋەتتى.

- ستامبۇلغا كەلدۇقمۇ؟

- ستامبۇلغا ئاز قالدۇق، بۇ، ماشىنىمۇ، ئادەممۇ تاماق يەيدىغان ئوتەككەن.

دېرىزىدىن قاراپ ھەيۋەتلىك، ئازادە بېناغا ۋە لاتىن يېزىغىدىكى «تۇرك رېستورانى»دېگەن خەتلەرگە كوزۇم چۈشتى.

- سىلەر چۈشۈپ تاماق بويرۇغاچ تۇرۇڭلار، مەن نەرسىلەرنى جوندۇپتىپ چۈشەي، - دېدى ئابلىز ھاجىم. پۇتلىرىم مۇنجىما بولۇپ،قاملاشمىغان دەسسەپ يەرگە چۈشتۇم. تېپىلىپ كېتىپ تەستە توختىۋالدىم. يەرگە ياتقۇزۇلغان سىلىق مەرمەر تاش يۇزۇمدىن پاكىزدەك ھىس قىلدىم، خۇدۇكسىرەپ ئەترابقا قاراپ قويدۇم.ھەممە ئادەم خىيالى، ئوز ئىش - ئەملى بىلەن، شۇنچىلىكلا ئەركىن، كىمنىڭ نېمە ئىش قىلىشى بىلەن پەقەت كارى يوق، ھەتتا مەن پالاكەتلىك قىلىپ ۋېقىلىپ چۈشۈپ، يولنىڭ ئوتتۇرسىداسەت سۇرۇلۇپ ياتساممۇ ھېچ كىم شاكاڭخو قىلىپ كۈلمىغاندەك ئەمەس. مۇبادە قوپالمسام يولەپ قويىدىكەن. ئەگەر مەن قەشقەر ئاشخانىلىرىنىڭ ئالدىدا شۇنداق تېپىلىپ ۋېقىلسام ئون ئادەم كېتىۋاتقان يولدىن توختاپ ھاكۇبقىپ قارىسا كام دېگەندە بەش ئادەم ئاخماقلارچە سەت ھېجىيىپ كۈلىشەر ئېدى، دەپ ئويلىدىم. دېمەك، بىر كىم ئازاپلانسا، قىينىلسا ئەھۋالدا قالسا، بىزنىڭ تېتىقسىزلارچە سەت كۈلىدىغان ئادىتىمىز، كۈلىمەيدىغان ئىشقا كۈلىدىغان، كۈلىدىغان ئىشقا ھاكۇبقىپ قارا شلىرىمىز بارغانچە ئادەمىيلىك سۈپىتىدىن چىقىپ كېتىۋاتقانلىغىمىزدىن دېرەك بېرىدۇ،خالاس. ئەتراپ شۇنچە پاكىز، يەر بىلەن پەلەمپەينىڭ، تام بىلەن تاماق شىرەسىنىڭ پاكىزلىغىدا پەرىق يوق...

مەن ئاستا كەينىمگە يانايي دەپ تۇرسام، كۆتىكوچى بالا كەلدى. ئۇ باش ئايىغىمغا قاراپ:

- كۇردىمۇسىز؟- دەپ سورىدى.

- ياق، ئۇيغۇرمەن، - دېدىم.

- ھەئە، ماشا ئاللا قارداش، بۇيرۇك، نى كېرەك ئابى؟

مەن گەپ قىلماي قايتىپ چىقتىم. سەۋەپ، بىر خىل خورلۇق ھېسىياتى مېنى چەكسىز ئازاپلىغا سالغان، كەمستىلىشتىن ھاسىل بولغان دەرت يۇرىگىمنى مۇجغاندى - مېنى بۇ يەردە ھېچ كىم خورلىمىدى، ھېچ كىم كەمستمىدى.بەلكىم مەن ئۇزەمنى - ئۇزەم خورلىغان، كەمسىتكەندىم.پۈتۈن ئەتراپ - ئاسمان - زىمىن، گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخ، تام قورۇسى، شېرە، ئورۇندۇق، قاچا- قوموچ، ئوچاق بېشى، ئەر- ئايال، غوجايىن - چاكار، ئاشپەز، كۆتكۈچى... ھەممىسىدىن پاكىزلىق يېغىپ تۇرىدۇ. مەندىنچۇ؟ ئوزەمدىن — ئوزەمگە ھەممە يېرىمدىن - تىنىغمىدىن تارتىپ بىر تال مويۇمغىچە كىر توكۈلۈپ تۇرىدۇ...

- نېمىشقا يېنىپ چىقتىڭلار؟- دەپ سورىدى ئابلىز ھاجىم.

مەن جاۋاپ بەرمىدىم. مەن ھازىرغىچە ئۇچراتقان ئادەملەر ئېچىدە بۇ ئاغىنەم ھەممىدىن سەزگۈر، ئىنكاسى ئەڭ تېز، ئادەمنىڭ كوڭلىگەغىل - پالىنى بىر نەرسە كېلىپ بولغىچە خۇددى ئوزىنىڭ كوڭلىگەكەچكەندەك بىلىۋالىدىغان ژېگىت ئېدى ئۇ كۆلۈپ كېتىپ:

- ئەتراپىڭلاردا ھېچ كىم يوقتەك ئالدىڭلارغا راپ پەرۋاسىز مېڭىۋېرىڭلار، قەشقەردىكى پەدەكىلىدە ئۇرۇسەكلار چەت ئەلدە جان باقالمايسىلەر. قورۇنۇپ، بوشاپ، ماكچىيىپ ئۇرمەكلار،بۇنداق ژۇرگەننى بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى يەك ئوچ كورىدۇ. بۇ يەردە ئاتقىلى ئېلىپ ماڭغان جىنايەتچىمۇ جازا مەيدانىغا ھېچ ئىش بولمىغاندەك خاتىرجەم،نازادە ماڭىدۇ- دېدى ئابلىز ھاجىم چاقچاق ئارىلاش سوزلىگەچ مېنى رېستورانغا باشلاپ كىرىپ.

يادنامە

ۋەتەننى ئۇلۇغلىغان شائىر

(نىم شېھىت ـ ئارمىيە ئېلى سايرامىي تەۋەللۇدىغا 90 ژىل)

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئاتاقلىق ۋەكىللىرىدىن بىرى، جامائەت ئەربابى، پېشقەدەم شائىر نىم شېھىتنىڭ نامىنى خەلقىمىز ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىپ، ئۇنىڭ ئوتكۇر قەلىمىدىن توكۇلگەن شېئىر ـ داستانلىرىنى سويۇپ ئوقۇماقتا.

ئانا ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا 70 ـ ژىللاردا قارا قانىتىنى يايغان «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋىي» ئاتالمىش ئەكسىل ھەرىكەتتە خەلقىمىزنىڭ باشقىمۇ ئەزىز پەرزەنتلىرى قاتارىدا شائىر نىم شېھىتمۇ ھەددى ـ ھېساپسىز خارلانغان. ئۇ كىتاپخانىسىدىكى دوكا ـ دوكا كىتاپلار بىلەن ئۆزىنىڭ كىتاپ ۋە قول يازمىلىرى ـ نادىر ئەسەرلەر ئوتقا يېقىلغاندا، ئەشۇ كىتاپلار بىلەن بىللە كويۇشتەك ئېغىر دەھشەتلىك ئاقىۋەتلەردىن كېيىن 1971 ـ ژىلى شائىرنىڭ ئوتلۇق ژۇرىكى سوقۇشتىن توختاپ، كوزى مەڭگۇلۇككە ژۇمۇلغان ئېدى.

بىز بۇگۇن ئەينە شۇنداق مىللىي شېئىرىيىتىمىزنىڭ يورۇق يۇلتۇزلىرىدىن بولغان شائىرنى ئوتۇغۇلغان مۇچەل كۇنلىرىدە ئەسلەپ ئوتىمىز.

نىم شېھىت ئارمىيە ئېلى سايرامىي 1906 ـ ژىلى ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ ئاقسۇ ۋىلايىتى، باي ناھىيەسىنىڭ سايرام يېزىسىدا ئېلى ئاخۇن ئىسىملىك مەرىپەتپەرۋەر كەمبەغەل دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. كىچىكىدىن بىلىمگە چاڭقاق بولۇپ ئوسكەن ئارمىيە ئېلى بىلىم ئىزدەپ قەشقەرگە بارىدۇ. ئۇ يەردىكى ئاتاقلىق «خانلىق مەدرىس» كە كىرىپ ئوقۇشقا باشلايدۇ. 1933 ـ ژىلى قەشقەردە يۈز بەرگەن تەرەپبازلىق ئۇرۇشتا ئۇ يارىلىنىپ، دوختۇرخانىدا يېتىپ قالىدۇ. جاراھىتى بىر ئاز ياخشى بولغاندىن كېيىن، بۇ يەردىن چىقىپ، نىم شېھىت ـ (يېرىم جان) تەخەللۇسى بىلەن شېئىر يازىدۇ:

كوپ ئاقتى مېنىڭ قېنىم،
چىقىپ كەتتى يېرىم جېنىم.
ئەندى «نىم شېھىت» نامىم
تارىختا قالا بولدى.ـ

دەپ شائىر ئوزىنىڭ شېئىرىيەتتىكى نامىنى ئومۇردىن ئالغانلىغىنى ئىشارە قىلىدۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ نىم شېھىت نامى بىلەن ئەسەرلىرى يورۇقىقا چىقىدۇ.

نىم شېھىت ئارمىيە ئېلى سايرامىي خىزمەت پـائالىيىتىنى ئوقۇتقۇچىلىقتىن باشلاپ، يېزىدا مەكتەپ ئېچىش، ئىلىم ـ مەرىپەت نۇرىنى ياش ئـەۋلاتلار قەلبىگە چېچىشقا كوپ كۈچ سەرىپ قىلىدۇ. بىر نەچچە ژىلدىن كېيىن ئاقسۇدا چىقىدىغان «ئاقسۇ ئۇچۇرى» گېزىتىدا مەھەررىر بولۇپ ئىشلەيدۇ. كوپ ئوتمەي ئۇ لۇتپۇللا مۇتەللىپ بىلەن تونۇشىدۇ. ئىككىسى قەلەمداشلا ئەمەس، ئاكا ـ ئۇكىدەك يېقىن بولۇپ، پىكىرداش، مەسلەكداش بولۇپ كېتىدۇ. بۇ دوستلۇق نىم شېھىت ئىجادىيىتىدە زور يۈكسىلىشلەرنى پەيدا قىلغان ئېدى. ئۇ يېڭى ـ يېڭى مەزمۇنلۇق، ئىلغار پىكىرلىك شېئىرلارنى مەيدانغا ئاتتى.

سەندىن ئارتۇق سويگۇنۇم يوق بۇيۇك ۋەتەن،
ساڭا پىدا، ساڭا قۇربان جان بىلەن تەن.
ماڭا سەندىن ئۇلۇق نېمەت كېرەك ئەمەس،
مېنىڭ ئۇچۇن ئازاتلىغىڭ كۇپايە، بەس!
«ۋەتەن مۇھەببىتى»

شائىرنىڭ شۇ چاغدا يېزىلغان «مىڭ ئوي» ۋە «پەرھات ـ شېرىن» داستانلىرى ئېلان قىلىنغاندا ل. مۇتەللىپ ئۇنىڭغا «نادىر ئەسەر» دەپ باھا بەرگەن ئېدى.

1944 ـ ژىلى ئىلىدىن پارتلىغان ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ـ ئازاتلىق ئىنقىلاۋىنىڭ تەسىرى كەڭىيىپ، مىللىي قوشۇنىمىز باي ناھىيەسىنى گومىنداڭچىلاردىن ئازات قىلغاندا، نىم شېھىتمۇ بۇ قوشۇنغا كىرىپ، تەشۋىقات ئىشلىرىغا مەسئۇل بولىدۇ.45ـ ژىلى ئۇلار ئىلىغا قايتقاندا،نىم شېھىتمۇ غۇلجىغا كېلىپ، مىللىي قوشۇن تەركۋىدە «تارىخ يېزىش» ئىشخانىسىدا ئىشلەيدۇ. شۇ ژىلى 18 ـ سېنتەبىر كۇنى ئاقسۇدا ئىنقىلاپچى شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپ گومىنداڭچى جاللاتلار جادوسىدا ت وغرالغاندا نىم شېھىتنىڭ ئىنىسى ئابدۇقادىر ئېلىمۇ شۇ قاتاردا مەرتلەرچە قۇربان بولغان ئېدى. بۇ ئېغىر قايغۇلۇق خەۋەرنى غۇلجىدا ئاڭلىغان شائىر «ل. مۇتەللىپكە» دېگەن شېئىرنى يازدى. ئۇنىڭدا:

سىغدۇرالمىدى سېنى بۇ جاھان،
ئاسرىيالمىدى ئۇ گاڭ شۇم زامان.
ئوتقۇنغا بەردى سېنى قاي بەندە؟
خەلىققە، ۋەتەنگە ئاسىي شەرمەندە. ـ

دەپ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۇيۇك شائىرىغا ئېچىنىش، قاتىل دۇشمەنگە غەزەپ ـ نەپرىتىنى ئىزھار قىلىدى.

شېئىرىيەتتىكى كلاسسىك ئارۇز ۋەزنىنىڭ ئۇستىسى بولغان شائىر تالانتى يېتىلگەن شۇ پەيتلەردە غەزەل، مۇخەممەس، مۇرەببە، رۇبائىي ئوخشاش لىرىك شەكىللەر مەزمۇنى ئوتكۇر، كىشىدە كۇچلۇك تەسىر قوزغايدىغان شېئىرلارنى مەيدانغا ئاتتى.

ژۇرەكتە داغى ھەسرەت، دىلدا ئازاتلىق تەمەنناسى،
نەدۇر ئازات دېسەم، كوكسومدە بار«قۇللۇق» نىڭ تامغاسى.
ھاياتىم ھالال ئەمگەك ھەم ۋەتەن ئەردى مىراسىم،
كېلىپ بىر مۇتىھەم قىلماقتا غوجايىنلىق داۋاسى.
ئۇ بەدبەخلەرنى ئىنساپقا كېلەر دەپ ئويلىما ھەرگىز،
كۇرەش قىلماق بۇ كۇندە بولدى ھەممە ئىشنىڭ ئەلاسى.

دەيدۇ خەلقىنى رودۇپايدەك چاپلىشىۋالغان دۇشمەنگە قارشى كۇرەشكە چاقىرغان شائىر.

1948 ـ ژىلدىن باشلاپ نىم شېھىت ئەسەرلىرى «ئىلى گېزىتى»دە ئېلان قىلىنىپ، مەشھۇر يازغۇچى زۇنۇن قادىرنىڭ ياردىمىدە ئۇنىڭ «پەرھات ـ شېرىن»، «لەيلى ـ مەجنۇن» داستانلىرى كىتاپ بولۇپ چىقىدۇ. ئۇنى ئوقۇغان خەلق ھورمىتى شائىرغا يەنىمۇ ئاشىدۇ.

ئانا ۋەتەننى ئۇلۇغلىغان ۋەتەنپەرۋەر شائىرنىڭ ئىجادىدا 1956 ـ ژىلى مەككە ـ مەدىنىگە قىلغان سەپىرىدىن تۇغۇلغان شېئىرلار ئالاھىدە ئورۇننى ئېگەللەيدۇ. بولۇپمۇ «سېغىندىم» ناملىق قەسىدىسى خەلق ئىچىدە يادقا ئېلىنىپ كەتكەن ئېدى. ھېچ قاچان ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ چەت يۇرتقا چىقمىغان شائىرنىڭ ۋاقىتلىق جۇدالىقتا ئەجايىپ يېقىملىق مىسرالىرى بارلىققا كېلىپ، ژۇرەكلەرنى تىترەتتى:

ئولسەم، تېنىم قۇچىغىڭدىن جاي ئالسۇن،
پاك ۋەتىنىم، روھىم سەندە شاتلانسۇن.
شۇنىڭ ئۇچۇن تېزرەك ساڭا يەتسەم دەپ،
تورت كوز بىلەن كېچە ـ كۇندۇز سېغىندىم.

ھاياتىنىڭ ئىسسىغىدىن كورە، سوغىنى، راھىتىدىن كورە، ئازاۋىنى، تاتلىغىدىن كورە، ئاچچىغىنى كوپ كورگەن شائىر قەلىمىگە مەنسۇپ ئەسەرلەردىن «يۇسۇپ ـ زۇلەيخا»داستانى، «گور ئاغزىدىن يانغاندا» شېئىرىي رومانى ۋە 300 دىن ئارتۇق رۇبائىيسى قانلىق «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى » ۋاقتىدا ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىغان. نىم شېھىتنىڭ «ۋەتەن مۇھەببىتى» ،«شېئىرلار» ناملىق توپلاملىرى 60 ـ ژىللاردا نەشىر قىلىنغان بولسا، شائىر ۋاپاتىدىن كېيىن «ژۇرەك سوزى» شېئىرلار توپلىمى 1980 ـ ژىلى ئەرشىدىن تاتلىقىنىڭ تەييارلىشى بىلەن نەشىر قىلىندى. قانچە ـ قانچە ئىلمىي، تارىخىي ماقالىلار، لىرىك شېئىرلار، داستانلار، ئوپېرا ۋە شېئىرىي رومانغىچە ئەجات قىلغان چوڭ ئىستىدات ئېگىسى، بىلىمدان ئىنسانىنىڭ قالدۇرغان ئەدەبىي ـ مەدەنىي مىراسلىرى تېخى تولۇق رەتلىنىپ، ئوگىنىلىپ ھەم يورۇق كورۇپ بولغىنى يوق. ئۇ، ئەلۋەتتە، كېلەچەكنىڭ ئىشى.

بۇگۇنكى كۇندە نىم شېھىت تەۋەللۇدىنىڭ 90 ژىللىغىنى خاتىرلەيدىكەنمىز، ئۇنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن ئولمەس ئەدەبىي مىراسلىرىدىن ھەقلىق رەۋىشتە پەخىرلىنەلەيمىز.

مومىنجان ھـەمرا.

نىم شېھىت

ئالدىدا

ۋەسلىدىن ئوزگە كېرەلمەس ماڭا جانان ئالدىدا،
ئارزۇيۇم سەن،سەن ئېرۇرسەن تەن بىلەنجان ئالدىدا.
بىر گۇلى رەنا ئېرۇرسەن باغۇ ـ بوستان ئالدىدا،
تا زىيارەت قىلمىسام مەن سېنى ئىمكان ئالدىدا.
يۇزلىرىم شەرمەندە بولسۇن ئاڭلا سۇبھان ئالدىدا.

دۇنياغا تەڭ ئەيلىمەيمەن تاغلىرىڭنىڭ تېشىنى،
سېنى دەپ تاشقا قوشارمەن دۇشمىنىڭنىڭ بېشىنى.
سەن ئۇچۇن دەريا ئېقىتسام شۇم رەقىپلەر يېشىنى،
مۇمكىن بولغايمۇ كورۇشكە ئايغا ئوخشاش قېشىنى
قارا بەختىم ئاق بولاردى شۇندا راخمان ئالدىدا.

سەن ئېدىڭ دۇنيادا بىر ھوسنى گوزەل نازۇك بەدەن،
ئىككىمىزدە باغلىنىش گوياكى ئەردى جانۇ ـ تەن،
ئاھ، گوزەل يار ئويىنىغان قەشقەر، كۇچار، ياركەن، خوتەن،
ئېمىلەر بولدى ئېكىن ئىپلاس ئاياقتا پاك ۋەتەن؟
سەن ئۇچۇن كوزگە كورۇنمەس قانچە قۇربان ئالدىدا.

ئاۋالدا سەن ئېدىڭ جەننەتكە ئوخشاش بىر ماكان،
ئەركە ئويناپ ئوسكەن ئەردىم قىسمىغان بۇ كەڭ جاھان،
خۇش پۇراقلىق گۇل ـ چېچەك تاللاپ ئۇپەردى باغۋان،
ئابرويۇڭنى ساقلار ئەردىم مەن بولۇبان پاسىۋان،
دۇشمىنىڭ كوز تىكمەس ئەردى شىر ـ غىران ئالدىدا.

ۋا دەرىخا قايسى كۇندۇر، شۇم رەقىپ باستى ئاياق،
سەن كەبى ھور نازىنىنلەر ئۇستىگە سالىدى تاياق،
مەن قۇچاغىڭدا تۇرۇپ تارتتىم ئەجەپ دەردى پىراق،
ئېمىتىڭ لەززەتلىرىدىن ئايرىلىپ قالدىم ژىراق،
بىر تىلەمچىدەك قىسىلدىم كۇزدە خامان ئالدىدا.

تارت قولۇڭنى ۋەھشى دۇشمەن تېغى جېنىم تەندە بار،
ئىنشا ئاللا، پات يېقىندا سېنى قىلغۇم تار ـ مار.
ئەي پەلەك، چاپسان يوقال، گوزەل يېرىمنى قىلما تار،
سەن قارا زۇلمەتنى يوقاتسام سائادەت تاڭ ئاتار،
كۇن نۇرىن كورسەتمىگەن سەن پەردە ئاسمان ئالدىدا.

ئەر ئەمەسمەن تاكى دۇشمەنىنىڭ قېنىن ئاقتۇزمىسام،
دۇنيادا خائىنلىق ئېيىۋىنى كوكسىگە تاقتۇزمىسام.
ئوت ـ زەھەرلىك نەشتىرىلە ئوزىنى چاقتۇزمىسام،
ئەللەي ئېيتىپ، يەر بوشۇككە ھەممىسىن ياتقۇزمىسام،
شۇندا مەرت نامىنى ئالغۇم شاھى مەردا ن ئالدىدا.

دەرتلىك دىل ھېچ توختىماس سىرلىق قەلەم قايناپ يازار،
مۇڭلۇق دادىمنى ئېيتسە خىزرى تەسبىھتىن ئازار.
چۈنكى ئۇ بەتبەخ رەقىپلەر نىم شېھىتكە گور قازار،
مەيلى ئولسەم سويگو يولىدا تېنىم بولغاي مازار،
كورىشىم ئارتار تېخى قىز ۋە ئوغلان ئالدىدا.

سىرلىق ئالەم

تومۇرلەڭ قەبرى ئۇستىدىكى مۇنازىرە

تاشكەنت. ئاتاقلىق ئوزبەك كىنورېژىسسيورى سوتسىيالىستىك ئەمگەك قەھرىمانى مالىك قايۇموۋ «ترۇد» گېزىتىدىكى ئەمىر تومۇرنىڭ قەبرىنى ئاچقاندا: «كىم مېنىڭ جەسىدىمنى ھاقارەتلەشكە جۇرئەت قىلىدىغان بولسا،بىلسۇنكى،كۇچى ۋە غەزەپ ـ نەپرىتى مېنىڭكىدىن بىر نەچچە ھەسسە كوپ بولغان دۇشمەن ئۇنىڭ مەملىكىتىگە ھۇجۇم قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ ۋەتىنى ھەتتا مېنىڭ لەشكەرلىرىم تەرىپىدىن بويسۇندۇرۇلغان قەبىلىلەرمۇ دۇچار بولمىغان بالايۇ ـ ئاپەتلەرگە مۇپتىلا بولىدۇ»، ـ دېگەن سوزلەر يېزىلغان تاختا تېپىلغانلىغى توغرىلىق رەت قىلىدى.

ئوپېراتور م. قايۇموۋ ياش ۋاقتىدا، يەنى 1941ـ ژىلى ئىيۇندا تومۇرلەڭنىڭ سەمەرقەنتتىكى گۇر ـ ئەمىر مەقبەرەسىدىكى قەبرىنى ئېچىش بويىچە ئېكسپېدىتسىيەگە ئىشتىراك قىلغان. بۇنىڭ ئالدىدا مەقبەرىنى ئوزبەكىستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ بىرىنچى كاتىبى ئوسمان يۇسۇپوۋ زىيارەت قىلغان ئېدى. ئاۋال شاھرۇخنىڭ، ئاندىن ـ بېشى تېنىدىن جۇدا قىلىنغان ئۇلۇغبەگنىڭ قەبرى ئېچىلدى. ئاندىن 20 ـ ئىيۇن كۇنى ساھىبقىراننىڭ (تومۇرلەڭنىڭ تەخەللۇسى) ئارچىدىن ياسالغان تاۋۇتىنىڭ قاپقىسى ئېچىلدى.

م. قايۇموۋ ئۇلۇق سەردارنىڭ يوغان سكېلېتى بارلىق بالزامىلارنى يوق قىلغان 1841 ـ ژىلقى سۇ تاشقىنىدىن كېيىن قالغان لاتقىدا ياتقان ئېكەن، دەپ ئەسلەيدۇ. تومۇرلەڭنىڭ بېشى مەككە تەرەپكە قارىتىلغان.ئۇنىڭ قولى مېيىپ بولغان،سول پۇتىنىڭ لېپىگى ئەترايىدا سوڭەك ئوسۇپ كەتكەن. ھەتتا جەسەت يوگەلگەن رەختلەرمۇ ساقلانمىغان. پەقەت ئۇنىڭ بېشىدىلا بىر نەچچە سىرىق چاچ ساقلىنىپ قالغـان.

ئەتىسى مەشھۇر ئانتروپولوگ مىخائىل گېراسىموۋ قەبرىگە چۇشۇپ تومۇرلەڭنىڭ باش سوڭىكىنى ئېلىپ چىقتى.

م. قايۇموۋ قەبرىنى ئېچىش ھارپىسىدا يېقىن ئارىلىقتىكى چايخانىدا ئۇچ بوۋاي بىلەن شەخسەن سوھبەتلەشكەن. بوۋايلار ئۇنىڭغا ئەرەپ گرافىكىسىدا يېزىلغان قانداقتۇ بىر كىتاپنى كورسەتكەن ۋە ئەگەر ئۇلار تومۇرلەڭنىڭ قەبرىنى ئاچىدىغان بولسا،ئۇ چاغدا ئۇرۇش باشلىنىپ كېتىدىغانلىغى ھەققىدە ئاگاھلاندۇرغان. بۇنىڭدىن قاتتىق تەشۋىشلەنگەن ئۇ ئېكسپېدىتسىيە رەھبىرى مىنىستىرلار كېڭەشىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ت. قارى ـ نىيازوۋنى، يازغۇچى س. ئەيىننى ۋە شەرقشۇناس ئالىم ئا. سېمېنوۋنى چاقىرىدۇ. ئا. سېمېنوۋ ئاقساقاللار كورسەتكەن كىتاپنى ئوقۇيالا ئوقۇغان. س. ئەيىنى بۇنىڭغا جاۋابەن قاتتىق غەزەپلەنگەن ۋە ھەتتا «چالا ساۋاتلارنى» ئوز ھاسىسى بىلەن پوپوزا قىلغان.ئەندى ئىككى كۇندىن كېيىن بولسا، گېرمانىيە س س س ر غا ھۇجۇم قىلدى.

ئۇ چاغدا چۇشىرىلگەن پروتكول ماتېريال، ئەندى بۇ 100 كىلومېتىر پلېيونكىدىن ئىبارەت ھوججەت، شۇ چاغدىكى كىنېماتوگرافىيە بويىچە خەلق كومىسسارى بولشاكوۋنىڭ بۇيرۇغىغا بىنائەن دەرھال موسكۋاغا ئەۋەتىلگەن ئېدى. بۇ كىنولېنتىلىرىنىڭ ھازىر قەيەردە ئېكەنلىگىنى ھېچ كىم بىلمەيدۇ.

ھازىر م. قايۇموۋ تومۇرنىڭ قەبرىنى ئاچماسلىق، مۇسۇلمان ئورپى ـ ئادەتلىرىگە خىلاپلىق قىلماسلىق لازىم ئېدى دەپ ھېساپلايدۇ. ئۇ 1942 ـ ژىلى 20 ـ دېكابىر كۇنى تومۇرلەڭنىڭ جەسەت قالدۇقلىرى يەرلەنگەندىن كېيىن، ئۇرۇشتا بۇرۇلۇش بولۇش بايقىلىشقا باشلىغانلىغىغا ئىشىنىدۇ ـ بۇ ستالىنگراد ـ تىكى بۇرۇلۇش ئېدى.

بورىس بېلوۋ.
تاشكەنت .
(«كاراۋان بىلىس» گېزىتىدىن).

• ئىلىم ـ پەن ئادەملىرى

ئىزدىنىش بىلەن ئۆتكەن هايات

(ئالىم شېرىۋاخۇن باراتوۋ ـ 60 ياشتا)

شېرۋاخۇن باراتوۋ ئۆزىنىڭ پۈتكۈل ئاڭلىق هاياتىنى ئۇيغۇر تىلى ۋە ئۇنىڭ كەسپىي لېكسىكىسىنى تەتقىق قىلىشقا بېغىشلىغان كۆرنەكلىك ئالىملىرىمىزنىڭ بىرى هېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ تەرجىمە هالى، بېسىپ ئۆتكەن هايات يولىمۇ ئىنتىلىش ـ ئىرادە، بىلىمگە تەشنالىق، چىدام ـ غەيرەتنىڭ مىزانىدۇر.

شېرىۋاخۇن ئابدۇجېلىل ئوغلى باراتوۋ 1936 ـ ژىلى ئالمۇتا ۋىلايىتى چېلەك ناھىيەسىنىڭ قارىتورۇق يېزىسىدا دۇنياغا كەلدى. ئۇز يۇرتىدا يەتتە ژىللىق مەكتەپنى تاماملاپ، پانفىلوۋ شەھىرىدىكى پېداگوگىكا ئۇچىلىشېسىدا بىلىم ئالدى. ئاندىن كېيىن ئاباي نامىدىكى قازاقستان پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تىل ۋە تارىخ فاكۇلتېتى يېنىدىكى ئۇيغۇر بولۇمىگە ئوقۇشقا چۈشتى. ئۇنى مۇۋاپپەقىيەتلىك تاماملىغاندىن كېيىن، 1961 ـ 1964 ـ ژىللىرى قازاقستان س س ر پەنلەر ئاكادېمىيەسى تىلشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ ئاسپىرانتۇرىسىدا ئوقۇدى. 1964 ـ ژىلدىن 1970 ـ ژىلغىچە قارىتورۇق يېزىسىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپتە مۇئەللىم بولۇپ ئىشلەپ، ياش ئەۋلادقا بىلىم بەردى. بىراق ئىلىم ـ پەن چوققىلىرىغا ئىنتىلىش ئارزۇسى ئۇنىڭ قەلبىگە ئارام بەرمىدى. شۇ مەخسەتتە ئۇ 1970 ـ ژىلىنىڭ بېشىدىن باشلاپ قازاقستان س س ر پەنلەر ئاكادېمىيەسى تىلشۇناسلىق ئىنستىتۇتى يېنىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق بولۇمىگە ئىشقا ئورۇنلاشتى. مانا شۇنىڭدىن بېرى ئۇ بۇ دەرگاھتا ئۈزلۈكسىز ئىشلەپ كەلمەكتە.

1971 ـ ژىلى 25 ـ ئىيۇن كۈنى شېرىۋاخۇن باراتوۋنىڭ هاياتىدا ئۇنتۇلماس خوشاللىق ۋاقىە يۈز بەردى. ئۇ ئاتاقلىق تۈركىيشۇناس ئالىم، ئاكادېمىك ئا. ت. قايداروۋنىڭ رەھبەرلىكىدە «ئۇيغۇر تىلىنىڭ كەسپىي لېكسىكىسى» (باغۋەنچىلىك، كوكتاتچىلىق ۋە گۈلچىلىك ئاتالغۇلىرى بويىچە) دېگەن ماۋزۇدا نامزاتلىق دىسسېرتاتسىيەسىنى ئۇتۇقلۇق هىمايە قىلىپ، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى ئىلمىي دەرىجىسىنى ئېلىشقا مۇيەسسەر بولدى.

شېرىۋاخۇن ئاكىنىڭ هەر تەرەپلىمە تەييارلىغى بار قابىلىيەتلىك تىلشۇناس ئىكەنلىكىنى بىز ئۇنىڭ «ئۇيغۇر تىلى بويىچە تەكشۈرەشلەر» توپلىمىنىڭ 1 ـ 2 ـ 3 ـ كىتاۋىدا، شۇنداقلا ئىلمىي ژۇرناللار بىلەن گېزىت سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ئونلىغان ئىلمىي ماقالىلىرىدىنمۇ روشەن كورەلەيمىز. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ «ئىجتىمائىي پەنلەر بويىچە قىسقىچە رۇسچە ـ ئۇيغۇرچە تېرمىنولوگىيەلىك لۇغەت»، ئو. جامالدىنوۋنىڭ «ئۇيغۇر تىلى پروگراممىسى»، ۋ. ن. لوبوۋنىڭ «كېڭەش خەلقىنىڭ ئۇلۇق قەھرىمانلىغى»، ئى. ئى. يۇسۇپوۋنىڭ «ئىنقىلاپ سولدىتى»، س. موللائۇدوۋنىڭ « 18 ـ ئەسىردىكى ئۇيغۇر پوئېزىيەسى»، ب. ئەرشىدىنوۋنىڭ «ئۇيغۇر داستانلىرى ھەققىدە» مونوگرافىيەلىرىنىڭ ۋە باشقا ئەمگەكلەرنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرىدۇر.

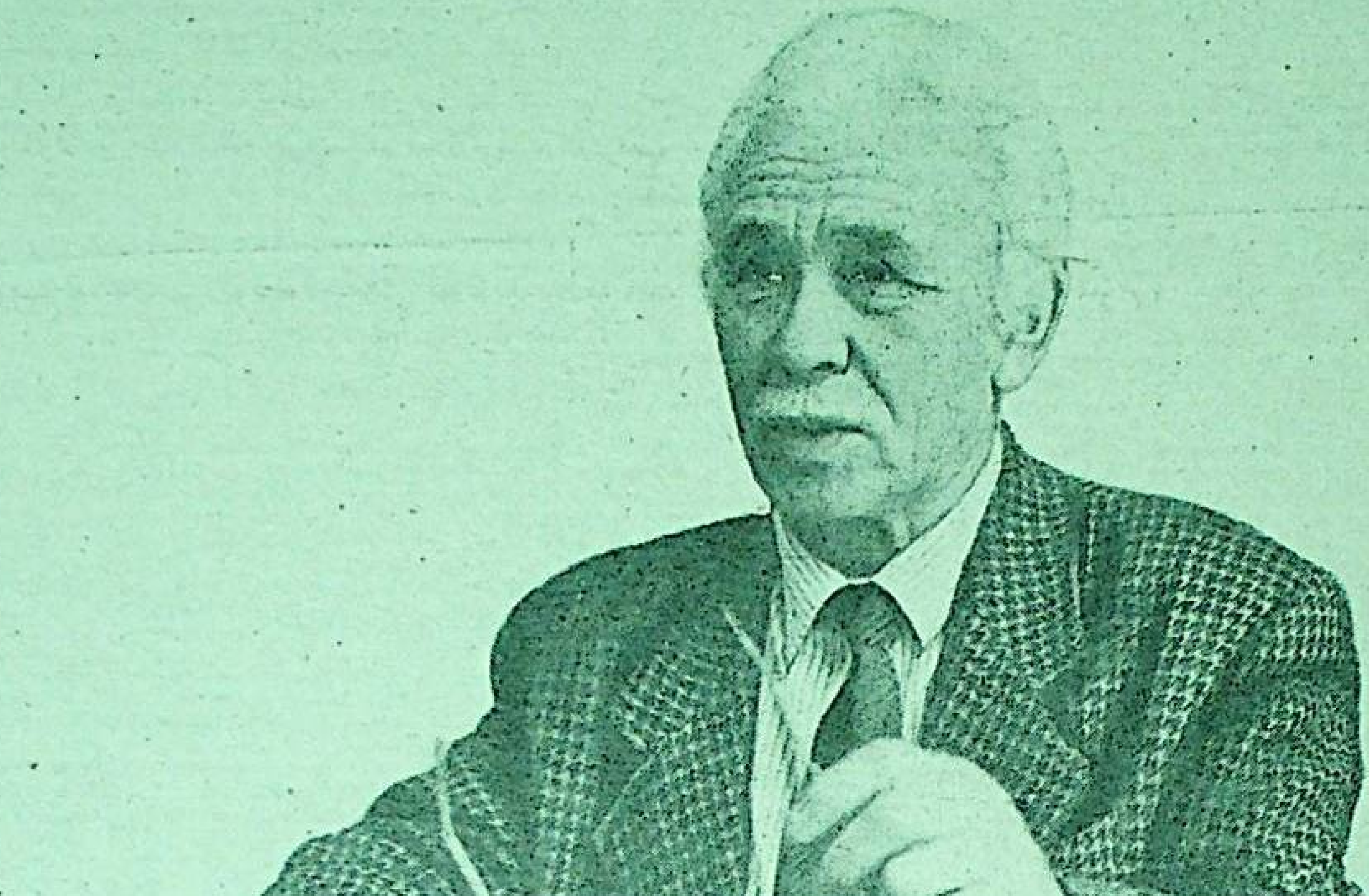

ئالىمنىڭ 1975 ـ ژىلى «ئۇيغۇر تىلىنىڭ كەسپىي لېكسىكىسى» ناملىق مونوگرافىيەسى، 1979 ـ ژىلى باشلانغۇچ سىنىپلار ئۈچۈن «ئىزاھات تېكىستلىرى»، 1982 ـ ژىلى بىرىنچى سىنىپلار ئۈچۈن «ئۇيغۇر تىلى»، 1985 ـ ژىلى مەكتەپ يېشىغىچە بولغان بالىلار ئۈچۈن «ئۇيغۇر تىلى» قوللانمىلىرى، 1987 ـ ژىلى ستۇدېنتلار، ئىلمىي خادىملار ۋە مۇئەللىملەر ئۈچۈن ئا. ت. قايداروۋ بىلەن هەمكارلىقتا تەييارلىغان «رۇسچە ـ ئۇيغۇرچە تىلشۇناسلىق تېرمىنلىرى»، 1991 ـ ژىلى 2 ـ ۋە 9 ـ سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرى ئۈچۈن «ئۇيغۇر تىلى» دەرسلىكلىرى نەشر قىلىندى. شۇنداقلا ئالىم كوپ ئىزدىنىشلەر نەتىجىسىدە ئۇلۇق مۇتەپەككۇر مەھمۇد قەشقەرىنىڭ «تۈركىي تىللار دىۋانى» لۇغىتىنىڭ بىرىنچى تومىدىن پارچىلارنى رۇس گرافىكىسى ئاساسىدا «ئارزۇ» ژۇرنالىدا بېسىپ چىقاردى. مەزكۇر ئىلمىي ئەمگەكلەر كوپچىلىك مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئىجابىي ئىنكاسىغا ئېگە بولدى.

ش. باراتوۋ كېڭەش ئۇيغۇرشۇناسلىغى بويىچە تاشكەنت، سەمەرقەند، ئالمۇتا شەھەرلىرىدە ئوتكۈزۈلگەن ئىلمىي ئەنجۇمانلارغا قاتنىشىپ، ئۇيغۇرشۇناسلىق پەنىنى تېخىمۇ تەرەققىي ئەتكۈزۈش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بىلىمىنى، كۈچ ـ غەيرىتىنى سەرىپ قىلىپ كەلمەكتە. ئىلىم ـ پەن ساھاسىغا ئىزدىنىش بىلەن قەدەم تاشلىغان گ. سېمەتوۋا، گ. نەزەروۋا، ئو. ئوشۇرباقىيېۋا، د. قاسىموۋا، ر. شايېكوۋ ئوخشاش ياش تەتقىقاتچىلار كىچىك پېيىل، كەمتەر ئىنسان شېرىۋاخۇن باراتوۋنى ئوزلىرىنىڭ ئۇستازى سۈپىتىدە هورمەت بىلەن تىلغا ئالىدۇ. ئۇ ياشلاردىن ئۆزىنىڭ سەممىي مەسلىهەتىنى، ياردىمىنى هېچ قاچان ئايىمىغان ئەمەس.

شېرىۋاخۇن ئاكا هازىر قازاقستان مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى شەرىقشۇناسلىق ئىنستىتۇتى غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق مەركىزىنىڭ ئىلمىي خادىمى، مائارىپ مىنىستىرلىكى يېنىدىكى ئوقۇش ئىشلىرى بويىچە مېتودىكىلىق كېڭەشنىڭ ئەزاسى، ئاتالغۇشۇناسلىق كېڭىشىنىڭ رەئىسى سۈپىتىدە پائالىيەت ئېلىپ بارماقتا.

ـ بىزنىڭ باللىق دەۋرىمىز ئۇرۇش ۋە ئۇرۇشتىن كېيىنكى قىيىنچىلىق ژىللارغا توغرا كەلدى، ـ دەيدۇ ئۇ بىز بىلەن بولغان سوھبەتتە. ـ ئۇ ژىللىرى باشتىن كەچۈرگەن ئېغىرچىلىقلار جەڭمەيدانلىرىدا قان توككەن بىلەن باراۋەر بولدى. دادام ئابدۇجېلىل بىلەن تاغام زۇنۇنبەگ ئۇرۇشقا كېتىپ، قايتىپ كەلمىدى. مەن ئاكىلىرىم سونۇرجان، ئابلىتىپ، ھېنپاخۇنلار ئانىمىزنىڭ قولىدا تەربىيلەندۇق. ئائىلىنىڭ بارلىق ئېغىرچىلىغى ئانىمىز زەينەپخاننىڭ زىممىسىگە چۈشتى. ئانىمىز بىزنى بېقىش ئۈچۈن كوپ ئازاپ تارتىپ، ژۈرەك ئاغرىغى بىلەن 50 يېشىدا دۇنيادىن كوز ژۇمدى.

ـ يوقسىزچىلىق زامان. يېمەك ـ ئىچمەك قىس. پۇتىمىزغا چورۇق، ئۇستىمىزگە ئەسكى ـ تۈسكى كىيمەلەرنى كىيىپ مەكتەپكە باراتتۇق. بىر تەرەپتىن ئوقۇپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئېگىلىك ئىشلىرىغا ئارىلىشاتتۇق. باشاق تېرىپ، قوماچ قورۇپ، تالقان بىلەن كۈن كەچۈرەتتۇق... مەلىدە باشلانغۇچ سىنىپنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئوقۇشنى ئارىلىغى ئۈچ چاقىرىمچە خوشنا مەلىدە داۋاملاشتۇرۇشقا توغرا كەلدى. قىشنىڭ شۇرغانلىق سوغلىرىدا مەكتەپكە توڭلاپ قالغىدەك هالەتتە ئاران باراتتۇق، ـ دەپ ئەسلەيدۇ ئۇ شۇ بىر قىيىنچىلىق ژىللارنى يادىغا ئېلىپ...

قايغۇ بىلەن شاتلىق، ژىغا بىلەن كۈلكە شېرىۋاخۇن باراتوۋنى دايىم دېگىدەك ئەگىشىپ ژۈردى. لېكىن ئۇ قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ، ئىلىم ـ پەن ئۇتۇقلىرىغا تەشنالىق بىلەن هايات كەچۈردى. پەرزەنتلىرىنى تەربىيلەپ قاتارغا قوشتى. ئۇز خەلقىنى چىن دىلىدىن سويىدىغان ش. باراتوۋ ئۇنىڭ ئۆتمۈش تارىخىنى، تىل غەزىنىسىنى، مىللىي مەدەنىيىتىنى ھارماي ـ تالماي ئۆگەنىدى ۋە تىنىمسىز ئىزدىنىش، ئەمگەك قىلىش نەتىجىسىدە مەلۇم مۇۋاپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۇردى. بىز ئالىمنى ئاتمىش ياشلىق تويى بىلەن سەممىي تەبرىكلەپ، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىلمىي پائالىيىتىدە يەنىمۇ چوڭ ئۇتۇقلار تىلەيمىز.

زەينەپ ئىسلاموۋا،
شەرىقشۇناسلىق ئىنستىتۇتى غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق مەركىزىنىڭ ئىلمىي خادىمى.

• نەشرىيات توهپىسى

ئالىمنىڭ يېڭى ئەمگىگى

قازاقستان ۋە باشقا جۇمهۇرىيەتلەردە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر ئالىم، پەن نامزاتلىرى ئىلىم ـ پەن ساھاسىدا ئىجادىي تەتقىقاتلار ئېلىپ بېرىپ، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە جاھان مىقياسىدا تونۇلماقتا. جۈملىدىن 1995 ـ ژىلى ئۇيغۇر پەرزەنتى يارمۇھەممەت مۇبارەكوۋ ئۆزبەكىستان پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ (28 ئاكادېمىكنىڭ بىرى) ئاكادېمىكى دېگەن ژۇقۇرى ئۇنۋانىنى ئالدى. شۇنىڭدەك ئۆزبەكىستان دىيارىدا شائىرە هەنىپە سالىخوۋا فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى ئىلمىي ئۇنۋانىنى ئېلىشقا مۇيەسسەر بولدى.

مانا بۇ ئىككى ئالىمنىڭ يۈكسەك چوققىلارغا قىلغان پەرۋازى شۇ دىياردىكى باشقىمۇ ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ يەنىمۇ ژۇقۇرى ئورلىشىگە يول كورسەتتى. سوزىمىزنىڭ ھەقلىقىگە فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى ھەمدىخان ئىسلامىينىڭ ياراتقان ئىلمىي ئەمگىكى ئىسپات بولالايدۇ.

1995 ـ ژىلى تاشكەنتتىكى «ماۋارائۇننەھر» نەشرىياتىدىن بىرىنچى قېتىم كەڭ جامائەتچىلىككە تەغدىم قىلىنغان «ئىپار ھىد ئىلە تۇغۇلغان ئارىپ» (ئارىپ ـ مەرىپەتلىك، بىلىمدان، دانا)(خوجا باهاۋۇددىن نەقشبەند) دېگەن ئىلمىي ئەسەر ئۆزبەكىستان پەنلەر ئاكادېمىيەسى خەمىت سۇلايمان نامىدىكى قوليازمىلار ئىنستىتۇتىنىڭ چوڭ ئىلمىي خادىمى ھەمدىخان ئىسلامىي قەلىمىگە مەنسۇپتۇر. بۇ ئەسەر «خوجا باهاۋۇددىن نەقشبەند پائالىيىتى» (1318 ـ 1389)، ھەزرىتى خوجا باهاۋۇددىن نەقشبەند پائالىيىتى ۋە كاراماتى توغرىسىدا»، «ئاخىرقى سوز ئورنىدا»، «لۇغەت» ۋە باشقا قوشۇمچە ماۋزۇلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان. ئەسەرنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى، پروفېسسور مۇھەممەتجان ئىمامنەزەروۋ، تەقرىزچىلەر: فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى پروفېسسور باقىجان توخلىيېۋ ۋە خوجا ئابدۇئەلئەزىز مەنسۇرلار بولغان.

مۇئەللىپ مەزكۇر ئەسەرنى ۋۇجۇتقا چىقىرىشتا ئوزى ئىلىم تەتقىق قىلىۋاتقان قوليازمىلار دەرگاھىدىن باشقا ئىلمىي مەنبەلەرگە چوكۇپ ئىزدەنگەنلىكى مەلۇم. خۇسۇسەن ئۇ خوجا باهاۋۇددىن نەقشبەند تەلىماتى توغرىسىدىكى ئابدۇراخمان جامىينىڭ «نەفەھاتۇل ـ ئۇنس»، ئەلىشىر ناۋائىينىڭ «نەسايمۇل ـ مۇھەببەت» دېگەن جاھان ئىلىملىرى مۇجەسسەملەنگەن بۈيۈك قامۇسلارنى ئۆگىنىپ، پايدىلانغان ۋە ئۇلاردىن باشقا ئىلمىي مەنبەلەردىن بەھىر ئالغان. مۇئەللىپ كورسەتكەن مەنبەلەرنى بايان قىلىپ: «هالال مېهنەت بىلەن ياشاشنى ئىبرەت قىلىپ كورسەتكەن بۇ لەۋزەدە ھەزرىتى خوجا باهاۋۇددىن نەقشبەند كىمخاپقا نەقىش توقۇشقا مەشهۇر بولغانلىغىدىن «نەقشبەند» كەسپى لەقىمنى ئالغان. باهاۋۇددىن بولسا، ئەللامىنىڭ ئىززەت ـ سۈپىتىدۇر. لۇغەتچە مەنىسى دىننىڭ ئۇلۇق، ئەركىن مەنىدا دىنىنىڭ ئۇلۇق كىشىسى دېمەكتۇر. ئەسلى ئىسمى مۇھەممەد، تۇغۇلغان يېرى بۇخارىدۇر. پۈتكۈل شەرىق دۇنياسىدا خوجا باهاۋۇددىن ئاتىلىشى بىلەن بۈيۈك ئەۋلىيا دەرىجىسىدە مەشهۇردۇر» دېيىلىدۇ. («ئىپار ھىد ئىلە تۇغۇلغان ئارىپ» 1995 .تاشكەنت.5 ـ 6 ـ بەتلەر)

بۇ ئەسەرنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى خوجا باهاۋۇددىن نەقشبەندنىڭ تەسەۋۋۇف تەلىماتىغا تەئەللۇقتۇر. ئۇنىڭدا تەسەۋۋۇف ئىلىمىنىڭ ئاساسىي يىلتىزى، قانۇن ـ قائىدىلىرىنى بارىچە ئېچىپ بېرىشكە جۈرئەت قىلالىغان. تەسەۋۋۇف تەلىماتى «ئىسلامدا ئىلىم ئۆگىنىش شارائىت قانۇنى قىلىپ بەلگۈلەنگەن. دېمەك، تەسەۋۋۇف مەۋجۇت ئالەمدىكى بارلىققا، مەنىۋىي ھاياتقا تەپەككۇر مۇناسىۋەتىدىكى ئىلمىي قانۇندۇر. ئەينە شۇ قانۇن تەلىماتىنىڭ بۈيۈك پەلەسەپەسىدۇر» دەپ كورسىتىلگەن. بۇ يونىلىشلەرنى ئەسەردە مۇنداق تەرىپلەيدۇ: «تەسەۋۋۇف تەلىماتى: 1 ـ ئىلمىي شەرىئەت، 2 ـ ئىلمىي تەرىقەت، 3 ـ ئىلمىي مەرىپەت، 4 ـ ئىلمىي ھەقىقەتنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇنىڭدا ئىلىم ئىبارىسى بار ئىكەن ـ پەن دېمەكتۇر. بۇ ئىلمىي تەسەۋۋۇف شەرىق ئالىمىدا، مۇسۇلمان دۇنياسىدا هازىر ھەم پەن سۈپىتىدە ئۆگىنىلىپ كەلمەكتە».

بۇ ئەسەردە يەنە خوجا باهاۋۇددىن نەقشبەندنىڭ 4 ئاساسىي پرىنسىپنى ئوتتۇرىغا قويغان. ئۇلار:

1 ـ خىلۋەت دەر ئەنجۇمەن.
2 ـ سەفەر دەر ۋەتەن.
3 ـ نەزەر دەر قەدەم.
4 ـ خۇش دەر دەم.

مۇئەللىپ نەقشبەندنىڭ بۇ 4 پرىنسىپىنى «تەسەۋۋۇف تەلىماتى ئىلىمگە ئەمەلىي قەدەم ۋە بەجىرىشكە ئېنىق كورسەتمىدۇر. يەنى تەسەۋۋۇف ئىلىمىنى ئەمەلىياتقا تەدبىق ئېيتىشتۇر» دەپ چوڭقۇر مۇلاھىزە تەتقىقاتلىرى بىلەن ھەر بىر پرىنسىپنى تەھلىل قىلىدۇ ۋە ئىلمىي ئاساستا يەكۈنلەيدۇ. بۇ ئەسەر خوجا باهاۋۇددىن نەقشبەند پائالىيىتى ۋە كاراماتى توغرىسىدىكى قوليازما ۋە باشقا ئىلمىي مەنبەلەرگە ئاساسلانغان هالدا تەتقىق قىلىنىپ، كەڭ كىتاپخانلارغا خۇسۇسەن تەسەۋۋۇفقا قىزىققۇچى ياش ئالىملارغا ئاساسىي مەنبە بولۇپ قالىدىغانلىغى ئېنىق. ئەسەر مۇئەللىپىنىڭ ئوز خىراجىتى بىلەن 2000 تىراژدا نەشىر قىلىنغان.

ئۇيغۇر ئالىمى ھەمدىخان ئىسلامىينىڭ بۇ يېڭى ئەمگىگى كەڭ ئىلىم ئەھلىگە ۋە شۇنىڭدەك بارلىق كىتاپخان ئاممىسىغا تەغدىم قىلىنغان توهپىدۇر.

ت. قاهارى.

تەن ساقلىق - زور بايلىق

قۇۋۋەتنى كۈچەيتىدىغان ئوزۇقلۇقلار

ئۆتكەن يىلى موسكۋادا ئامېرىكىلىق دوختۇر مورتون ئولكىرنىڭ «جىنسىي قۇۋۋەتنى كۈچەيتىدىغان ئوزۇقلۇقلار» دېگەن كىتاۋى نەشر قىلىنىپ، كىتاپخانىلار بىلەن يۈز كۆرۈشتى. 14 باپتىن ئىبارەت بۇ كىتاپتا جىنسىي ئەزالارنىڭ ئاناتومىيەسى، فىزىولوگىيەسى، جىنسىي قابىلىيەتنى ئاشۇرىدىغان دورا - دەرمەكلەر، ئوزۇقلۇقلار، ۋىتامىنلار، مىنېرال تۇزلار، جىنسىي ئاجىزلىق، يېشى چوڭ كىشىلەرنىڭ مۇئەممالىرى، ئۇزۇن ياشاشنىڭ سىرلىرى، ئەر- ئايالغا پايدىلىق ۋە زىيانلىق ماددىلار تەپسىلىي يېزىلغان. مەزكۇر كىتاپتا موشۇ كەمگىچە ئىلىمگە مەلۇم بولسىمۇ، سىرى پاش بولمىغان مەخپىي رېتسېپلار يېشىپ بېرىلگەن.

دوختۇر مورتون ئولكىرنىڭ بۇ كىتاۋى جىنسىي ھاياتنى مۇۋاپىق پايدىلىق ئۆتكۈزۈشنى خالىغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسىگە مەسلىھەتچى بولالايدۇ دېگەن مەخسەتتە مەزكۇر كىتاپنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسلىنىپ، ئۇ ھەقتە ئوي - پىكىرلىرىمنى ئىزھار قىلىشنى مۇۋاپىق كوردۇم.

نازىم قەمبىرى، دوختۇر.

جىنسىي ئالاقە قىلىش ئۇ مەلۇم بىلىم، تەجرىبە ۋە مېھنەت تەلەپ قىلىدىغان نازۇك ئىش. ئەينە شۇنداق توغرا جىنسىي ئالاقە قىلغاندىلا سىز ھېچ قانداق نەرسە بىلەن تەڭلەشتۈرۈپ بولمايدىغان ھوزۇر ئالالايسىز. ئەينە شۇنداق ھوزۇرنى ئېلىشىڭىز ئۈچۈن سىز دائىما ئورگانىزمىڭىزنى - بەدەننى، جىسمانىي قۇدرىتىڭىزنى قانداق قىلىپ ياخشىلاش توغرىلىق غەمخورلۇق قىلىشىڭىز كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن - ئوزىڭىزنىڭ بارلىق ئەزالىرىنى ياخشى ئىشقا سېلىشتا لازىملىق ئوزۇقلۇق ماددىلار بىلەن تەمىنلەپ تۇرۇشىڭىز كېرەك.

ساغلام جىنسىي ئالاقىغا ئېگە بولۇش ئۈچۈن يالغۇز ھەۋەس، ئىختىيار، جىسمانىي قۇۋۋەتنىڭ بولۇشىلا كۇپايە قىلمايدۇ، ئەڭ مۇھىمى ساغلام نېرۋو سىستېمىڭىز بولۇشى لازىم. مېڭە، ۋۇرەك قان تومۇرلىرىڭىز، جىنسىي بەزلىرىڭىز، ئومۇمەن يەتتە ئەزايىڭىز سالامەت بولۇشى كېرەك.

ئادەتتە سىزنىڭ جىنسىي ئەزارىڭىز داۋاملىق جىنسىي قۇۋۋەتنى ئاشۇرىدىغان ماددىلارغا مۇھتاج، ئەگەر ئۇلار كام بولسا، جىنسىي پائالىيىتىڭىز سۇسلىشىدۇ. باشقىچە ئېيتقاندا، ئوزۇقلۇق ماددىلار يېتىشمىسە، جىنسىي ھەۋەسنىڭ كامىيىشىغا ۋە ئەڭ مۇھىمى راھەت ئالالماسلىققا ئېلىپ كېلىدۇ.

ھەر قانداق ئادەم جىنسىي قابىلىيەتلىك بولالىسا، كېلىشكەن قامەت، تۇرقىنى ساقلاپ قالالايدۇ. ئەر - ئاياللار ساغلام، تېتىك ۋە كىشىنى جەلىپ قىلىش كۈچىگە ئېگە بولۇپ قېلىشى، شۇنداقلا ھاياتنى لەززەتلىك ئوتكۈزۈشى ئۈچۈن ئىنتىلىشى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن سىز دائىم ئوزۇقلىنىشقا، تەن - تەربىيە بىلەن شۇغۇللىنىشقا، قېنىپ ئۇخلاشقا كوڭۇل بولۇپ، تاماكا چەكمەي، ئىچىملىكنى نورمال ئىستىمال قىلىپ، بارلىق ئىشتا توغرا پىكىرلىك بولۇپ، ھىسسىياتقا بېرىلمەي، روھىي ھالىتىڭىزنى نورمال تۇتۇپ، نېرۋو ھالىتىڭىزنى دائىم جىددىي تۇتماي، ئەركىن، ئېغىر- بېسىق بولۇپ، جىنسىي ئالاقىنى نورمال ئېلىپ بارسىڭىز، ئۇ چاغدا سىز ساغلام، خاتىرجەم ھايات كەچۈرەلەيسىز. ئۇ چاغدا سىز كېسەللىكنى ئوزىڭىزنىڭ ئىچكى ئەزالىرىدىكى تەڭ پۇكلۇقنىڭ بۇزۇلۇشىدىن كېلىپ چىققان كىچىكىنە پۇتلىكاشاك دەپ قوبۇل قىلىسىز. ئانچىلا خاۋاتىرلەنمەي كېسەلدىن ئوڭاي قۇتۇلالايسىز. ساغلام ئادەم تېز ئىمكانىيىتىنىڭ يار بېرىشىچە ھاياتتىن ياخشى لەززەت ئېلىپ ياشالايدۇ. پەقەت بىر - بىرىنىڭ ھەۋەس ئېھتىياجىنى قاندۇرالىغان ئەر- ئاياللارلا شۇنداق راھەتتە ياشالايدۇ.

بەدەندىكى 60 تىرىللىيون ھۈجەيرىڭىزنىڭ ھەممىسى بەس - بەستە ئىشلەپ، سىزنى ساغلام تۇتالايدۇ. شۇ چاغدا سىز ئوزىڭىزنى ئەقلىي، جىسمانىي جەھەتتىن ساغلام سېزىپ، خىزمەت ۋە باشقا ئىشلىرىڭىزنى كامالەتكە يەتكۈزۈپ بېجىرەلەيسىز. ئوز ۋاقتىدا ھەمرىيىڭىزنى جىنسىي جەھەتتىن ياخشى قاندۇرۇش ھەر ئىككى تەرەپنى تېخىمۇ ساغلام قىلىدىغان مۇھىم ئامىل بولۇپ ھېساپلىنىدۇ، چۈنكى بۇ پەيتتە سىزنىڭ ۋۇرەك قان تومۇرلىرىڭىز جىددىي ئىشلەپ، ئاندىن بوشىشىدۇ، پۇتكۇل بەدىنىڭىز راھەت سېزىمىگە چومۇلىدۇ، شۇنداقلا روھىڭىز كوتۇرۈلىدۇ. بۇ ساھانىڭ مەشھۇر دوختۇرى خ. ئىللىس مۇنداق دېگەن «ھاياتنىڭ ئەڭ ئەلا مەركىزىي قابىلىيىتى جىنسىي مۇناسىۋەتتۇر». نورمال شارائىتتا بېجىرىلگەن جىنسىي ئالاقە ئىنسان ئۈچۈن مۇتلەق پايدىلىق. ئۇزۇن مۇددەت ئۇنىڭدىن مەھرۇم بولۇش زىيانلىق. مۇھەببەتسىز قىلىنغان جىنسىي مۇناسىۋەت باشقا بىراۋنىڭ بەدىنىنى ئوزىنىڭ شەھۋەسىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن پايدىلىنىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

ساغلام ياشاش ۋە جىنسىي قۇۋۋەتنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈندۈلۈك غىزارىڭىزدا تۇۋەندىكى ئوزۇقلۇق ماددىلارنىڭ كوپ بولىشىغا دىققەت قىلىڭ.

ئوزۇقلۇق ئەڭ ئالدى بىلەن ھەر خىل ئوزۇقلۇق ماددىلارنىڭ جۇغلانمىسى بولۇشى كېرەك. كۈندۈلۈك غىزارىڭىزدا ھەر خىل يېگىنىڭىز تەبىئىي ئوزۇقلۇقلارنى كوكلۇكىڭىزنىڭ تارتىشى، سالامەتلىكىڭىزگە قاراپ ئىستىمال قىلىشىڭىز بولىدۇ. ئالدى بىلەن ئاشلىق دانلار، ياڭاق - مېغىز ۋە ئاقسىلغا باي پورچاق دانلارنى كوپرەك يەڭ. تاماقتا ئوسۇملۇك ياغلىرىنى ئىشلىتىڭ. ئۇلارغا قوشۇمچە 3 قوشۇق پىۋو ئېچىتقۇسى، كۈنىگە بىر دانە تۇخۇم ئىستىمال قىلغان ياخشى، ئەڭ ياخشىسى غىزاغا گوش ئورنىدا بېلىق ۋە جوجە گوشى ئىشلىتىڭ. ئۇنىڭغا ئاز بولسىمۇ پورچاق ئۈنى ۋە پىۋو ئېچىتقۇسى ئارىلاشتۇرۇپ تاماق تەييارلاشقا ئىنتىلىڭ. سۇتتىن تەييارلانغان يېمەكلىكلەردىن قېتىق، سىر، ۋە ئۇلاردىن تەييارلانغان پىشلاق، پوشكال، قۇيماق ۋە باشقا تائاملارمۇ پايدىلىق. مېۋە - چېۋە، ئوتياشلاردا ئادەم ئۈچۈن كام بولسا بولمايدىغان ۋىتامىنلار بار. شۇنىڭ ئۈچۈن تاماققا كوكتاتلارنى كوپرەك ئارىلاشتۇرۇشنى ئادەت قىلىش كېرەك. ئەڭ ياخشىسى مېۋە - چېۋە ۋە كوكتاتلارنى پاكىز يۇيۇپ، خام يېگەن پايدىلىق. كۈندۈلۈك تاماقىڭىزدا ئەڭ ئاز بولغاندا بىرەر تالدىن مېۋە ياكى كوكتات بولسۇن. ئىلاجى بولسا خام سەي بولغىنى ياخشى.

ئوزۇقلۇقتىكى ماي مەسىلىسىگە دىققەت قىلىڭ، ئەڭ ياخشىسى ئوسۇملۇك مېيىنى يېيىش كېرەك. ھايۋانات يېغىنى كوپ يېمەڭ. تاماققا ئىلاجى بار شېمىشكا، پۇچاق، قوناق، كۈنجۈت، مېيى ئارلاشتۇرغان تولىمۇ پايدىلىق. شۇنداقلا بادام، ياڭاق مېيى بىلەن ماركارىن ياغلارنى يېسىڭىزمۇ بولىدۇ. تاتلىق تۇرۇملەرنى (قەنت، كەمپۈتلەرنى) كام يەڭ ياكى يېمەڭ. تەبىئىي ئوزۇقلارنىڭ تەركىۋىدە تۇز بولغىنى ئۈچۈن تاماقنى ئىلاجى بارىچە تۇزسىزراق يەڭ. ئادەتتە ھەر كۈنى ئىستىمال قىلىنغان يېمەكلىكلەرنىڭ تەركىۋىدە تۇز بولغاشقا، ئۇ ئادەمنىڭ فىزىولوگىيەلىك ئېھتىياجىغا يېتىدۇ. تۇزنى كوپ يېگەندىن كورە، تەركىۋىدە مىنېرال تۇزلار (تومۇر، فوسفور) بار ئوسۇملۇكلەرنى كوپرەك ئىستىمال قىلغان ياخشى. غىزانى پات - پات ياخشى چايناپ يەڭ، بەك ئىسسىق ياكى بەك سوغاق تائاملارنى يېمەڭ، غىزا ۋاقتىدا زادىلا خاپا بولماڭ.

سىزنىڭ سالامەتلىكىڭىزنى قامداش ئۈچۈن يېتەرلىك ئۇگلىرود لازىم. ئۇنداق بولمىغاندا جىنسىي پائالىيىتىڭىزنى تۇتۇپ تۇرۇش قابىلىيىتىڭىز تۇۋەنلىشىدۇ. دائىم جىگەر ۋە ئاشقازان ئاستى بەزلىرىنىڭ ياخشى ئىشلەپ تۇرۇشىغا كوڭۇل بولۇڭ. كوپلەپ قەنت، ماي ۋە ئاقسىلغا باي يېمەكلىكلەر جىنسىي قۇۋۋەتنى تۇۋەنلىتىدۇ. تېبابەت سېمىز ئادەملەرنىڭ جىنسىي قۇۋۋىتىنىڭ تۇۋەن بولىدىغانلىغىنى ئېنىقلىغان. رۇسلاردا «ياخشى غوراز سېمىز بولمايدۇ» دېگەن ماقال بار. شۇنىڭ ئۈچۈن مەيلى ئەر، مەيلى ئايال بولسۇن، ئارتۇقچە سەمرىپ كېتىشتىن ساقلىنىش لازىم. سېمىز ئەر كىشىلەرنىڭ قېنىدا ئىستىروگېن كوپ بولىدۇ. بۇ جىنسىي ئاجىزلىققا ئېلىپ كېلىدۇ، ئەرلىككە ئاساسەن تېستىرون كېرەك. بەزىدە قوسىقىڭىز بەك ئېچىپ كەتسە، تاماق ئورنىغا سۇ ئىچىڭ، ئىلاجى بولسا مېۋە سۈيىنى ئىچىڭ.

تاماق تەييارلىغاندا تۇۋەندىكى قائىدىلەرگە رىئايە قىلىڭ: ئىلاجى بار قوي، كالا گوشى ئورنىغا توخۇ (جوجە)، بېلىق گوشى ئىشلىتىڭ. ياغلىق تائاملارنى ئاز يەڭ، شۇنداقلا ئىلاجى بولسا قورۇماي، سۇدا، قاسقاندا، دۇخوۋكىدا تەييارلاپ يەڭ. مېۋە - چېۋە، ئوتياشلارنى كوپ ئىستىمال قىلىڭ. ئاچچىق چاي، كوفى، كاكائو قاتارلىقلارنى كام ئىستىمال قىلىڭ. ھاراق ئىچىشتىن قېچىڭ. تويۇپ تاماق يېمەڭ. قويۇق تاماق يەۋتىپ، سۇيۇقلۇق ئىچمەڭ، چاينى تاماقتىن بۇرۇن ياكى يېرىم سائەت كېيىن ئىستىمال قىلىڭ. ئەڭ مۇھىمى ھەر كۈنى ئەتىگەندە ناشتىدا ئىلاجى بولسا پۇچاق، پوشكال ۋە ھەر خىل دانلار بولغىنى ياخشى. ئەڭ ياخشىسى مېۋە شەربەتلىرىنى ئىچىڭ. تاللارغا باي كوكتاتلارنى كوپرەك يەڭ. كوكتات ۋە مېۋە شەربەتلىرىنى ھەر قانداق ئېسىل چاي، كوفېلاردىن ئەۋزەل بىلىڭ. سۇتلۇك ئوزۇقلارنى كوپرەك ئىستىمال قىلىڭ. مەسىلەن، قېتىق، قىمىز، سۇت، پىشلاق ئوشكە سۇتى، بۇلارغا سۇمۇلەك قىلغان ھەر خىل دانلارنى ۋە پىۋو ئېچىتقۇلىرىنى ئارىلاشتۇرۇپ يېيىش بەكمۇ پايدىلىق. دېڭىز ئوسۇملۇكلىرى بىلەن ھايۋانلارنىڭ گوشلىرىنى يېيىش كۇپايە. بەك ئاق ئۇن، ئاق قەنت يېمەڭ. كونسېرۋا، تۇزلانغان بادام ۋە بەك تاتلىق شوكولادلارنى، سېغىزلارنى، موروژنىلارنى، مۇراببە، تورتلارنى كامىراق يەڭ. تاماكا چەكمەڭ.

ۋۇقۇرىدا ئېيتىلغانلار تەرەققىي قىلغان غەرپ مەملىكەتلىرى ھوكۇمەتلىرىنىڭ قىلغان تەۋسىيەلىرى. شەرق تېبابەتچىلىكىدىمۇ ئوزىگە خاس پەرھىز ۋە قانۇنلار بار. ئۇلاردا تەكىتلىنىشچە، ئات گوشى، بولۇپمۇ قارا ئەركەك تاي ياكى ياش مالنىڭ گوشى پايدىلىق. كۈركە، غاز، قىرغاۋۇل، كەكلىك، بودۇنە، قۇشقاچ، توخۇ- غوراز، تېكە، بۇغا كېرىپە، تاش پاقا گوشلىرى ۋە تۇخۇملىرى تەن ساقلىققا پايدىلىق ھېساپلىنىدۇ. خەلقىمىزدە بۇرۇندىن تارتىپ ئېتىراپ قىلىپ كېلىنگەن 5 خىل دورىنىڭ مۇ- مېھرگىيا، دىلڭ سىيا، مومىيا، ئىپار ۋە زەپەرلەر ئادەملەرگە بەك پايدىلىق دورىلار بولۇپ، ئۇلار بىرىنچى نوۋەتتە جىنسىي قۇۋۋەتنى ئاشۇرىدۇ. ساغلام، تېتىك، تىرىك ياشىغانغا نېمە يەتسۇن. دۇنيادا پەقەت ساغلام كىشىلەرلا ھاياتتىن لەززەت ئېلىشقا قادىر.

باشقا نەشرلەردىن

ئابدۇلخېلىل

ۋاقىت بىلەن سۇھبەت

كۈزلەرنىڭ بىرىدە، ئاللاھنىڭ ئالدىدا قولۇمنى ئېگىز كوتىرىپ ئومرۇمدە ئوتكۈزگەن ۋاقىتلار بىلەن سوزلىشىش ئۈچۈن ھاياتىمدىكى قىسقىغىنا بىر ۋاقىتقا مۇناجات قىلىپ.

ھەي ۋاقىت! مەن سېنى ياخشىلىق بىلەن ئوتكۈزۈشنى ئىستەيمەن، قايت ئارقاڭغا، - دېدىم.

ۋاقىت: مەن توختاپ تۇرالمايمەن، ئارقامغىمۇ قايتالمايمەن، - دېدى.

مەن: ھەي ۋاقىت، قايت ماڭا مەن سەندىن پايدىلىنالماي، خاتالىغىمنى تۈزىتەي، - دېدىم.

ۋاقىت: مەن ساڭا قانداقمۇ قايتاي، سېنىڭ قىلغان خاتالىقلىرىڭ، بىھۇدە ئىشلىرىڭنىڭ كىتاپ سەھىپىلىرى مېنى ئورىۋالغان تۇرسا، - دېدى.

مەن: قانچىلىك ۋاقىتنى بىكارغا زايە قىلغاندىمەن، ئەندى مەن سېنى قەدىرلەي، مۇمكىن بولغانغا قەدەر ماڭا قايت، - دېدىم.

ۋاقىت: قايتىش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ، ئەگەر قايتىش مېنىڭ قولۇمدىن كەلسە ئېدى، ئاللاھقا قايتقان بولاتتىم. لېكىن سەن مېنى چاقىرغىنىڭدا ھاياتىڭ تۈگىگەن، قىلمىشلىرىڭنىڭ سەھىپىلىرى تامامەن ئېتىلىپ، ئاللاتائالاغا تاپشۇرۇلۇپ بولغان ئېدى.

مەن: سەن ماڭا ھەمرا بولۇپ كېلىۋاتسەن قايتىشىڭ مۇمكىن ئەمەسمۇ؟ - دېدىم.

ۋاقىت: مەن سەممىي دوستلىرىمغا ھەمرا بولىمەن، مېنى ھەقىقىي ياخشى كورگەنلەر بىلەن دوست بولىمەن. سەن مېنىڭ ئەشەددىي دۈشمىنىم تۇرساڭ، ئىككى دۈشمەن قانداقلا بىرگە بىر يەردە بولسۇن، مەن قىيامەت كۈنى قىلغان خاتالىقلىرىڭ ۋە بىھۇدە ئىشلىرىڭدىن ئاللاتائالانىڭ ئالدىدا گۇۋالىق بېرىمەن. مېنى گۇناھ ئىشلارغا ئىشلەتكىنىڭنى شىكايەت قىلىمەن، - دېدى.

مەن: ۋاي ئەشۇ ئومرۇمنى بىكارغا ئوتكۈزگۈنىمگە! مەن ساڭا ۋەدە قىلىمەن. بۇنىڭدىن كېيىنكى ھاياتىمنى ئاھايىتى ياخشى ئىشلار بىلەن ئوتكۈزىمەن، مەن سەندىن خۇش بولۇپلا قالماي، ماڭا قايتساڭ، - دېدىم.

ۋاقىت سۇكۇتتا تۇردى.

مەن: ھەي... قىسقا ۋاقىت! مېنى ئىگىلىمەيۋاتىسەن؟ مەن خۇش بولۇپ كېتەي. ماڭا جاۋاپ بەر، - دېدىم.

ۋاقىت: ھەي... غەپلەت ئۇيقۇسىغا ئالغان ۋاقىتلىرىنى زاي قىلغۇچى كىشى! ھازىر سەن ئومرۇڭدىكى قىسقىلا بىر ۋاقىتنىڭ قايتىشىنى تەلەپ قىلىۋاتىسەن، ئوتۇپ كەتكەن ۋاقىتنى قويۇپ، مېنىڭ ساڭا «ياخشىلىقلار يامانلىقلارنى كەتكۈزىدۇ» دېيىشتىن باشقا چارەم يوق. تېز بول، ئىشقا كىرىش، بۇنىڭدىن كېيىنكى ۋاقىتنى قەدىرلە. ياخشىلىقنى ئىزدە. ئاللادىن قورق. پەرھىزكار ۋە تەقۋادار بول. ئىنسانلارغا پايدىلىق ئىش قىلغىن. يامانلىقتىن قاچ. دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئۈچۈن كۈرەش قىلغىن. ياخشى ئىش قىلساڭ ۋاقىتلىرىڭمۇ قايتىپ قالار. ئۈمىدسىزلەنمە، غايىلىك ئۈمىدۋار بول. نەسىھەتلىرىمنى ئاڭلا. باش - باشتاقلىق ۋە جاھىللىقنى تاشلا. بىلىم ئال! مېنى ئاڭلاۋاتامسەن؟ خەير - خوش دەپ مەن بىلەن ۋىدالاشتى.

گېرمانىيەدە چىقىدىغان «تامچە» ژۇرنالىدىن ئېلىندى.

تەبرىكنامە

جامالدىن بولۇس ئوغلىغا
ئالمۇتا شەھىرى

«ئاتاڭنىڭ ئوغلى بولغىچە يۇرتنىڭ ئوغلى بول» دەيدۇ خەلقىمىز. ھە، ئەل - يۇرتنىڭ خىزمىتىدە بولۇپ خەلقنىڭ ئىززەت - ئىكرامىغا سازاۋەر بولۇشتىن ئارتۇق بەخت بولمىسا كېرەك! بىزنىڭ ئايىنابۇلاق مىكرورايونلىرىنىڭ ۋىگىت بېشى جامالدىن بولۇسنى يۇرتنىڭ ئوغلى دېيىشكە بولىدۇ. ئۇ موشۇ مىكرورايونلار سېلىنىشقا باشلىغاندىن بۇيان يۇرت - جامائەت ئۇنى ۋىگىت بېشى قىلىپ سايلىغان ئېدى. مانا شۇنىڭدىن بۇيان جامالدىن يۇرتىمىزدا ئولۇم - يېتىم، توي - توكۈن ۋە باشقىمۇ مەراسىملارنى باشقۇرۇپ، خەلقنىڭ ھورمىتىگە ئېگە بولۇپ كېلىۋاتىدۇ.

بۈگۈن بىزنىڭ مەھەللىدە خوشاللىق كۈن. ئۇ بولسىمۇ ۋىگىت بېشى جامالدىن بولۇس 55 ياشقا تولدى. بۇ خۇش مۇبارەك كۈندە بىز جامالدىننى سەممىي تەبرىكلەپ، ئېنىڭگە سالامەتلىك، ئۇزاق ئومۇر تىلەش بىلەن ھەر دائىم موشۇنداق خەلق خىزمىتىدە بولۇۋېرىڭ دېمەكچىمىز.

تەبرىكلىگۈچىلەر: ئايىنابۇلاق مىكرورايونلىرى جامائىتى.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 62359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательство «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

تېلېفونلار: قوبۇلخانا - 59 - 84 - 33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01 - 92 - 33، مەسئۇل كاتىپ - 27 - 86 - 33، ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى - 81 - 86 - 33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى - 06 - 86 - 33، ئىختىسات بولۇمى 50 - 86 - 33.

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى - قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەتبۇئات ۋە ئاممىۋىي ئەخبارات ئىشلىرى بويىچە مىللىي ئاگېنتلىقى.

تىراژى 5692

باش مۇھەررىرى. ئازاماتوۋ

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044 ئېپەك يولى كوچىسى 50 بىنا، 8 - قەۋەت

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

بايرىمىڭلار مۇبارەك بولسۇن، ئەزىزخانىم ـ قىزلار!

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى ـ رويۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

Жаңа Өмір

1996
ژىل
8 ـ مارت
(نەۋرۇز)
جۇمە
№10
(4021)

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي ـ سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970 ـ ژىلى 1 ـ يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

شەنبىدىن ـ شەنبىگىچە

ھەمكارلىق ئىستىقباللىرى

1ـ مارت كۇنى جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئىران ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەخسۇس ۋەكىلى، تاشقى ئىشلار مىنىسترى ئەلى ئەكبەر ۋېلايەتىنى قوبۇل قىلدى، مۇزاكىرىلەر داۋامىدا قازاقستان ـ ئىران مۇناسىۋەتلىرى ۋە بىر قاتار مۇھىم رېگىونالىق مۇئەممالار بويىچە پىكىر ئالماشتۇرۇلدى.

ن. نازاربايېۋقا ئىران پرېزىدېنتى ئا. ئا. خاشىمى ـ رافسانجانىنىڭ مەخسۇس مەكتۇبى تاپشۇرۇلدى. ئۇنىڭدا بىيىل 13 ـ ماي كۇنى تېدۋېن ـ سېراخس ـ مېشخېد تومۇر يوللار ئۇچاستىكىسىدا بۇ يوللارنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن تۇتىشىدىغانلىغى خەۋەر قىلىنغان. قازاقستان پرېزىدېنتى بۇ يەردە بولىدىغان تەنتەنىگە تەكلىپ قىلىنغان.

قازاقستان ئۇچۇن بۇ ۋاقىە ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئېگە. 1990 ـ ژىلى خەلىق ئارا دوستلۇق ـ ئالاشانكو ئوتكىلىدە قازاقستان ـ خىتاي تومۇر يولى تۇتاشقان ئېدى. ئەندى ئىران بىلەن تۇركىمەنستان ئوتتۇرسىدا تومۇر يول قاتنىشىنىڭ يولغا قويۇلۇشى خىتاي، قازاقستان، ئوزبەكستان، تۇركىمەنستان، ئىران ۋە تۇركىيەنى بىر ـ بىرى بىلەن باغلاشتۇرۇپ، قېدىمى ئىپەك يولىنىڭ ئەكسىگە كېلىشكە زەمىن ھازىرلايدۇ.

پارلامېنتنىڭ خەلىق ئارا مۇناسىۋەتلىرى كۇچەيمەكتە

4 ـ مارت كۇنى پارلامېنت مەجلىسىنىڭ رەئىسى مارات ئوسپانوۋ ياۋروپىدىكى بېخەتەرلىك ۋە ھەمكارلىق بويىچە تەشكىلاتنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيەدىكى ئالاقىلار بويىچە بىيۇروسىنىڭ باشلىغى ئالوئىس رېزنىكنى قوبۇل قىلدى.

سوھبەت داۋامىدا بۇ خەلىق ئارا ئىنستىتۇتنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيەدىكى مەملىكەتلەردە دېموكراتىيەنى تەرەققىي ئەتكۇزۇشكە ھەمكارلىقنى كۇچەيتىش مەسىلىلىرى قارالدى.

توۋەنكى پالاتىنىڭ رەئىسى ئالوئىس رېزنىكنى ئوزپائالىيىتى توغرىلىق خەۋەردار قىلىپ، ئىككى قانۇن لايىھەسىنىڭ سېناتقا تاپشۇرۇلغانلىغىنى، مەجلىستە يەنە تەييارلاشقا تېگىشلىك مۇھىم قانۇن لايىھەلىرىنىڭ تۇرغانلىغىنى تەكىتلىدى.

ئوز نوۋىتىدە ئا. رىزنىك ئالمۇتىدا ئوتكەن خەلىق ئارا كونفېرېنسىيە نەتىجىلىرىگە ژۇقۇرى باھا بەردى. ئۇ بىيىل ئاشخاباد، دۇشەنبە، تاشكەنتتە ئىنسان ھوقۇقى، رېگىونال بېخەتەرلىك ۋە دېموكراتىك ئىنستىتۇتلارنىڭ پائالىيەت مۇئەممالىرىنى مۇھاكىمە قىلىدىغان بىر نەچچە ئۇچرىشىشلار ئوتكۇزۇلىدىغانلىغىنى تەكىتلىدى.

ئىلىم ـ پەنمۇ ئاخچا تېپىشنى ئۇگىنىشى كېرەك

جۇمھۇرىيەت پرېمىيېر ـ مىنىسترى ئەكېژان قاژېگېلدىنىنىڭ رىياسەتچىلىك قىلىشى بىلەن ئوتكەن ھوكۇمەت پرېزىدىۋمىنىڭ مەجلىسىدە ئىلىم ـ پەننى مەبلەغ بىلەن تەمىنلەش توغرىلىق مەسىلە قارالدى، مەجلىسكە مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ رەھبەرلىگى، ئىلمىي تەتقىقات ئىنستىتۇتلىرىنىڭ دىرېكتورلىرى قاتنىشىپ سوزگە چىقتى.

مەجلىستە جۇمھۇرىيەت پەنىنىڭ ئىمكانىيەتلىك ئىستىقباللىرى توغرىلىق، جۇملىدىن ئەمەلىي پەنلەرنىڭ بازارشارائىتىدا ئوز كەشپىياتلىرىنى بۇيرۇتقۇچى سۇپىتىدىكى دولەتكە ياكى خۇسۇسىي فىرمىلارغا سېتىپ ئوزىنى ئوزى مەبلەغ بىلەن تەمىنلەش ھەققىدە سوز بولدى.

ئىسرائىلدىكى پاجىە

پرېمىيېر ـ مىنىستىر شمون پېرېس ئىسلام بولگۇنچىلىرىگە قارشى ئەڭ كەسكىن ئۇرۇش ئاچىدىغانلىغىنى بىلدۇردى. ئۇ بۇ بىلدۇرۇشنى ئىسلام تېررورىستى ئېرۇسالىمدا يولۇۋچىلار بار ئاۋتوبۇسنى ئىككىنچى قېتىم پارتىلاتقاندىن كېيىن بىلدۇردى. بۇ قېتىمقى پارتىلاشتا 19 ئادەم ھالاك بولغان. غەزەپلەنگەن پېرېس «خاماز» توپىنى يوقىتىش ئۇنىڭ ھوكۇمىتىنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسىگە ئايلانغانلىغىنى تەكىتلىگەن. پرېمىيېر مىنىستىر تېررورچىلارنى ۋە ئۇلارنىڭ ھەمتاۋاقلىرىنى ئەڭ قاتتىق جازا كۇتىدىغانلىغىنى ئېتقان، ئوتكەن يەكشەمبىدىكى پارتلىتىش 28 ئادەم ھالاك بولغان ئىلگەركى پارتلىتىشتىن توپ ـ توغرا بىر ھەپتە ئوتكەندىن ـ كېيىن ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان. ھەر ئىككى پاجىەلىك ۋاقىە جاۋاپكەرلىگىنى «خاماز» ئىسلام تەشكىلاتى ئوز ئۇستىگە ئالغان.

ئاسىيە بىلەن ياۋروپىنىڭ ئۇمۇمىي مەنپىيىتى ئۇچۇن

تايلاند پايتەختى بانگكوكتا ئوتكەن «ئاسىيە ـ ياۋروپا» ئۇچرىشىشى دۇنياجامائەتچىلىگىنىڭ دىققىتىنى ئالاھىدە جەلىپ قىلدى. ئۇنىڭغا ئاسىيان بلوكى مەملىكەتلىرىنىڭ، مەزكۇر بلوكقا قاتناشمىغان خىتاي، جەنۇبى، كورېيەۋە ياپونيە ۋەكىللىرى ھەم ياۋروپائىتتىپاقى دولەتلىرىنىڭ ۋەكىللىرى بولۇپ 25 مەملىكەتنىڭ رەھبەرلىرى قاتناشتى.

مەزكۇر ئۇچرىشىشتا ئىككى قىتئە دولەتلىرىنىڭ ئوز ئارا ئىختىسادىي، سودا مۇناسىۋەتلىرىنى تەرەققىي ئەتكۇزۇش مەسىلىلىرى، خەلىق ئارا تېررورىزمغا قارشى كۇرەش، ناركوتىكلارنى تارىتىشقا چەك قويۇش، مەدەنى، ئىلمىي مۇناسىۋەتلەرنى كۇچەيتىش مۇئەممالىرى مۇھاكىمە قىلىندى. مۇنداق ئۇچرىشىش ئىككى ژىلدىن كېيىن لوندۇندا ئوتكۇزۇلىدىغان بولدى.

روسسىيە گېنېرالىنىڭ پىكىرى

روسسىيە فېدېراتسىيەسىنىڭ مۇداپىە مىنىسترى پ. گراچېۋ بۇگۇچار شەھىرىدە چېچەنستان توغرىلىق ئوزپىكىرىنى بايان قىلىپ، مۇنداق دېدى: «چېچەنستاندا مەملىكەت تەغدىرى ھەل بولىدۇ. ئارمىيە ئوز ۋەزىپىسىنى ئورۇنلالمىسا، روسسىيە پارچىلىنىدۇ، ئورۇندالمىسا، سېپېراتىستلار جىم بولىدۇ».

گېنېرالنىڭ پىكىرىچە، جاكجالنى ئۇرۇش ھەل قىلىدۇ. بۇ ئۇرۇشتا روسسىيە يېڭىشى كېرەك. ئۇرۇش يولىنىڭ قان توكۇشكە ئېلىپ كېلىدىغانلىغى چوقۇم.

ياۋروپا ھەمكارلىغى ۋەكىلىنىڭ پىكىرى

«ئەزەربەيجاننىڭ تېررىتورىيە پۈتۈنلىگى ئەكسىگە كەلتۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ بىر قىسمى ـ تاغدىكى قاراباققا چوڭ ئاۋتونومىيە بېرىلىشى كېرەك» دەپ بىلدۇردى ياۋروپىدىكى بېخەتەرلىك ۋە ھەمكارلىق تەشكىلاتىنىڭ ھازىرقى رەئىسى، شۋېيتسارىيە تاشقى ئىشلار مىنىسترى فلاۋو كوتتى.

ئۇ بۇ پىكىرنى پرېزىدېنت گايدار ئەلىيېۋ بىلەن ئۇچراشقاندا ئېيتىپ، بۇ جەريانىنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە چاپسان ئەمەلگە ئاشۇرۇش زورۇرلىگىنى تەكىتلىگەن.

لوندون شاڭگاڭغا ياردەم قولىنى سۇنماقتا

ئۇلۇق برىتانىيەنىڭ پرېمىيېر ـ مىنىسترى دۋون مېيدۋور شاڭگاڭ گۇبېرناتورى بىلەن ئۇچرىشىش ۋە بۇ يەردىكى بىر قاتار چوڭ قۇرۇلۇش مەيدانلىرىنى كوزدىن كەچۇرۇش ئۇچۇن ئارالغا ئىككى كۇنلۇك سەپىرىنى باشلىدى. بۇ يەرگە كەلگەن پرېمىيېر ـ مىنىستىر شاڭگاڭ 1997 ـ ژىلى ئىيۇلدا خىتاي نازارىتىگە ئوتكەندىن كېيىنمۇ لوندوننىڭ ئۇنىڭ مەنپىيەتلىرىنى ھىمايە قىلىدىغانلىغىغا ۋەدە بەرگەن.

«تېچ كاۋكاز» شەرتنامىسى ئەمەلگە ئاشامدۇ؟

گرۇزىيە پرېزىدېنتى ئېدۇئارد شېۋاردنادزى تۇرلۇك جاكجاللارنىڭ مەنبەسى بولۇۋاتقان كاۋكازنى تېچلاندۇرىدىغان «تېچ كاۋكاز» شەرتنامىسىغا قول قويۇشنى تەكلىپ قىلدى. بۇ شەرتنامىغا گرۇزىيە، روسسىيە، ئەرمەنستان، ئەزەربەيجان، ئىران ۋە تۇركىيەئىمزا چېكىشى كېرەك، دەيدۇ پرېزىدېنت.

تەكلىپ ئاۋتورىنىڭ پىكىرىچە، كاۋكازدا تېچلىق ئورنىتىش ئۇچۇن شەرتنامىغا ئىمزا چېكىدىغان مەملىكەتلەر بۇ زىمىننىڭ خەلىق ئارا ئىتتىپاق ئىقرار قىلىغان چېگارىسىنى ئەكسىگە كەلتۇرۇشى كېرەك.

ئاقىن يۇرتىدىكى مەراسىم

خەلىق شائىرى جامبۇلغا بېغىشلاندى

شائىر ـ ئۇ ئوز خەلقىنىڭ تىلى، دىلى دېمەكتۇر. ئانا خەلقى ئېيتالمىغان سوزنى ئېيتىپ، دادىغا يەتكۇزىدىغانمۇ ئەينە شۇ شائىردۇر.

150 ژىللىق تەۋەللۇدى نىشانلىنىش ئالدىدا تۇرغان مەشھۇر قازاق شائىرى جامبۇل جابايېۋنىڭ نامى بولۇپمۇ شەرىق ئالىمىگە ئايان.

يېقىندا ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ جامبۇل ناھىيەسىدە خەلىق ئاقىنىنىڭ نامى بىلەن ئاتىلىدىغان يېزىدا «ئاق باشلىق ئالىتاغنىڭ جامبۇلىمەن» ماۋزۇسىدا تېاترلاشتۇرۇلغان ناخشا ـ ساز بايرىمى بولۇپ ئوتتى.

بۇ مەراسىمىنى ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ ھاكىمى ئو. ئوزبېكوۋ كىرىشمە سوز بىلەن ئاچتى. ناھىيە ھاكىمى ق. ئورىمبېتوۋ، قازاقستان خەلىق ئاقىنى ئە. قوسباساروۋ، قىرغىزستان، ئوزبەكستان، گرۇزىيە ۋە رۇسسىيەنىڭ قازاقستاندىكى ئەلچىلىرى ئۇلۇق ئاقىننىڭ بىر يېرىم ئەسىرلىك يۇبىلېيى بىلەن كوپچىلىكنى تەبرىكلىدى.

ئاقىن جامبۇلنىڭ ھاياتى توغرىلىق تېاترلاشتۇرۇلغان كورۇنۇشلەر كورسىتىلدى.

مەراسىمدا جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى رابېك ئىسمايىلوۋ سوزگە چىقتى. شائىر م. ھەمرايېۋ ئاقىنغا ئاتىغان شېرىنى ئوقۇدى.

قازاقستاندا خىزمەت كورسەتكەن ئارتىست س. ئىسرائىلوۋ ۋە ت. ئابلىزۇۋلار ئاقىننى ئۇيغۇر ئائىلىسىدە مېھمان قىلغان سەھنە كورۇنۇشى ئارقىلىق تاماشىبىنلارغا خۇش كەيپىيات بېغىشلىدى.

مەراسىمغا ئوزىنىڭ ئالقىشقا لايىق ھۇنەرلىرى بىلەن قاتناشقانلارغا سوغاتلار تەغدىم قىلىندى. شۇنداقلا ئۇزۇناغاچ يېزىسى ئۇيغۇر جامائەتچىلىگىنىڭ ژىگىت بېشى ت. تۇردىيېۋ پەخرى يارلىق ۋە گېلەم بىلەن تەغدىرلەندى. مەراسىمنىڭ ئاخىرىدا مېھمانلارغا زىياپەت بېرىلدى.

ئوز مۇخبىرىمىز.
جامبۇل ناھىيەسى.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

شەنبىدىن ـ شەنبىگىچە

ژىللار ۋە تەغدىرلەر

سادىر پالۋاننىڭ چەۋرىسى

يارکەنت تەۋەسىدە سېلىمەم ھەمرايېۋانى بىلمەيدىغانلار ئاز بولسا كېرەك. ئۇ 1959 - ژىلى ئەمگەكتە قولغا كەلتۈرگەن چوڭ مۇۋاپپەقىيەتلىرى ۋە ئىشنى ئۇيۇشتۇرۇشتىكى قابىلىيىتى تۈپەيلى قازاقىستان س س ر ئالىي كېڭىشىنىڭ دېپۇتاتى بولۇپ سايلانغان.

س. ھەمرايېۋا ئەسلى سادىرلىق ئىشان ئاكا بىلەن ھاشىخان ئانىنىڭ ئائىلىتە پەرزەندىنىڭ بىرى ئىدى. ئۇلار ئۇزلىرىنىڭ ئۇزۇن ژىللىق جاپالىق ئەمگىكى بىلەن «ئوكتەبرنىڭ 40 ژىللىغى» كولخوزنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا، ئىختىسادىنىڭ مۇستەھكەملىنىشىگە مۇناسىپ تۆھپە قوشقان.

سېلىمەم ھەدىنىڭ باللىق، ياشلىق چاغلىرى ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ ئېغىر ژىللىرىغا توغرا كەلدى. ئۇ 1941 - ژىلى ئون ئۇچ يېشىدا سادىر يېزىسىدا باشلانغۇچ مەكتەپنى تاماملاپ، ئېگىلىك ئىشلىرىغا قىزغىن ئارىلىشىشقا باشلىدى. ياز كۈنلىرى كوكتات، ئەپيۇن، ئاشلىق ئوستۇرۇشكە ۋە ئۇلارنىڭ ھوسۇلىنى ژىغىشقا پائال قاتناشتى، ئاشپەزلىك قىلدى؛ قىش كۈنلىرى بولسا فېرمىدا سېغىنچى بولۇپ ئىشلىدى.

- بىز مەيدانغا ئوزۇق - تۈلۈكنى قانچىلىك كوپ ئەۋەتسەك، غالىبىيەت كۈنى شۇنچىلىك يېقىنلىشىدۇ، دەپ ئويلايتتۇق. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھېرىش - چارچاشنى بىلمەي، كېچە - كۈندۈز ئەمگەك قىلاتتۇق، - دەپ ئەسلەيدۇ سېلىمەم ھەدە ئۇ كۈنلەر توغرىلىق. - خاتا قىلمىغان ئېكەنمىز، ئاخىرى فاشىستلار يېڭىلدى، بىراق بىزنىڭ يۇرتتىن كەتكەن ئادەملەرنىڭ كۆپى جەڭ مەيدانىدىن قايتىپ كەلمىدى...

ئەللىگىنچى ژىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا سېلىمەم ھەدە ئىشلەۋاتقان كولخوز كومۇقوناق ئوستۇرۇش بىلەن مەيدانغا چىقتى. ھەر ژىلى ئۇنىڭ مەيدانى كەڭەيتىلدى. تۇرسۇن ھوشۇروۋ، مەريەم نىيازوۋا ۋە باشقىلار كومۇقوناق ئوستۇرۇشنىڭ پىونېرلىرى ئاتىلىپ، ئەمگەكتە شوھرەت قازاندى. 1957 - ژىلى بۇ سەپكە سېلىمەم ھەمرايېۋامۇ قوشۇلدى. ئۇلار ھەر گېكتاردىن 90 - 100 سېنتنېردىن ئالتۇن دان ئېلىشقا مۇۋاپپەق بولدى.

بىر چاغلاردا ۋەتەن، خەلق ئۈچۈن پىداكارلىق بىلەن ئەمگەك قىلىپ، چوڭ ھورمەتكە سازاۋەر بولغان سېلىمەم ھەدە ھەمرايېۋا ھازىر ئائىلىسى بىلەن يارکەنت شەھىرىدە ياشىماقتا.

بىزنىڭ ئەجداتلىرىمىز سادىر پالۋان نەسلىدىن مەن بولسام سادىر پالۋاننىڭ چەۋرىسى بولىمەن، - دەيدۇ سېلىمەم ھەدە پەخىرلىنىش بىلەن. ئەسلىدە ھازىرقى سادىر يېزىسىدىكىلەرنىڭ كوپچىلىكى 1881 - 1884 - ژىللاردا مانجۇر - خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ زۇلۇمىغا چىدىماي ئىلى ئولكىسىدىن كوچۇپ چىققان سادىر پالۋاننىڭ يۇرتداشلىرى ۋە ئەۋلاتلىرىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ تاغ باغرىغا جايلاشقان بۇ گوزەل يېزىغا سادىر پالۋاننىڭ نامى بېرىلگەن. 1973 - ژىلى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قەھرىمان ئوغلى، ئىسيانكار قوشاقچى بوۋام سادىر پالۋاننىڭ تۇغۇلغىنىغا 175 - ژىل تولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن ئوزبەكىستان پايتەختى تاشكەنت شەھىرىدە ئوتكۈزۈلگەن تەنتەنىلىك ژىغىنغا مەن ئۇنىڭ چەۋرىسى سۈپىتىدە قاتنىشىپ، ئۇنتۇلماس تەسىرات بىلەن قايتقان ئىدىم. ھازىر باللىرىم ۋە نەۋرىلىرىمگە بوۋامنىڭ ۋەتەن مۇستەقىللىغى ۋە خەلق ئازاتلىغى يولىدا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى ئېلىپ بارغان باتۇرلۇق قەھرىمانلىقلىرى توغرىلىق پات - پات سوزلەپ بېرىمەن. بوۋامنىڭ ئەركىنلىك ئۈچۈن ياققان كۈرەش چىرىغى قەلبىمىزدە ئوچمەي كەلمەكتە...

بىز سېلىمەم ھەدە بىلەن سوھبەتلىشىپ، ۋەتەن خەلق بەختى - سائادىتى ئۈچۈن كۈرەشكەنلەرنىڭ نامىلىرى ھېچ قاچان ئۇنتۇلمايدىغانلىغىنىڭ گۇۋاچىسى بولدۇق.

ئا. تۇدىياروۋ

سۈرەتتە: سېلىمەم ھەدە ئائىلىسى بىلەن.

● مەرىپەت بېغىنىڭ باغۋەنلىرى

قەلبىنى باللارغا بېغىشلىغان ئۇستاز

كەسپكە بولغان ساداقەتلىكى تۈپەيلى كۈچ - غەيرىتى، ئەقىل - پاراسىتىنى ياش ئوسمۈرلەر تەربىيەسىگە بېغىشلاپ كېلىۋاتقان ئۇستازلار بىلەن ئۇچرىشىپ قالغىدەك بولسىڭىز، ئاتاقلىق رۇس پېداگوگى ۋ. سوخوملىنسكىينىڭ تۆۋەندىكى پىكرى ئېسىڭىزگە كېلىدۇ: «باللارنى سويۇشنى، ياخشى كورۇشنى ھېچ قانداق بىلىم دەرگاھىدا ھېچ قانداق كىتاپ ئارقىلىق ئۈگىتىش مۇمكىن ئەمەس، مۇنداق قابىلىيەت ئادەمنىڭ كىچىكىدىن ئىجتىمائىي ئىشقا پائال قاتنىشىش، ئادەملەر بىلەن بولغان پاك مۇھەببەت ۋە ئۇنىڭغا بولغان ئىشەنچە ئارقىلىق شەكىللىنىدۇ. ئەندى مەكتەپنىڭ پېداگوگىكىلىق جەريانىدا بولسا شەكىللەنگەن قابىلىيەت رىۋاجلىنىدۇ»

شۇ ئىزگۇ خىسلەتكە ئېگە، ھايات سېپىگە ئۇنلىغان، يۈزلىگەن ياشلارنى ئۇچۇم قىلغان مۇئەللىملەرنىڭ بىرى - ئەختىرەم ئەخمەتوۋادۇر.

غۇلجا شەھىرىدە تۇغۇلغان ئەختىرەم ئەخمەتوۋا ئاتا - ئانىسى بىلەن تۇغۇلغان يۇرتى - شەرقىي تۈركىستاندىن يارکەنت شەھىرىگە 1955 - ژىلى كوچۇپ چىقىدۇ. بۇ يەرگە ئورۇنلاشقاندىن كېيىن ياش قىز ئوز بىلىمىنى ئالدى بىلەن يارکەنتتىكى كىروۋ نامىدىكى ئۇيغۇر مەكتىۋىدە ئالىدۇ. 1967 - ژىلى مەكتەپنى مۇۋاپپەقىيەتلىك تاماملاپ باللىق چېغىدىن ئارزۇ قىلغان مەخستى - ئوزىنى ئوقۇتقان ئۇستازلارنىڭ ئىزىدىن مېڭىشقا ئىنتىلىدۇ.

ئەختىرەم 1968 - ژىلى تاشكەنت شەھىرىدىكى «مۇقىمىي» نامىدىكى چەت تىللار ئىنستىتۇتىنىڭ ئېنگلىز تىلى فاكۇلتېتىغا ئىمتىھان بېرىدۇ. ياش قىز ئوز ئالدىغا قويغان مەخستىگە يېتىش ئۈچۈن تىرىشىپ ئوقۇيدۇ. چۈنكى ئۇ مەكتەپنى ئۇيغۇر تىلىدا تۈگەتكەچكىمۇ، ئۇنىڭغا بىردىن رۇس تىلىدا، ئېنگلىز تىلىدا ئوقۇش خېلىلا قىيىن بولغان ئىدى.

ھەقىقەتەنمۇ ستۇدېنتلىق ھايات - ئۇ ئوزىگە يارىشا بىر ئەجايىپ ياشلىق دەۋرى. چۈنكى بەش ژىل ئىچىدە ھەر كىم ئوز ئالدىغا قويغان مەخسەت ئارزۇلىرى بىلەن ياشايدۇ ھەم كەلگۈسىدە ئوز خەلقى ئۈچۈن بىرەر خىزمەت قىلىشنى ئوزىنىڭ بورچى دەپ ھېساپلايدۇ. ئەختىرەم ئەخمەتوۋامۇ شۇ مەخسەت، ئارزۇلار بىلەن ئوزى تاللاپ ئالغان كەسىپ ئېنگلىز تىلىنى مۇكەممەل ئۈگىنىپ چىقىپ، كەلگۈسىدە پېداگوگ سۈپىتىدە باللارغا بىلىم بېرىش ۋە ئۇلارنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئېلىشنى ئوزىنىڭ بىر كىشىلىك بورچى دەپ ھېساپلايدۇ...

1973 - ژىلى ئالىي بىلىم يۇرتىنى تاماملىغان مۇئەللىمە يارکەنت شەھىرىدىكى «جامبۇل» نامىدىكى ئۇيغۇر - رۇس مەكتىۋىگە مۇئەللىمە بولۇپ كېلىدۇ. ياش پېداگوگ ئوقۇغۇچىلارغا ئېنگلىز تىلىدىن بىلىم بېرىش بىلەن بىللە مەكتەپتىكى ئىجتىمائىي ئىشلارغىمۇ يېقىندىن ئارىلىشىدۇ، تەربىيە ئىشلىرى بويىچە ئىلمىي مۇدىر ۋەزىپىسىنى ئاتقۇرىدۇ. ئۇ ئىشلەش جەريانىدا پېداگوگىكالىق بىلىمىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈش ئۈچۈن كوپ ژىللاردىن بېرى ئىشلەپ كېلىۋاتقان تەجرىبىلىك پېداگوگلارنىڭ ئوقۇتۇش مېتودىكىلىرىنى ئۈگىنىپ، ئوزىنىڭ ئەمەلىي ئىشىدا پايدىلىنىشقا ئالاھىدە كوڭۇل بولۇپ، ئىش ئېلىپ بارىدۇ.

مەزكۇر مەكتەپتە بەش ژىل ئىشلىگەندىن كېيىن ئائىلىۋىي سەۋەپلەر تۈپەيلى 1978 - ژىلى ئالمۇتا شەھىرىگە كوچۇپ كېلىدۇ ۋە قازاقىستان مىللىي ئاكادېمىيەسىگە قاراشلىق كۇتۇپخانىغا ئىشقا كىرىدۇ. ئەختىرەم بۇ ئىشتىمۇ ئوزىگە تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى ۋاقتىدا ئورۇنلاشقا تىرىشىدۇ. بىراق، ئۇستازلىق كەسپكە بولغان ئېقىدە، ئۇنى 109 - ئوتتۇرا مەكتەپكە ئېلىپ كېلىدۇ.

- مەزكۇر مەكتەپكە 1988 - ژىلى ئىشقا كەلگىنىمدە مەكتەپتە باشقا قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ باللىرى بىلەن ئۇيغۇر باللىرىمۇ بىرگە ئوقاتتى. دەرسلەر ئاساسەن رۇس تىلىدا ژۈرگۈزۈلەتتى، - دەيدۇ ئەختىرەم ئەخمەتوۋا - بۇ دەۋردە جەمىيىتىمىزدە ئەجايىپ ئوزگىرىشلەر يۈز بېرىشكە باشلىغان ئىدى... 1991 - ژىلى ئىشچىلار مەھەللىسىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى ئوز باللىرىنى ئانا تىلىدا ئوقۇتۇش مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىنىڭ بۇ تەكلىۋىنى ھەل قىلىشتا بىزگە، ژۇقارقى ئورۇنلارغا بىر نەچچە قېتىم بېرىپ، رۇخسەت ئېلىشقا توغرا كەلدى. بولۇپمۇ ئۇيغۇر سىنىپلىرىنىڭ تەشكىل تېپىشىدا مەكتەپ مۇدىرى گالىنا ئىۋانوۋنا سېرېكوۋانىڭ قوشقان ھەسسىسى ئالاھىدە. ئۇيغۇر سىنىپلىرى ئۈچۈن بولۇنگەن مەجلىس زالىنى سىنىپ قىلىپ ياساشتا مەھەللە ئاقساقالى ژىگىت بېشى مەھەممەتجان ئاكا ۋېلىبايېۋ، كېرىم ئىسلاموۋ، پولات تالىپوۋلارنىڭ خالىسانە ياردەملىرىنى مەمنۇنىيەت بىلەن تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ. دەسلەپ بىرىنچى سىنىپ ئېچىلىپ، 12 بالا ئوقۇغان بولسا ھازىر 7 سىنىپتا 68 بالا ئوز ئانا تىلىدا بىلىم ئېلىۋاتىدۇ. شۇنداقلا ھەر بىر پەنلەر بويىچە ئالىي بىلىملىك بەش ئۇيغۇر مۇئەللىملىرى ئۇنۇملۇك ئىشلىمەكتە.

ئوزىنىڭ بارلىق ئومرىنى بالا تەربىيەسىگە، ئۇلارنىڭ بىلىملىك ئادەملەردىن بولۇپ چىقىشىغا بېغىشلىغان ئىرادىلىك پېداگوگ ئوز ئىشىدىن تاشقىرى جامائەتچىلىك ئىشلارغىمۇ ئالاھىدە قاتنىشىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ ھازىرقى ۋاقىتتا ئەۋېزوۋ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى سۈپىتىدە ناھىيە مىقياسىدا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ئورپى - ئادەتلىرىنى، مەدەنىيىتىنى رىۋاجلاندۇرۇشتا كوپ كۈچ سەرپ قىلماقتا.

ئۇيغۇرلارنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك ئىتتىپاقى يېنىدا خانىم - قىزلار كېڭىشى قۇرۇلغان بولۇپ، كېڭەشنىڭ رەھبەرلىك ۋەزىپىسى پېداگوگ ئەختىرەم ئەخمەتوۋاغا ژۈكلەنگەن ئىدى. بۇ ئىشنىڭ ھوددىسىدىن ئۇ ئابرويلۇق چىقىپ كەلمەكتە.

تەجرىبىلىك پېداگوگ ئەختىرەم ئەخمەتوۋا باللار قەلبىدىن يول تېپىپ، ئاڭلىق ھاياتىنى مائارىپ ساھاسىغا، جەمىيەتلىك ئىشلارغا سەرپ قىلماقتا.

يالقۇن سەمەدىي،
ئالمۇتا شەھىرى.

ياخشىنىڭ شاراپىتى

ئانا ئىرادىسى

دۇنيادا ئىنسان ئۈچۈن ھەممە نەرسىدىن قىممەتلىكى - ھايات. چۈنكى، بىزنىڭ بارلىق خۇشاللىقلىرىمىز، بەختىيار تۇرمۇشىمىز، ئىستىقبال، ئارزۇ - ئارمانلىرىمىز ئۇنىڭ بىلەن بىۋاستە باغلىق. شۇڭلاشقىمۇ ھەربىر ئادەم ئومرى بويى ئەمگەك قىلىپ ئوتۇشى شەرت. شۇ چاغدىلا ئوز ھاياتىنى بېكارغا، مەزمۇنسىز ئوتكەزمىدىم، پايدىلىق ئىشقا سەرىپ قىلدىم دەپ ئويلىشى مۇمكىن...

زاماندىشىمىزغا مۇۋاپىق ياشاپ، ئوز خەلقى، يۇرتى ئۈچۈن قولىدىن كېلىشىچە خىزمەت قىلىپ، كىشىلەر قەلبىدە ياخشى ھىس - تەسىراتلارنى قالدۇرىدىغان پېداكار ئادەملەر ئارىمىزدا ئاز ئەمەس. چېلەك تەۋەسىنىڭ مالۋاي يېزىسىدا ياشاۋاتقان پاتەمخان ھەدە ئىسرايىلوۋا ئەينە شۇنداق يۇرت ئانىلىرىنىڭ بىرى. ئۇ بۇگۈنكى كۈندە يەتمىش ياشقا تولۇپ، ژىللار داۋانلىرىدا بېسىپ ئوتكەن يوللىرىنى يەنە بىر قېتىم كوزدىن كەچۈرۈپ ئولتىرىدۇ.

- بىزنىڭ ياشلىق دەۋرىمىزدە تۇرمۇشنىڭ بارلىق قىيىنچىلىقلىرىنى باشتىن كەچۈرۈشكە توغرا كەلدى. ئاتىمىز ئىسرايىل يېزىدىكى ئاڭلىق، ساۋاتلىق ئادەملەرنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ ئۇرۇش ژىللىرى كولخوز رەئىسى بولۇپ ئىشلەتتى. كوپ كېچىكمەي ئاتىمىزنىڭ ھاياتى خەۋۇپ ئاستىدا قالدى. شۇ چاغدىكى ن ك ۋ د خادىملىرىنىڭ قانچىلىك ساۋاتسىز ۋە بىرەھىم بولغانلىغىغا ھەيران بولىمەن، - دەپ ئەسلەيدۇ پاتەمخان ھەدە ھايات ۋە مامات ئۈچۈن بولغان شۇ ئوتمۇش ژىللارنى، ئويلاپ ئېغىر ئۇھ تارتقان ھالدا.

شۇنىڭدىن كېيىن ئائىلىنىڭ بارلىق ئېغىرچىلىغى يەتتىنچى سىنىپنى يېڭى تاماملىغان پاتەمخان ھەدىنىڭ زىممىسىگە چۈشىدۇ. ئۇ شۇ چاغلاردىلا ئوزىنىڭ ياشلىغىغا قارىماي، ئانىسىغا يار - يولەك بولۇش نىيىتىدە تاماكا بىركادىسىدا ھېساپچى بولۇپ ئىشلەيدۇ. ئېغىر ئۇرۇش ژىللىرىنىڭ غەم - تەشۋىشلىرىنى يېزىدىكى يۇرتداشلىرى بىلەن تەڭ بولۇشۇپ، ئۇرۇشتا نېمىس فاشىستلىرى بىلەن جەڭ مەيدانىدا كۈرىشىۋاتقان ئاتىلىرىنىڭ ئىزىنى بېسىپ، مۇمكىن قەدەر ياخشى ئىشلەشكە تىرىشىدۇ. ئۇرۇشتىن كېيىنكى ژىللاردا ئون سەككىز ياشقا تولغان قىز يېزا كېڭەشنىڭ كاتىۋى ۋە شۇ كېڭەشنىڭ ئەزاسى سۈپىتىدە يۇرتداشلىرىنىڭ تەلەپ - ئىستەكلىرىنى ئورۇنلاشقا، ئۇلارنى ياخشى ئىشلارغا سەپەرۋەر قىلىشقا بار كۈچ - قابىلىيىتىنى سەپەرۋەر قىلدى.

پاتەمخان ھەدە كېيىنرەك يېزىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپتە بۇغالتېر بولۇپ ئىشلىدى. ئەمگەكتىن قول ئۈزمەي جامبۇل شەھىرىدىكى مۇئەللىملەرنى تەييارلايدىغان ئۇچىلىشىشىنى سىرتتىن ئوقۇپ تۈگىتىدۇ. ئۇ شۇنداقلا ئىنى - سىڭىللىرىنىڭ ئەل قاتارىدا ئوقۇپ، ئاڭلىق، ساۋاتلىق ئادەملەردىن بولۇپ چىقىشىغا ئاتا ئورنىدا قول - قانات، غەمخورچى قېرىنداش، ئۇستاز سۈپىتىدە دايىم يار - يولەك بولىدۇ.

پاتەمخان ئىسرايىلوۋا مەكتەپتە ئىشلەش بىلەن ئوز بىلىمىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈش مەخسىتىدە قازاقىستان پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ ماتېماتىكا فاكۇلتېتىدا سىرتتىن ئوقۇپ، پېداگوگىكىلىق ئىشىنى داۋاملاشتۇرىدۇ. 1969 - ژىلدىن 1972 - ژىلغىچە ئوزى تۇغۇلۇپ ئوسكەن مالۋاي يېزىسىدىكى مەكتەپتە مۇدىر بولۇپ ئىشلەيدۇ.

پاتەمخان ھەدە ئوزىنىڭ تىرىشچانلىغى، پېداكارلىق ئەمگىكى بىلەن ناھىيەلىك، ۋىلايەتلىك ھاكىمىيەت ئورگانلىرىنىڭ، مائارىپ، مەدەنىيەت بولۇملىرىنىڭ ئۇنلىغان پەخرىي گراموتىلىرىنى، باھالىق سوغىلارنى ئالغان، يۇرتىغا، يۇرتداشلىرىغا سىڭگەن ئەمگەك ۋېتېرانى، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مائارىپ ئەلاچىسى.

بىز ئوز نۆۋىتىدە تەغدىر تەقازاسى تۈپەيلى ئومرىنىڭ ئاچچىق - چۈچۈكىنى بېشىدىن ئوتكەزسىمۇ، ژىللارنىڭ بوران - چاپقۇنلىرىغا ئەر ئورنىدا بەرداشلىق بېرىپ، مەشەقەتلىك چىغىر يوللاردا ئاداشماي، ئوزىنىڭ جەمىيەت، خەلق ئالدىدىكى بورچىنى شەرەپلىك ئورۇنلاپ، ئىنى - سىڭىللىرىنى، باللىرىنى دەۋىر تەلىۋىگە لايىق ئوستۈرگەن. بۈگۈنكى كۈندە يەتمىش ياشقا تولغان، نەۋرىلىرىنىڭ قەدىرلىك مومىسى بولۇپ ئوي تورىسىدە ئولتارغان ئىرادىلىك مېھرىۋان ئانا پاتەمخان ئىسرايىلوۋادەك قەلبى دەريا ئىنسانلار بىلەن پەخىرلىنىپ، ئۇنىڭغا يەنىمۇ ئۇزاق ئومۇر تىلەيمىز.

ئىلاخۇن ھوشۇروۋ،
چېلەك ناھىيەسى.

ئىلىم - پەن ئادەملىرى

رەنا ئازات قىزى - يۇرىدىك پەنلىرىنىڭ نامزاتى

رەنا ئازات قىزى مەمەتوۋانىڭ ھاياتىدا زور خوشاللىق يۈز بەردى. 8 - مارت خەلق ئارا ئاياللار كۈنى ھارپىسىدا ئۇ ئۆزىگە «يۇرىدىك پەنلىرىنىڭ نامزاتى» دېگەن ئىلمىي ئۇنۋان بېرىلگەنلىكى توغرىلىق دىپلومنى تاپشۇرۇپ ئالدى. موشۇ بايرام كۈنلىرى ياش ئالىمەنىڭ بۇ ئۇتۇغىغا ئانىسى ماھىنۇر دەم، باشقا قېرىنداشلىرى ناھايىتى خوشال بولدى. ئەپسۇس، ئازاتكامغا قىزىنىڭ بۇ خوشاللىق كۈنلىرىنى كۆرۈش نېسىپ بولمىغان ئېكەن.

- ئالمۇتا شەھىرى دىرۇژبا مەھەللىسى 153 - رۇس ئوتتۇرا مەكتىۋىدە ئېخى 7 - سىنىپتا ئوقۇۋاتقان چېغىمدىلا مەندە يۇرىست، يەنى ئادۋوكات بولۇپ ئادەملەرگە خىزمەت قىلىش خائىشى پەيدا بولغان ئىدى، - دەيدۇ رەنا مەمەتوۋا. - ئەينە شۇ مەخسىتىمنى دادامغا ئىزھار قىلغىنىمدا: قىزىم، دوختۇر بولساڭمۇ تېخىمۇ ياخشى بولاتتىمكىن، «قىز بالىنىڭ ئاق خالات كىيىپ ئادەملەر دەردىگە دەرمان بېرىپ، كۆڭلىدىن چىقىش - ئەجايىپ ياخشى ئىش، مۇھىمى ھەممىلا يەردە كېرەك مۇتەخەسسىلىك» - دەپ كېلەچەكتە دوختۇر بولۇشۇمنى خالايدىغانلىقىنى ئېيتقان ئىدى، لېكىن مەن يۇرىست كەسپىنىڭ ھازىرقى جوشقۇن ھاياتىمىزدا قانچىلىك مۇھىم ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى ئاساسلاندۇرۇپ دادامنى قايىل قىلغان ئىدىم.

1979 - يىلى ئوتتۇرا مەكتەپنى ئەلا باھالار بىلەن پۈتەرگەن رەنا مەمەتوۋا قازاقستان دۆلەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ يۇرىدىك فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا چۈشىدۇ. ئۇ ستۇدېنت چاغلىرىدىن باشلاپلا گراژدانلىق ھوقۇق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشقا باشلاپ، بۇ ھەقتىكى كوپلىگەن ئەمگەكلەرنى جىددىي ئۆگىنىدۇ. رەنا بۇ يىللىرى يۇرىدىك فاكۇلتېتىدا پاتلا - پاتلا ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرىدىغان كونفېرېنسىيەلەردە گراژدانلىق ھوقۇق توغرىلىق دوكلادلارنى قىلىپ، شۇ چاغدىلا چوڭ ئالىملارنىڭ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ دىققىتىنى جەلىپ قىلغان ئىدى.

ھەر قانداق بەختىنىڭ مۇقەررەر شەرتى - بۇ جىددىيى، مەخسەتچانلىق، شۇنداقلا سوپۇملۇك ئەمگەكتىن ئىبارەت بولسا كېرەك. ئەينە شۇ ئۇختىدىن قارايدىغان بولساق، رەنا مەمەتوۋا ستۇدېنتلىق يىللىرىنى بېھۇدە ئۆتكەزمەي، بەلكى ھەر بىر دەقىقىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىپ، بىلىمگە بولغان تەشنالىقىنى قاندۇرۇشقا ھەركەت قىلدى.

1985 - يىلى رەنا ئۇنىۋېرسىتېتنى مۇۋاپپەقىيەتلىك تاماملاپ ھاياتقا ئۇچۇم بولدى. ھە دېگەندە ئۇ جۇمھۇرىيەت ئىجتىمائىي تەمىنات مىنىسترلىكىگە يۇرىست بولۇپ خىزمەتكە ئورۇنلاشتى. رەنا بۇ ئورۇنىنىڭ دەسلەپكى خىزمەت ئورنىدا ئۇنىۋېرسىتېتتا ئالغان نەزەرىيەۋىي بىلىمنى ئەمەلىياتتا قوللىنىپ، ئاھالىنى ئىجتىمائىي جەھەتتىن ھىمايە قىلىش ئىشلىرىدا پايدىلاندى. 1987 - يىلى ر. مەمەتوۋا ئالمۇتا ئېغىر ماشىنا ياساش زاۋۇدىغا ئىشقا يۆتكەلدى. بۇ يەردە ئۇ يۇرىست - كونسۇلتانت بولۇپ ئىشلىدى. رەنا ئىجتىمائىي تەمىنات مىنىسترلىكىدە، زاۋۇدتا ئىشلىگەن يىللىرى قازاقستان پەنلەر ئاكادېمىيەسى فىلوسوفىيە ۋە ھوقۇق ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى م. ك. سۇلېيمېنوۋ بىلەن پات - پات ئۇچرىشىپ ئىجادىي ھەمكارلىشىپ، بىلىم دائىرىسىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇشقا تىرىشتى.

زاۋۇدتا ئىشلەپ يۈرۈپ، رەنا 1989 - يىلى قازاقستان پەنلەر ئاكادېمىيەسى فىلوسوفىيە ۋە ھوقۇق ئىنستىتۇتىنىڭ ئاسپىرانتۇرىسىغا ئوقۇشقا چۈشتى. رەنا ئالىمىي رەھبىرى پروفېسسور، قازاقستان مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ مۇخبىر - ئەزاسى م. ك. سۇلېيمېنوۋ بىلەن بىرلىكتە كېلەچەكتە يازىدىغان نامزاتلىق ئەمگىكىنىڭ ماۋزۇسىنى تاللىدى. «دۆلەت كارخانىلىرى مۈلكىنىڭ ھوقۇق تەرتىۋى» دېگەن ماۋزۇ تاللاپ ئېلىندى.

- بۇ يىللىرى دۆلەت كارخانىلىرى ماۋزۇسى ناھايەتى ئاكتۇئال ئىدى، چۈنكى بارلىق كارخانىلار دۆلەت ئىختىيارىدا بولىدىغان. كېيىنرەك ئىختىسادىي مۇناسىۋەتلەر تۈپ ئاساسىدىن ئۆزگەردى. ئەگەر ئىلگىرى دۆلەت كارخانىلىرى ئىختىسادىي مۇناسىۋەتلەردە ئۈستۈنلۈككە ئىگە بولۇپ، مۇھىم رول ئويناپ كەلگەن بولسا، 90 - يىللاردىن كېيىن سەھنىگە كوئوپېراتىۋ، كوللېكتىۋى كارخانىلار چىقىشقا باشلىدى، ئۇلارنىڭ مۈلۈكچىلىك شەكلى دۆلەت مۈلۈكچىلىكىدىن پەرىق قىلىدۇ، - دەيدۇ رەنا مەمەتوۋا. - مۈلۈك توغرىلىق، كارخانىلار توغرىلىق يېڭى قانۇنلار چىقىشقا باشلىدى. 1993 - 1994 - يىللىرى ئىختىسادىي مۇناسىۋەتلەردىكى مەمۇرىي - قوماندانلىق ئۇسۇلدىن بازار مۇناسىۋەتلىرىگە كۆچۈش يۈز بەردى. مۇنداق شارائىتتا دۆلەت كارخانىلىرىغا تامامەن باشقا رول ژۈكلەنگەن بولۇپ، دۆلەت كارخانىلىرىدا خۇسۇسىيلاشتۇرۇش كارخانىلارنى دۆلەت تارمىغىدىن چىقىرىش ئىشلىرى باشلاندى. كارخانىلارنى دۆلەت تارمىغىدىن چىقىرىش - بۇ تېخى دۆلەت مۈلۈكچىلىكىنى شەخسىي مۈلۈكچىلىك بىلەن ئالماشتۇرۇشنى ئەمەس، دۆلەت كارخانىلىرى ئەمگەك كوللېكتىۋىغا ئىجارىغا بېرىلىشىنى بىلدۈرىدۇ. خۇسۇسىيلاشتۇرۇش - بۇ جىسمانىي ياكى يۇرىدىك شەخس تەرىپىدىن سېتىۋېلىنىشنى بىلدۈرىدۇ.

1994 - يىلى «قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پۇقرالار كودېكسى» قانۇنى قوبۇل قىلىندى، ئۇنىڭدا دۆلەت كارخانىلىرىنىڭ يېڭى تۈرى - غەزنە كارخانىلىرى پەيدا بولدى. مۇنداق كارخانىلار مۈلۈكچىلىك ھوقۇقىغا، ئوپېراتىۋ باشقۇرۇش ھوقۇقىغا ئىگە ئىدى. ئەينە شۇ قانۇن بىلەن دۆلەت كارخانىلىرى ئاجرىتىلغان مۈلۈككە ئىگىلىكنى ژۈرگۈزۈش ھوقۇقى ئاساسىدا ئىگىدارچىلىق قىلىدۇ، - ئىختىساتنى بازار مۇناسىۋەتلىرىگە كۆچۈرۈشتىكى مۇشۇ مۇرەككەپ پەيتتە پەيدا بولىدىغان بەزى بىر ھوقۇق مەسىلىلىرى مېنىڭ دىسسېرتاتسىيە ئەمگىكىمدىن ئورۇن ئالغان، - دەيدۇ رەنا.

1995 - يىلى ماي ئېيىدا رەنا مەمەتوۋا ئۆزىنىڭ كوپ يىللىق ئىزدىنىشىنى ئالىملار ئالدىغا قويدى. دىسسېرتاتسىيەنى ھىمايە قىلىش ۋاقتىدا ئاتاقلىق ئالىملار ئارىسىدا ئۆيۈقسىز ئۆز ئارا مۇنازىرە پەيدا بولدى. ياش ئالىمەنىڭ يۆتكەلمەيدىغان مۈلۈك (زاۋۇت - كارخانىلار، ئۆي جايلار ۋە ھاكازىلار) ئاستىدىكى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يەرگە خۇسۇسىي مۈلۈكچىلىك ھوقۇقى توغرىلىق ئوتتۇرىغا قويغان ئىدىيەسى ئالىملارنى مۇنازىرىغا سالغان ئىدى. ھاكىم مۇتلەق كوممۇنىستىك ھاكىمىيەت ھوكۈم سۈرگەن 70 يىل داۋامىدا قوزغالمايدىغان مۈلۈك ئاستىدىكى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يەر دۆلەت مۈلكى دەپ ھېساپلىنىپ كەلگەن ئىدى، بۇ بولسا قوزغالمايدىغان مۈلۈك چۈشەنچىسىگە قارىمۇ - قارشى كېلەتتى. ئەينە شۇ ئىدىيە دىسسېرتاتسىيەدە ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ ئاساسلاندۇرۇلغان ئىدى. كېيىنرەك مەزكۇر ئىدىيە جۇمھۇرىيەت كونستىتۇتسىيەسىنىڭ 6 - ماددىسىدا ۋە قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ يەر توغرىلىق قانۇنىدا ئۆز ئىسپاتىنى تاپتى.

رەسمىي ئوپپونېنتلار - قازاقستان يۇرىدىك ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى ئا. گ. دىدېنكو، «ئىنسايت زاڭ» خۇسۇسىي ئادۋوكاتلار فىرمىسىدىن يۇرىدىك پەنلىرىنىڭ نامزاتى ۋ. ر. ژاكىپېنوۋ رەنا مەمەتوۋانىڭ ئەمگىكىگە يۈكسەك باھا بېرىپ، ئالىمەگە يۇرىدىك پەنلىرىنىڭ نامزاتى ئۇنۋانىنى بېرىشكە لايىق ئىكەنلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى. رەنانىڭ بۇ ئەمگىكىگە شۇنداقلا سوزگە چىققان ئاكادېمىك س. ز. زىمانوۋ، پروفېسسورلار يۇ. گ. باسىن، ن. ب. موھىتدىنوۋلار ژۇقۇرى باھا بېرىپ، ئۇنىڭ ناھايىتى ئاكتۇئال ۋە زامانىۋىي ماۋزۇغا يېزىلغانلىقىنى ئاتاپ كورسەتتى. مەزكۇر ئەمگەككە كىيېۋ دۆلەت ئۇنىۋېرسىتېتىدىن، قاراغاندا دۆلەت ئۇنىۋېرسىتېتىدىن، تۈركىستان دۆلەت ئۇنىۋېرسىتېتىدىن، دۆلەت مۈلكىنى باشقۇرۇش بويىچە دۆلەت كومىتېتىدىن، مونوپولىيەگە قارشى كومىتېتتىن، جۇمھۇرىيەت ئالىي ئاربىتراژ سوتىدىن، باھالىق قەغەزلەر بويىچە جۇمھۇرىيەت كومىسسىيەسىدىن ئىجابىي ئىنكاسلار كەلدى.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى ھوقۇق ئىنستىتۇتىنىڭ ئىلمىي كېڭىشى رەنا ئازات قىزى مەمەتوۋاغا يۇرىدىك پەنلىرىنىڭ نامزاتى دېگەن ئۇنۋانىنى بېرىشنى بىر ئېغىزدىن قارار قىلدى. شۇنداق قىلىپ، ئالىملىرىمىز سېپىگە يەنە بىر ئۇيغۇر قىزى قوشۇلدى. ھازىر رەنا مەمەتوۋا قازاقستان مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى ھوقۇق ئىنستىتۇتىدا ئىلمىي خادىم بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ. بۇ يەردە ئۇ قانۇن تەكلىپ قىلىش پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللانماقتا.

بىز رەنا مەمەتوۋانى پەن نامزاتى دەرىجىسىنى ئالغانلىغى ۋە باھار بايرىمى — 8 - مارت كۈنى بىلەن سەممىي تەبرىكلەيمىز.

يا. سابىتىي،
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

بالىلىق ئۆي بازار

ئانا مېھرى

ئانا، ئۇ ئائىلىنىڭ يېنىپ تۇرغان چىرىغى، مېۋىلىك دەرىخىدۇر. ئۇنىڭ ئىسسىق قۇچىقىدا ئۆسكەن ھەر بىر پەرزەنت ئانىغا چەكسىز مېھرى - مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلماي، ئۇتلۇق قوشاقلىرىدا ئۇنى مەدھىيلىمەي تۇرالمايدۇ ئەلۋەتتە!

ئانا پەرزەنتلىرى بېشىدا پەرۋانىدۇر. مىڭ بىر جاپا - مۇشەققەتلەر بىلەن بالا چوڭ قىلىپ، ئۇنىڭ ئىمان - ئېتىقاتلىق، ئىناپ - دىيانەتلىك بولۇشىنى ئاللادىن تىلەيدۇ. ئۇ پەرزەنتلىرى تەشۋىشى بىلەن ياشايدۇ. ئائىلىسىگە، يۇرتىغا غەمخور بۇنداق ياخشى خىسلەتلىك ئانىلارنى ئەل - يۇرت، خانىم قىزلار ئىززەتلەيدۇ ۋە ماختايدۇ. ئەينە شۇنداق ھۆرمەتلىك ئانىلارنىڭ بىرى سارەم جالالدىن قىزىدۇر. سارەم توغرىلىق كەپ بولغاندا يۇرت ئاياللىرى: «شۇنچە كوپ بالىنى تەربىيەلەپ چوڭ قىلىش، پەقەت سارەمدەك ئۆزىنى چىڭ تۇتقان چىدامىلىق مېھرىۋان ئانىلارنىڭ قولىدىن كېلىدۇ» دەپ ئۇنى ماختىشىدۇ.

سارەم 1946 - يىلى غۇلجا شەھىرىدە زىيالىي ئائىلىسىدە دۇنىياغا كېلىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇنىڭ ئاتىسى شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋىنىڭ قاتناشقۇچىسى جالالدىن تېيىپوۋ بىلەن ئانىسى ھۆرلەم ھەربىي خىزمەتتە بولغانلىقتىن سارەم مەلۇم ۋاقىت بوۋىسى مۇسا ۋە موممىسى ئازنىخاننىڭ قولىدا ئۆسىدۇ.

ۋەتەنىنىڭ ئىستىقلالىيىتى ئۈچۈن گومىنداڭ مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى كۈرەش قىلىپ، كوزگە كورۈنگەن جالالدىن تېيىپوۋمۇ كېيىنكى چاغلاردا روھى چۈشكۈنلۈككە ئۇچراپ، سۆكۈت ئىلكىدە تۈگمەس ئويلارغا پاتىدۇ. سەۋەۋى، خىتاي ۋە كېڭەش ھوكۈمىتىدىن ئىبارەت ئىككى ئىمپېرىيەنىڭ ھىلە - مىكىرلىرى تۈپەيلى ئەخمەتجان قاسىمىي باشچىلىغىدىكى دۆلەت رەھبەرلىرى يوقىتىۋېتىلگەن، ئىنقىلاپ بەرباد بولغان ئىدى. بۇ ئىشلاردىن كۆڭلى قالغان جالالدىن تېيىپوۋ 1960 - يىلى ئائىلىسى بىلەن قازاقستان جۇمھۇرىيىتىگە كۆچۈپ چىقىپ، چېلەك ناھىيەسىنىڭ قاراتۇرۇق يېزىسىغا ئورۇنلىشىدۇ.

1962 - يىلى ماۋچىلارنىڭ زۇلۇمىغا چىدىمىغان ئۇن مىڭلىغان خەلق تۇغۇلغان ئانا يۇرتلىرىدىن ۋەيران بولۇپ ئىلى تەۋەسىدىن كېڭەش ئىلىگە كۆچۈپ چىقىشقا مەجبۇر بولغان ئىدى. شۇ چاغدا قارا تورۇققا كېلىپ ئورۇنلاشقان ئەمەت توختى دېگەن بورىتالالىق ژىگىت سارەم بىلەن تونۇشىدۇ. ئەمەت توختىمۇ ماۋچىلارنىڭ تەقىبىگە ئۇچراپ، چىقىپ كەتكەنلەرنىڭ بىرى ئىدى. مۇساپىرنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەن جالالدىن تېيىپوۋ ئىككى ياشنىڭ تۇرمۇش قۇرۇشىغا قوشۇلۇپ، ئۇلارغا ئاتىدارچىلىق قىلىدۇ.

1971 - يىلى ئەمەت توختى ئائىلىسى بىلەن تالغىر ناھىيەسىگە قاراشلىق كراسنويې پولې يېزىسىغا كوچۈپ كېلىپ كولخوزدا ئىشلەيدۇ. جايلىق يەر ئېلىپ سارەم ئىككىسى تەڭ ئەمگەك قىلىپ، يېڭى ئۆي سېلىپ قۇتتۇق ماكانغا ئورۇنلىشىدۇ. ئېغىر كۈنلەردە بىر - بىرىگە مەدەتكار بولغان ئۇلار بۈگۈنكى كۈندە پەرزەنتلىرى ئارىسىدا ئۆزلىرىنى خوشال ھىس قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ھازىر ئۈچ ئوغۇل، يەتتە قىزى بار.

1987 - يىلى سارەمگە قەھرىمان ئانا، ئالتۇن مېدالى تاپشۇرۇلدى. بۈگۈنكى كۈندە سارەم بىلەن ئەمەتنىڭ پەرزەنتلىرى ئەخمەت، روزىگۈل، مەھەممەتجانلار ئائىلە قۇرۇپ، ھاياتتىن ئۆز ئورۇنلىرىنى تاپتى. ماخمۇتجان ۋە رەيھانگۈللەر ئوقۇش پۈتەردى. قالغانلىرى ئوقۇۋاتىدۇ. يەتتە نەۋرىگە ئىگە ئەمەت توختى بىلەن سارەم جالالدىن قىزى بالا - چاقا كېلىن ۋە نەۋرىلىرى بىلەن دەقەمتە بولغاندا، مەرھۇم جالالدىن تېيىپوۋنى ئەسلەيدۇ. روھىغا ئاتاپ دۇئا قىلىدۇ. ھازىر ھايات ياشاۋاتقان ئانىسى ھۆرلەم ھەدىدىن ئەھۋال سوراپ تۇرىدۇ. ئانا ئۇلاردىن مەمنۇن بولۇپ ياخشى تىلەك، دۇئالىرىنى ئىزھار قىلىدۇ.

بىزمۇ ئۆز يۇرتىدىكى جامائەت ئارىسىدا ھۆرمەتلىك قەھرىمان ئانا سارەم جالالدىن قىزىنى خەلق ئارا 8 - مارت - خانىم قىزلار بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن سەممىي تەبرىكلەيمىز.

ئا. قاسىمىي.
تالغىر ناھىيەسى.

شوق ئۇسسۇلغا چۈشكەن چاغدا قىز شەھىرزات،
قۇش قاقىقاندەك تۇيۇلىدۇ ئەركىن قانات.
ئەۋرىشىمدەك نازۇك بەدەن شوق قوللىرى
تولغىنىپ ھەم تەۋرىگەندە دەيسەن ھەيھات!

ئۇيغۇرۇمنىڭ ئۇسسۇلچىسى ئوينىغىن شوق،
بېغىشلىدىڭ ئانا ۋەتەن خەلقىگە زوق.
مۇبارەكلەپ، ئالقىش ئېيتقان سەنئەتخۇمار
سېنى سۆيگەن جانلار كۆڭلىن ئېلىكىن توق.

*

باشقا نەشرلەردىن

ئەختەم ئۆمەر

ژىراق قىرلاردىن

ئەدەبىي خاتىرە

(داۋامى، بېشى ئۈتكەن ساندا)

ئىچى تىلسىمدەك جىم-جىت، ھۆ، كەچكىمىزگە ئۇتۇپ قالغان ئەقىل، شۇئىچىۋالامۇ تەربىيەسىز قېلىپ ئادەملىكتىن شۇنداقمۇ ژىراقلاپ كېتەمدۇ. زادى ئەسلىدىنلا تەربىيەسىز، مەدەنىيەتسىز بولساقمۇ بۇرۇنمۇ شۇنداقكەن دېسەك، بىزنىڭ ئەجدادىمىز مەدەنىيەت ئۈگەنگۈچى ئەمەس، مەدەنىيەت تارقاتقۇچى بولۇپ، سەلتەنەت سۈرگەن ئەمەسمىدى؟ بىردىن كوزلىرىمگە مىڭ ئۇيلىرىمىزدە ھازىرغىچە ساقلىنىپ كەلگەن، پۈتۈن ۋۇجۇدىدىن، پەزىلەت - ۋىجدان، ئىلىم، سەنئەت يېغىپ تۇرغان گۈزەل رەسىملەر كورۇندى. ئۇلار شۇنداق ئەدەپلىك سالام بېرىشىپ كېتىۋاتىدۇ. قاراڭ، ئۇلارنىڭ جەڭگىۋار، رولۇق قەدەم بېسىشلىرىغا، مېڭىش - تۇرۇشلىرىدىكى سالاپەتكە، كىيىملىرىنىڭ رەتلىكلىكىگە، قاچا - قوشۇق تۇتقان قوللىرىنىڭ شۇنچە ئەپلىكلىكى، تاماق چايناشلىرىنىڭ سىپايىلىغى، ئېغىز - لەۋلىرىنىڭ ئىچىلىپ يۇمۇلۇشلىرىدىكى سولەتلەرگە، شۇلار مېنىڭ بوۋىلىرىم، مومىلىرىم ئەمەسمىدى؟ سىلەر بۇ خىسلەتلىرىڭلارنى ماۋۇياۋرۇپالىقلارغا ئۆگىتىپ قويۇپ، بىزبالاڭلارنى ئېغىلغا سولاپ چوڭ قىلدىڭلارمۇ؟ بىزنى تېپىپ قويۇپ، تۈزۈك تەربىيەلىمەي مال قاتارىغا قوشۇپ باقتىڭلارمۇ؟ بالىنى ھايۋانمۇ تاپىدىغۇ؟ ئادەم بىلەن مالنىڭ پەرقى نەدە، تەربىيەلەشتىغۇ؟ دەپ ۋاقىرىغۇم، ۋىغلىغىم كەلدى. ئەمما زوۋانىم تۇتۇلۇپ قالدى. ئۇ دۇنياغا بارغاندا، دادامنى تاپقان چوڭ دادام قېنىسەن، چوڭ دادامنى تاپقان بوۋاي قېنىسەن، دەپ سىلەردىن بىرمۇبىر ھېساپ ئالايمۇ؟! قېنى، قايسىڭلارغاكەلگچەئادەم ئېدىڭلار؟قايسىڭلاردىن باشلاپ ئەدەمسىلىكتىن چىقتىڭلار؟! بىر ئادالەت سورىغى بولىدىغان پۇرسەت كەلسە، ھە... مەندىكى باللارچە قالايمىقان «كۆپۈرانە» خىيال رىياللىقتىن ھالقىپ رىۋايەت بىلەن گىرەلىشىپ كېتەتتى...

شۇنچە پەم بىلەن، ئېھتىيات بىلەن تاماق يەيمۇيەنە شۇ بارىدىغان يەرگە ئۈلگۈردۇق. شۇمىنۇتىن باشلاپ خىيالچان بولۇپ جىمىپلا كەتتىم، سۇكۇتكە چۈمدۇم. پۈتكۈل چەت ئەل سەپىرىدە گەپ خوشلىماس بولىۋالدىم. دوستلىرىم مىجەزىمدىكى بۇ ئوزگىرىشنى تېزلا بايقاپ ھەر خىل پەرەزلەرنى قىلىشىپ، ئايالىنى سېغىندى، تاماققا كۆنەلمىدى، بىزنىڭ كىيىمىز تېتىمىدى، دېيىشتى. مەندىكى مۇلايىملىق توگىلىققا، خۇش خۇي، ئوچۇق سوزلۇك، چاقچاقچىلىق مۇگدەشقاقلىق مورىمەسلىككە - قاپىغى يامانلىققا ئايلاندى. يېڭى تونۇشقان سورۇنلاردا بىرگە ئولتۇرغانلار: «ئەجەپ بۇقتۇرما، توڭ بىر ئاداشكەن» دېيىشىپتۇ. بۇ مىجەزىم يەتمىگەندەك جىمغۇر بولغانىپرى خاپىغان، ئېرىككەك بولۇپ قالدىم. بۇ مىجەزىم بىلەن ئۆزەمنىڭمۇ، دوستلىرىمنىڭمۇ خۇشى قالمىدى. شۇنىڭ بىلەن: «چەت ئەلگە ساياھەتكەكەلمىسەم بوپتىكەن، دۇنيا دېگەن ئاشۇ تارىم بويىدىكى ھايات شۇ، دۇنيادىكى ھەممە ئادەم بىز ئوخشاش ياشايدۇ، ئويلىرى، يوللىرى، باغلىرى، دەريالىرى، تاغلىرى، ئېرىق-ئۆستەڭلىرى ئوخشايدۇ، دەپ ژۈرۈۋەرگەن بولسام، ماڭا بۇ يەرلەرنى كۆرۈشنى كىم قويۇپتۇ» دېگەنلەرنا غزىمدىن چۈشمىدى. بۇ گەپلىرىم بىلەن بىر كەماڭغان دوستلىرىمنىمۇ، ئۆزەمنىمۇ رەنجىتتىم. مەن بۇ يەرگە خوشاللىق ئىزدەپ چىققاندىم، ئەمما ئازاپ چېكىدىغانلىقىمنى پەقەت تەسەۋۋۇر قىلىپ باقمىغان ئېكەنمەن. مەن ستامبۇلدا تۇرغان ئىككى ئايغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە موشۇ ۋەسۋەستىن قۇتۇلۇشنىڭ بىردىن بىر يولى - «مەن قانداق ئادەم» دېگەن سوئالغا جاۋاپ تېپىش ئىكەنلىكىنى ئاخىر ئويلاپ يەتتىم.

مەن تۇرغان ئۆي دوستىمىز ئەنۋەر ئەپەندىنىڭ دادىسى، تېگى ئاتۇشلۇق، ئۆزى مېھرىبان، ئوچۇق سوزلۇك، ئابدۇكېرىم ھاجىم ئاكىنىڭ ئۆيى بولۇپ، دېڭىز بويىدا ئىكەن. قولى ئوچۇق، ئاق كۆڭۈل، پەرىشتەسۈپەت، ئىشچان، مېھماندوست بۇ بوۋاي مېنى ياتاق، كۆڭلۇم تارتقان تاماق، مېۋە - چىۋە ئىش قىلىپ ھېچ نەرسىدىن غەم قىلغۇزمىدى. بىر كېشىنى ئالدىراپ بىر پىيالە چايغا ياكى ئويگە تەكلىپ قىلىشقا ۋاقتى بولمايدىغان، دادىسى بالىسىغا ماناش بېرىپ ئىشقا سالىدىغان، تىقسىسى ھەر جەھەتتىن جىددىيلىك بىلەن تولغان ستامبۇلدەك شەھەردە بىزدىكىدەك بىر توخۇسى بار نامرات ئۇيغۇر دېخاننىڭ ئويگە بېرىپ قالسا، ئويلاپ ئولتۇرمايلا شۇ توخۇسنى مېھمانغا يېگۈزىدىغان مېھماندوست، ئاق كوڭۇل، ساددا خاراكتېرىنى ئۆز ئەينى ساقلاپ قېلىشنىڭ ئۆزى بۈيۈك قەھرىمانلىق، تونۇمايدىغان بىر قانچە ياش بالىنى ئويدە نەچچە ئايلاپ بېقىش پەقەت خىزىر سۈپەت كىشىلەرنىڭ قولىدىن كېلىدىغان، ئۇلۇغلۇق ئېدى. كېيىن بىلسەم، بۇ كىشى يالغۇز بىزنىلا ئەمەس، ۋەتەندىن چىققان، ستامبۇلدىكى قىممەت تۇرمۇشقا بىر كۈنمۇ بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان نۇرغۇن كىشىلەرگە بىزگە قىلغان موشۇ سېخىلىقنى قىلغانىكەن. مەن سېخىلىقتا خۇددى ھاتەمدەك بۇ ئالىيجاناپ پەزىلەت ئېگىسىگە. ئاشۇ خىزىر سۈپەت بوۋايغا تېخىمۇ ئۇلۇغلۇق تىلىدىم. مەن شۇ خىزىر سۈپەت كىشىنىڭ ئويىدىن چىقىپ يېشىل چىملىق ئىچىدىكى تاش ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، توختاۋسىز مەۋج ئۇرۇپ تۇرغان زەڭگەر دېڭىزغا قاراپ، ئۇنىڭدىن ئوزەمچە جاۋاپ ئىزدىدىم. دولقۇنلار ئۈستىدە چايكىلار توختىماي چۇرقىلىشىپ ئۇچۇشماقتا. قىنتەلەر ئارا قاتنايدىغان ئوكيان پاراخوتلىرى مەن قاراپ ئولتۇرغان مەرمەر دېڭىزدىن ئوز يولىغا قاراپ راۋان بولماقتا. خىيالىم بولسا ئاشۇ چايكىلاردەك ئەركىن، دېڭىزدەك كەڭرى، پاراخوتلاردەك ئېغىر ئېدى. دېڭىز بويىدىكى ئاشىق - مەشۇقلار، فۇتبول ئويناۋاتقان باللار، كۈچۈك يېتىلىۋالغان خېنىملارغا ھاڭۋاتتىم:

«جاۋاپ تاپ، بۇلار قانداق ئادەم، مەنچۇ؟»دەپ تەكرارلايمەن ئوز - ئوزەمگە.

مەن ستامبۇل، جىددە، مەككە، مەدىنە، ئۇرۇمچىلەردە تورت ئاي تۇرۇپ، قەشقەرگە قايتىپ كەلدىم ۋە تار ئويۇمدە ئولتۇرۇپ، ئاخىر بۇ جاۋاپنى يېزىشقا تۇتۇندۇم. مەن ھەر بىر ئەقىل ئېگىسىنىمۇ موشۇ سوئال ئۈستىدە ۋىژدان بىلەن ئويلاپ، ئوزىگە لايىق جاۋاپ ئىزدەپ تېپىشنى ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى باسماقچى بولغان قەدىمى ھەققىدە ئادەملىك سۈپىتى بىلەن ئويلىنىپ بېقىشنى ئۈمىت قىلىمەن.

- نېمىشكە دەپ سوراۋاتامسىز؟

بۇنىڭ جاۋاۋى ناھايىتى ئاددىي. چۈنكى، مەيلى سىز زىيالىي بولۇڭ، ياكى دېخان بولۇڭ ۋە ياكى تىجارەتچى سودىگەر بولۇڭ، ئالتۇن تاغلىرى بىلەن پامىر تاغلىرى، قورغاس ئېغىزى بىلەن شىكشىشا (ئارا يۈلتۇز) ئارىلىغىنىلا مەئىشەتكە تولغان ئادىمى ھاياتنىڭ قايىنىمى دەپلا قارىماي، نەزەر-كۆزنى ژىراق - ژىراقلارغا تاشلاڭ. ئوزگىلەرنىمۇ كورۇڭ، ئۇلار ھەققىدە ئاڭلاڭ. شۇ چاغدىلا ئاندىن بىلىم - مەدەنىيەتنىڭ، ياشاشنىڭ ۋە جاھاندارچىلىقنىڭ، تىقسىسى، ئادەملىكنىڭ زادى نېمە ئىكەنلىكىنى چىن مەنىسىدىن چۈشىنىپ يېتەلەيسىز.

مانا ئەندى مېنىڭ چەت ئەلگە چىقمىسام، كورمىسەم بوپتىكەن، دېگەن ۋەسۋەسەمدىن چىققان خۇلاسە گەپ موشۇ يەرگە كەلگەندە ئارام تاپتى. مەن ئاخىرقى سوزنى باشقا يازدىم. ئەندى مېنى موشۇ خۇلاسىگە كەلتۈرگەن تەسىراتلىرىمنى ئاڭلاپ بېقىڭلار.

يېشىل تۈپىلىكلەر ئارىسىدىن ستامبۇلغا يېقىنلاشقانسىرى بىپايان زەڭگەر دېڭىزنى كورۈپ جان تېنىم يايىراپ، ژۈرىكىم گويا دېڭىزنى سويۈپ ئۇچۇۋاتقان چايكىلاردەك ئويناقشىپ كەتتى. شەشىدەك سۈزۈك، فرانسۇز قىزلىرىنىڭ كوزىدەك زەڭگەر، سېھىرلىك دېڭىز مېنى ئوزىگە شۇنداق بىر راھەتلىك سېزىم بىلەن سېھىرلىۋالدى. ستامبۇلغا كىرىپلا ئۇنجى بولۇپ كوزۈمگە چېلىققىنى ياپ - يېشىل چىمەنلەر پېلەك يېيىپ يامىشىپ كەتكەن قەدىمكى سېپىل بولدى. توختىماي قار ئۇچقۇنداۋاتقان بولسىمۇ سېپىل تۈۋى، سېپىل خىشلىرىنىڭ ئارىلىرىدىن ۋۇمران گىياھلار قۇيۇق ئۇنۇپ كەتكەندى. تۇرك ھەم كۇرد قويچىلار سېپىل تۈۋىدە توپ - توپ قويلارنى ھايداپ ژۈرۈشەتتى. ئۈزۈندىن - ئۈزۈنغا سوزۇلغان بۇ قېدىمقى سېپىلنىڭ كوزنىش راۋىغىدا تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاي يۈلتۇزلۇق قىزىل بايرىغى لەپىلدەپ تۇراتتى، سېپىل مۇنارلىرى تۈۋىدە سەكانلار چىدىر تىكىپ ئولتۇرۇپتۇ. سېپىل دېڭىزنەچېكىنچە چورۇلگەن بولۇپ دولقۇنلار توختىماي ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. بۇژغۇنلارغا قاراپ باتۇر تۇرك لەشكەرلىرىنىڭ: «ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ قىلىچ نەيزىلىرىنى ئوينىتىپ، سېپىلغا خەنجەر قاداپ تۇرۇپ يامىشىپ، سېپىل ئۈستىدىكى ۋىزانتىيەلەشكەرلىرى بىلەن قىلىچلىشىۋاتقان قۇچاقلاشما جەڭلىرى كوزۈمگە كورۈنگەندەك بولدى. سېپىلنىڭ ھەر بىر تاش - خىشلىرىدا ھەر ئىككى تەرەپنىڭ مىگلىغان ئوغلانلىرىنىڭ قانلىق ئىزلىرى ھازىرمۇ روشەن كورۈنۈپ تۇرۇپتۇ.

سېپىل ئىچى - سىرتى، دېڭىز بويلىرى، كالتا بازار، دۇكان ھەممە يەردە ئادەملەر شۇنچە قىستاڭ ھەم كوپ، لېكىن مېنى ئەڭ ھەيران قالدۇرغىنى شۇنچە ئالدىراش كېتىۋاتقان ئادەملەر بىر - بىرىنى ئىشتىرىشىپ، ۋاقىرىشىپ - جاقىراشمايدۇ، شۇنچە تەرتىپلىك. ستامبۇل قېدىمكى شەھەر بولغاچقا يوللىرى شۇنچە تار، ئادەملەر سىغماي ماڭىدۇ، ئاما شاۋقۇن - سۈرەن ئاڭلانمايدۇ، ۋاقىراپ كوپ گەپ قىلىدىغان ئادەم يوق، ئادەم كوپ، ھەرىكەت تېز، ئاما تىلسىمدەك جىم. شۇئان ئۇرۇمچى، قەشقەر كوچىلىرى كوز ئالدىمغا كەلدى. بىزدە بولسا بازار ۋە كوچىلار بۇ يەردىكىدىن كوپ ھەم كەڭرى، ئاما ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ، ۋاقىرىشىپ، ئۇرۇشۇپ، تىللىشىپ ماڭىمىز. بازار ئىچىدىكى ۋاقىراشقا، قىقاس سۈرەنگە چىداپ تۇرغىلى بولمىسىمۇ، شۇنىڭغا ئائىلاج كونۇپ كەتكەنمىز. مۇبادا موشۇ ستامبۇل كوچىلىرىدىكى ئادەملەرنى، شۇنداقلا كوچۇرۇپ بىزنىڭ ئۇرۇمچى قەشقەر بازارلىرىغا ئاپىرىش مۇمكىن بولسا، ئۇلار چوقۇم: «ئىپتىدائىي ياۋايى - يىرتقۇچلار جىلغىسىغا كىلىپ قاپتۇق» دەيدىغاندەك، ئۇرۇمچى «ئىنتىپاق تېاترى» ئالدىدىكى بەس - بەستە، جېنىنىڭ بارىچە ۋاقىرىشىپ ئۇنىئالغۇ قويۇۋېلىپ، ئادەملەرنى بىزار قىلىدىغان ئۈن - سىن لېنتىلىرىنى سېتىشى دۇكانلىرىنىڭ ئالدىغا كەلسە: «غالجىرلاشقان سارائىلارنىڭ سولاقخانىسىغا كېلىپ قاپتۇق» دەپ كوزلىرى چەكچىيىپ، قۇلاقلىرىنى ئەتكەنچە قېچىپ كېتىدىغاندەك، ئەكسىنچە بىزنىڭ ئۇيەرگە بارغىدەك بولسا، زوۋانسىزلار دۇنياسىغا كېلىپ قاپتۇق، دەيدىغاندەك تۇيۇلدى.

بىر كۈنى مەن دوخمۇشتا تاكسى ساقلاپ تۇرۇپ قالدىم. بالا يېتىلىگەن بىر مۇماي تار پاتقاق كوچىدىن چىقىپ كەلدى. چوڭ يول قىرىغا كېلىپلا توختىدىدە، تىزىدا ئولتۇرۇپ يانچۇغىدىن تازىلىق قەغەزنى چىقىرىپ، ئاۋۋال نەۋرىسىنىڭ، ئارقىدىن ئوزىنىڭ كەشىدىكى لاي پاتقاقلارنى پاكىز ئېتىپ، چەمىدىكى لايلارنى قىرىپ ئۇنى ئەخلەت ساندۇغىغا تاشلاپ، ئاندىن چوڭ يولغا كىردى. بىر مۇنچە تاكسىلار ئوتۇپ كەتتى. مەن يولۇمغا مېڭىشقا ئالدىرىماستىن يەنە كوزۈمنىڭ قۇيرىغىدا قاراپ تۇردۇم. شۇ كوچىدىن چىققاندا بىر قانچە ئادەملەرمۇ شۇنداق قىلىپ، ئاندىن چوڭ، پاكىز يولغا چۈشۈپ يولغا مېڭىشتى.

تاكسىدا ئولتۇرۇپ يەنە شۇ: «مەن ئادەممۇ نېمە؟» دېگەن خىيالنى قىلدىم. مېنىڭ قارىشىمچە بولغاندا، يول مېنىڭكىمىدى، بۇ يولدا يالغۇز مەنلا ماڭاتتىممۇ، مەينەت بولسا نېمە كارىم. تازلىق ئىشچىسى يولنى تازىلىمىسا نېمە ئىش قىلدۇ؟ دەيمەن.

ئەۋلارنىڭ ئېگى بويىچە ئويلاپ باقتىم.

مەن ئادەم، بۇ يول دائىم مەن ماڭىدىغان يول. شۇڭا پاكىز بولۇشى كېرەك، موشۇنداق پاكىز يولغا لاي ئايغىم بىلەن كىرىپ مەينەت قىلسام ئەيىپ، نومۇس، گۇناھ ئەمەسمۇ؟ دېمەك، چوڭ يولنى ئەشۇنداق ئاسرىغان يەردە ئوز ئويىنى قانچىلىك پاكىز تۇتىدىغاندۇ؟ ئويلاپ موشۇ يەرگە كەلگەندە، مۇنداق بىر ئىش يادىمغا كەلدى. بىزدە ئايىغىدىكى لاي - پاتقاقلارنى سۈرتۈپ مېڭىش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، جامائەت سورۇنلىرىدا ئورۇندۇقلاردىكى توپىنى سۈرتۈپ ياكى ئۈستىگە گېزىت، ياغلىق سېلىپ ئولتۇرغانلارنى كورسە بەزىلەر تېخى: «تازا سۈسەركەن» دەپ مەسخىرە قىلىشىدۇ. ئەسلىدە دىنىمىز، ئەخلاقىمىز مەينەتچىلىكتىن قاچىدىغان، پاكىزلىقنى تەشەببۇس قىلىدىغان دىن ۋە ئەخلاق ئېدىغۇ، بۇ تەتۈرلۈك، مەينەتچىلىك بىزگە قەيەردىن، كىمدىن، قانداق قىلىپ ژۇقۇپ قالدى؟

مەن كورگەن شەھەرلەردە كىمنىڭ قانچىلىك باي ئىكەنلىكىنى يولدا كېتىۋېتىپلا بىلگىلى بولدېكەن كىمنىڭ ئىشىك ئالدى، يوللىرى پاكىز تۇرسا، ئەخلەت ساندۇغى. تازىلاش ماشىنىسى، گۈلزارلىغى، دەرەخلىرى بولسا، تاملىرى پاقىراپ تۇرسا، شۇ كىشى باي سانىلىدېكەن. دېمەك، ئۇلار پۇلنى تاپىدېكەن، ھەممىنى پاكىز، تازىلىق ئۇچۇن خەشلەيدېكەن، بىزچۇ؟ بىزنىڭ بايلىغىمىزنىڭ تۇرقىغا، ئىشىك ئالدىغا ماڭىدىغان يولغا قاراپ باقايلى: ئۇلار نېمىگە باي بولىدى، ئوشۇ مەينەت كىيىم بىلەن يۈرۈش ئۇچۇنمۇ؟ پاكىز، رەتلىك، ئازادە كىيىنسە ئۇلارغا ياراشمامدۇ؟ ئۇلار پۇلنى تېپىپ تام تۈۋىگە كومگىچە ئىشىك ئالدىنى، مەھەللە يولىنى، يۇندا ئېرىقلىرىنى، تازىلىق ئەسلىھەسىنى، ھاجەتخانىلارنى ياساشقا ئىشلەتسە، ئەل - جامائەتنىڭ دۇئاسىنى ئالماسمىدى؟ شۇ قىلغانلارنىڭ سۇۋاۋى ئۈچۈن، خۇدا ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىگە يارىشا كوپلەپ بەرىكەت بەرمەمىدى؟

ھەرەمدە يېشى ئاتمىشتىن ھالقىغان قەشقەرلىك بىر كىشى بىلەن سوھبەتلىشىپ قالدىم. ئۇ ئادەم 14 يېشىدا دادىسىغا ئەگىشىپ ھەرەمگە كەلگىنىچە يۇرتىغا قايتىپ بارماپتۇ. دادىسى ھەرەمدە، ئانىسى قەشقەردە ۋاپات بوپتۇ. قەشقەرنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئېلىۋېتىپ كوزلىرىدىن توختىماي ياش قۇيۇلدى.

- يول ئۇچۇق، قەشقەرگە نېمىشكە بېرىپ كورۇپ كەلمەيدىلا؟ - دېدىم مەن. ئۇ ئادەم جەۋاپ ئولتۇرۇپ كېتىپ:

- بالام، كوڭۈللىرىگە كەلمىسۇن. راست گەپنى قىلمىسام بولمايدۇ. سىلەردىن ھەرەمگە كېلىپ - كېتىۋاتقانلارنىڭ تازىلىغىنى كورۇپ، يۇرتتا پاكىزلىق تولىمۇ كامكەن دەيتتىم. بىزدىن بارغانلاردىنمۇ يۇرتتا تازىلىقنىڭ بەك ناچارلىغىنى ئاڭلىدىم. مەن قەشقەردىن چىققاندا قەشقەر ئېرىق - ئېرىق سۇ ئاقىدىغان، باغۇ - بوستانلىق، تولىمۇ پاكىز شەھەر ئېدى. ئاڭلىشىمچە ھازىر پاكىز يەر بەك ئازدەيدۇ. مەينەتچىلىكتە ئادەمنى نەس باسىدۇ، مەينەتچىلىكتىن قورقۇپ بارمىدىم. بۇ كېيىمنى ھەركىز كوڭۈللىرىگە ئالمىسىلا، پاكىز يەردىن پەرىشتە، بەرىكەت، ئامەت ئەگىپ ژۈرىدۇ.مەن يۇرتۇمنىڭ ئەسلى تەبىئىتىدەك پاكىز بولۇشنى بەك ئارزۇ قىلىمەن. ئەگەر بۇگۈن ئەشۇ كوچىلار تۈزۈلۈپتۇ، سېسىقچىلىق تۈگەپتۇ، دېسە ئەتىسلا بارىمەن. ئادەم پاكىز بولسا، روھى كوتۈرۈلۇپ، بەدىنى يەڭگىل، ئوي - خىياللىرى تاتلىق، ھەرىكىتى چاققان، ئوزى ئۆمۈتۋار بولىدۇ، ئىشلار

ئانا يەرگە سالام

مۇ تۇگىغا تارتىپ تۇرىدۇ. مەينەت باسقانچە، چۈشكۈنلىشىپ، نەس بېسىپ، تۈز يولدا كېتىۋېتىپمۇ پۈتلىشىپ كېتىپ دۈم چۈشىدىغان ئىشلار بولىدۇ... — بوۋاي كوپ سوزلىدى. دەسلەپتە ئۇنىڭ سوزلىرى كوڭلۇمگىمۇ كەلدى. ئاستا — ئاستا بۇراست گەپكە نومۇس ئىچىدە قوشۇلدۇم. دېمەسىمۇ، هاۋا ئىسسىغان كۈنلەردە كوچىلاردىن كېلىۋاتقان سېسىق پۇراق پۈتۈن قەشقەر ئاسمىنىنى قاپلايدۇ. بىز هېلىمۇ ئاشۇ سېسىق پۇراق ئىچىدە ئەقلىمىزنى يوقاتماي ياشاۋاتىمىز. ئەقىل بىراقلا يوقالمايدۇ. ئامما، ئۇ ئۇزاققىچە ئەشۇنداق مۇھىت ئىچىدە تۇرۇۋەرسە، ئاستا — ئاستا چىرىپ تۈگىمەمدۇ. مەسىلەن، بىزنىڭ 2 — 3 ياشلىق بالىلىرىمىز شۇنداق چېچەن، ئادەمنى هەيران قالدۇرىدىغان گەپلەرنى قىلىدۇ. ئامما، ئۇلار چوڭ بولغانچە كالۋاڭلىشىپ بارىدۇ. مانا بۇ ئۇرغۇن سەۋەپلەرنىڭ بىرى بولغان مەينەتچىلىك ئىچىدىكى تۇرمۇشنىڭ تەسىرى ئەمەس،دەپ كىم ئېيتالايدۇ. هاۋا تازا، ساپ بولىدىغان جىمجىت كېچىلەردە تېگى — تېگىدىن تۈنجۇقۇپ چىقىۋاتقان هاجەتخانا پۇرىغى شىپجاگىدىكى ئۇرغۇنلىغان شەھەر ۋە يۇرتلاردا بۇرنىمىزغا ئۇرۇلۇپ تۇرىدۇ. بىز شۇ سېسىق هاۋانى سۈمۈرۈپ ئۇخلايمىز. بىز شۇنچىلىك بۇلغانغان ئەقىل بىلەن قانچىلىك چوڭ ئىشنى ئويلايتتۇق ۋە قىلالايتتۇق؟ ئوزىمىز ۋە بالىلىرىمىزنى قانچىلىك تەربىيلىيەتتۇق. ھەممىمىز، ئارىمىزدا ياخشى ئادەم ئاز قالدى، شۇگا بەك بۇزۇلۇپ كەتتۇق، دەپ قاخشايمىز. ئەجەبا، مەينەتچىلىك ئاستىدىكى نەسلىك، بۇزۇلغان هاۋادا تىنىپ قالغان ئەقىل بىزنى شۇ هالغا چۈشۇرمەي سۈزۈك ئاسماندا ئۇچۇرسا بولامدۇ؟ پاكىز دانتى پۇرقا، پاتقاقتا مىلاپ يەيدىغان توخۇنىڭ قانچىلىك ئەقلى بولماقچى ئىدى؟ بۇ گەپ يالغان دېسەڭلار، قېنى، چىداپ تۇرۇپ شۇ زامانتلا ئۇستېپىشىمىزغا، بالىلىرىمىزنىڭ، ئاتا — ئانىمىزنىڭ ئۇستېپىشىغا، ئويلىرىمىز، تام — تۈرۈسلىرىمىز، ئاشخانا، قازان — قومۇچلىرىمىز، هاجەتخانىلىرمىز، ئەۋرەزلىرىمىزگە بىر قاراپ باقايلى! ژۇندا ئېقىپ تۇرغان دەسمالدا سۈرتۈلگەن لەگمەن، لەمپۈڭ تەخسىلىرى، تۆمەننىڭ بۇلغانغان سۈيىدە قويغان ئويكە هېسپلار .چۈنلارىيەپ ئۇچۇق تۇرغان گوش، يول بويىدىكى توپا قونۇپ كەتكەن يېمەكلىكلەر، ژىللاپ هەممە نەرسىنى يوغان كولىنىڭ سۈيىدە قاتقان مۈزنىڭ دوغلىرى — مانا بىز كۈندە ئىستىمال قىلىدىغان يېمەكلىكلەر! توۋۋا، هېلىمۇ ئەقىل بىزنى تاشلاپ قېچىپ كەتمەپتۇ.

ئەندى گەپنى يەنە ستامبۇلغا يوتكەيلى. بىز ستامبۇلغا قەدەم باسقان سائەتتىن باشلاپ، بىزنى ئەزىزدوستلىرى،قىممەتلىك مېھمانلىرى سۈپىتىدە ئويىگە ئېلىپ بارغان دوستىمىز ئەنۋەر ئەپەندى بىلەن ئۇنى لەۋزى هالال، ئىمانلىق، ئېتىقاتلىق ئادەم قىلىپ ئوستۇرگەن دادىسى ئابدۇكىرىم هاجىم ئاكىنىڭ يېتەكلىشى بىلەن بەش ۋاقىت نامازنى مەسچىتتە ئوقۇدۇق.

تۈركىيەدە مەسچىتلەر يالتىراق هەم سىلىق مەر — مەر تاشلاردىن سېلىنغان بولۇپ، پەلەمپەي، تەكچە، دېرىزە يانلىرى، ئىش قىلىپ بىر ياغاچ بىلەن تومۇر ئىشلىتىلىدىغان ئۇرغۇن ئەسلىھەلەرنىڭ تولىسى چىرايلىق نەقىشلەنگەن مەر- مەر تاشلاردىن ئىشلەنگەن. كېيىن بىلسەم، تۈركىيەدە تاشچىلىق، تاش ئويمىچىلىق هۈنەر سەنئىتى ناهايىتى راۋاجلانغان بولۇپ، چوڭ — چوڭ قورام تاشلاردىن هەرە بىلەن تاختاي قىلىپ چىقىرىدىكەن هەرە كېپىكىدە بولسا مەر — مەر بىتون ياسايدىكەن.

مەن مەسچىتكە كىرىۋېتىپ، مەن بىلەن ياندىشىپ كېتىۋاتقان چەت — ئەللىك موسۇلمانلارغا دىققەت قىلدىم هەم هەيران بولدۇم. ئۇلار ياش، ئوتتۇرا ياش ياكى ياشانغانلار بولىشىدىن قەتئي نەزەر، هەممىسى دېگۈدەك كاستۇم — بۇرۇلكا كىيىپ، گالستۇك تاقىغان بولۇپ، ياللىڭباش ئىدى. چاچلىرى رەتلىك تارالغان بولۇپ، مايلانغان، ئۇزلىرىدىن چەكسىز پاكىزلىق يېغىپ تۇرىدۇ. مەسچىتنىڭ ئاستىغا قويۇق، قېلىن، يۇمشاق مويلۇق گىلەم سېلىنغان بولۇپ، ئەتراپتىن ئەتىر گۈلنىڭ ھىدى دىماققا ئۇرۇلىدۇ. سەپكە تۇرغان ئادەملەرنىڭ قەددى ناهايىتى تىك هەم تۈز، تەنھەرىكەتچىلەردەك قامەتلىك. يۈزلىرىدىن نۇر، كوزلىرىدىن ئۈمىدۋارلىق، جۇشقۇنلۇق، غەيۇرلۇق چاقناپ تۇرىدۇ. مەن ناماز داشلىرىمغا قاراپ ئوزۋۇمدىن نومۇس قىلدىم — دە، بېشىمغا كېيىۋالغان ئاق شاپاق دوپپىنى ئاستا ئېلىپ يانچۇغۇمغا سېلىپ، قەددىمنى روس تۇتۇپ، ياللىڭباش نامازغا تۇردۇم. «ئەگەر قەشقەردە مەسچىتكە ياللىڭباش ناماز ئوقۇغىلى كىرسەم، جامائەت مېنى، (توگباش كاپىر) دەپ مەسچىتتىن قوغلاپ چىقىرار ئېدى — هە؟ بىز تەرەپلەردەتەرەت ئېلىپ بولغاندىن كېيىن پاكىز بېشىمىزغا كىر — تەر پۇراپ تۇرىدىغان دوپپا تۇماقلىرىمىزنى كىيىپ، پاسكىنا باش بىلەن نامازغا تۇرىمىز. بىزمۇ مۇسۇلمانلاردەك خۇدايىم بەرگەن قوندۇزدەك پاكىز چېچىمىز بىلەن ناماز ئوقۇساق يامان بولارمىدى؟ ئەيىنە قاراڭ، ئۇلارنىڭ تۇرقى — سىياقىغا، شۇ قەدەر قەددىي — قامەتلىك، تەمكىن — روهلۇق، ئېتىك، خوش خوي، ئوچۇق سوزلۇك، بىزچۇ؟ بىزنىڭ پەم بىلەن دەسسەپ، ئىچىمىزگە تىنىپ، قول قوشتۇرۇپ تۇرۇشىمىزدىن، سۇنۇق، غەمكىن، چۈشكۈن كوزلىرىمىزدىن، بىچارىلىق، مومىنلىك، رايىشلىق يېغىپ تۇرغان هالىتىمىزدىن چىرايىمىز-بەدەن سۈپىتىمىز، روھىيەت ساپايىمىزنىڭ بۇ مۇسۇلمانلاردىن بارغانسېرى كوپ تۆۋەنلەپ، ژىگىلەپ، پۈچەكلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىمىز كورۇنۇپ تۇرىدۇ — هە — ».

خىيالىم شۇ يەرگە كەلگەندە كاستۇم — بۇرۇلكا كىيىپ، قويۇق — ئوسكىلەڭ چېچىنى چىرايلىق تارىغان ياش ئىمام گالستۇكىنى راۋۇرۇس تۈزەپ، مېھراپىيىندىكى ئەينەكلىك ئىشكاپتىن چاققانغىنە سەللە بىلەن تونىنى ئېلىپ كاستۇم — بۇرۇلكا ئۇستىگە كىيىدە، قۇرئانى كەرىمنى پىشانىسىگە تەككۈزۈپ، ئاندىن سويۇپ، مۇنبەرگە چىقىپ تەبلىغ قىلدى.

تۈركلەرمۇ ئەسلىدە مۇستاپا كامال ئىسلاهاتىدىن ئىلگىرى بىزگە ئوخشاش يوغان سەللە ئورايدىكەنمىش. كېيىن مۇستاپا كامال دۇنيا ئىسلام ئۆلىمالىرى، ئالىملىرىنىڭ قوللىشى بىلەن بىر قاتار دىني قائىدە — يوسۇنلارنى ئىسلاھ قىلغان، سەللە بىلەن تونىنى مەسچىتتىلا كىيىش،سىرتتا كىيمەسلىك، سەللىنى قازاندەك ئەمەس، چىرايلىق، چاققان قىلىپ ئوراش؛ ساغلاملىق، ئەستە ساقلاش، ئىماملار 45 ياشقا كىرگەندە داغدۇغىلىق دەم ئېلىشقا چىقىرىش قاتارلىق پەرمانلار ئادەتكە ئايلانغان. شۇڭا، تۈركىيەدە 45 ياشتىن ژۇقۇرى ئىمام بولمايدىكەن پىنسىيەگە چىققان، دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى ئالغان ئىماملار ئالىي دىنىي بىلىم يۇرتلىرىدا ئۇستازلىق ۋەزىپىسىنى ئوتەيدىكەن.

بىر كۈنى ئوزەم يالغۇز ئايلىنىپ ژۈرۈپ، مەخسۇس توخۇ كاۋىپى ساتىدىغان رېستۇرانغا كىردىم ۋە ئۇنىڭ سۇلايمان ئىسىملىك قىزغىن، سوزمەن خوجايىنى بىلەن پاراڭلىشىپ قالدىم. ئۇ، ئۈرۈمچى، قەشقەرلەرگە كەلگەنىكەن، ئۇيغۇر تىلىنى راۋان سوزلەيدىكەن، مېنى كورۇپلا:

— مەرھابا، مەھمۇت قەشقەرىيدىن كەلدىڭىزمۇ؟— دەپ ئۇچاقلاپ كورۇشتى.

— مېنى قانداق تونۇۋالدىڭىز؟ — دېدىم، قىزىقسىنىپ.

— سىلەر ئۇيغۇرلار ئالەمنىڭ نەرىگە بارساڭلارمۇ چىرايىڭلاردىن بىر خىل سۇلغۇنلۇق چىقىپ تۇرىدۇ، ھەتتاچىرايلىق، پاكىز كىيىنىۋالساڭلارمۇ،— دېدى سۇلايمان ئەپەندى.

— بۇ گەپلەرنى ۋەتىنىڭلارغا كەلگەندىن بۇيان نەچچە يەردە ئاڭلىدىم، بۇگۈن سىزمۇ شۇنداق دەۋاتىسىز، سىزچە بولغاندا مەنمۇ سۇلغۇن كورۇنەمدىكەنمەن؟

— سىزلا ئەمەس، ھەممىڭلار شۇنداق كورۇنسىلەر. خۇددى ئاللادىن زامانى ئاخىر بولىدىغانلىق ھەققىدە ۋەھىي كەلگەندەك، سىلەردىكى، ھەممە ئىشقا ئورۇنسىز غەم قىلىدىغان ئەنسىز خاراكتېر هازىر بىر پۈتۈن مىللەت پسىخىكىسىغا سىڭىپ قاپتۇ. ئورۇنسىز دەرت — ئەلەم چېكىپ، غەم قىلىپ ياشىغان ئادەم دايىم كۈچلۈك دۈشمەننىنى بويىنغامىندۇرۇۋالغان ئادەمگە ئوخشايدۇ. جەڭگىۋارلىقنى، ئۈمىدۋارلىقنى، جاسارەتنى سۇندۇرۇپ، ئادەمنى ئادەملىك تەبىئىتىدىن ئايرىۋېتىدىغان بۇ خىل يارىماس خاراكتېرنى ئوزگەرتمەسە ئادەم راۋاج تاپمايدۇ. قانچىلىك ئومۇر كوردىغانلىقىمىزنى هېچ كىم بىلمەيدۇ. شۇڭا ئادەم دېگەن ئادەمدەك ياشاشنى، ۋاقتىنى چىڭ تۇتۇپ، ئۇرغۇن ئىشلارنى قىلىپ ئۇلگۇرىشى، كېيىن ئوز ئومرىگە پۇشايمان قىلماسلىقى كېرەك.

مەن تۈركلەر بىلەن ئوزەمنىڭ خاراكتېرىنى سېلىشتۇرۇپ باقتىم: ئۇلار ئەمەلىيەتچان، تەمكىن ئوچۇق سوز، كەسكىن، سەممىي؛ مەندە بولسا بىهۇدە غەم، ئىچىمگە تىنىش، قېرى مىجەزلىك، خامۇشلۇق، سورەلمىلىك.

ستامبۇلدا ھەممە ئادەم كەسكىن رىقابەت ئىچىدە ناھايىتى جىددىي، ئالدىراش ژۈرىدۇ. لاغايلاپ ژۈرگەن بىرمۇ بىكار تەلەپ ئادەمنى ئۇچراتقىلى بولمايدۇ. مەيلى ھوكۈمەتنىڭ ئالىي دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرى بولسۇن، ئىش ۋاقتىدا ئوز خىزمىتىنى ئەستايىدىللىق، تەلەپچانلىق بىلەن قىلىدۇ. ئىشتىن چۈشكەن زامان تۈرلۈك شىركەت، رېستوران، دۇكان، مېھمانخانىلاردا قوشۇمچە ئىشلەيدۇ. بەزىلىرى توپ تارقىتىش بازىرىغا بېرىپ، كۈندىلىك تۇرمۇش بويۇملىرى، مېۋە چېۋە، كوكتات قاتارلىقلارنى توپ ئېلىپ، ئۇنى ئاۋات كوچىلاردا كەچ كىرگىچە ساتىدۇ. ئېشىپ قالغىنىنى ساقلاپ بېرىش ئورنىغا ئامانەت قويۇپ، ئاندىن ئويىگە قايتىپ باللىرى بىلەن كەچلىك غىزانى يەپ كۇلۇبلارغا بارىدۇ. مەن ستامبۇل كوچىلىرىدا ئالما، بانان، ماندارىن، سوۋۇن، سەرەڭگە سېتىۋاتقان، ھوكۈمەتنىڭ ھەر دەرىجەلىك ئەمەلدارلىرى ۋە خىزمەتچىلىرىنى كوردۇم. قىسقىسى، ئۇلار ئىشتىن سىرتقى ۋاقتىدا شۇ كۈنلۈك ئىش ھەققىگە باراۋەر قوشۇمچە كىرىم قىلماسا، شۇ بىر كۈننى مەنىسىز ئوتكۈزدۈم دەپ ھەسرەت چېكىدۇ. كىرىمسىز ئوتىدىغان بىرمۇ بوش — بىكار كۈن بولمايدۇ. قولغا پۇل كىرىدىغانلار ئىش بولسا، مەيلى قانچىلىك ئېغىر، مەينەت بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، پىكاپىنى توختىتىپ قويۇپ، كاستوم — بۇرۇلكىسىنى سېلىۋېتىپ، ئىش كىيىمىنى كىيىپ، شۇ ئىشنى قىلىۋېتىپ، مۇنچەدا پاكىز ژۇيۇنۇپ، پۇلنى يانچۇقىغا سالغاندىلا ئاندىن كوڭلى تىنىدۇ. ئەگەر بىرەر ھوكۈمەت ئەمەلدارىنىڭ ئىشىگى ئالدىدىكى ئەۋرەز يولى بۇزۇلۇپ قېلىپ، ئىشلەمچى ياللاپ رېمونت قىلىشقا توغرا كەلسە، ئۇ ئەمەلدار: «ئىشىگىم ئالدىكى ئىشنى نېمىشكە سىرتتىن ئادەم ئەكىلىپ قىلدۇرسىلەر؟ ھەققىنى مەن ئالىمەن، ئىشنى ئوزەم قىلىمەن» دەپ، پاكىز كىيىمىنى سېلىۋېتىپ، ئىش كىيىمىنى كىيىپ ژۇندا ئازگىلىغا چۈشۈپ، لاي پاتقاقتا مىلىنىپ، شۇ ئىشنى قىلىپ، پۇلنى ئوزى ئالىدۇ. مەزكۇر خەققە بەرمەيدۇ. مەن كوكتات سېتىۋاتقان ئابرويلۇق ھوكۈمەت ئەمەلدارلىرىنى كورۈپ: «ھوكۈمەت بەرگەن تورت تەگكە ماناشقا قاراپ، كۈكۈرۈپ ئولتۇرغىچە بىزمۇ نېمىشكە شۇنداق ئىشلارنى قىلىپ ئىختىسادىي شارائىتىمىزنى ياخشىلىمايمىز؟ مەن قەشقەرگە قايتقاندىن كېيىن، قوغۇن پىچىپ، ئالما، كوكتات، گازىر سېتىپ، ماناش يەتمەسلىك قىيىنچىلىقىمنى ھەل قىلسام» دەپ ئوزەمگە ۋەدە قىلىپ كەلگەنىدىم. ئامما، قەشقەرگە كېلىپ بۇ ئويۇمنى ئائىلىدىكىلەر ۋە دوستلىرىمغا دېسەم، ھەممىسى قارشى چىقتى: «توۋا دېسىلە،بىريازغۇچى قوغۇن پىچىپ سېتىپتۇ دېسە، ئەل جامائەت ئىچىدە ئۇيات، نومۇس، ئوتتۇپ — تېشىپ سىلى قىلمىغان شۇ ئىش قالدىمۇ؟» دەپ ئەيىپلەشتى.

بىزدىكى ساختا شوھرەت ئېگى بويىچە، يازغۇچى دېگەن يېزىشتىن باشقا ئىش قىلماي، ھوكۈمەت بەرگەن ماناشنى، توخۇغا دان چاچقاندەك قەلەم ھەققىنى ئېلىپ، ئىختىساتتىن قىينىلىپ سارغىيىپ، ئىچىدە روزا تۇتۇپ، تېشىدا هېيت ئويناپ يالغاندىن چوڭ سۈپەت ژۈرسە، ئىناۋەتتى بولارمىش، قوشىمچە بىرەر ئىش - ئوقەتنىڭ بېشىنى تۇتۇپ، ھالال پۇل تېپىپ، ئوز كۈنىنى ياخشىلىسا يۈزى چۈشۈپ كېتەرمىش. مېنىڭچە، بىر ئادەمنىڭ ئىناۋەتتى بىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ ئېڭىدا شۇنچىلىك تار، كىچىككىنە يەردە بولىدىغان بولسا، بۇنداق ساختا شوھرەت، يالغان ئىناۋەتكە ئالدىنىپ ياشاشنىڭ ئوزى چوڭ بەختسىزلىك. قۇرۇپ كەتسۇن مۇنداق نومۇس، ئىناۋەت دېگەن!

ئىناۋەت دېگەن ئەسلى قولدەك ئىشلەپ، بەگدەك يېگەن ئادەمدە بولىدۇ. خەلق بەرگەن ھوقۇقتىن قالايمىقان پايدىلىنىپ، شۇ ھوقۇقنى بەرگەن خەلقتىن پارا ئېلىشلار: غەيرى يوللار بىلەن بىر — بىرىنى قاقتى — سوقتى قىلىپ، ھارامزەدىلىك بىلەن بېيىپ، ھارام بايلىق بىلەن كېرىلىپ — كېكىرىپ يۈرۈشلەر: نومۇس قىلىدىغان ئىشقا نومۇس قىلمايدىغان، نومۇس قىلىدىغان تەتۈرلىكلەر ئەسلىدە ئىناۋەت توكۇلىدىغان، يۈزى چۈشۈپ كېتىدىغان ئەڭ چوڭ نومۇسسىزلىق ئىدى.

تۈركىيەدە شەنبە، يەكشەنبە دەم ئالىدۇ. بۇ ئىككى كۈندە كىشىلەر بالا — چاقىسى، ئۇرۇق — تۇققانلىرى، دوستلىرى بىلەن جەم بولىدۇ. ئارام كۈنلىرى ئىشلىگەن ئادەمنى ئۇلار تازا ياخشى ئادەم دەپ قارىمايدۇ. تۈركلەر مۇئامىلىدە ئىنتايىن ئەدەپلىك كېلىدۇ. كوچىدا بىر ئەدەپسىزلىك سادىر بولسا پۈتۈن جامائەت ئەيىپلەيدۇ. ئەدەپسىزلىك قىلغۇچىنى ساقچى شۇئان ئېلىپ كېتىدۇ. بىرەر ئادەم ئالدى — كەينىگە دەسسەپ قالسا ساقچى تۇتۇپ كېتىدۇ. بۇلارنى كورۈپ، بىزدىكى ھالالدىن پۇل تېپىپ قاۋاغخانىلاردا ھارامغا خەشلەپ، يولدا ئوخلاۋاتقان، قۇسۇۋاتقان، ئادەملەر ئوتتۇۋاتسا ھايۋاندەك تەرەت قىلىۋاتقانلار، ۋاقىرشىپ، تىللىشىۋاتقان، مۇشلىشىۋاتقان، كېتىۋاتقان قىز — ئاياللارغا ھاياسىزلىق قىلىۋاتقان كورۇنۇشلەر كوز ئالدىمغا كېلىۋالدى. مانا بولار نومۇس قىلىدىغان ئىشلار ئىدى. تۈركىيەدە بىرەر ئادەم بېكارچىلىقتا لاغايلاپ ژۈرسە ،ئوتتۇپ كېتىۋاتقانلار يۈزىنى ئىشارەت قىلىپ:«بىكار ژۈرۈشتىن ئۇيالمامسىز بۇ يەردەم ئېلىش ئورنى ئەمەس» دەپ قويۇپ كېتىپ قالىدىكەن.بىزدىدىكى يول بويلىرى، توت كوچا ئېغىزلىرى، ئىدارىلارنىڭ ئالدى، بىسليارت تاختىلىرى ئەتراپىغا تۈركلەر كېلىپ قالسا، چوقۇم:«بۇ ئادەملەر تاماق يەيدىغانلارمىدۇ ياكى ساناتورىيە باقىدىغان ئادەملەرمىدۇ، بولمىسا قانداق ھايات كەچۈرىدىغاندۇ؟» دەپ قالىدىغانلىقى ئېنىق.

(ئاخىرى بار).

خۇسۇسىيلاشتۇرۇش نەتىجىلىرى

رسالەت جالالدىن قىزى: «يۇرتداشلارغىمنى ئويلايمەن»

چېلەك يېزىسىدىكى «سالتانات» ناملىق ئاھالىغا مەئىشىي خىزمەت قىلىش كومبىناتى يوز بېرىۋاتقان ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلارغا باغلىق ئوز پائالىيىتىنى توختىتقان ئىدى. ئۇ ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ مۇلۇكنى خۇسۇسىيلاشتۇرۇش بويىچە دولەت كومىتېتى تەرىپىدىن ئائۇكسىون - كىم ئارتۇق سودىسىغا قويۇلدى. لېكىن تورت قېتىملىق سودىدا ئۇنى ئالىدىغان خېرىدار چىقمىغانلىقتىن كومبىنات كوللاندىيەلىك ئەرزەنلىتىلگەن ئۇسۇل بىلەن سېتىلدى. بۇگۈن بىز شتاتتىن تاشقىرى مۇخبىرىمىزنىڭ كومبىناتنى سېتىۋالغان رسالەت جالالدىن قىزى ئابىتوۋا بىلەن بولغان سوھبىتىنى دىققىتىڭلارغا تەۋسىيە قىلىۋاتىمىز.

ــ رسالەت جالالدىن قىزى، كومبىنات سىزگە قانچىگە توختىدى، ئۇنى سېتىۋېلىشتىكى مەخسىتىڭىز نېمە؟

ــ كومبىناتنىڭ دەسلەپكى باھاسى 1 مىللىون 700 مىڭ تەڭگە بولۇپ، ئىنتايىن قىممەت بولغاچقا، ئۇنى ئېلىشقا ھېچ كىم جۇرئەت قىلالمىدى. ئەڭ ئاخىرقى سودىدا كوللاندىيەلىك ئۇسۇل بىلەن ئۇنىڭ باھاسى 90 پىروتسېنت ئەرزەنلىتىلگەندىن كېيىن، مەن ئۇنى 320 مىڭ تەڭگىگە سېتىۋالدىم. ئەندى ئۇنى سېتىۋېلىشتىكى مەخسىتىمگە كېلىدىغان بولساق، خەلىققە مەئىشىي خىزمەت قىلىشنى ياخشىلاشتىن، ئىشسىز قېلىۋاتقان يۇرتداشلىرىمنى ئىش بىلەن تەمىنلەشتىن، توختاپ قېلىۋاتقان ئىشلەپ چىقىرىشنى يولغا قويۇپ، مەھسۇلات سۈپىتىنى ياخشىلاش ئارقىلىق خەلقىمىزنى ئوز مەھسۇلاتىمىز بىلەن تەمىنلەشتىن ئىبارەت.

ــ سىز كومبىناتنىڭ قۇرۇق بىناسىنى سېتىۋالدىڭىزمۇ ياكى ئۇنىڭ تېخنىكىلىق قۇرال - جەھازلىرى بىلەمۇ؟

ــ كىم ئارتۇق سودىسىدا سېتىلغاندا قەغەز يۈزىدە ئۇنىڭ بارلىق قۇرال - جابدۇقلىرى توگەل ئىدى. لېكىن مەن قوبۇل قىلىپ ئالغاندا پېڭى جابدۇقلار يوقاپ كېتىپ، تامامەن كونىلىرى قاپتۇ. سوزىمنىڭ ئىسپاتلىق بولۇشى ئۈچۈن بىر نەچچە مىسال كەلتۈرەي. ھوجەتتىكى 24 تىككۈنچىلىك ماشىنىسىدىن ھازىر پەقەت بىر - يېرى 12 سىلا كارغا يارايدۇ. ئىككى ژۇك توشۇيدىغان ئاۋتوماشىنا پۈتۈنلەي كاردىن چىققان. ئۇنىڭ ئېھتىيات قىسىملىرى تۇرماق، چاقلىرىمۇ يوق. خىمىيەۋىي ئۇسۇل بىلەن كىيىم تازىلايدىغان ماشىنىمۇ ئاللىقاچان «ئېكىسىنى» تاپقان ئىكەن. ئاھالى پىروكات - ئىجارىگە ئېلىپ ئىشلىتىدىغان توكلاتقۇچ بىلەن سىنالغۇلارنىڭ بىرىنىمۇ ئىشلىمەيدۇ. بىنا تاملىرىنىڭ سۇۋاقلىرى چۇشۇپ كەتكەن، بۇلۇملەردىكى ئۈستەل، ئورۇندۇقلار سۇنغان... شۇنىڭغا قارىماي، كومبىناتنى مىڭ تەسلىكتە ئىشقا قوشتۇق.

ــ ئىش باشلىغىنىڭلار ياخشى بوپتۇ. ھازىر كومبىناتتا قانچە ئادەم ئىشلەۋاتىدۇ، قانداق مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىۋاتىسلەر ۋە ئاھالىغا مەئىشەتنىڭ قايسى تۇرلىرى بويىچە خىزمەت قىلىۋاتىسلەر؟

ــ ھازىرچە كومبىناتتا 40 ئادەم ئىشلەۋاتىدۇ. ئۇلار ئاساسەن ئاياللارنىڭ كوينەكلىرىنى، ئەرلەر بىلەن بالىلارنىڭ سىملىرىنى تىكىۋاتىدۇ. ماھىر باللار ئوزىمىزدە يېتەرلىك. بىر تەكتىلەيدىغان يېرى، مەھسۇلاتىمىزنىڭ سېتىلىش باھاسى ئەرزەن، تىككۈنچىلەر تاپقان تاپاۋىتىنىڭ 50 پىروتسېنتىنى ئەمگەك ھەققى سۈپىتىدە ئالىدۇ. كومبىناتتا شۇنداقلا ساتىراشخانا، سۈرەتكە چۈشىرىش، ئاياق - كىيىم تىكىش ۋە رېمونتلاش ئىشخانىلىرى ئىشلەۋاتىدۇ. پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، مونۇ بىر نەرسىنى تەكىتلىگىم كېلىدۇ، ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى ۋېتېرانلىرى، باققۇچىسىدىن ئايرىلغانلار، ناچار تەمىنلەنگەن ئائىلىلەر چېلەك يېزىسى بويىچە 400، ناھىيە بويىچە مىڭدىن ئوشۇق ئادەمنى تەشكىل قىلىدۇ. ئۇلارغا بىز ھەقسىز مەئىشىي خىزمەت كورسىتىمىز. بۇنىڭدىن باشقا چېلەك يېزىسىدىكى قارغۇلار جەمئىيىتىنىڭ 60 تىن ئوشۇق ئادىمىنى ئوز غەمخورلىغىمىزغا ئالدۇق.

ــ كومبىناتنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالى توغرىلىق نېمە ئېيتقان بولار ئىدىڭىز؟

ــ كومبىنات يېنىدا دۇكان ئېچىپ، ھەر خىل ئوسۇملۇكلار، يېمەك - ئىچمەك، نان مەھسۇلاتلىرىنى ساتماقچىمىز. توي - توكۈن، ھەر خىل مەراسىملارنى ئوتكۈزگۈچىلەر ئۈچۈن مەخسۇس زىياپەت زالىنى ئاچىمىز. كىرەكلىك بارلىق چىنە - قاچا، قازان - قومۇچلار بىلەن تولۇق تەمىنلەيمىز. مۇزىكا، ۋىدېوغا ئېلىش ئىشلىرىنىمۇ ئوز زىممىمىزگە ئالىمىز. باللار ئوينايدىغان ئاۋتومات ئويۇنلىرىنى ئىشقا قوشىمىز. زىبۇ - زىننەتسا ئاتلارنى جوندەيدىغان، رەسىم سىزىدىغان، ئاۋتوماشىنىلارغا تېخنىكىلىق خىزمەت قىلىدىغان سېخلارنى ئىشقا قوشىمىز. ئاھالى ئۈچۈن كىرەكلىك تومۇر دەرۋازا، پېچ، خاتىرە تاشلارنى، ھويلا - ئارام، قەبرىستانلارنى قورشايدىغان رېشيوتكىلارنى ياسايمىز. ھازىرنىڭ ئوزىدە ئۇلارنىڭ بەزىلىرىگە خالىغان كىشىلەرنىڭ بۇيرۇتما بېرىشى مۇمكىن.

ــ سىلەرنىڭ مەئىشەتنىڭ كوپلىگەن تۇرلىرى بويىچە ئاھالىغا خىزمەت قىلىدىغانلىقىڭلاردىن ۋاقىپ بولدۇق. موشۇ ئىشلارنى ئاتقۇرۇشقا باغلىق سىلەرگە ئىشچى كۈچى كىرەك ئەمەسمۇ؟

ــ ئەلۋەتتە، كىرەك. بىز مۇتەخەسسىسلىكى بار تىككۈنچىلەرنى، تومۇرچىلەرنى، مىسكەرچىلەرنى، باغۋەنچىلەرنى، ئاشپەزلەرنى ئىش قابىلىيىتىگە قاراپ، كېلىشىم - شەرت ئاساسىدا ئىشقا قوبۇل قىلىمىز. خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش بىزنىڭ ئاساسىي مەخسىتىمىز ۋە شارىمىز.

سوھبەتنى ئۆتكۈزگەن: ئالىمجان مۇقەددەموۋ. چېلەك ناھىيەسى.

سېھىرلىك ئالەم

روھلار بىلەن سوزلىشىدىغان قىز

بۇنىڭدىن بەش ژىل مۇقەددەم، ئادەتتىكىدەك ئىشتىن قايتىپ كېلىشىم بىلەنلا قىزىم ئىپارخان: «ماھىرەم ھەدەم قاتتىق ئاغرىپ قاپتۇ، ئاپىسى بىلەن دادىسى بېشىدا ۋىغلاپ ئولتۇرىدۇ، كورۇپ چىقىڭا، دادا» دەپ كوزلىرىگە لىققىدە ياش ئالدى. ماھىرەم تولىمۇ ئوماق قىز بولۇپ، مېنىڭ ئەشۇ قىزىمنى يېتىلەپ، كورۇپ چوڭ قىلغاچ، ماڭا باللىرىم قاتارى چارى بولۇپ كەتكەن ئىدى. دەرھال خوشنامنىڭ ئويىگە كىردىم. ھېلىمۇ يادىمدا، شۇ كۈنى 13 - ئىيۇن ماھىرەم 13 ياشقا تولغان ئىدى. ئويىگە كىرسەم، ئاتا - ئانىسى قىزىنىڭ ئىككى يېنىدا ۋىغلاپ ئولتۇرۇپتۇ. - زۇگاللاقتىدا ۋىغلىماڭلار دەپ تەسەللا بەردىم. ئانىسى گۇلبەھرەم بال قوشۇقتا ئاغزىغا تېمىتقان چاينىمۇ ژۇتالماي، ئۇن - تۇنسىز ياتاتتى.

بىر مەزگىلدە ماھىرەم ئاستا ھالسىز پىچىرلاپ بىر نېمىلەرنى دېيىشكە باشلىدى. دادىسى كوز يېشىنى مەڭدىن يوشۇرۇپ «جولۇۋاتىدۇ» دېدى. مېنىڭ پەممىچە ئۇ جولۇۋاتماتتى، كىمدۇ بىرى بىلەن گەپلىشۋاتاتتى. ئۇ خېلىدىن كېيىن بېشىنى ياستۇقتىن ئاستا كوتەردى دە، كوزلىرىنى ئاچماي تۇرۇپلا «مەممەت سوپى بوۋا، مەن ئاپامدىن سوراپ باقاي... ئاپا - ئاپا، بوۋام قولىمدىن يېتىلەپ ئەكەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ، قانداق قىلاي؟!» دېدى. گۇلبەھرەم دادىسىنى ئەسلەپ ھوكىرەپ ۋىغلىدى. ئۇنى يولەپ تۇرغان نۇردولەت «ياق، قىزىم، كېيىن بارىمەن دەڭ، كېيىن بارىمەن دەڭ، قىزىم» دەپ، كىمگىدۇر ئىلتىجا قىلدى. مەنمۇ ھەيران بولۇپ ياقامنى تۇتتۇم. بىر چاغدا ماھىرەم: «ئاپا - ئاپا، قارىڭە بوۋام مۇنۇ ياغلىقنى بېشىمغا سېلىپ قويدى، يالاڭ باشتاق ژۇرمەڭ، قىزىم! دېدى. ئۇ مۇنۇ چىرايلىق گۇللەرنى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ، خەيىر بوپتۇ، بەختلىك بول، بالام! دېدى. بوۋام بەرگەن ياغلىق قانداق چىرايلىق، ھە، ئاپا؟!» دېدى دە، بېشىنى ياستۇققا قويدى. نۇردولەت ماڭا قاراپ «قىزىم چۈشەۋاتىدۇ. بۈگۈن چۈشىگە بۇندىن 13 ژىل بۇرۇن ئولۇپ كەتكەن بوۋىسى كىرگىنى ئېمىسىكىنا؟! بۇ تۇغۇلغان كۈنى بىز دادىمىزنىڭ نەزىرسىنى بەرگەن ئېدۇق. بۇ بوۋىسىنى كورمىگەن، بىراق كېيىن سۈرەتلىرىنى كورۇپ چوڭ بولغان. بۇ نېمە گەپتۇ، ئاكا؟!» دەپ كوزۇمگە تەلمۈردى. مەن ئۇنىڭغا ھاياتتا ئۇنداق تەسادىپىي ئەھۋاللارنىڭ بولۇپ تۇرىدىغانلىقىنى، سەۋر قىلساق، ئېيتىمىزگە قاراپ، بۇ قايغۇلۇق ھالىنىڭمۇ خوشاللىققا ئايلىنىشىنى ئېيتىپ، خوشنامنىڭ كوڭلىنى ئېنچىتماق بولدۇم.

ھايات - مامات دەقىقىلىرىدە، بىراۋنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈن چۈشكەندە ئامالسىز قۇرۇق قول، ئۇنىڭ غېمىنى بولۇشەلمەي تۇرۇشتىن ئېغىر نەرسە بولمىسا كېرەك. بىز ماھىرەنىڭ دەردىگە داۋا تاپالماي سەكپارە بولدۇق. ئاخىرقى بىرلا ئۇمۇت دوختۇرغا باغلىنىپ، تۈن يېرىمىدا ئۇنى چاقىرتتۇق. تېزلا يېتىپ كەلگەن ئاق خالاتلىقلار ماھىرەنىڭ ژۇرىكىنى تىڭشاپ، بىر - بىرىگە قاراپ، «ئۇمۇت يوق!» دېگەندەك باش سىلكىشتى. بىزنىڭ باياتىن بېرى ئۇلاردىن كۈتكەن ئۇمۇتىمىزمۇ بىكار كەتكەن ئىدى. ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ، ئاغرىقخانىغا ئېلىپ كېتىشتى. ژۇرەك پارىسىغا ئەگىشىپ ئاتا - ئانىسىمۇ بىللە كېتىشتى.

ئارىدىن ئىككى كۈن تولىمۇ تەسلىكتە ئوتتى. ماھىرە ئېغىر ئاغرىقلار بولۇمىدە خۇدىنى بىلمەي ياتتى. ھەمشىرەلەرنىڭ سالغان ئوكۇل، بەرگەن دورىلىرى ئۇنىڭغا ھېچ تەسىرمۇ قىلمىدى. ئومۇرى ئاغرىقخانىدا ئوتۇپ، چاچلىرى ئاپپاق ئاقارغان بىر چوڭ دوختۇرمۇ ئۇنىڭ كېسىلىنى ئېنىقلالماي، پەقەت قاتتىقلىغىنى، ئويىگە ئېلىپ چىقىپ كېتىشكە بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. نۇردولەتنىڭ بېشى كاڭگىراپ قالدى. بىر تۇققىنى كېلىپ، مىجۇرىن يېزىسىدا بىر داڭلىق تېۋىپ بارلىغىنى ئېيتقاندا، ئاتىنىڭ ئەڭ ئاداقى نجات ئۇمىتى شۇ تېۋىپتا قالغان ئىدى. ئۇ قىزىنى كوتۇرۇپ، تېۋىپنىڭ ئالدىغا ئەكىرگەندە ساقاللىق بىر تۇرىك بوۋاي: «مەن خېلىدىن بېرى سىلەرنى كوتكەندىم، ... دەپ ماھىرەنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ،« بالىنىڭ پەقەت بىرلا سائەتلىق ئومرى قاپتۇ، يەنە بىر سائەت كېچىككەن بولسىڭىز، ئومۇر بويى داغدا قالاتتىڭىز كەن، ھېلىمۇ خۇدا ساقلاپتۇ...» دېدىدە، پېشانىسىنى ئۇگىلاپ تۇرۇپ، تۈزۈتقۇسىز قىزىنىڭ ئىككى كاچىتىغا ئىككى شاپىلاق ئۇردى. ئۇچ - تورت كۈندىن بۇيان كوزىنى ئاچمىغان ماھىرە لاپپىدە كوزلىرىنى ئېچىپ ئاۋال كۈلۈمسىرىدى. ئاندىن سىلكىنىپ تۇرۇپ، ھېلىقى بوۋايغا ئۇزاق تىكىلىپ قاراپ ئولتاردى، ئاندىن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، ئالدىدا ئولتارغان ساقاللىق خىزىردەك ئىسمائىل ئاتىنىڭ بويىغا ئېسىلىپ سويۇپ كەتتى. ئادەم ئىشەنگۇسىز بىر ھال!..

ماھىرە ئويىگە شۇ كۈنى مېڭىپ كىردى. ئاپىسىغا قوسىغى ئاچقانلىقىنى ئېيتتى. ھەدىلىرى زۇلغىيە، سەئىدە، بولۇپمۇ مومىسى خىلچەم ئانا پاي - پېتەك بولۇپ، جوزىغا ماھىرەنىڭ ياخشى كورىدىغان تائاملىرىنى دۇگىلاۋەتتى. ئەتىسى سۈرتەك سۇزۇلۇپ تاڭ يورىغاندا ئورنىدىن تۇرغان ماھىرە ئاپىسىدىن بوۋىسى بېشىغا سېلىپ قويغان ياغلىقنى سورىدى ۋە تاھارەت ئېلىپ، بامدات نامىزىنى ئوقىيدىغانلىقىنى ئېيتتى. خىلچەم مومىسى جەينامازىنى نەۋرىسىنىڭ قولىغا ئۇتقازدىيۇ، بىرەر ئايەتنىمۇ بىلمەي تۇرۇپ، قانداق ناماز ئوقۇيدىكىنا دەپ تىكىرقاپ تۇرۇپ قالدى. ماھىرەم مېھمانخانىغا كىرىپ، جەينامازنى قىبلىگە قارىتىپ توغرا سالدى. ئاندىن تەكبىر ئېيتىپ ئىككى رەكەت ناماز ئوقىدى. ئۇلار ئاشتا قىلىپ بولۇشۇپلا يەنە مىجۇرىنغا يول ئېلىشتى. سالام - سائەتتىن كېيىن، ھېلىقى تېۋىپ: «باللاكلاردا ئامەت بار ئىكەن، ئۇ قونۇپتۇ». قىزىم، سەندە ھېچ قانداق كېسەل يوق. سەندە كېسەللەرنى داۋالاش خاسىيەتلىك قۇدرىتى بار. سېنىڭ پاك ۋوجۇدىڭدا باشقىلارنىڭ دەردىگە داۋا بولىدىغان كۈچلۈك بىوتوك بار، نەچچە كۈندىن بۇيان سېنى قىيناپ ئەندىلا ئېچىلدى. يامان ۋاق ئوتۇپ كەتتى. ئەندى سەن بۇ يەرگە يېنىپ كەلمە، سەن بۇ كۈندىن باشلاپ تېنىڭدىكى ئۇ قۇدرەتنى باشقىلارنى داۋالاشقا سەرىپ قىل. شۇنداق قىلمىساڭ، ئۇ سېنى يەنە قىيناپ قويۇشى ئېھتىمال. مەن ساڭا ئاق پاتىھە تىلەپ، دۇئا بېرەي» دېدىدە، ئۇزاقتىن - ئۇزاق خەتمە قۇرئان قىلدى. دۇئا - تەكبىردىن كېيىن: «مونۇ يېنىدا ئولتارغان كىشىنىڭ بالىسىنى جاراھەت بېسىپ كەتكەچ، ئۇرالدىن كەپتۇ. ھازىرلا بېرىپ، ئوزەڭ داۋالا!» دېدى. ماھىرەم تىكىرقاپ «قانداق داۋالايمەن؟» دەپ سورىۋىدى، ئىسمائىل ئاتا: «سەن بارغاندىن كېيىن كوڭلۇڭگە ئايان بولىدۇ» دېدى كوڭلۇمسىرەپ. ئۇلار تېۋىپقا رەخمەت ئېيتىپ ئېيتقىنىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن ئاغرىق بالا ياتقان كومسومول كوچىسىدىكى بىر ئويگە بارسا، 6 ياشلىق ئۇرار دېگەن بىر بالا تېنىنىڭ ئالقاندەكمۇ ساق يېرى يوق - جاراھەت باسقان ھالدا قىزىتمىسى كوتۇرۇلۇپ ياتاتتى. ماھىرەم ئالقىنىنى ئۇرارنىڭ پېشانىسىگە يېقىپ، كوزىنى ژۇمدى. كىمدۇ بىرى بالىنىڭ بېشىنى قىبلىگە قارات دېگەندەك بولدى. ماھىرەم بالىنى قىبلىگە قارىتىپ ياتقۇزۇپ، يەنە ئىختىيارسىز كوزىنى ژۇمدى. شۇ چاغ ئۇنىڭ كوز ئالدىدا مۇنداق بىر كارامەت پەيدا بولدى: ئويىنىڭ تۆڭلۈكىدىن بىر يورۇق نۇر چۈشتى. توساتتىن بوۋىسى پەيدا بولۇپ، قىزىنىڭ قولىغىغا نېمە قىلىشنى سۇرلاپ ئېيتىپ تۇردى. ماھىرەم ۋاننىغا سۇنى تولتۇرۇشنى بۇيرۇپ، ھېلىقى بالىنى چومۇلدۇردى. ۋاننىغا بىر سىقىم تۇز سالدى ۋە بىر باش ساماساقنى مىجىپ سۇغا تاشلىدى. ئۇ ئۇچىنچى كۈنى يەنە شۇنداق قىلىدىدە، «ئەندى مەن كەلمەيمەن، يەنە ئۇچ كۈندىن كېيىن يارا توكۇلۇپ كېتىدۇ، خاتىرجەم بولۇڭلار» دەپ خوشلىشىپ كېتىدۇ. ئەھۋال ماھىرەم دېگەندەك بولىدۇ. ھازىر ئۇ ئۇرار ئۇرالدا مەكتەپتە ئوقۇۋاتىدۇ.

ئارىدىن ژىللار ئوتتى. ماھىرەنىڭ ئىسمى قۇلاقتىن - قۇلاققا، ئېغىزدىن - ئېغىزغا ئوتۇپ، جۇمھۇرىيەت تەۋەسىدىن ئالقىپ، ئوزبەكىستانغا ھەتتا موسكۋاغا يېيىلدى. ئۇ تەكلىپ بىلەن موسكۋاغا بېرىپ، ماگالماي ئورنىدا يېتىپ قالغان بىر قىزنى داۋالايدۇ. بىر ھەپتىدىن كېيىن ھېلىقى بىمار قولتۇق تاياقنى تاشلاپ تەمتىلەپ مېڭىپ كېتىدۇ. ئاتا - ئانىسى خوشاللىقتىن رەخمەت ئېيتىشىدۇ.

بىر كۈنى ماھىرە بىر ئاغرىقنى كورۈش باھانىسى بىلەن تاشكەنتكە بارىدۇ. قايتىشىدا ئوزبەكىستان مىللىي تىبابەتچىلىك مەركىزىدە بولۇپ، ئالىملار بىلەن داڭلىق تېۋىپلارنىڭ ئالدىدا ئوزىنىڭ ماھارىتىنى كورسىتىدۇ ۋە تېنىدىكى كۈچلۈك بىوتوكنى نامايىش قىلىدۇ. ئۇنىڭ قۇدرىتىگە قايىل بولغان دوختۇرلار، تېۋىپلار ماھىرەنى ئوزبەكىستان خەلق تىبابەتچىلىگى جەمئىيىتىگە پەخرىي ئەزا قىلىپ قوبۇل قىلىشىدۇ. ئۇ خېلە بۇرۇنلا قازاقىستان مىللىي تىبابەتچىلىگى جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى بولۇپ تونۇلغان ئىدى.

ماھىرەنىڭ داۋالىشى بىلەن دەردىگە داۋا تاپقانلارنىڭ سانىنى يوز ئەمەس، مىڭغا يەتكۈزۈش مۇمكىن. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئالىم بەھرامجان غىلاۋدىنوۋتىن تارتىپ، شوفيور ئۇرغالى ژېتپىسبايېۋغىچە (تۇركىستان شەھىرىدىن)، چېلەك - مالۋايلىق تۇرسۇنبۇۋى نىزامدىنوۋادىن تارتىپ يازكەنتلىك سادىق يۇسۇپوۋقىچە سىگىلىغان كىشىلەر ماھىرەمگە رەخمەت ئېيتىپ خۇدادىن ئۇزاق ئومۇر تىلەشكەن. ماھىرەنىڭ ئالمۇتا تىببىي ئىنستىتۇتتا ئوقۇش ئارمىنى بار ئىدى. ئاخىر ئۇ كوڭلىگە پۈككەن شۇ ئارزۇسىغىمۇ يەتتى. موشۇ كۈنلەردە ئۇ 2 - كۇرسىدا تەلىم ئېلىۋاتىدۇ. بىر قىزنىڭ ھازىر ئۇ ئوقۇۋاتقان ئورنى ھېلىقى ئاغرىپ خۇدىنى بىلمەي ياتقان ئاخشىمى بوۋىسى ئۇنى يېتىلەپ ژۇرۇپ كورسىتىپ، «سەن موشۇ يەردە ئوقۇيسەن، سەن ئادەملەرگە قارايسەن» دېگەن ئىكەن. ماھىرە بۇ سىرنى موشۇ كۈنگىچە ھېچ كىمگە ئېيتمىغان ئىكەن. ئۇ يەنە بۇرۇن ئالقىنىدا تۇتۇپ، ئاغرىقنى ئېنىقلىسا، ھازىر ئۇ تۇتماي تۇرۇپلا، نېرىدىن قولىنى سۇنۇش ئارقىلىق بىلەلەيدۇ. ماھىرەنىڭ داۋالاش مەسىلىسىگە كەلگەندە، بۇرۇن قولۇغىغا روھلار سۇرلاپ قانداق داۋالاشنى دەپ بەرسە، ھازىر ئۇ داۋالاش بولمىسىگە تۇگەللۇكتىن چۈشكەن غايىۋانە نۇرنىڭ ياردىمى ئارقىلىق كوزىنى ژۇمغان ھالدا ھەممىنى روشەن كورۇپ تۇرىدۇ. ئۇ ئاغرىقتا سوزلىگەندە ئىچ - ئىچىدىن كىرەك سوزلەر ئىتىلىپ چىقىدۇ...

ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، ئاغرىق غەم - قايغۇ بىلەن پاسكىنىچىلىقتىن پەيدا بولىدىكەن. شۇڭلاشقا ئۇ غەم قىلماي، پاكىز ژۇرۇشنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

تېخى بۇرناكۈنلا بولغان ئىشنى دەپ بېرەي: ئىشتىن چارچاپ كەلگەچكىمۇ بېشىم قاتتىق ئاغرىپ ھېچ ئارامىمنى قويمىدى. قىزىم چىقىپ ماھىرە ھەدىسىنى باشلاپ كىردى. ئۇ ئېگىلىپ سالام قىلىپ ئويىگە كىرىدىدە:

ــ ئېپتار قىلىشىپلا چىقاي دەپ، سەل كېچىكىپ قالدىم، خاپا بولماڭ دەپ، ئۇزۇر خالىق قويدىدە: «نېمە بولدى، چوڭ دادا؟» دەپ سورىدى. مەن بېشىم ئاغرىۋاتقانلىقىنى ئېيتمايلا تاۋۇم يوق دېدىم. ئۇ مېنى قىبلىگە قاراپ تۇرغۇزۇپ، بارماقلىرىنى بىر غېرىچ نېرىدىن ماڭا ياشتىن - ئاياق يوتكەپ، ئاخىر بېشىمغا قاراپ ئوددۇل توختاتتىدە، ژۇمغان كوزىنى ئېچىپ:

ــ چوڭ دادا، سىزنىڭ بېشىڭىز لوقۇلداپ ئاغرىۋاپتۇ. بېشىڭىزنى ئاغرىتىۋاتقان ژۇرۇگىڭىز، ژۇرەكنى قىسىپ ئاغرىتىۋاتقان ئۇ - خىيال، ئۇ - غەم! دېدى.

ــ خىيال قىلماي بولامدۇ، قىزىم؟ دېسەم، ئۇ:

ــ ئېمىشكە بولمايدۇ؟ ياشىغۇڭىز كەلسە غەم - خىيالنى قىلماسلىققا تىرىشىڭ، غەم ئومۇرنى كوتا قىلىدۇ! - دېدى.

ــ ئۇ ئاغرىغىنىمنى تېپىپ، ئۇنىڭ داۋاسىنىمۇ ئېيتىپ بەردى. «سېھىرلىك قوللىرىڭىزغا دەت بەرمىسۇن، ئامىن!» دەپ دۇئا قىلىپ، چىن قەلبىمدىن رەخمەت ئېيتتىم.

ئابدۇغوپۇر قۇتلۇق.

ئالمۇتا شەھىرى.

ئانىلار قەلبىدە ئۇرغۇيدۇ ئىلهام

خۇرشىدە ئىلاخۇنوۋا

ئانا بولۇش موجىزە

پەرزەنت سويگەن ئانا بولۇش موجىزە،
يۇرتىمىزغا ئەۋلات قوشقان ئانىجان.
مۇھەببىتى - ۋاپادارلىق، پاكىزە،
مېھرى ئىسسىق ئىنسان، گوزەل يار - جانان.

ھەر پەرزەنتنىڭ ئوتى باشقا - باشقىدۇر،
باغرى كويۇپ مىڭ تەشۋىشتە ئوتەر ئۇ.
قىز - ئوغۇلى بۇگۇن قىران ياشتىدۇر.
ئىزلىرىدىن ئىزگۇ - ئۇمۇت كۇتەر ئۇ.

ھەر سەھەردە پاك نىيەتتە دۇئادا
پەرزەنتلەرنىڭ سورار تەلەي بەختىنى.
تېچلىق بولسۇن، قۇت - بەرىكەت زىيادە،
بۇيرىسۇن دەر، ئاتا - ماكان تەختىنى.

بۇ جاھاننىڭ جاڭجاللىرى تىنچىسا،

ئانىلارنىڭ قەلبى ئارام ئالمامدۇ.
بوشۇكلەرنى تەۋرەتكەندە قوللىرى
تۇننى تاڭغا ئۇلىسىمۇ تالمايدۇ.

ھەربىر ئويدە ئەللەي ئېيتقان ئانىنىڭ،
دۇئاسىدا گۇللەپ - ياشنار بۇ جاھان.
دۇنيادا ھېچ تېڭى يوق شۇ ئىنساننىڭ
نەزەرىدىن قالماي ئوتسەڭ نە ئارمان!

ئاباي ئارمىنى

ئاسىيە كوكسىدە قازاق توپرىغى،
چار ئەتراپ ئىشىگىن دۇنياغا ئاچقان.
ئىستىقلال روھىدىن كوكتە باشلىرى،
بۇ ئەلگە قۇت - بەخىت نۇرىنى چاچقان.
ئاباينىڭ ئارمىنى ئېدى ئەشۇ نۇر،
مۇڭلۇق كۇي ياڭراتقان ئەرشى - ئالەمگە.
شائىرنىڭ غەزىنىسى - ئېسىل ئىنجۇ - دۇر،
ئەي جاھان قۇلاق سال ئاباي ئەنىگە.

قازاقنىڭ كەڭ دالا قۇچاقلىرىنى
تەۋرىتەر ئەجايىپ سېھىرلىك بۇ كۇي.
ناخشا - كۇي ئەكىلىتىپ ئاسمان - زىمىننى،
ئاق ئوردا تورىدىن باشلاندى بۇ توي.

مۇبارەك توپراققا قىلدى تەشرىپلەر،
بۇ ئەلنى تونىدى جاھان ئىقلىمى.
شېرىيەت گۇلتاجى - لايىق تەرىپتۇر،
ئابايغا دارىغان دانالىق ئىلمى.

خەلىقنىڭ شائىرى ياكى باتۇرى
مىللىتىن تونۇتار ئەشۇنداق ئوغلان.
قازاقنى ئويغاتقان ئويچان ئابايى
قازاقنى ئالەمگە تونۇتقان ئىنسان.

ئۇلۇغىن تۇغ قىلىپ كوتەرگەن خەلىق،
ئۇ ئۇلۇق خەلىقتۇر ۋەتەننىڭ بەختى.
تورىسى يۇرت سورار ئادىل ھەم ھەقلىق،
مەڭگۇدۇر ھورلۇكنىڭ سەلتەنەت تەختى.

راھىلەم مۇزەپپەر

ئانا - ئارامىڭ

ئاناڭغا مىڭ تازىم ئەت،
كۇتكىن ھامان ئەزىزلەپ.
كەلتۇرمەستىن ئاڭا دەرت،
مۇرادىڭغا ئاندىن يەت.

ئاناڭغۇ - بەختىڭ سېنىڭ،
بىلسەڭ، تاج - تەختىڭ سېنىڭ.
ئاناڭ باردا ئوچمەيدۇ،
قەلبتە ئوت - تەپتىڭ سېنىڭ.

كوزگە قىلىپ توتىيا،
سۇرسەڭ ئاناڭ گۇل - گىيا.
يورۇق سېزەر ئوزىنى،
ئانا بىلەن بۇ دۇنيا.

قەدىرگە يەت ئاناڭنىڭ،
دانىشمەن ئۇ داناڭنىڭ.
نەسىپ بولار شۇندىلا
بەختىيارلىق ئارامنىڭ.

ئانامنىڭ گۇللىرى

پاھ، ئانامنىڭ گۇللىرى،
خۇش ئېچىلغان گۇنلىرى؛
سەھەر - ئاخشام كەتمەيدۇ.
ياڭراپ بۇلبۇل ئۇنلىرى.

ئانامغا ئوخشىتىمەن،
گولنىڭ خۇش پۇرىغىنى.
ئانامنىڭ چېھرى دەيمەن
قۇياشنىڭ يۇرىغىنى.

ئانام - گۇلزار گۇلىدۇر،
مەن ئۇنىڭ بىر غۇنچىسى.
قىزغىندۇ چىرايىن،
قۇياش بولۇپ كۇنچىسى.

مېھرىگە شۇ ئانامنىڭ،
قېنىپ ھەم تويماي ئوتتۇم.
ئوزەم ئانا بولغاندا،
پەرزەنتكە مېھىر توكتۇم.

مەن تويمىغان مېھىرگە
پەرزەندىم تويسۇن دەيمەن.
ژىتىم بولماي بالىلار،
شات يايراپ ئوسسۇن دەيمەن.

دوستلار

شۇنداق دوستلار بار ھاياتتا - ئىچى تار،
تىللىرىدا زەھىرى - ھەرىسى بار.
چاققىنىغا ئولمىدىم مەن، ياشىدىم،
ھە، ئوزەمدە شىپالىق دورىسى بار.

ئاشتى ئۇلار ھەددىدىن بېيغانچە،
ژۇرۇكىمگە سانچىپ تىكەن قانچە.
ئۇ دوستلارنى ژۇردۇم مەن ئايىغانچە.
ئادەم قەدىرىنى بىلمەس ئۇلار ئانچە.

ياخشىلارنىڭ كوڭلىدە خۇداسى بار،
ئانىلاردىن ئالغان چىن دۇئاسى بار.
دوستلىرىم، باس قەدەمنى ئويلاۋېراق،
قاخشاتساڭ كۇنا سىزنى ئۇگالى بار.

قەلبىمنىڭ ئىلھامىنى بىل مارجان دەپ،
ئويلىمىغىن ئۇنى دوستلار ئەرزان دەپ.
ھاياتقا ياخشىلىق ئۇچۇن كېلىدۇ،
ھەقىقى ئىنسانلار ياشار ئىنسان دەپ،

خەلقىمگە

ئەزىز ئۇيغۇر خەلقىم، دىلغا يېقىنىم،
قەلب سوزلىرىم - ساڭا ئاتاپ ژىققىنىم.
ھەقىقەتنى، ئەركىن سويۇپ ياشىغان،
خىسلىتىڭنى پەخىرلىنىپ ئېيتقىنىم.

تىماقچىلىق بەختىم پەقەت سېنىڭدىن،
تاپقان قەدىر - قىممەت ئەبەت سېنىڭدىن.
سەن بىلەنلا بارىم - يوقۇم جان خەلقىم،
سەن بولغاچقا، رازىمەن ھەر كۇنۇمدىن.

مېھرىڭ ئىسسىق - ئوتنىڭ تەپتىدەك ئەسلى،
شۇڭا ئېغىر كورمىدىم، ئېغىر - تەسنى.
ناخشام بىلەن ئوت - يالقۇننى چاچرىتىپ،
قايتۇرىمەن سەندىن خەلقىم ئوچ - قەستنى...

ژۇرسەممۇ بۇ ئومۇرگە كوڭلۇم تولماي،
ساڭا ئاتاپ سۇنغان گۇلۇم كېلەر سولماي.
سەن باردا جان خەلقىم ئىشەنچ تاغلىرىم،
ئۇمۇتلىرىم تۇرار مەڭگۇ غۇلىماي...

شائىر قەلەندەر

ئىلھامدىن ئەمەس گاداي،
روھى دۇنياسى بەك باي.
شائىر قەلەندەر ساڭا،
موشۇ ناخشامنى ئېيتاي.

زامان سېنى يەكلىگەن،
زالىم خانلار سەتلىگەن.
سەن غەزەلنى ئوق قىلىپ،
شۇم نىيەتكە بەتلىگەن.

ئەلدە قالدى سوزلىرىڭ،
گۇلشەن بولدى ئىزلىرىڭ.
ھەقىقەتنى ئەرىكنى
كويلەپ يورۇق ئۇزلىرىڭ.

تار يوللارنى كەڭ قىلدىڭ،
شېىر بىلەن جەڭ قىلدىڭ.
نامەرتكە ئەلەم قىلدىڭ،
بەگلەر ھالىن تەڭ قىلدىڭ.

ژۇرەك

ژۇرەك بولۇپ بەزەن تاش،
كەلتۇرمەس ھېچ كوزگە ياش.
بەزىدە ئۇ تاغ بولۇپ،
قايغۇ كورمەس ئالتۇن باش.

سوقۇپ تۇرسا ژۇرۇگىڭ،
ئۇرغۇپ تۇرسا تىلىگىڭ،
يېنىپ تۇرسا چىرىغىڭ
ئەلگە بولار كېرىگىڭ...

خەيرىنىسا تۇردى

ئانا ئىلھاملىرى

باھار

ئۇچۇپ كىرىپ دېرىزەمدىن مەيىن شامال،
يەلپۇپ ئوينار چاچلىرىمنى تارىغاندەك.
گوياكى زوخمەن بولۇپ ئىشخانەمگە
تولۇن ئاي دېرىزەمدىن مارىغاندەك.

جالا سالغان قىزلاردەك مەجنۇن تاللار،
بەللىرىنى ئېگىشىدۇ نازلانغاندەك.
نەغمىچى قۇشلار ئاپتۇ ئوز ئىلكىگە
ياڭرىتىپ ناخشا - سازنى راسلانغاندەك.

كالېنداردىن بىر ۋاراقنى ژىتقىنىمدا،
خەلقىم ئۇچۇن تەر توكسەم دەپ ئالدىرايمەن.
گوزەل باھار پاھ، دېگىچە ئوتەر ئېكەن،
گۇلباھارغا ئومۇر بويى مەن قانمايمەن.

زوخلىنىمەن

زارقىپ كۇتكەن كۇنۇم كوكلەم كەلدى،
ئومرۇمگە، تەبىەتكە قوشۇپ ھوسۇن.
ياشلىغىم باھار بىلەن بىللە كەتتى،
كەلمەيدۇ يېنىپ كوكلەم كەبى بۇگۇن.

تىلى چىققان بالىلاردەك سايرار قۇشلار،
كۇن نۇرىدەك جىلۋىنىلەر گوزەل قىزلار.
ۋسالىنى ئارزۇ قىلغان ياش قەلبىلەر،
لىۋىگە ئۇنچە - سەدەپ سوزنى تىزار.

زوخلىنىمەن بار ھاياتقا ھوسۇن قوشقان،
گۇلباھارنىڭ ئەلچىلىرى شوخ قۇشلارغا.
ژۇرۇگىم ياشناپ قالار ئېھ شۇ زامان،
تەككەش بولۇپ قۇش پەرۋازى ئۇچۇشلارغا.

تورتلىكلەر

يېرىم ئەسىر ئوتۇپ كەتتى ئارقامدا،
يەنە نۇرغۇن ئىشلار كۇتەر ئالدىمدا.
«ئەل غىمىنى يېگىن بالام» - دېگىنى،
ئۇ ئاتامنىڭ تا ئولگىچە ياردىمى.

**

ئوزگىلەرگە ھاراملىقنى ياسىدىڭ،
ئوزگىلەرگە ئورا كولاپ چارچىدىڭ
ئەندى كەپسەن گورگە كىرەر ھالەتكە،
باشتا شۇنداق تەغدىرنى بوش چاغلىدىڭ.

**

تىرىكچىلىك غېمىنى بىز يەپ ژۇرۇپ،
ئۇ يەتمىدى، بۇ يەتمىدى دەپ ژۇرۇپ.
تۇيماي قالدۇق ئاي - ژىللارنىڭ ئوتكىنىنى،
پۇشمان قىلىپ، ئوتكەن كۇنگە ئوكۇنۇپ.

**

قەدىرگە يەت، ئوتكەن كۇنگە ئوكۇنمە،
سەۋرىچان بول، كوزدە ياش بولۇپ توكۇلمە.
ئومۇت بىلەن ياشنار ئادەم ھەي دوستۇم،
ئۇمۇت بىلەن تىك تۇر، ئەسلا پۇكۇلمە.

**

ۋەتىنىمنىڭ ئەزىز قېرى - ياشلىرى،
ئۇلار مېنىڭ ژۇرىگىمنىڭ دورىسى.
مەن ئۇلارسىز بېمار بولۇپ قالىمەن،
ۋەتەندىشىم - ژۇرۇگىمنىڭ پارىسى.

**

تەن ساقلىققا باغلىق دوستۇم ھەممىسى،
بۇ ھاياتنىڭ يوقلىغى ھەم بارلىغى.
تەن ساقلىغىڭ بولمىسچۇ، بىر تىيىن،
بۇ دۇنيانىڭ كەڭلىگى ھەم تارلىغى...

**

مەن ئوزەمدىن رازى ئەمەس بەزىدە،
بەرگەن سۇتىن ئاقلىيالماي ئانامنىڭ.
ژۇرىگىمنىڭ قەرزى يەنە پەرىزى،
ۋەسىيتىن ئادا قىلىش ئاتامنىڭ.

**

ياشاپ كەلدىم بەزى چاغدا پەرشان،
ياشاپ كەلدىم بەزى كۇنلەر شادىمان.
غەم - قايغۇنىڭ ھەممىسىگە چىدىدىم،
ئاھ، توھمەتكە چىدالمايمەن ھېچ قاچان.

**

يەر ئوستىدە ئويناپ كۇلۇپ ژۇرۇسەن،
توپەڭدىكى كۇن نۇرىنى كورىسەن.
ئانا يەر ھەم گوزەل كۇن ئالقىنىدا
ياشاپ يەنە نېمە ئارمان قىلىسەن!

**

سەن يادىمغا چۇشتۇڭ ھېرىپ كەلگەندە،
يادىمدا سەن - ياخشى دوستنى تاپقاندا.
ئانا يۇرتۇم، سەن ھاۋادەك مەن ئۇچۇن،
ئومۇر پۇتەر ھاۋا يەتمەي قالغاندا...

مۇھەببەت ھىجرانى

كوز ژۇمماستىن ھىجرانلىقنىڭ دەردىدە،
بېارام بوپ تۇننى تاڭغا ئۇلايمەن.
مۇھەببەتنىڭ شەربىتىنى ئىچىشكەن،
شۇ دەملەرنى يېنىپ - يېنىپ ئويلايمەن.

سېغىنىشنىڭ ھەسرىتىدە مۇڭلىنىپ،
كوزۇم ئالماي تەلمۇرىمەن يولۇڭغا.
شاتلىغىمدا بېشىم كوككە يېتەتتى،
قۇشۇم بولۇپ ئۇچۇپ كەلسەڭ قولۇمغا.

ھېلى ھەمدەم ژۇرمىسەڭمۇ يېنىمدا،
چۇشلىرىمدە سېنى پات - پات كورىمەن.
جۇدالىقنىڭ ھەسرىتىدە ئوزەمنى
قويىدىغان يەر تاپالماي ژۇرىمەن.

مۇھەببەتنىڭ ھىجرانىدا ژۇرەكتە،
سويگۇ ئوتى ھەر نەپەستە يانىدۇ.
دىدارىڭنى كورۇش نېسىپ بولغاندا،
تەشنالىغىم شۇندا پەقەت قانىدۇ.

خەسىيەت ئىلىيىۋا

گۇلى ھاجىم كامىل

ئاق روماللىق ئانىمەن

دۇنيادىكى ئوغۇل - قىزغا ئانىمەن،
غەم - ئەندىشە خوشاللىقنىڭ كانىمەن.
كويۇپ، ئېقىپ ئوت - سۇيىدە خەلقىمنىڭ،
بىردە تەشنا بولۇپ، بىردە قانىمەن.

ياخشىلىقنىڭ، ھالاللىقنىڭ يارىمەن،
ھەقىقەتنىڭ ئوتلىرىدا يانىمەن.
تېچلىق ھايات يانغان چىراق مىسالى،
پەرۋانىدەك ئاشىق ئىنسان جانىمەن.

سەپ ئالدىدا تۇغ كوتىرىپ بارىمەن،
ئەلنىڭ ياڭراق دۇتارىمەن، تارىمەن.
چىقسا خەلقىم ئارزۇلىرى روياپقا،
نىچۇك تەرىم توكۇپ، چارچاپ ھارىمەن؟

نەشرىيات توھپىسى

خانىم - قىزلار دەستۇرى

ش ئۇئارلىق ئايشەم ئەخمەت ئۇيغۇر ئاياللىرى ئىچىدىكى ئاتاقلىق يازغۇچىلارنىڭ بىرى. ئىستىداتلىق يازغۇچى ئايشەم ئەخمەت «ئوچمەس ئىزلار» دېگەن رومانى، كوپلىگەن پوۋېست ۋەھىكايىلەر، شۇنداقلا «مېھرىبا نۇۋاڭ» ناملىق تارىخىي دراممىسى بىلەن ئەدەبىيات مۇخلىسلىرىنىڭ دىققىتىنى ئوزىگەجەلىپ قىلغان. «خانىم قىزلار دەستۇرى» ناملىق بۇ كىتاپ ئايشەم ئەخمەتنىڭ ئۇزۇن ژىللىق ئىزدىنىش مېۋىسى بولۇپ، مەزكۇر كىتاپنى مۇئەللىپ ئوتكەن ژىلى خ خ ج دائوتكۇزۇلگەن دۇنيا ئاياللىرىنىڭ 4 - قېتىملىق ژىغىنىغا بېغىشلىغان.

كىتاپ «خانىم قىزلارنىڭ باراۋەرلىكى توغرىسىدا»، «خانىم قىزلار تەربىيەسى ھەققىدە»، «نېكاھ ۋە ئائىلە»، «ئانا ۋەبالا ھەققىدە»، «خانىم قىزلارنىڭ سالامەتلىكى توغرىسىدا»، «خانىم قىزلار گوزەللىكى توغرىسىدا»، «مۇھەببەت توغرىسىدا»، «دۇنيادىكى بىر قىسىم مەشھۇر ئاياللار»، «ئاڭلىغانمۇ سىز؟» دېگەن تۇركۇملەرگە بولۇنگەن ماقالىلاردىن ئىبارەت بولۇپ ئۇ ھازىرقى دەۋىردە خانىم - قىزلارغا كوكۇل بولۇش ۋە ئۇلارنى تەربىيەلەش جەھەتتىكى مۇھىم بىر قوللانما بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

«خانىم - قىزلار دەستۇرى» كىتاۋى خانىم - قىزلاردا توغرا دۇنيا قاراشنى شەكىللەندۇرۇش، ئۇلارنى ئېسىل ئەخلاقىي پەزىلەتلەر دەستۇرلىرىدە تەربىيەلەش يولىدا ئەھمىيىتى ئىنتايىن چوڭ بولۇپ، ئۇشۇنداقلا ئىلمىي قىممەتكىمۇ ئېگە.

يا. سابىتىي.

ئابدۇسالام غاپپار

كىچىك ھېكايىلەر

ئوي دېگەندە..

تاراققىدە ئېچىلغان ئىشىكتىن «موما!» ـ دېگەن كىچىك بالىنىڭ يېقىملىق ئاۋازى ئاڭلاندى. ئاشخانىدا بىر نېمىلەرنى قىلىپ ژۇرگەن مېھرىمدەم چوچىگەندەك بولۇپ، دەررۇ ئىشىك تەرەپكە قارىۋېدى، نەۋرىسى شىرىنقىز ئېكەن.

ـ ھە، سەنمىدىڭ، كەل قوزام، كەل، ـ دەپ قىزىنىڭ باش كوزىنى سىپاپ سويدى ۋە ـ ئويگە كىرە ـ كىرمەيلا نېمانچە ئەنسىز ۋاقىرايسەن؟ تېچىلىقمۇ تېگى؟ ـ دەپ سورىدى.

ـ موما، ئاپام دادام بىلەن ئۇرۇشۇپ قالدى، ـ دېدى قىز ئۇمچەيگەن ھالدا.

ـ نېمىشكە ئۇرۇشتى؟ ـ سورىدى مېھرىمدەم ئەجەپلىنىپ.

ـ بىلمەيمەن، مەكتەپتىن كەلسەم، دادام ئاپامغا بىر نېمىلەرنى دەپ ۋاقىراۋېتىپتۇ، ئاپاممۇ دادامغا «سېنىڭدەك ئەردىن ئاجرىشىمەن، ئويدىن چىقىپ كەت» دەپ ۋاقىرىدى. دادامۇ «ئاجرىشىمەن!» ـ دېدى، ـ دېگەن قىز ژىغلاپلا كەتتى.

ـ ژىغلىما قوزام، ژىغلىما، ئوي دېگەندە ئانچىلىك ئىشلار بولىدۇ، كەل، بۇ ياققا ئولتار، قوسۇغۇڭ قانداق؟ بىر نېمە يەمسەن؟ ـ دېگەنچە نەۋرىسىنىڭ كوز يېشىنى كورۇپ، بېلەكچىلا مېھرىۋانلىق بىلەن پەرۋايى ـ پەلەك بولۇپ كەتتى مېھرىمدەمنىڭ

ـ ياق موما، ھېچ نېمە يېگىم يوق، ـ ئۇ ئېغىر بىر تىنىۋالدىدە، ـ موما، ئەگەر دادام، ئاپاملار ئاجرىشىپ كەتسە، بىز قانداق قىلىمىز؟ ـ دەپ يەنە كوز ياش قىلدى.

ـ تىرىك ژىتىملىقتىن خۇدا ساقلىسۇن، يېشىڭنى توختات، قوزام، مەن ھازىر... ـ دېگەن مېھرىمدەمنىڭ كوز ئالدىغا ئوغلى كەلدى. «ئاچچىق ھەسرىتىدە چاپاننى ئوتقا سالمىسۇن» دېگەن ئوي كوڭلىدىن ئوتۇپ، بېشىغا بىر غەم چۇشكەندەك بولدىدە «ھەي، بۇ بالا دېگەن، ھەي، بۇ ياشلار، بۇ ئالتە كۇنلۇك ئالەمدە بىر ـ بىرىگە مېھرىۋان بولۇپ ياشىسىمامدۇ!» ـ دەپ غۇدۇڭشۇپ، ئوغلى تەرەپكە جابدۇندى.

ئوغلىنىڭ دەرۋازىسىغا يېقىنلاشقان ئانا ھويلىغا كىرىشتىن بۇرۇن «ياخشى ئادەم تاماق ئۇستىگە كېلىدۇ، يامان ئادەم گەپ ئۇستىگە كېلىدۇ» دېگەننى ئويلاپ دەرۋازا ئالدىدا تۇرۇپ قالدى. يۇچۇقتىن ھويلىغا قاراپ، قۇلاق تۇتتى. مېھرىمدەم بۇگلۇكتە ئولتارغان كېلىنى بىلەن ئوغلىنى كورۇپ كوزلىرىگە ئىشەنمەي قالدى، قايغۇسى تارقىلىشقا باشلىغاندەك قىلدى. چۇنكى ئوغلى كېلىنىنىڭ سول قول بارمىغىغا يوت تېمىتىپ، ئاق دا كا بىلەن تېڭىۋاتاتتى ۋە: ـ ئوزەڭنىڭ ئالدىراقسانلىغىڭدىن گوش توغرايمەن دەپ قولۇڭنى كېسىۋالدىڭ، ـ دەۋاتاتتى. مېھرىمدەمنىڭ نەملەشكەن كوزلىرىدە شاتلىق نۇرلىرى پەيدا بولۇپ، سولغان چىرايى ئېچىلدى. شۇ چاغدا ئانىنىڭ ئويىغا «ئەر ـ ئايالنىڭ ئۇرۇشى ـ داكا رومالنىڭ قۇرۇشى» دېگەن تەمسىل كېلىپ، ئوز ئويىگە قايتتى...

قېرىنداشلىق

قىز بالىنى كويۇمچان كېلىدۇ دېگەن راست ئوخشايدۇ. ئاپام. داداملار تۇرۇۋاتقان قورانىڭ يېرىمىدا سىڭلىم ئائىلىسى بىلەن ياشايدۇ. ئۇ ئاپاملارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ، كام ـ كۇتىسىغا يار ـ يولەك بولاتتى. مەن ئۇلاردىن خېلە ژىراقتا تۇرساممۇ پات ـ پات يوخلاپ كېلىپ تۇرۇمەن. مۇنداق چاغلاردا بېچارە ئاپامنىڭ ھالى قالماي، پاي ـ پېتەك بولۇپ كېتىدۇ. دەستىخان راستلاپ، مېزىلىك ئەتكەن چېيىنى بەرمىگىچە كوڭلى ئۇنىمايدۇ.

ئاپاملار بىلەن ئولتىرىپ چاي ئىچىۋاتاتتۇق. بىر چاغدا سىڭلىم رېستوراندىكى ئوفىتسانتكىلاردەك بىر پەتمۇستقا تەخسىلەرنى قاتار قويۇپ لەڭمەن سېلىپ كىرىپتۇ.

ئۇ: ـ ئىسسىغىدا يەۋىلىڭلار! ـ دەپ ئالدىمىزغا قويدى. بۇنى كورگەن ئاپام:

ـ ئاكاڭنى كەلدى دەپ بىردەمدىلا تاماق تەييارلاپسەندە قىزىم، ئوزەڭ يېدىڭمۇ؟ ـ دەپ سىڭلىمغا قارىدى. سىڭلىم بولسا ئاپامغا رەنجىگەندەك قاراپ:

ـ ۋىيەي ئاپا، ئۇ نېمە دېگىنىڭ، بىرىنچى سىلەرگە ئەكىرمەي ئوزەم يەتتىممۇ؟ ـ دەپ يەنە لەڭمەن سوزغىنى چىقىپ كەتتى.

سىڭلىمنىڭ گېپىدىن كېيىن ئاپامنىڭ چىرايىدا قىزىغا بولغان مىننەتدارلىقنىڭ تولۇپ ـ تاشقانلىغىنى بايقىغان بولساممۇ، ژۇرىگىمدە قېرىنداشلىق تۇيغۇلىرى ئورغۇپ كەتكەن ئېدى.

دۇئا

ئاپام ـ داداملارنى يوقلاپ بۇگۇن ئوغلۇم بىلەن كەلدىم. ئاشخانىمىزدىكى بۇگلىكتە دايىم راسلاغلىق تۇرىدىغان جوزىنىڭ بىر چېتىدە ئوغلۇم، بىر چېتىدە مەن ئولتۇرۇمەن. ئاپام بولسا قازان بېشىدا بىزنىڭ غېمىمىزنى قىلماقتا.

بىر چاغدا دادام ئىشىكتىن كىرىپ كەلدىدە، تاپسىدىكى چوگۇنگە قولىنى چايقىماق بولۇپ ئىڭىشىۋېدى، مەن دەررۇ ئورنۇمدىن تۇرۇپ چوگۇننى ئېلىپ، دادامنىڭ قولىغا سۇ قۇيماقچى بولىۋېدىم، ئوغلۇم مەندىن بۇرۇن چاققانلىق قىلىپ ئورنىدىن تۇردىدە، چوگۇننى ئېلىپ ئۇلگەردى. ئاندىن «كەل بوۋا!» ـ دەپ دادامنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بەردى. بۇنىڭدىن مىننەتدار بولغان دادام:

ـ يارايسەن قوزام، ئومۇرۇڭ ئوزۇن بولسۇن، ـ دەپ دۇئا قىلدى.

شۇ چاغدا قەلبىمدە دادامغا بولغان ھورمەت ـ ئىززەتنىڭ ئوغلۇمدىمۇ ئورغۇپ تۇرغۇنىنى ۋە بالامنىڭ ئەدەپلىك ئوسۋاتقىنىنى سەزدىمدە ئىچىمدە ئوغلۇمغا مەنمۇ دۇئا قىلدىم.

سەلەي چاققان سەيلىدە

ـ سەلەيكا، يېقىندىن بېرى تاماكا بىلەن ھاراقنى تاشلىدىم، ئۇنى ئاز دەپ، خوتۇن، بالا ـ جاقامنى تاشلاپ كەتتىم، ئەندى نېمە قىلسام بولار؟ ـ دەپتۇ بىر تونۇشى.

ـ ئوزەڭنى سۇغا تاشلىۋەت، ـ دەپتۇ سەلەي.

***

ـ سەلىياخۇن، قارىمامدىلا، موشۇ روزا ـ رامزاندا ئايالىم ئوغۇل تۇغدى. ئىسمىنى نېمە دەپ قويسام بولار؟ ـ دەپ سوراپتۇ بىرسى.

ـ مۇبارەك بولسۇن ئوغۇلغا ـ ئېتىنى روزاخۇن قوي، ـ دەپ يولغا راۋان بوپتۇ سەلەي.

***

سەلەينىڭ بىر بويتاق ئاغىنىسى ئۇچراپ قېلىپ:

ـ ئاداش، ماڭا ئىككى يەردىن ـ بىرسى شەھەردىن، بىرسى موشۇ يېزىمىزدىن لايىق چىقىۋاتىدۇ، قايسىغا ئويلەنسەم بولىدۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ بىردە «يېقىن يەردىن خوتۇن ئالساڭ، ئارام يوق قۇلىغىڭغا، ژىراق يەردىن خوتۇن ئالساڭ، تاپقان پۇلۇڭ كېتىدۇ يولىڭغا» دېگەن گەپ بار، ـ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ سەلەي چاققان.

مەدەنىيەت مەركىزىدىن خەۋەرلەر

يېڭى تەركىپ سايلاندى

يېڭى ژىل ھارپىسىدا جامبۇل ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ نوۋەتتىن تاشقىرى ھېساۋات ـ سايلام ژىغىنى بولۇپ ئوتتى. ژىغىن ئېچىلىش ئالدىدا ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىگە كوپتىن بۇيان رەھبەرلىك قىلىپ كەلگەن مارىس نىياز ئوغلى ئابدۇسەمەتوۋنىڭ مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇنىڭ يارقىن قىياپىتىنى ئەسكە ئېلىپ ئوتتى.

ھېساۋات ـ سايلام ژىغىندا ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىگە مۇئاۋىن رەئىس بولۇپ ئىشلەپ كەلگەن ئومەرجان ئىبراھىموۋ قىلىنغان ئىشلار توغرىلىق سوزگە چىقتى. شۇنىڭدىن كېيىن دوكلاد بويىچە سوزگە چىققان ئابدۇجېلىل تىمىرباييۋ، ئەخمەتجان رەھىموۋ، مەرۇپجان ۋە تۇرسۇن توختىيېۋلار ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ قىلغان ياخشى ئىشلىرىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ، بۇنىڭدىن كېيىن قىلىنىدىغان مۇھىم ۋەزىپىلەر توغرىلىق ئوزلىرىنىڭ پىكىر ـ مۇلاھىزىلىرىنى بىلدۇرىشتى.

ھېساۋات ـ سايلام ژىغىنىدا ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى ئارىسىدا ئىشنى تېخىمۇ جانلاندۇرۇشنىڭ كېرەكلىگى تەكىتلەندى. شۇنداقلا يېقىن ئارىدا قىلىنىشقا تېگىشلىك مۇھىم ئىشلار ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، چارە ـ تەدبىرلەر بەلگۇلەندى.

ژىغىن ئاخىرىدا ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ بۇرۇنقى ھەيئەت ئەزالىرىنى ئاساس قىلغان ھالدا 15 كىشىدىن ئىبارەت يېڭى تەركىۋى سايلاندى. دېموكراتىيە ئاساسىدا ئوتكۇزۇلگەن ئوچۇق سايلامدا يەكدىللىق بىلەن ئومەرجان ئىبراھىموۋ رەئىس، ئۇنىڭ ئورۇنباسارلىرى بولۇپ دىلشات توختىيېۋ بىلەن مۇھەببەت تۇردىيېۋلار سايلاندى. ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ رەئىسلىگىگە يۇرت موتىۋەرى ئابدۇجېلىل تېمىرباييۋ، ئاياللار ئىشلىرىغا مەسئۇل بولۇپ تۇرنىسا ساقىيېۋا، تەپتىش كومىسسىيەسىگە ياقۇپجان ساقىيېۋلار بەلگۇلەندى.

ژىغىنغا جامبۇل ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ جاۋاپكەر خادىمى پالىنا ئالېكساندروۋنا قاتنىشىپ، ئالدىمىزدا تۇرغان مۇھىم ئىشلار ھەققىدە سوزلىدى.

ئە. رەھىموۋ.
جامبۇل شەھىرى.

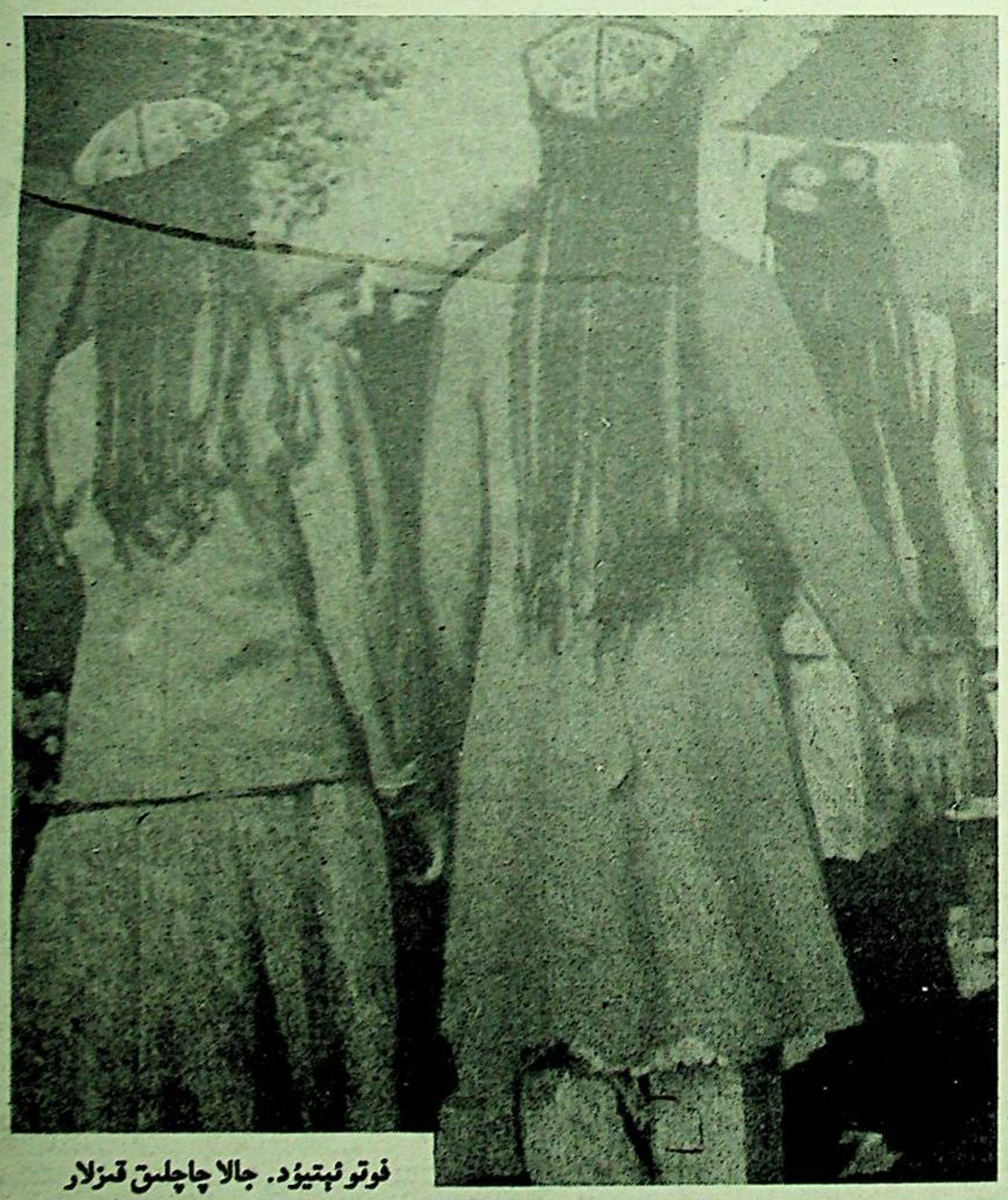

فوتو ئېتىيۇد. جالا چاچلىق قىزلار

دانالار سوزى ـ ئەقىلنىڭ كوزى

ئانىلارغا مەدھىيە

* بىز ھېمىشەم قەرىزدار بولغان بىر ئالىيجاناپ زات بار. ئۇ ـ ئانا!

ن. ئا. ئوستروۋسكىي.

* ئانا بۇ سەبىي بالىلارنىڭ تىلى ۋە دىلىدىكى خۇدانىڭ نامى.

ۋ. تېككېرىي.

* ئەگەر ئايال ئەرلەر بىلەن تەڭ تۇرماي، ئەرلىكنى داۋا قىلماي، ئاخىرغىچە ئاياللىق مۇنايىملىغىنى قىلسا، ئۇ كوپىرەك ئىززەت ـ ھورمەتكە سازاۋەر بولىدۇ، ئەكسىنچە ھالدا ئۇ كوپىرەك زىيان تارتىدۇ.

ژ. روسسو.

* قىز بالىنىڭ جىمىكى بايلىغى ـ ئۇنىڭ ئىپپەت ـ نومۇسى. بۇ بايلىق ھەر قانداق مىراستىنمۇ قىممەتلىكتۇر.

ۋ. شېكسپىر.

* تولا ئويلىنىپ ژۇرمەي ئويلەن! خوتۇنىڭ ياخشى چىقسا ـ خوپ ـ خوپ، يامان چىقسا ـ پەيلاسوف بولىسەن.

سۇقرات.

* ياخشى ئايال ـ جان ئوزۇغى

قابۇس.

* ئايال زاتى ئۇچۇن قېرىماسلىقنىڭ ئاساسىي مەنبەسى نېكاھتا بولۇشتۇر.

ئا. بېبېل

* ئانا يەر ـ زىمىنىدىكى ئوز ئاتېستلىرى بولمىغان يېگانە خۇدادۇر.

ئى. لېگۇۋى

* ئوز پەرزەنتلىرىنى بەختلىك قىلىشقا ئۇرۇنغان مېھرىبان ئانا كوپ چاغلاردا ئوزىنىڭ تار قاراشلىرى، كېرەكسىز غەمخورلۇق ۋە مېھرىبانلىقلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ قول ـ ئاياقلىرىنى باغلاپ قويىدۇ...

د. پىسارېۋ.

*ئاتا دۇنيادىن كوز ژۇمغاندا، ئاتا ئورنىنى بېسىپ، بالىلىرىغا ھەم ئاتا بولالىغان ئايال ھەقىقي ئانىدۇر.

ئى. گيوتى.

* مىللەتنىڭ كېلەچىگى ئانىلارنىڭ قولىدىدۇر.

ئو. بالزاك.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى بىشكېك شەھىرىدىكى ئاكتىۋىستىمىز ئابدۇخالىق ھەلىموۋقا ئوغلى

ئابدۇلئەزىزنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۇرىدۇ.

باش مۇھەررىري. ئازاماتوۋ

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى
50 بېنا، 8 ـ قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى ـ قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەتبۇئات ۋە ئاممىۋىي ئەخبارات ئىشلىرى بويىچە مىللىي ئاگېنتلىغى.

تراژى 5692

تېلىفونلار: قوبۇلخانا ـ 59 ـ 84 ـ 33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01 ـ 92 ـ 33، مەسئۇل كاتىپ ـ 27 ـ 86 ـ 33، ئىجتىما ـ ئىي ـ سىياسىي مەدەنىيەت بولۇمىلىرى ـ 81 ـ 86 ـ 33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى ـ 06 ـ 86 ـ 33، ئىختىسات بولۇمى 50 ـ 86 ـ 33.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 62359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательство «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык, 7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقىەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقىەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىاللار قايتۇرىلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى - رويۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

Жаңа Өмір

1996 ژىل 16 - مارت (نەۋرۇز) شەنبە №11 (4022)

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي - سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970 - ژىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

شەنبىدىن - شەنبىگىچە

ئىلىم - پەننى قوللاشنى كۈچەيتىش مەخسىتىدە

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتى ن. نازاربايېۋنىڭ 11 - مارتتىكى پەرمانى بىلەن ئىلىم - پەننى دۆلەت تەرىپىدىن باشقۇرۇش پروگراممىسىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش، مەملىكەتنى ئىجتىمائىي - ئىختىسادىي جەھەتتىن قايتا قۇرۇشتا ئۇنىڭ رولىنى ئاشۇرۇش ۋە ئالىملارنى دۆلەت تەرىپىدىن قوللاشنى كۈچەيتىش مەخسىتىدە قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ رەھبەرلىكى بىلەن قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتىنىڭ قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىنى، قازاق يېزا ئىگىلىكى پەنلىرى ئاكادېمىيەسى ۋە ئىلىم ھەم يېڭى تېخنولوگىيەلەر مىنىسترلىگىنى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتىنىڭ تەركىۋىدە قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىلىم مىنىسترلىگى - پەنلەر ئاكادېمىيەسى قىلىپ مەركىزىي ئىجرائىي ئورگانغا بىرلەشتۈرۈش بويىچە تەكلىۋى قوبۇل قىلىندى.

ۋلادىمىر سېرگېيېۋىچ شكولنىك ئىلىم مىنىسترى - قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ پرېزىدېنتى بولۇپ تايىنلاندى.

ياپونىيەنىڭ ئىزگۇ ياردىمى

12 - مارت كۈنى جۇمھۇرىيەت تاشقى ئىشلار مىنىسترلىگىدە ياپونىيە ھۆكۈمىتىنىڭ قازاقستانغا 49 مىللىون 300 مىڭ يېن كۆلەمدە (490 مىڭ ئا ق ش دوللىرى) تېكىن ياردەم كۆرسىتىش توغرىلىق نوتىنى قول قويۇش ۋە ئۇنى ئالماشتۇرۇش مەراسىمى بولۇپ ئۆتتى. ھۆججەتلەرگە تاشقى سىياسەت ئىدارىسىنىڭ باشلىقى قاسىمژومارت توقايېۋ بىلەن ياپونىيەنىڭ ئەلچىسى ئاكىرا ماتسۇئى ئىمزا چەكتى.

ياپونىيەنىڭ بۇ ئىزگۇ ياردىمى ئاباي نامىدىكى ئوپېرا ۋە باليېت تىياترىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە سەرپ قىلىنىدۇ.

پرېزىدېنت سارىيىدىكى كېڭەش

12 - مارت كۈنى چۈشتىن كېيىن نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئۆزىنىڭ پرېزىدېنت سارىيىدا جۇمھۇرىيەت سانائەت كارخانىلىرىنى تاشقىرىدىن باشقۇرۇش شەرتى ئاستىدا ئىشلەۋاتقان چەت ئەل ۋە مەملىكەت فىرمىلىرىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن كېڭەش ئۆتكۈزدى. جۇمھۇرىيەت رەھبىرى كېڭەشنى ئېچىپ، قازاقستان شارائىتىدا ئىختىسادىي پائالىيەتنىڭ بۇ يېڭى شەكلىگە چوڭ قىزىقىش پەيدا بولۇۋاتقانلىقىنى تەكىتلىدى.

كېڭەشتە بىر قاتار فىرمىلار بىلەن كومپانىيەلەرنىڭ باشچىلىرى سۆزگە چىقىپ، ئۆز پائالىيەتلىرىنىڭ نەتىجىلىرى توغرىلىق ئېيتىپ بەردى ۋە ھەل قىلىنىشقا تېگىشلىك بىر مۇنچە مۇئەممالارنى ئوتتۇرىغا قويدى.

يېڭى ھۆكۈمەت تەركىۋى بەكىتىلدى

تۈركىيە پرېزىدېنتى سۇلېيمان دېمىرېل پرېمېر - مىنىستىر ۋە ۋەتەن پارتىيەسىنىڭ رەھبىرى م. يىلماز باشچىلىقىدىكى مەملىكەتنىڭ يېڭى ھۆكۈمىتىنىڭ تەركىۋىنى تەستىقلىدى. مەملىكەتنىڭ 53 - مىنىسترلار كابىنېتى ئۈچچى سېلىرستىك ۋەتەن پارتىيەسى بىلەن توغرا يول پارتىيەسىنىڭ ئىتتىپاقى ئاساسىدا قۇرۇلدى.

تۈركىيەنىڭ يېڭى ھۆكۈمىتى ئۇنىڭ تارىخىدا ئۆزجا قېتىم پرېمېرلارنىڭ ئالمىشىپ باشقۇرۇش ئاساسىدا ئىشلەيدۇ. بېيىل م. يىلماز پرېمېر - مىنىستىر بولىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىككى ژىلدا ھۆكۈمەتنى ت. چىللېر باشقۇرىدۇ. 1999 - ژىلى ۋەتەن پارتىيەسىنىڭ رەھبىرى قايتىدىن كابىنېت رەھبىرى بولىدۇ.

چېچەنىستان دۇدايېۋنى تىڭشىدى

تېخى ئۆتۈكۈنلا گروزنىيدا چېچەن ئەسكەرلىرى بىلەن رۇسسىيە قوراللىق كۈچلىرى ئۇرۇشۇۋاتقان چاغدا، پۈتكۈل جۇمھۇرىيەت خەلقى جوخار دۇدايېۋنى تىڭشىدى.

دۇدايېۋ تەرەپنىڭ ئۆز تېلېكانالى بار دېگەن سۆز بۇرۇندىن ئېيتىلىپ ژۈرەتتى. بىراق بۇ قېتىم خەلىق دۇدايېۋنى ئۇ كانالدىن ئەمەس، رۇسسىيەنىڭ بىرىنچى تېلېكانالىدىن كۆرۈپ تىڭشىدى. بۇ كانالنىڭ خەۋىرى توختىتىلىپ، ئۇنىڭدىن دۇدايېۋ بەش مىنۇتتەك سۆزلىگەن. ئۇ خەلىققە ئۆز ھەرىكىتىنىڭ مەخستىنى چۈشەندۈرگەن. رۇسسىيە كانالىنى ئۇنجۇقتۇرۇپ قويۇپ سۆزلىگىنىگە قارىغاندا، دۇدايېۋنىڭ تېلېكانالى كۈچلۈك ئوخشايدۇ.

«ئاسىيە ۋە خىتاي 21 - ئەسىردە»

خىتاي پايتەختى بېيجىڭدا «ئاسىيە ۋە خىتاي 21 - ئەسىردە» ناملىق دەسلەپكى خەلىق ئارا كونفېرېنسىيە ئۆتكۈزۈش بويىچە كومىتېت قۇرۇلدى. بۇ چوڭ ئەنجۇماننى بېيىل 6 - 8 - سېنتەبىردە ئۆتكۈزۈش پىلانلانغان. ئۇنىڭ ئىشىغا ئاسىيەدىكى مەملىكەتلەرنىڭ ۋە ئا ق ش، كانادا، ئاۋستىرالىيە، ئۇلۇق بىرىتانىيە ۋە باشقا دۆلەتلەرنىڭ كۆرنەكلىك سىياسىي ئەرباپلىرى قاتنىشىدۇ دەپ كۈتۈلمەكتە. ئۇنىڭغا ئىشتىراك قىلىدىغان مەملىكەتلەرنىڭ تىزىمىغا قارىغاندا، ئەنجۈماندا رېگىوناللىق مۇئەممالار بىلەن بىر قاتاردا دۇنياۋىي ھەمدوستلۇق بويىچە مەسىلىلەر مۇھاكىمە قىلىنىدىغان ئوخشايدۇ.

ئىككى پرېزىدېنت سوتقا تارتىلدى

سېئولنىڭ ئوكرۇگلۇق سوتىدا جەنۇبىي كورېيەنىڭ ئىلگەركى ئىككى پرېزىدېنتى چون دۇ خۋان بىلەن رو دې ئۇ بويىچە سوت ئىشى بىر ۋاقىتتا باشلاندى. بۇ ئىستىپادىكى گېنېراللار 1979 - ژىلى ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرماقچى بولغىنى ۋە 1980 - ژىلى كۋاڭجۇ شەھىرىدە خەلىق كوتىرىلىشىنى رەھىمسىزلىك بىلەن باستۇرغىنى ئۈچۈن ئەيىپلەنمەكتە. سوتقا تارتىلغانلار قاتارىدا موشۇ قىلمىشلارغا قاتناشقان ئۇلارنىڭ 14 ياردەمچىسىمۇ بار.

تەيۋەن بوغۇزىدىكى مەشقلەر

تەيۋەن بوغۇزىدا بىر نەچچە كۈندىن بېرى خىتاي خەلىق ئازاتلىق ئارمىيەسىنىڭ كۆپلىگەن ئەسكىرى قاتناشقان چوڭ ھەربىي مەشىقى داۋام قىلماقتا. بۇ يەردە سودا كېمىلىرىنىڭ يولى ئېتىلگەن. ئارال يېنىدا خىتاي راكېتلىرى ئۈزلۈكسىز ئېتىلماقتا.

خەلىق ئارا بايقىغۇچىلار خىتاينىڭ بۇ ھەربىي مەشىقىنى 23 - مارتتا تەيۋەندە ئۆتكۈزۈلىدىغان پرېزىدېنت سايلىمىغا باغلاشتۇرۇۋاتىدۇ. بۇ يەردە بىرىنچى قېتىم ئەركىن سايلام ئۆتكۈزۈلىدۇ. خىتاي بولسا سايلامدىن كېيىن تەيۋەن ئۆزىنىڭ مۇستەقىللىقىنى ئېلان قىلىش مۇمكىن دەپ ئەنسىرىمەكتە ۋە ئارال يېنىدا چوڭ ھەربىي مەشىق ئۆتكۈزۈپ، كۈچ قوللىنىش پوپوزىسىنى قىلماقتا.

تەيۋەن تەرەپ خىتاي پوپوزىسىدىن قورقمىغاندەك ئەمەس. بۇ يەرگە بولۇشى مۇمكىن بولغان ئۇرۇش ئېھتىمالىغا قارشى ئا ق ش ھەربىي - دېڭىز فلوتىنىڭ پەخرى ئاتالغان ئاۋيانوسېتسلار، كرېيسېرلار، سۇ ئاستى ئاتوم كېمىلىرى، ئېسمىنتسلار... ئاللىقاچان يېتىپ كەلگەن...

تېررورىزمنى ژۈگەنلەش ئۈچۈن

مىسىرنىڭ شارم ئاش - شېيخ شەھىرىدە يېقىن - شەرقتىكى تېچلىق جەريانى ۋە خەلىق ئارا تېررورىزمغا قارشى كۈرەش بويىچە ئالىي دەرىجىدىكى ئۇچراشىش ژىغىنى ئېچىلدى. مىسىر ۋە ئا ق ش رەھبەرلىرى باشلامچىلىغىدىكى بۇ ژىغىنغا رۇسسىيە پرېزىدېنتى بورىس يېلتسىنمۇ ئىشتىراك قىلدى.

فوتو ئېتيۇد: سىرلىق ھاياتنىڭ سىرلىرىدىن سىز ئاچقاندا ...

سىز يېڭى پاسپورت ئالدىڭىزمۇ؟

قانۇن ئالدىدا ھەممىمىز بىردەك

جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانىغا بىنائەن ئۆتكەن ژىلدىن باشلاپ كىرىۋاتقان پاسپورت ئالماشتۇرۇش قانداق ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇۋاتقانلىقىنى بىلىش مەخستىدە، ئالمۇتا شەھىرىدىكى دوستلۇق ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بۆلۈمى پاسپورت ستولىنىڭ باشلىقى مايور ئايىمبۈۋى ساۋۇت قىزىغا بىر نەچچە سوئاللار بىلەن مۇراجىئەت قىلغان ئىدۇق.

- ئايىمبۈۋى ھەدە، پاسپورت ئالماشتۇرۇشقا خەلىقنىڭ كۆز قارىشى قانداق؟

- ئادەم دېگەن ھەر تۈرلۈك بولىدىكەن. بەزىلىرى بىر ئاز قارشىلىقنى بىلدۈرسە، ئەندى بەزىلىرى دۇرۇس چۈشەنگەن ھالدا ئۆز پاسپورتلىرىنى ئالماشتۇرۇۋاتىدۇ. مېنىڭچە بولسا، قانۇن ئالدىدا ھەممىمىز بىردەك بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئېچىنىشىمىز كېرەك - ئىشەشلىك ئېيتالايمەنكى، خەلقىنىڭ كۆز قارىشى ئانچىلا يامان ئەمەس.

- پاسپورت ئالماشتۇرۇش ھازىرقى كۈندە قانداق كېتىپ بارىدۇ؟

- پەرمان يېڭى چىققان ۋاقىت بىلەن سېلىشتۇرۇش ھېچ مۇمكىن ئەمەس. سەۋۋى، بۇلتۇر ئادەملەر ئاندا - ساندا كېلەتتى، ھازىر راستىنى ئېيتقاندا، ئۇلگۇرەلمەيۋاتىمىز.

- يېڭى پاسپورت ئېلىش تەرتىۋى قانداق؟ قانچىلىك ھەق تۆلەش كېرەك، شۇنى گېزىتخانلارغا چۈشەندۈرۈپ بەرسىڭىز؟

- جۇمھۇرىيەت پۇخرالىرى ياشاۋاتقان ئورنىنىڭ ئىچكى ئىشلار بۆلۈمىگە بېرىپ ئەرىزە بېرىشى ۋە باشقا كېرەكلىك ھۆججەتلەرنى تولتۇرۇشى لازىم. شۇنداقلا ئۇلار ئىلگەركى پاسپورت ئورنىغا گۇۋانامە ھەققى سۈرەتتىن باشقا 64 تەڭگە - ئەندى پاسپورت ئۈچۈن 20 ئا ق ش دوللىرىنى ياكى شۇنىڭغا باراۋەر تەڭگە تۆلەش كېرەك. شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، پاسپورت ئالماشتۇرۇش موشۇ ژىلنىڭ ئاخىرىغىچە داۋاملىشىدۇ.

سۆھبىتىمىزنىڭ ئاخىرىدا ئايىمبۈۋى ھەدە ھەر كىم ئۆز ۋاقتىدا پاسپورتلىرىنى ئالماشتۇرغىنى ياخشى، دەپ قوشۇپ قويدى.

ئايىنۇرى تۇرسۇنوۋا،
ئالمۇتا خەلىق ئارا ژۇرنالىستىكا
ئىنستىتۇتىنىڭ ستۇدېنتى.

كورگەزمە زاللىرىدا

قەدىناس ئاغىنىلەرنىڭ ئىجادىي ھېساۋىتى

مەلۇمكى، يېڭى ئىختىسادىي ستروكتۇرىلارنىڭ ئارىسىدا جۇمھۇرىيىتىمىز خەلقلىرى مەدەنىيىتىنىڭ يېقىنلىشىشىغا، سەنئەتلىرىنىڭ گۈللىنىشىگە ئۆز ھەسسىسىنى قوشۇپ كېلىۋاتقانلىرى يوق ئەمەس. «رايىمبېك» فىرمىسى توغرىلىق ئەينە شۇنداق دېيىشىمىز مۇمكىن. ئۇ ئورنىنىڭ «روھ» مۇستەقىل رەسسامچىلىق گالېرىيەسىدا قازاقستانلىق تەسۋىرىي سەنئەت ۋەكىللىرىنىڭ ئىجادىيىتىگە بېغىشلانغان كورگەزمىلەرنى پات - پات ئۇيۇشتۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ.

يېقىندا گالېرىيەدە ئادەتتىكىدىن تاشقىرى كورگەزمىنى ئېچىش مەراسىمى بولۇپ ئۆتتى. ئۇنداق دېيىشىمىزنىڭ سەۋەۋى، ئۇنىڭغا دەسلەپ قېتىم چەت ئەللىك ئۇيغۇر رەسسامى بىلەن ئالمۇتىلىق فوتوژۇرنالىستنىڭ ئەمگەكلىرى قويۇلدى. ئۇنى مۇنداق ئېيتقاندا، ئانا ۋەتىنىمىز - شەرقىي تۈركىستاندا تۇغۇلۇپ، بەختىنى ھەم دوستلۇغىمىز ئەللىرىدە تاپقان قەدىناس ئاغىنىلەر تونۇلغان موي قەلەم ماھىرى تەلەت مىررەخىموۋ بىلەن ژۇرنالىست پەيزۇللام ئەخمەتوۋنىڭ ئىجادىي ھېساۋىتى دېيىشكىمۇ بولىدۇ. بىرىنچىسىنىڭ ئىجادىيىتىدە رەڭلىك ھېسسىياتلار تەنتەنە قىلسا، ئىككىنچىسىنىڭكىدە تارىخىي ئېنىقلىق. شۇنىڭ بىلەن بىللە ھەر ئىككىسىنى بىرلەشتۈرىدىغان ئالاھىدىلىكلەرمۇ يوق ئەمەس. ئۇ ئىجاتكارلارغا خاس بولغان مىللىيلىك. ئۇنى ھەربىر فوتو سۈرەتتە، پولوتنودا بايقاش مۇمكىن.

ئۇيغۇرلارنىڭ ھاياتىدا مۇھىم ۋاقىە بولغان مەزكۇر كورگەزمىنى «رايىمبېك» فىرمىسىنىڭ ۋىتسې - پرېزىدېنتى سېرىك نۇرژانوۋ تەنتەنىلىك ئاچقاندىن كېيىن، كورگەزمە توغرىلىق ئۆزلىرىنىڭ دەسلەپكى تەسىراتلىرى بىلەن «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ باش مۇھەررىرى يولداش ئازاماتوۋ، زەينەۋدۇن ھاجى بوساقوۋ ۋە باشقىلار ئورتاقلاشتى.

ئازات قۇرۋان.

تەھرىراتتىن: كورگەزمە توغرىلىق ماقالىنى گېزىتىمىزنىڭ كېيىنكى سانلىرىدىن ئوقۇيسىلەر.

مىللىي تائاملار ماھىرى

بىشكېكتە شۇنداق بىر كىشى بار

ھاياتتا شۇنداق كىشىلەر بولىدىكەن، ئۇلار ئوزىنىڭ ئاق كۆڭۈل ۋە خۇش خۇيلۇغى، كەمتەرىن ۋە سەممىيلىكى، دىلكەش - سوھبەتداشلىقى، دانا - دانىشمەنلىكى بىلەن قەلبىڭىزدىن بىردىن ئورۇن ئېلىپ قالىدۇ. مەن ئابلىز ئاكا بىلەن بۇنىڭدىن ئون بەش يىل مۇقەددەم بىرىنچى قېتىم ئۇچرىشىپ، سوھبەتتە بولغىنىمدا، ئۇنىڭ ئەجايىپ ئىنسانىي پەزىلەتلىرى مېنى بىردىن قايىل قالدۇرغان ئىدى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ كىشى بىلەن قەدىردان ئاكا - ئۇكا، سوھبەتداش بولۇپ قالدۇق.

ئۇ چاغدا ئابلىز ئاكا ئىسسىق كول ۋىلايىتىنىڭ ناھىيە مەركىزى پوكروۋكىدا، ئۇمۇمىي تاماقلىنىش مەھكىمىسىدە ئىشلەۋاتقان ئىكەن. ھەممىگە ياخشى مەلۇم، ئۇ دەۋرلەردە ئىسسىق كول بويلىرى سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ ھەممە جايلىرىدىن دەم ئېلىشقا كېلىدىغان كىشىلەر بىلەن تولۇپ كېتەتتى. «ئەلگە خىزمەت - ئالىي ھىممەت» شىئارى ئاستىدا باشقىشنى قويۇپ، ئۇمۇمىي تاماقلىنىش ساھاسىنىلا ئالىدىغان بولساق، خەلققە كورستىلىدىغان خىزمەتنىڭ چېكى يوق ئىدى. ھەممە ياق باياشاياتچىلىك، توقچىلىق، ئەرزەنچىلىك. نېمە يەيمەن، نېمە ئىچىمەن دېسىڭىز يېتەرلىك. يانچۇغىڭىزدا ئازراقلا پۇلىڭىز بولسا، بولدى، ھېچ نەرسىدىن غەم قىلماي كوڭلىڭىز تولغىچە، ۋۇرنىڭىز قانغىچە دەم ئېلىپ قايتاتتىڭىز. شۇ ھاياتقا يەنە شۇكرى قىلماي، ئۇنىڭدىنمۇ ياخشى كۆڭلەرنى ئارمان قىلىپ ياشىغان ئىكەنمىز ...

ئەينە شۇ چاغلاردىلا ئابلىز ئاكا ئوز كەسپى بويىچە خەلققە خىزمەت قىلىشنى ئالىي ھىممەت دەپ بىلىش بىلەن بىللە، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ۋەتەنپەرۋەرلىك، مىللەتپەرۋەرلىك غۇرۇرى ئوزگىلەرگە ئۈلگە - ئىبرەت قىلىپ كورسەتكىدەك كۆچلۈك ئىكەنلىكىنى كورۇپ، قايىل بولغان ئىدىم.

قۇرۇق سوزدىن كورە كىچىككىنە بىر - ئىككى مىسال كەلتۇرەي: ئەشۇ قېتىمدا بىز «كوممۇنىزم تۇغى» (ھازىرقى «ئۇيغۇر ئاۋازى») ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا مۇشتىرى توپلاش ئىشى بىلەن قىرغىزستاننىڭ ئۇيغۇرلار ئىستىقامەت قىلىدىغان جايلىرىنى ئايلىنىپ، ئاخىرىدا ئابلىز ئاكا ئىشلەۋاتقان پوكروۋكا يېزىسىغا باردۇق. بۇ يەردە چوڭ بىر ئاشخانىنى باشقۇرۇۋاتقان ئۇ كىشى بىزنى ئوچۇق - يورۇقلۇق بىلەن كونا قەدىناسلاردەك قۇچاق ئېچىپ قارشى ئالدى. بىزنىڭ مەخسىتىمىزنى بىلگىنىدىن كېيىن، شۇنداق سوزنى قىلدى: «كەلگىنىڭلار ناھايىتى ياخشى بوپتۇ. پوكروۋكا ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يېزىلاردىن بولۇپ، بۇ تەۋەدە بىر، ئىككى ئۇيغۇر ئائىلىسى ياشايدۇ. ئۇلارنىڭ بىرسىنىمۇ قالدۇرماي گېزىتلىرىمىزغا مۇشتىرى قىلىمىز ...».

شۇنىڭ بىلەن ئابلىز ئاكىنىڭ ئوغلى ئابدۇۋەلى ئوز ماشىنىسى بىلەن بىزنى ئىسسىق كول ئەتراپىدىكى يېزىلارغا ئېلىپ بېرىپ، ئۇ يەرلەردىكى ئۇيغۇرلارنى گېزىتلىرىمىزغا مۇشتىرى قىلدۇق. شەھەر ئىچىدىكى مۇشتىرى توپلاش ئىشىدىن كوڭلىمىز سۇ ئىچمىگەنلىكىنى ئېيتقىنىمىزدا، ئابلىز ئاكا: «ھە، بىزنىڭ ئارىمىزدا ئوزى ئۇيغۇر تۇرۇپ ئۇيغۇرلىقىنى ئۇنتۇپ ۋۇرىدىغانلارمۇ يوق ئەمەس. ئاخىر بىز بىردىن - بىر ئەشۇ گېزىتلىرىمىزغا مۇشتىرى بولمىساق، قېنى بىزنىڭ ئۇيغۇر بولغىنىمىز؟ «بەرمىگەننى بېرىپ ئۇيالدۇر» دېگەن ماقال بار بىزدە. گېزىتكە يېزىلمىغانلارنى يېزىپ قويايلى، كېيىن ئوزلىرى ئالدىمىزغا كېلىپ يېزىلىدىغان بولىدۇ» دېدىدە، بىر نەچچە ئون گېزىتنىڭ ئاقچىسىنى ئوزى بەردى.

ئەشۇ قېتىمدا ئابلىز ئاكا بىزنى كولنىڭ بويىغا تىكىپ قويغان كىگىز ئويىگە باشلاپ باردى. بۇ جاي ئابلىز ئاكىنىڭ قەدىردان كىشىلىرىنى كۇتىدىغان مېھمانخانا ۋە دەم ئېلىش ئورنى ئىكەن. ئۇ يەر فرۇنزى (ھازىرقى بىشكېك)، ئالمۇتا، تاشكەنت ۋە باشقا جايلاردىن كەلگەن ئابلىز ئاكىنىڭ يارۇ - بۇرادەرلىرى، تونۇش - بىلىشلىرى بىلەن دايىم گەۋجۇم. بىر قىزىق يېرى، ئابلىز ئاكا بۇ يەردە ئىشلەپ ۋۇرگەن يىللىرى ئونلىغان يېڭى دوستلارنى، ئاكا - ئۇكىلارنى تېپىپ، قەدىردان بولۇپ كەتكەن. ئۇ كىشى بولۇپمۇ ئوز خەلقىنىڭ زىيالىيلىرىنى تولىمۇ ھورمەت قىلىپ قەدىرلەيدىغانلىقىنى، ئۇلارنى دايىم ئوزگىلەردىن ۋۇقىرى باھالايدىغانلىقىنى كورۇپ، ئابلىز ئاكىغا ھورمىتىم تېخىمۇ ئاشقان ئىدى. «بايلىق دېگەن قولنىڭ كىرىدەك نەرسە، ئۇكام. خۇداغا شۇكرى، ھازىر ئىشىمىز يامان ئەمەس، شۇنچە يەرلەردىن ئادەملەر بىزگە ئۇقاق تارتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ كوڭلىدىن چىقمىساق قېنى بىزنىڭ ئىنسان بولغىنىمىز... كونىلار «پۇلۇڭ يۈزگە يەتكىچە دوستۇڭ مىڭغا يەتسۇن» دەپ بېكار ئېيتمىغانغۇ!..» - ئابلىز ئاكىنىڭ ئەشۇ سوزى تېخىچە يادىمدىن چىقمايدۇ.

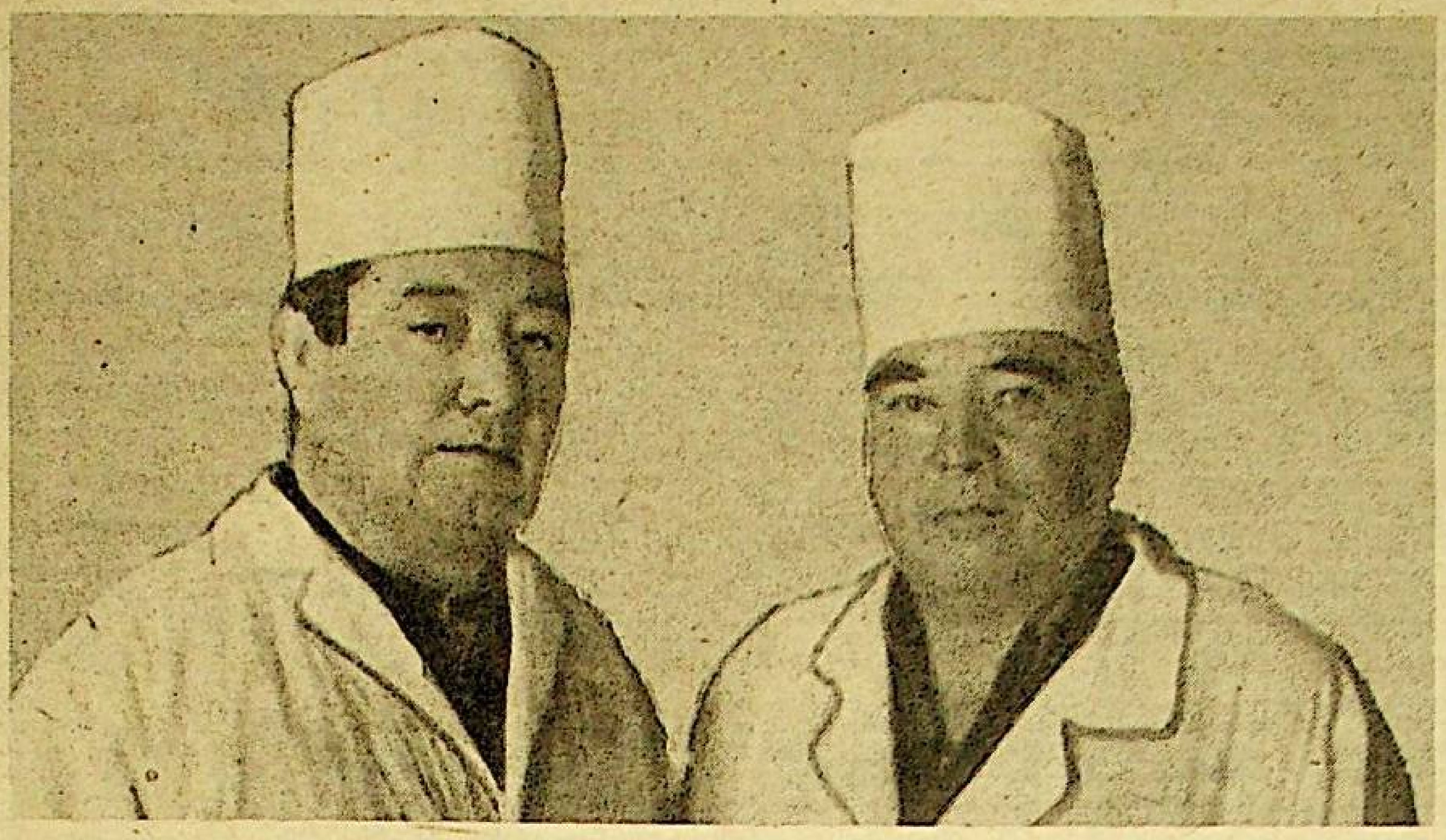

سۈرەتتە: ئابلىز يۇسۇپوۋ ئوغلى ئابدۇۋەلى بىلەن.

ئابلىز مەمتىلى ئاخۇن ئوغلى يۇسۇپوۋ 1939 - يىلى شەرقىي تۇركىستاننىڭ بورىتالا شەھىرىدە تۇغۇلغان. ئاتىسى مەمتىلى ئاخۇن تىجارەتچى - چارۋىچى، ئانىسى ھاۋاخان تىكىنچى ئىدى. ئۇلار كېيىنرەك جىڭ ناھىيەسىگە كوچۇپ بېرىپ، ئابلىز باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنى شۇ يەردە تاماملاپ، زېھنى ئوتكۇر بۇ ۋىگىت بىرىدىنلا باشلانغۇچ مەكتەپتە مۇئەللىم بولۇپ ئىشلىدى. ئۈچ يىلدىن ئارتۇق ئۇستازلىق قىلغان ئۇ 1960 - يىلى داخىياگزا كوممۇنىسىغا كادىر بولۇپ خىزمەتكە يوتكەلدى. ياشلىقىدىنلا دادىل پىكىرلىك، ئېيتقىنىدىن قايتماس ئىرادىلىك ئابلىز يۇسۇپوۋ ختاي كوممۇنىستلىرىنىڭ ھەممىنى ئوتتۇرلۇقتا ۋىغىپ، بىر مەھەللىنىڭ خەلقىنى بىر قازانغا قارىتىپ قويغان بېمەنا «كوممۇنا» دېگەن سىياسىتىگە نارازىلىقىنى بىلدۇرۇپ، ئوچۇق پىكىر ئېيتقان كىشىلەرنىڭ بىرسى بولدى. ئاخىرىسدا ئۇنىڭغا شىجىڭجۇيىچى قالپىقى كىيگۈزۈلۈپ، ۋەتەنگە سىغماي، ۋەتەننى تەرك ئېتىشكە مەجبۇر بولدى. 1963 - يىلى كېڭەش ئىتتىپاقىغا كوچۇپ چىقتى.

ئۇلار دەسلەپ قازاقستاننىڭ قىزىلوردا ۋىلايىتى قارماقچىنسكىي ناھىيەسىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. ئابلىز يۇسۇپوۋ كولخوزدا كەپشەلىگۈچى بولۇپ ئىشلىدى. ئارىدىن بىر نەچچە يىل ئوتۇپ، ئۇرۇق - ئۇقان، تونۇش - بىلىشلىرىنى پانا تارتىپ فرۇنزى (ھازىرقى بىشكېك) شەھىرىگە كوچۇپ كەلدى. «ئەر ۋىگىتكە قىرىق ھۈنەر كام» دېمەكچى، ئابلىز ئاكا دەسلەپ ئۇستازلىق قىلدى، ئاندىن كوممۇنىدا كادىر بولۇپ ئىشلىدى، كولخوزدا كەپشەلىگۈچمۇ بولدى. ئاخىرىسغا كېلىپ ئاشپەزلىك كەسپىنى ئېگەللىدى. بىز ۋۇقۇرىدا ئېيتقان ئىسسىق كول بويىدىكى پوكروۋكا ناھىيەسىگە كېلىپ، 1965 - يىلدىن 1995 - يىلغىچە ئوتتۇز يىل چوڭ بىر ئاشخانىنى باشقۇردى.

- مېنىڭ ئاشپەزلىك كەسپىنى ئېگەللىشىمدە مەرھۇم قېيناتام، داڭلىق ھېۋۇللا ئاشپەز بىلەن قېيناغام رەخىم ھەببىيلەرنىڭ ئەجرى كوپ بولدى. ئۇلارنىڭ ماڭا قىلغان غەمخورلۇقلىرى بىلەن بۇ كەسپنىڭ قىرلىرى بىلەن سىرلىرىنى مۇكەممەل ئوزلەشتۇرۇشۇمدىكى ياردەملىرىدىن چەكسىز مىننەتدارمەن ۋە ئۇلارنى ھەقلىق تۇردە ئوزەمنىڭ ئۇستازلىرىم دەپ بىلىمەن، - دەيدۇ سوھبەت ئارا ئابلىز ئاكا.

ھەر قانداق بىر يېڭى كەسپنى ئېگەللەپ، ئاخىرىسدا ئۇنىڭ ماھىرى ئاتىلىش ئۇچۇن ئالدى بىلەن ئادەمنىڭ ئوزىدە قىزىقىش - ئىنتىلىش، ئازدۇ - تولا بولسىمۇ ماھارەت، ئوزىگە ئىشەنچ، ئەڭ مۇھىمى «خېمىرتۇرۇچى» بولۇشى كېرەك. بۇ نەرسىلەر ئابلىز ئاكىنىڭ بويىدا مۇجەسسەم ئىدى. سەۋەۋى ئۇ بالىلىق دەۋرلىرىدە تۇققانلىرىنىڭ ئاشخانىلىرىغا بېرىپ، كوپ نەرسىلەرنى ئوز كوزى بىلەن كورۇپ ئوگەنگەن. ئۇنىڭ ئوستىگە ئوزى ئېيتقاندەك، ئۇستازلىرى بۇ كەسپنىڭ پىرلىرى بولغانلىقتىن، ئۇ ئاز ۋاقىتنىڭ ئىچىدىلا ئوز كەسپىنىڭ ماھىرى ئاتالدى. ئابلىز يۇسۇپوۋ بىر ئورۇندا ئوتتۇز يىل ئىشلەش جەريانىدا كوپلىگەن مېدال، پەخرىي يارلىقلار، قىرغىزستان ئالىي كېڭىشىنىڭ ھورمەت گراموتىسى ۋە ئورغۇنلىغان باھالىق سوغىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

قولىدىن ئىش كېلىدىغان ھالال كىشىلەر قەيەردىلا بولمىسۇن ئىشەنچ ۋە ئىززەت - ھورمەتكە سازاۋەردۇر. بىشكېك شەھىرىنىڭ تۇربازا دەپ ئاتىلىدىغان جايى بۇگۇنكى كۇندە چوڭ تىجارەت - سودا مەركىزىگە ئايلانغان. ئۇ يەردە ئاسان قەشقەر، خوتەن، ئاتۇشقا ئوخشاش كوپلىگەن شەھەرلەردىن كېلىپ سودا - تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان بىر نەچچە مىڭ كىشى بار. تۇربازارەھبەرلىكى ئوتكەن يىلى ماي ئېيىدا مۇشۇ يەردىكى چوڭ ئاشخانىنى باشقۇرۇشنى ئابلىز ئاكىغا تەكلىپ قىلغان ئىدى. مانا شۇنىڭدىن بېرى ئابلىز يۇسۇپوۋ ئائىلە ئەزالىرى بىلەن مەزكۇر ئاشخانىنى باشقۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ.

تۇربازىنىڭ چوڭ دەرۋازىسىدىن كىرگەندىكى سول تەرەپكە جايلاشقان مىللىي ئاشخانىغا كىرگەن ھەر قانداق ئادەمنىڭ بۇ يەردىكى تازىلىق بىلەن سەرامجانلىقىغا، قول - قولىغا تەگمەي ئىشلەۋاتقان ئاشپەزلەر بىلەن سىلىق - سىپايىلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان ئوفىتسانتلارنىڭ خىزمىتىگە، ھەممە ياقتا يېزىلغان موسۇلمانچە خەتلەرگە، كېچە - كۇندۇز توختىماي ئىشلەۋاتقان ۋىدېو - تېلېۋىزورلاردا ياڭراۋاتقان ناخشا - سازلارغا قاراپ، ئاشخانا باشلىقىدىن چەكسىز مىننەتدار بولۇشىدۇ. ئەندى بۇ يەردە تەييارلىنىۋاتقان مېيىزلىك تائاملاردىن سامسا بىلەن مانتا، چوشۇرە بىلەن لەگمەن، گوش نان، قاتلىما نان بىلەن ئەتكەن چايلارغا ئېغىز تەككەن ھەر قانداق ئادەمنىڭ ئېغىزىدىن ئەشۇ تائاملارنىڭ لەززىتى خېلە كۇنلەرگىچە كەتمەيدۇ.

ئابلىز ئاكا باشقۇرىۋاتقان مەزكۇر مىللىي ئاشخانىدا ئون تورت ئادەم ئىشلەيدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا ئوز ئىشىنىڭ ماھىرلىرى. ئۇزاق يىللاردىن بۇيان ئوزى بىلەن بىللە ئىشلەپ كېلىۋاتقان ئوغلى ئابدۇۋەلى ئابلىز ئاكىنىڭ قول - قانىتى. ئابدۇۋەلى دەسلەپ كولنار تېخنىكۇمىنى، ئاندىن قىرغىزستان دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئىختىسات فاكۇلتېتىنى تاماملىغان. ھازىر ئۇ ئاتىسى بىلەن بىللە ئىشلەۋاتىدۇ.

ۋۇقۇرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، ئابلىز ئاكا ئۇزاق يىللاردىن بۇيان گېزىتلىرىمىزنىڭ قىرغىزستاندىكى جانكويەرلىرىنىڭ بىرسىدۇر. ئۇ 1996 - يىلغا مۇشتىرى توپلاش ئىشىغا ئاكتىپ قاتنىشىپ، تۇربازىدا ئۇيغۇر گېزىتلىرىنىڭ تارقىلىشىغا كوپ كۇچ چىقاردى. ئابلىز يۇسۇپوۋ چوڭ ۋە بەختلىك ئائىلىنىڭ ئاتىسى. ئۇنىڭ بىر ئوغۇل، يەتتە قىزى، ئون بەش نەۋرىسى ۋە ئىككى چەۋرىسى بار. تورت پەرزەندى ئالىي بىلىملىك مۇتەخەسسىلەر.

ئالىمجان باۋدىنوۋ.
بىشكېك شەھىرى.

يازنىڭ غېمى - ئەتىيازدىن

سېخى يەر نېمەتلىرىنى ئايىمايدۇ

ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلىرىنىڭ باشلىنىشىغا ئاز ۋاقىت قالدى. يۈز بېرىۋاتقان ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ كېلىۋاتقان كولخوز ۋە سوۋخوز دېھقانلىرى ئالدىكى ئىشلاردىن زور ئۇمۇت كۇتكەن ھالدا ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلىرىغا جىددىي تەييارلىق قىلماقتا. بۇ ھەقتە تالغىر ناھىيەسى تۇرار رىسقۇلوۋ نامىدىكى كولخوزنىڭ 3 - برىگادىسىنىڭ ھېساپچىسى مالىك كۇلىبېكوۋ بىلەن سوزلەشكەن ئىدىم. ئۇ ماڭا ئوتكەن يىلى قولغا كەلتۇرگەن نەتىجىلىرى ئۇستىدە قىسقىچە توختىلىپ، ھازىر قىلىنىۋاتقان ۋە ئالدىكى ئىشلار توغرىلىق سوزلەپ بەردى:

- برىگادىرىمىز دارونىن كىشىلەر بىلەن تىل تېپىشالايدىغان، ئىش باشقۇرۇشنى ياخشى بىلىدىغان تەدبىرلىك ئادەم بولغاچقا دېھقانلار ئۇنىڭ كېپىنى ئاڭلايدۇ. شۇنىڭ ئۇچۇن برىگادىمىز كولخوز بويىچە ئالدىنقى قاتاردا كېلىۋاتىدۇ.

ئوتكەن يىلى تېرىلغان ياكىۋ، كاپۇستا، قىزىلچا قاتارلىق ھەر خىل كوكتات ۋە مال ئوزۇقى ئۇچۇن تەييارلىنىدىغان ئوت - چوپ، بېدىدىن مول ھوسۇل ئېلىپ كورسەتكۇچتىكى پىلاننى ئەمەلگە ئاشۇردۇق. بۇ يەردە ئەمگەك ئىلغارلىرىنى تىلغا ئالماي ئوتەلمەيمىز: ج. بوزۇنبايېۋ، ئا. ساۋدانبېكوۋ، ج. خىلىنوۋ، ش. ئامانوۋ، خ. نىزامىدىنوۋا، ئا. كۇلىبېكوۋ، ئا. ئاقىلبېكوۋ، ئى. ئوسپانوۋ قاتارلىقلار ھەر دايىم ئالدىنقى قاتاردا ئىشلەپ باشقىلارغا ئۈلگە بولماقتا.

ھازىرقى ئىختىسادىي قىيىنچىلىق داۋام قىلىۋاتقان دەۋردە بەزى يوقسىزچىلىقتا دۇچ كېلىۋاتقان بولساقمۇ، ئەسلىدە برىگادىمىزدا بار بولغان تېخنىكا، ئىشلەپ چىقىرىش قۇرال - سايمانلىرىنى ساقلاپ قالالىغىنىمىز ئۇچۇن سۇنغان، بۇزۇلغانلىرىنى جوندەپ ياساپ تەييارلاپ قويدۇق. تومۇرچى ئۇستا ب. مارسىبايېۋ بۇ ئىشلاردا ئورغۇن كۇچ سەرىپ قىلدى. باغلارغا دورا چېچىش ئۇچۇن ئۇنىڭ بارلىق تەييارلىقىنى قىلىپ قويدۇق.

بىيىل تېرىلىدىغان 3 گېكتار كاپۇستا، 10 گېكتار ياكىۋ، 5 گېكتار قەنت قىزىلچىسى ۋە ئاشخانا ئۇچۇن تېرىلىدىغان ئىككى گېكتار قىزىلچا ۋە باشقا كوكتاتلار ئۇچۇنمۇ ئۇرۇقلارنى تەييارلاپ قويدۇق.

220 گېكتار يەردە ئالمىلىق بېغىمىز بار. ئوتكەن يىلى بەزى تەبىئىي ئاپەتكە باغلىق ئالما بولمىدى. باغلارنى 70 دىن ئارتۇق ئائىلىگە ئىجارىگە بولۇپ بەرگەن ئىدۇق. دېھقان باغۋەنلەر ئۇنىڭغا مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن ياخشى قاراپ، مېۋە بولغان يىللاردا كولخوزغىمۇ، ئوزىگىمۇ پايدا كەلتۇردى. بۇ كۇنلەردە ئۇلار ئالمىلارنىڭ ھارام ۋە قۇرىغان شاخلىرىنى پۇتاپ تازىلاپ، ئۇۋۇنى ئاقارتماقتا.

- دېھقانلارنىڭ ئىش ھەققى ئۇچۇن يىللىق ھېساۋاتتىن كېيىن ئۇن، قەنت ۋە باشقا ئوزۇق - تولۇك پۇلغا ھېساپلاپ بېرەلەتتى، - دەيدۇ مالىك كۇلىبېكوۋ سوھبىتىمىزنىڭ ئاخىرىدا. - كېلەچەكتە بولسا ھەر كىم ئالغان مەھسۇلاتنىڭ يېرىمىنى كولخوزغا تاپشۇرۇپ، يېرىمىنى ئوزى ئالىدىغان بولىدۇ.

ئىشلىگەنگە يەر سېخى، ئۇ ئوزىنىڭ نېمەتلىرىنى ئايىمايدۇ. ئۇمۇتۋارلىق روھ بىلەن ۋاقىتنى غەنىمەت بىلىپ، ئىسلەپچىقىرىشقا قاتنىشىۋاتقان دېھقانلىرىمىز بىلەن باغۋەنلىرىمىزنىڭ موشۇ يىلى مول ھوسۇل ئالىدىغانلىقىغا ئىشەنچىمىز كامىل.

ئا. قاسىمى.
تالغىر ناھىيەسى.

ژىللار ۋە تەغدىرلەر

شۇ بۇلاقلارنىڭ بىر كۆزى

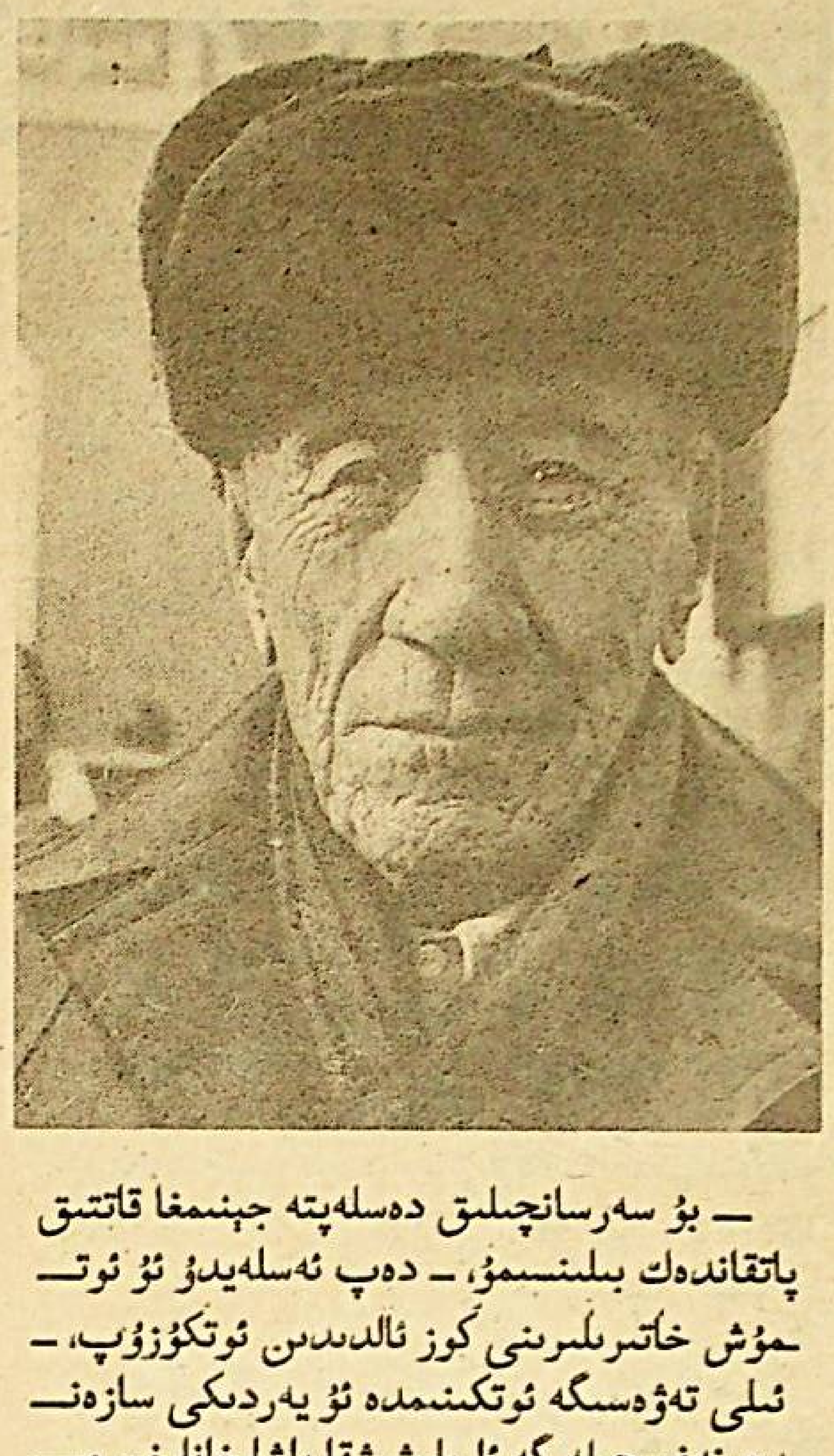

— بۇ سەرسانچىلىق دەسلەپتە جېنىمغا قاتتىق پاتقاندەك بىلىنسىمۇ، — دەپ ئەسلەيدۇ ئۇ ئۆتمۈش خاتىرىلىرىنى كۆز ئالدىدىن ئۆتكۈزۈپ، — ئىلى تەۋەسىگە ئۆتكىنىمدە ئۇ يەردىكى سازەندە، نەغمىچىلەرگە ئارىلىشىشقا باشلىغانلىغىم مېنىڭ ناخشا - سازغا خۇمارلىغىمغا قانات پۈتكۈزۈپ، كۆڭلۈمدىكى جۇدالىق ئوتىنى باسقان هالەتتە بولەكچە بىر ئىنتىلىش كويىغا سېلىپ قويدى. ئەشۇ ژىللىرى سۈيدۈڭدىكى «جۇڭغازا» مەيدانىدا پات - پات بولۇپ، بەزمە قۇرىدىغان ئەلنەغمىلەر روزى تەمبىر، ئابدۇللا دومباق، غازى كور، سەلەيلەرنىڭ چالغان ساز، ئېيتقان ناخشىلىرى مېنىڭ ساز چېلىشقا بولغان زوقمەنلىگىمنى يەنىمۇ ئۇلغايتقان ئىدى.

ئىلى تەۋەسىدە ئىسمايىل ئايۇپوۋنىڭ توي — تۆكۈن، مەراسىملاردا رەسمىي سازەندە رېتىدە تونۇلۇپ، كىشىلەرنىڭ ئالقىشىغا ئېگە بولۇشىدا پەنجىملىك ئىسمايىل دۇتارچىنىڭ تەسىرى چوڭ بولدى. ئۇلار دۇتار بىلەن تەمبىرنى جورى قىلىپ غۇلجا شەهىرى ئەتراپىدىكى يېزىلاردا كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدىن چىقىپ ژۈرۈشتى. شۇنداقلا ياركەنتتىكى چاغلىرىدا بىللە ساز چېلىشىپ ژۈرۈشكەن ئاكا - ئۇكا ئەخمەت، نۇرمەهەممەت ناسىروۋلارمۇ بۇ يەردە ئۇنىڭ يېقىن سەپداشلىرىغا ئايلانغان ئىدى.

تەغدىرنىڭ كىشىلەرنى ئۆز خائىشىدىن سىرت هەر خىل قىسمەتلەرگە دۇچ كەلتۈرىدىغانلىغىدىندۇ، بەلكىم ئىسمايىل ئاكا ئىلى تەۋەسىدە بىر نەچچە ژىل ئىستىقامەت قىلغىنىدىن كېيىن 1933 - ژىلى ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ياركەنت شەهىرىگە قايتىپ چىقىدۇ. بۇ خەلىق تالانتلىرى ئۇ يەر، بۇ يەرلەردە ئۇيۇشۇپ پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان سەنئەت ئومەكلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ، كەسپىي تىياتىر قۇرۇش ئىشى قولغا ئېلىنغان مەزگىل ئىدى. ئەينە شۇ مەخسەتتە خەلىق ئىچىدىكى تالانتلارنى تاللاپ ۋە ئۇلارنى قۇرۇلغۇسى تىياتىرغا جەلىپ قىلىش ئۈچۈن ياركەنتكە كەلگەن ئەخمەت ئايۇپوۋ ئۇ يەردە ئىلگىرىدىن كۆزگە چۈشۈپ ژۈرگەن خانغوجا ئىلىيېۋ، قاسىمجان ئىمىنوۋ، غۇلامخان جەلىلوۋلار قاتارىدا

پەيتى كېلىپ بەزى مويسۇپەتلىرىمىز بىلەن سوهبەتلىشىپ، ئىچكى هايات دۇنيامىزغا چوكىنىمىزدە، كۆندىلىك تۇرمۇش هەلەكچىلىكىدە ئۇلارنىڭ قەدىرىياتىنى دىققەت نەزىرىمىزدىن چەتتە قالدۇرۇپ ژۈرگەنلىگىمىزنى ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر بولىدىكەنمىز.

تۈپ ماهىيىتى ۋە ئىستىقبالى هەققىدە مۇلاهىزە ژۈرگۈزمىگەننىڭ ئۆزىدە ئوكتەبر ئۆزگىرىشىدىن كېيىن سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىدا ياشايدىغان چوڭ - كىچىك مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت، سەنئىتىنى يۈكسەلدۈرۈشتە ئەمەلىي چارىلار ژۈرگۈزۈلۈپ، مەلۇم مۇۋاپپەقىيەتلەرنىڭ قولغا كەلتۈرۈلگەنلىگىنى ئېتىراپ قىلىش ئورۇنلۇق. شۇ يۇنىلىشتە بۇ تەۋەدە ياشاۋاتقان، ئەسىرلەردىن بېرى داڭدار سەنئەت مىراسىغا ئېگە بولغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي ناخشا - مۇزىكا سەنئىتىنى بىر ئىزغا سېلىپ، ئۇنى كەسپىي تىياتىر تۈگۈچىگە بىرلەشتۈرۈش ئىشىمۇ قولغا ئېلىنغان ئىدى. ئۇ ئىزگۈ ئىشنىڭ هوددىسىدىن چىقىشتا مۇناسىپ ئەمگەك ئەجرىنى سىڭدۈرگەن دەسلەپكى قالىغاچلىرىمىزنىڭ بىرى ئىسمايىل ئاكا ئايۇپوۋ بولدى. بۇ كۈنلەردىكى ئۇنىڭ تۇرمۇش تەرىزى مەشهۇر يازغۇچى چىڭگىز ئايتماتوۋنىڭ «بىرىنچى مۇئەللىم» پوۋېستىدىكى ئۆز مەزگىلدە ساۋاتسىز، نادان خەلقنىڭ قەلبىگە بىلىم ئۇرۇغىنى چېچىپ، كېيىنرەك ژىللار ئۆتكەنسىرى كىشىلەر ئېتىۋاردىن چەتتە قالغان پوچتا تۇشقۇچى دۇيشەننى ئەسلىتىدۇ. دېمەك، ژۇقۇرىدا قەيت قىلغىنىمىزدەك، ئىسمايىل ئاكا ئايۇپوۋ ئەينە شۇنداق قەدىرلىنىشكە ئەرزىيدىغان موتىۋەرلىرىمىزنىڭ بىرىدۇر.

ئۇ ئەجدادلىرىمىز ئەمگەك ئەجرى بىلەن بەرپا قىلىپ ياشناتقان، تۇرمۇش هالىتىمۇ سالما تاشلام يەردە دېگىدەك تۇرغان غۇلجا شەهىرىدىن پەرىقلەنمەيدىغان ياركەنتتە تۇغۇلۇپ ئۆستى. باللىغىدىن باشلاپ ئاتىلار كەسپى دېخانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئاتىسى ئايۇپقا قول - قانات بولۇپ ئۆسكەن ئىندىرەكلىك ئوغلان دەسلەپتە دىنىي مەكتەپلەردە تەهسىل كۆرۈپ، ئاندىن ئۆزىنىڭ خائىشى بويىچە هېۋۇللا مۇئەللىمدە ئوقۇپ، پەننىي بىلىم ئېلىپ ژۈردى. ژىللار ئۆتۈپ ژىگىتلىك قۇرامىغا تولۇۋاتقان ئىسمايىلنى بولۇپمۇ شۇ مەزگىللەردە ياركەنتتە ئەۋج ئالغان مەشرەپلەر، ئاتاقلىق سازەندىلەرنىڭ توي - تۆكۈنلەردىكى نەغمە - ناۋالىرى، ياركەنت كوچىلىرىغا سولەت بېرىپ ژۈرگەن چىلتەن ژىگىتلەرنىڭ ئويۇن - تاماشىلىرى ئۆزىگە جەلىپ قىلاتتى. شۇ قىزىقىش تۈپەيلى ئۇ بوۋىسىدىن تەۋرۈك بولۇپ قالغان تەمبىرنى زوقمەنلىك بىلەن ئۆگىنىپ ژۈردى. نەتىجىدە ئەسلى ئۇددۇمىدىن كېلىۋاتقان سازەندىلىك خىسلەت ئىزناسى بىلەن تەمبىر چېلىپ، ناخشا ئېيتىدىغان بولۇپ يېتىلدى.

شۇ ژىللاردىكى هاياتنىڭ بىر خىل ئېقىمىنىڭ بۇزۇلۇپ، ياركەنت تەۋەسى ئاهالىسىنىڭ خاتىرجەمسىزلىك، پاراكەندىلىككە چۈشۈپ قېلىشى ئوكتەبر ئۆزگىرىشىدىن كېيىنكى ئىككى تۈزۈم كۆرىشىنىڭ بۇ يەرگە ئېلىپ كەلگەن زەردابلىرىغا باغلىق بولدى. بىرىدە دۇتوۋنىڭ باش كېسەرلىرى بېسىپ كېلىپ، ئاهالىنى زورلاۋانلىق، ئوكتەملىك بىلەن بۇلاپ - تالىسا، بىرىدە ئۇلارنىڭ كەينىدىنلا كېلىپ، ئۆزلىرىنى خەلىقنىڭ هىمايىچىسى دەپ تونۇشتۇرىدىغان مۇراۋىيېۋنىڭ ئەسكەرلىرى بۇ رىقابەتچىلىكنىڭ ماهىيىتىنى چۈشەنمەيدىغان پۇخرالار ئۈستىگە هەر تۈرلۈك ئەيىپلەرنى تاقاپ، ئۇلارنى ئوققا تۇتتى. بۇ «ۋاپادارلارنىڭ» هېچ قايسىدىن راپاۋەت كەلمەيدىغانلىغىغا كۆزى يەتكەن ئاهالىنىڭ بىر قىسمى تىرە - پىراۋەڭ بولۇپ، ئەندى چېگارىنىڭ ئۇ قېتىغا قاراپ قېچىشقا باشلىغان ئىدى. بۇ هالەت شۇ ژىللىرى ئاتىسى ۋاپات بولۇپ كېتىپ ئۆي تىرىكچىلىگە ئېگىدارچىلىق قىلىپ ژۈرگەن ئىسمايىل ئايۇپوۋنىڭمۇ بېشىنى قاڭگىرىتىپ قويىدى. سۈيى چۈشىرىلگەن تۈگمەندەك ياركەنتتىكى توي - تۆكۈنلەرنىڭ شاۋقۇنىمۇ بېسىلىشقا ئۆتتى. ئاتىسىدىن قالغان يېرىگە دېخانچىلىق قىلىپ كۈن كەچۈرۈپ ژۈرگەن ئىسمايىل ئايۇپوۋنى ئەينە شۇ كوچ - كوچ ئېقىمى ئۆز ئىچىگە ئېلىپ، ئۇ ئوتتۇزىنچى ژىللارنىڭ بېشىدا ئىلى تەۋەسىگە ئۆتۈپ كېتىدۇ.

ئىسمايىل ئايۇپوۋنىمۇ تىياتىردا ئىشلەشكە تەكلىپ قىلىدۇ. دەسلەپكى كەسپىي تىياتىرىمىزنى بەرپا قىلىشتا دۇچ كەلگەن قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ، جان كۆيدۈرگەن سەنئەتچىلىرىمىز قاتارىدا شۇندىن بېرى ئۇ مىللىي تىياتىرىمىز ئاساسچىلىرىمىزنىڭ بىرى بولۇپ قالدى.

جىسمىغا پۈتكەن ئىقتىدارىغا مۇناسىپ هاياتتا ئەندى ئۆز ئورنىنى تاپقان ئى. ئايۇپوۋ يېڭى تەشكىللەنگەن تىياتىرنىڭ ئالدىنقى قاتارلىق سازەندىلىرىنىڭ بىرى رېتىدە كونسېرت نومېرلىرىغا باشلامچىلىق قىلىش بىلەن بىللە سەهنە ئەسەرلىرىدىمۇ رول ئويناپ ژۈردى. تىياتىر ئاساسچىلىرىدىن بولغان جالال ئاسىموۋ، ئابدۇلھەي سادىروۋلار تەرىپىدىن شۇ مەزگىلدە «ئانارخان» دراممىسىنىڭ يېزىلىشى يېڭىدىن دەم تۇرۇۋاتقان بۇ قۇتلۇق دەرگاهنىڭ ئىشىنىڭ مۇۋاپپەقىيەتلىك ژۈرۈشۈپ كېتىشىگە تۈرتكە بولدى. ياش سەنئەتكار دەسلەپكىلەردىن بولۇپ بۇ دراممىدىكى سايىتنىڭ ئوبرىزىنى يارىتىپ، ئۆزىنىڭ ئاكتيورلۇق ساهاسىدىكى قابىلىيىتىنى نامايان قىلالىغان ئىدى.

نۆۋەتتە 1936 - ژىلى ئابدۇللا ئابدۇللىن (بۇ دەۋىردە ياركەنت ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ كاتىۋى بولغان)، ئابدۇراخمان كامالوۋلارنىڭ (تىياتىر مۇدىرى) ئىجادىي هەمكارلىغىدا يېزىلغان «ئومار - ئىمراق» دراممىسىنى تەييارلاپ، سەهنىگە چىقىرىش قولغا ئېلىنىپ، ئى. ئايۇپوۋقا ئۇنىڭدىكى باش قەهرىمان رولى - ئەلاخان سۇلتاننىڭ ئوبرىزىنى يارىتىش تاپشۇرۇلىدۇ. قازاقىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ هاياتىدىكى چوڭ ۋەقەلەرىيەنى ئۇيغۇر كېڭەش ئەدەبىياتى ئاساسچىلىرىنىڭ بىرى - هېزىم ئىسكەندەروۋنىڭ ئىجادىي پائالىيىتىنىڭ ئون ژىللىغى، جۇمهۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تىلى كونفېرېنسىيەسى داغ - دوغىلىق ئۆتۈۋاتقان مەراسىملارغا ئۇلىشىپ، كوپلىگەن ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ قاتنىشىشى بىلەن بۇ دراما سەهنىدە قويۇلىدۇ، شۇنداقلا ئۇنىڭغا دراممىنى تەستىقتىن ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن كەلگەن مەخسۇس هۆكۈمەت كومىسسىيەسى ۋەكىللىرى، ئاتاقلىق يازغۇچى - شائىرلار: سەبىت مۇقانوۋ، جامبۇل جابايېۋ، قازاق خەلقىنىڭ بۇلبۇلى ئاتالغان كۈلەش بايسېيتوۋالار قاتنىشىدۇ. ئۆز خەلقىنىڭ ئازاتلىغى، ئەركىنلىگى ئۈچۈن كۆرەشكەن سەردار ئەلاخان سۇلتاننىڭ جەسۇرانە قىياپىتىنى مەزكۇر دراممىدا هاياتىي ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەلىگەن ياش ئاكتيورنىڭ نامى بۇ قېتىم كەڭ مىقياستا تونۇلۇشقا ئۈلگەن ئىدى. لېكىن بۇ دراما كۆپچىلىك تەرىپىدىن ياخشى باهالانغان بولسىمۇ ژۇقۇرىدىن كەلگەن سىياسىي ئەمەلدارلارنىڭ پىكرى بىلەن قويۇلۇشى چەكلىنىپ، ئاقىۋەتتە ئۇنىڭدا ئەلاخان سۇلتاننىڭ ئوبرىزىنى ياراتقان ئىسمايىل ئايۇپوۋنىڭ بېشىغا كۈلپەتلەر ئېلىپ كەلدى. بۇ سىرنىڭ تېگى - تەتى باشتا چۈشىنىكسىز بولسىمۇ ئارىدىن بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن بىگۇنا كىشىلەرگە «خەلىق دۈشمىنى» دېگەن ياسالما قالپاقلار كىيگۈزۈلۈپ، تەقىپلەش ئىشلىرى باشلانغاندا هەممىگە مەلۇم بولدى.

1937 - ژىلىدىن باشلاپ ئاق نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ تەغدىرىگە پالتا بولۇپ چېپىلغان بۇ بەدنام تەقىپلەش هەرىكىتى سىياسىي، ئىجتىمائىي هاياتىمىز، ئەدەبىيات - سەنئىتىمىز، مىللىي ماتارىپىمىز ساهاسىدا ئەندىگىنا خۇددى ياش كۆچەتلەردەك باراقسان بولۇپ ئۆسۈۋاتقان زىيالىلىرىمىزنىڭ يىلتىزىنى قىيىپ، شۇلار قاتارىدا ئەندىكى نۆۋەت ئىسمايىل ئايۇپوۋقىمۇ كەلگەن ئېدى. ئۇ باشتا ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن ئەيىپلىنىپ تۇتۇلغانلىغىنىڭ سىرىنى بىلمەي بۆرگە بىلەن چۈچۈن قاپلاپ كەتكەن زەي كامىردا هەس - هەس بولۇپ خېلە ۋاقىت ياتقان بولسىمۇ، پەقەت سوئال - سوراق باشلانغاندىلا ئۈستىگە ژۈكلىنىۋاتقان ئويدۇرما بوهتانلار ماهىيىتىنىڭ نېمىدىن ئىبارەت ئىكەنلىگىنى بىلدى. ئۇنى هەر قېتىم سوراققا تارتقاندا ماخمۇت غوجامىياروۋ بىلەن قانداق ئالاقىسىنىڭ بارلىغىنى، ئەلاخان سۇلتان ئوبرىزىنى يارىتىش ئارقىلىق خەلقنى ئازاتلىق كۆرىشىگە دەۋەت قىلماقچى بولغانلىغى، بىر سۆزىدە ئۇيغۇرلار دەرت - هەسرەتلىك خەلىق، شۇڭلاشقا ئۇيغۇرلارنىڭ ناخشا - مۇزىكىلىرىدىن مۇڭ - زار تۆكۈلۈپ تۇرىدۇ دەپ، رېۋاكسيون پىكىر ئېيتقانلىغىنى قىلمىش دەپ قارىلىپ، قىيىن - قىستاققا ئالاتتى. ئاخىرى زورلاپ تىكلەنگەن بۇ مەنتىقسىز ئەيىپلەردىن ئاقلىنىش مۇمكىن بولماي ئىسمايىل ئايۇپوۋ «خەلىق دۈشمىنى» بولۇپ قارىلىنىپ، ژىراق شەرىققە سۈرگۈن قىلىنىدى.

- ئۇ ژىللىرى بىز تارتقان كۈلپەتلەرنى خۇدايىم هېچ بەندىسىنىڭ بېشىغا سالمىسۇن، - دەيدۇ سوهبەت ئارا ئۇلۇق - كىچىك بىر تىنىۋالغان ئىسمايىل ئاكا، - ژىراق شەرىقنىڭ ئىندىگىرسكى دېگەن يېرىدە ئۆتكەن ئون ژىللىق هاياتىمىزدا باشتىن كەچۈرگەنلىرىمىزنى ئېيتساق، خۇددى بىر قورقۇنۇچلۇق چۈشتەك ئاڭلىنىدۇ. يەيدىغان رىسقىمىز، كورىدىغان كۈنلىرىمىز بارلىغىدىن ئۇ يەرگە بارغانلىرىمىزنىڭ ئوندىن بىرلىرىمىزلا ئامان قالدۇق. قىشتا سوغ 50 گرادۇستىن ئېشىپ كېتىدىغان بۇ يەردە ئاچلىقتىن، ئېغىر ئەمگەكتىن، هەر خىل كېسەللەردىن ۋاپات بولغانلارنىڭ سۆيەكلىرى ئورمان، داللاردا تاشلىنىپ دېگىدەك قالدى. پەقەت كۆڭلۈمنى قىسمەن بولسىمۇ سەگىتىدىغىنى باللىغىمىزدىن بىللە ئۆسۈپ، سەنئەت يولىدا سەپداش بولۇپ ژۈرگەن يۇرتدىشىم بوكىجان يولداشېۋ بىلەن بىر جازا لاگېرىغا چۈشۈپ قالغانلىغىمىز بولدى. ئۇنىڭ بىلەن دىدارلىشىش پۇرسىتى تۇغۇلغىنىدا ئىككىمىز ئۆتكەن - كەچكەننى، دەرت - مۇڭىمىزنى ئېيتىشىپ، ئىچىمىزنى بوشىتىپ ئالاتتۇق.

هايات، ماماتلىق دەققە ئىچىدە ئالمىشىپ تۇرىدىغان بۇ دەهشەتلىك قىسمەتلەردە ئون ژىللىق هاياتىنى توهمەت بالاسىغا خاكىسىر قىلدۇرغان ئىسمايىل ئاكا ئايۇپوۋ ئاخىرى ئۇ يەردىن بوشىتىلىپ ئۆيىگە قايتۇرۇلىدۇ. ئەپسۇسكى، ئائىلە، بالا - چاقىسى، ئەل - يۇرتىنى سېغىنىش تەشنالىغىدا يۇرتىغا قايتىپ كەلگىنىدە، ئائىلىسى تەغدىرىنىڭ كۆتكەن يېرىدىن چىقمىغانلىغى، ئۇرۇشتىن كېيىنكى ۋاقىتتا هايات تەرىزى سورۇنلىشىپ، هەركىمنىڭ ئۆز تەشۋىشى ئىلكىدە قالغانلىغى ئۇنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىپ، يەنە روهىي ئازاپلىنىدۇ. تىياتىرنىڭمۇ بۇ كۈنلەردىكى ئەهۋالى خارابلاشقان ئىدى.

جازا لاگېرىدىن قايتىپ كەلگەن دەسلەپكى ژىللاردا يەنىلا تېخى مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان كۈمانلىنىش، ئىشەنچسىزلىك بىلەن قارايدىغان غەيرى كۆز قاراشلار ئەندى ئۇنى ئۆز قومى تەرەپكە قايتىدىن قوشۇلۇشتىن چەتنىتىپ، شەخسى تۇرمۇش كويىغا سېلىپ قويغان ئىدى. لېكىن شۇندىمۇ ئۇ باللىغىدىن كۆڭۈل رېشتى باغلانغان مۇزىكا سەنئىتىدىن قول ئۈزگىنى يوق. خەلىق ئارىسىدا ساز چېلىپ، ناخشا ئېيتىپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىدىن چىقىپ ژۈردى.

ۋاپادار جۆرىتى كېڭەشخان هەدە بىلەن كېيىنكى يېرىم ئەسىر مابايىنىدا ئوي - ئوتاقلىق بولۇپ، سەككىز پەرزەندىنى تەربىيەلەپ ئۆستۈرگەن بۇ سەنئەتكار يېشىنىڭ توقسەنگە ئۇلۇشۇپ كېتىپ بارغىنىغا قارىماي هېلىمۇ زېهنىنىڭ تازىلىغى، خۇش چاقچاقلىرى، دىلكەشلىگى بىلەن ئۆزگىلەرنى ئۆزىگە قايىل قىلىپ ژۈرىدۇ.

س. ئىسكەندەرىي.

دەۋىر ۋە ئەدەپ

ئۆتلۈك ژىللار سەھىپىلىرى

(«ئەخمەت ئەپەندى» رومانى ھەققىدە)

زىيا سەمەدىنى كوزگە كورۇنگەن، ئاتاقلىق يازغۇچى دەپ تەرىپلەشلا ئازلىق قىلىدۇ. پىكرىمچە بۇ نادىر ئىستېداتلىق زاتنى ئۇلۇغ يازغۇچى، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تىرىك كلاسسىكى دەپ ئۇلۇغلاشقا ئۇندەۋاتىدۇ. گوھەر يەر قاتلىمىدا گوزەللىكىنى پىنھان تۇتۇپ، يوشۇرۇنۇپ ياتقاندەك، ئىنسان قولىدا رەڭمۇ ـ رەڭ نۇرلىنىپ، پارلىداپ تۇرغاندەك بەربىر ئېسىل نامغا لايىق بولۇپ قالىدۇ. سەكسەندىن ھالقىپ ئوتسىمۇ ئىجادەت قەلىمىنى تېخىچە تىنىم بىلمىگەن سېھىرگەر قولىدا تېتىك تۇتۇپ تۇرغان ئاتا ئەدىبىمىزنىڭ 60 ـ 70 ژىللىق بەدىي پائالىيەت يولىنى كوزدىن كەچۈرسەك، ۋەتەن جىسەكچىلىرىدەك قاتار سەپ تارتىپ تۇرغان رومانلىرى مەيلىكىنى ئىختىيارسىز ئوزىگە تارتىدۇ: «ژىللار سىرى»، «مايىمخان»، «غېنى باتۇر»، (ئىككى توملۇق)، «دەرتمەننىڭ زارى» ۋە باشقىمۇ كوپلىگەن ئەسەرلىرى سوزىمىزنىڭ دەلىلىدۇر.

مانا ئەندى ئەدىبىنىڭ ئەڭ قىممەت باھا غەزنىسى بولمىش كىتاب جاۋاندىكى بىر ـ بىرىدىن ئېسىل جۇرىلىرىنىڭ سېپى يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن ئىككى كىتاپتىن ئىبارەت «ئەخمەت ئەپەندى» رومانى بىلەن تولۇقلاندى.

زىيا سەمەدىنىڭ رومانلىرى، پوۋېستلىرى، دراما ئەسەرلىرىدە ئېزىلگەن، خورلانغان، دەرتمەن، لېكىن ئوز ئىنىڭ ئازاتلىقى، ئەركىنلىكى، مۇستەقىللىقى ئۇچۇن كورەشتە قانچە ژىقىلسىمۇ، رەقىپ ئالدىدا تىز پۇكمەي، دەست تۇرۇپ، ئوزىنى مەيدانغا ئاتىدىغان جانىجان خەلقى، جاندىن ئەزىز ۋەتىنىنىڭ تارىخىي كورەشلىرىنى ھوججەتلىك بەدىي ئەسەرىيىش ئۇسلۇپلىرىنىڭ ھەممە يوللىرىدىن ماھارەت بىلەن پايدىلانغان ھالدا تەسۋىرلىنىدۇ.

«ئەخمەت ئەپەندى» رومانى زىيا سەمەدىي ئەنئەنىسىگە خاس ئەڭ ژۇقارقى بالداق دېسەم، خاتا بولماس. ئىنانىي كوزقاراش تەرىپىدىن ياندىشاندا يەنە بىر پىكرىنى تەكىتلەپ ئوتمەكچىمەنكى، سەكسەنگە ئۇلاشقاندا بۇ قەدەر بەرىكەتلىك ئىلھام بىلەن ئىجات قىلىش كامىدىن ـ كام، پەقەت چوڭ يازغۇچىلارغا نېسىپ بولىدىغان ھالەت. ئىككى كىتاپتىن تەركىپ تاپقان (دىالوگىيە) «ئەخمەت ئەپەندى» رومانى بىلەن زىيا ئاكا ئوزىنىڭ سەكسەن ژىللىق تەۋەللۇدىنى قارشى ئالدى. بۇ ئەسەر پېشقەدەم يازغۇچىمىزنىڭ سەكسەن ياشتىن ئالقىغان ۋاقتىدا ئوز خەلقىگە قىلغان سوغىسى بولۇپلا قالماي، ئوز ئەركى ئۇچۇن كورەشە ـ كورەشە تېپىلىقان خەلقىمىزگە مەدەت بېرىدىغان، ھەمدەم بولىدىغان بېباھا قورال بولدى.

رومانىڭ ئاساسىي قەھرىمانى ئەخمەتجان قاسىمىي (خەلق ئوزىنىڭ مېھرىۋان رەھبىرىنى ئەزىزلەپ، «ئەخمەت ئەپەندى» دەپ ئۇلۇغلاتتى). ئۇ ئوز ئومرىنى بېشىدىن ـ ئاخىرغىچە كورەشكە بېغىشلىدى. ئۇنىڭ ھاياتى شەرقىي تۇركىستان تارىخىدىكى ئەڭ مۇرەككەپ، ئەڭ قەتتىي دەۋرلەرنىڭ بىرى ـ ئەسىرىمىزنىڭ 30 ـ 50 ـ ژىللار جەريانىدا يۈز بەرگەن قانلىق ـ غالىبىيەتلىك يەنى پاجىئەلىك لېكىن مۇراسسىز كورەشلەر قاينىمىدا ئوتتى. ئەپسۇسكى، خۇدا ئەقىل ـ پاراسەت، دانالىق، رەھبەرلىك ئىستېداتىنى ئاتا قىلغان، مىللىي ـ ئازاتلىق ھەرىكىتىنى توغرا يولغا باشلىغان ئاتاشىن يولجاشچى راسا يېتىلىپ، شەرقىي تۇركىستاننىڭ تارىخىي تەغدىرىگە يېڭى كۈچ، يېڭى غەيرەت، يېڭى ئىدىيەلەر بىلەن يول باشلايدىغان مەزگىلى كەلگەندە 35 ياشقا كىرە ـ كىرمەي، كاژ قىسمەتنىڭ پاجىئەلىك قۇرۇۋانى بولدى.

زىيا سەمەدىنىڭ شەرقىي تۇركىستاندا ۋۇلقاندەك ئېتىلىپ تۇرغان مىللىي ـ ئازاتلىق ھەرىكىتىنىڭ باشتىن ئاياق شاھىدى بولغىنى ژىللار داۋامىدا يۈز بەرگەن تارىخىي ۋاقەلەرنى ئەسەردە شۇنداق روشەن، ئايدىڭ تەسۋىرلەشكە زەمىن بولدى، ئەلۋەتتە.

شەرقىي تۇركىستاندا بىر ـ بىرىگە زىت ئىككى لاگېر، ئىككى سىياسىي ـ ئىجتىمائىي دۇنيا ئوتتۇرىسىدىكى ھايات ـ مامات كۇرەشى رومانىدا رىيال ۋاقەلەر، تارىخىي فاكتلار زەمىنىدە ئېچىپ بېرىلىدۇ. بىرىنچى لاگېر ـ ئەخمەت ئەپەندى باشچىلىقىدىكى مىللىي ـ ئازاتلىق ھەرىكىتى. ئىككىنچى لاگېر ـ ئىككى يۈز ژىلدىن ئوشۇق دەۋىر ئىچىدە شەرقىي تۇركىستان ئۇستىدە ئورناتقان شەپقەتسىز مۇستەملىكچىلىك تۇزۇمىنىڭ قانلىق مىراسخورى ـ گومىنداڭ ھاكىمىيىتى.

رومانىدا مىللىي ـ ئازاتلىق ھەرىكىتىنىڭ ئاساسىي ھەرىكەتلەندۇرگۇچى كۈچ بولمىش ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەتراپىغا تويلانغان قازاق، ئوزبەك، تاتار، قىرغىز ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ بىرلەشكەن ئوزمۇخەلق كورىشىنى ياققال كورىمىز. ئەسەرنىڭ شەخسەن ئوزەم ئۈچۈن بىر ئەھمىيىتى شۇكى، ئۇنىڭدا تەسۋىرلەنگەن ئايرىم ۋاقەلەر ھەمدە پېرسوناژلارنىڭ كوپى ماڭا تونۇش، مەن بىلەدىغان بىللە خىزمەت قىلغان كىشىلەر بولغاشقا، رومانىنى ئوقۇغىنىمدا، ئۇلار بىلەن يەنە بىر قېتىم دىدارلاشقاندەك بولدۇم.

يازغۇچى رومانىنى «يوچۇن يولۇۋچى» سەرلەۋھەلىك سەھىپىدىن باشلايدۇ. يوچۇن يولۇۋچى ـ ئەخمەتجان قاسىمۇ. ئۇ تاغ ـ تاشلاردىن ئېشىپ، چاتقال ـ جاڭگاللىقلارنى بېسىپ، كېكەش تەۋەسسىدىن ئوزى تۇغۇلۇپ ئوسكەن، جاندىن ئەزىز ۋەتىنىگە يوشۇرۇنچە ئوتىدۇ. باياۋانلاردا تېنەپ كېتىپ، قانچە ـ قانچە يول ئازاپلىرىغا دۇچ كېلىدۇ. بىر ياقتىن چاڭقاق ئازاۋى، بىر ياقتىن يولدىن ئادىشىپ، ئوززۇق ـ تولۇكسىز ئاچ قېلىش دەردىدىن ھوشسىزلانغان يولۇۋچىغا بىردىن بىر يار ـ يولەك بولغان نەرسە ـ ئۇنىڭ پولاتتەك ئىرادىسى. شۇندا چىغلىق ئارىسىدا ئۇنىڭغا خۇددى خىزىر كورۇنگەندەك، چار ساقاللىق بوۋاي دۇچ كېلىپ قالىدۇ. ھالسىز ياتقان ناتونۇش ئادەمگە ئۇسسۇلۇق بىلەن غىزا بەرگەن تارباغاتايلىق ساۋۇت ئوتۇنچى نامەلۇق بوۋاي بېھوش ياتقان ياش ژىگىتتىن سورايدۇ:

ـ بارىدىغان يېرىڭ، ئىزدىگەن ئادىمىڭ باردۇر؟

ـ بارىدىغان مەنزىلىم بار، خەلقىمنى ئۇقاق تارتىپ كەلدىم، ـ دەپ جاۋاپ بېرىدۇ نامەلۇم يولۇۋچى.

پىكرىمچە، رومانىنىڭ پۈتۈن مەزمۇنى شۇ بىر جۇملىدە مۇجەسسەملەشكەن. ئەخمەتجاننىڭ چىن ئىنقىلاپچى تەبىئىتى بىرىنچى قەدىمىدىلا ئاق كوڭۇل ئىنسان ساۋۇت ئوتۇنچى بىلەن بولغان پاراڭلىرىدىن بىلىنىدۇ. ئۇنىڭ مىجەز ـ خۇلقىغا خاس بولغان خۇشخويلۇق، دىلكەشلىك، ئادەملەرنىڭ قەلبىگە يول تېپىش، سەزگۈرلۈك، ئوتكۇر ئەقىل ـ پاراسەتلىك پەزىلەتلىرى رومانىنىڭ ھەر بىر سەھىپىسىدە دېگۈدەك ئايدىڭ كورىستىلگەن.

ئەخمەتجان قاسىمىي ھە دېگەندىلا ئاساسىي رەقىپ گومىنداڭ ھاكىمىيىتى، ئۇنىڭ غول نامايەندىسى شىڭ شىسەي تەرىپىدىن تەقىپلىنىدۇ. گومىنداڭ پايلاقچىلىرىنىڭ قولىغا چۇشۇپ قالغان ئەخمەتجان گوندىخانىدا مۇستەملىكچى جاللاتلارنىڭ ئەشەددىي ئەپتى ـ بەشەرىسىگە نەپرەتلىنىدۇ. رومانىنىڭ بېشىدىلا ياۋۇزلار، قىيناش، زۇلۇم ـ سىتەملەر ئالدىدا تىز پۇكمەي، ۋەتەن دەردىدە كويۇپ ـ پىشىپ، كوكرىكىنى قالقان قىلغان ئىسيانكار ئابدۇنىياز قاتارلىق جاسۇر ۋەتەنپەرۋەرلەر، كورەشچان سىمالىرىنى كورىمىز. جۇملىدىن، ئوزى دىندار، ئومرى گومىنداڭچى خىتاي ئىستىلاچىلىرى بىلەن تەكسىز كورەشتە ئوتكەن ئابدۇنىيازنىڭ ئوبرازى شۇنداق ئىللىق ھىسداشلىق روھىدا تەسۋىرلەنگەنكى، ئوتلۇق كورەشلەر مەيدانىدا ئوتكەن پاجىئەلىك ھاياتى ھەركىمنىڭ ۋۇجۇدىغا ئىستېبدات پەنجىسىدە ئەسىر بەنت بولۇپ قالغان ئانا يۇرت ئوتىنى ياندۇرىدۇ. ئۇنىڭ خاراكتېرى، بولجىماس ھاياتى مەۋقەسى بولۇپمۇ ئۇچىغا چىققان گومىنداڭچى جاللات لىۋبېندى ئوتكەزگەن سوراقلار جەريانىدا نامايەن بولىدۇ. ئوزى ئەسلى غۇلجىلىق، مىللىتى تۇڭگان، ئۇيغۇر تىلىنى مۇكەممەل بىلىدىغان بۇ ئەشەددىي جاسۇس بىلەن ئابدۇنىياز ئوزمۇ ـ ئوز ئېلىشىدۇ.

«سەن سىياقى تېنىدىن تايغان، مىللىتىدىن ئازغان مۇناپىققا ئاللانىڭ سالىمى ھەرگىز داۋا ئەمەس!» دەپ، ئەپرەت بىلەن جاۋاپ قايتۇرىدۇ. ئاۋتور بۇ ئىسيانكار ۋەتەن ئوغلى بىلەن بىر كامېرىدا ياتقان ئەخمەتجان قاسىمىي ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇغۇلغان ئوز ئارا ئىشەنچ، سەمىمىي ھورمەت مۇناسىۋەتلىرىنى كىتاپخاننىڭ قەلبىنى تەۋرىتىدىغان دەرىجىدە كورسەتكەن.

گوندىخانا ياش ئىنقىلاپچى ئەخمەتجان ئۇچۇن ئۇنىڭ دەسلەپكى ئەمەلىي پائالىيىتىدە كوتۇلگەن ـ كۇتۇلمىگەن بىر چوڭ سىناق بولدىكى، بۇ سىناقتىن ئۇ چىنىققان، ئىرادىسى، مۇرات ـ مەخسەتلىرىگە تېخىمۇ ئىشەنچى باغلىغان ھالەتتە چىقتى. كىتاپخان كورەشچىنىڭ روھى سۇنماي، ئەكسىنچە تاۋلىنىپ چىققىنىنى كورىدۇ. شىڭ ـ شىسەينىڭ ئوزىمۇ، ئۇنىڭ قاراقچىلىرىمۇ ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ ئوتكۇر مەنتىقى مەۋقەسىگە ئالماستەك قايتماس ئىرادىسىگە، يۈكسەك ئەقىل ـ ئىدراكىگە بەس كېلەلەيدىغان يولىنى تاپالماي، ئۇنى قويۇپ ژېتىشكە مەجبۇر بولىدۇ.

ۋاقەلەر داۋامىدا مەھبۇسلۇق قەپىزىدىن بوشانغان ئەخمەتجان قاسىمىي ئەندى ئوزىنىڭ دىلكەش خۇش مىجەزى، ئوتكۇر ئۇقۇمى تۇپەيلى، ئاددى كىشىلەر ۋە زىيالىلار ئارىسىدىن ئۇنلاپ ئىشەشلىك تەرەپدارلىرىنى ئوز تەرىپىگە تارتىدۇ. ئۇنىڭ كومۇرچىلىك قىلىپ، خاڭچىلار بىلەن قانداق چىقىشىپ كەتكەنلىكى، ئاندىن كېيىن غۇلجا شەھىرىنىڭ كوچىلىرىدا ئەينەك سېلىش ئەنجاملىرىنى مۇرىسىگە ئارتىپ، ئەينەكچىلىك قىلغانلىقى، شۇ جەريانىدا ياخشى ـ يامان ئادەملەرنى ئۇچرىتىپ، ئەلنىڭ كەيپىياتىنى دىلىدىن ئوتكۇزگەنلىكى تەسۋىرلەنگەن. مۇستەبىت تۇزۇم خەلقنىڭ بېشىغا سالغان كورمىڭ كۈلپەتلەرنى كورۇپ، ئەخمەتجاننىڭ قەلبىدە كورەش ئوتى يەنىمۇ ئۇلغىيىشقا باشلايدۇ: «ئاھ شورپىشانە خەلق نېمە قىلىپتۇ، نېمە گۇناسى بار؟ ئۇنىڭ كورگەنگىلا بوزەك، يولۇقانغا يېتەك بولغىنىدىن باشقا نېمە گۇناسى بار؟ كەڭ قوساق، كەچۈرۈمچانلىقىدىن ياتلارغا ئالدىنىپ، دۇشمەنگە يەم بولۇۋاتىدىغۇ!»

بىر تەرەپتىن مىللىي زۇلۇم، ئىككىنچى تەرەپتىن مۇستەبىت رەقىپكە قارشى ئازاتلىق كورەشى ئۇچقۇنداپ تۇرغاندا، ئەخمەتجان قاسىمىي زىيالىلار دائىرىسىگە ئىزدەپ، ئىشەشلىك ئادەملىرى قاسىمجان قەمبىرى، زىكرى ئەلپەتتا ۋە باشقا مەدەنىيەت ئەرباپلىرى بىلەن تونۇشۇپ، ئۇلارنى ئوزىنىڭ ئىناۋەتلىك سەپداشلىرىغا ئايلاندۇرىدۇ. رومانىدا تەسۋىرلەنگەن ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ كورەش ۋە ھەرىكەت ماۋزۇلىرى قاتارىغا مىللىي مەدەنىيەت، مەرىپەت مۇئەممىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، بۇلارنىڭ ماھىيىتىنى چوڭ سىياسەت دەرىجىسىگە كوتەرگەنلىكىنى كورۇپ، ئىنقىلاپ رەھبىرىنىڭ تەپەككۇرى قانچىلىك كەڭ كولەملىك بولغانلىقىغا قايىل بولىمىز. رومانىدا نەقىل قىلىپ ئېلىنغان ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ «تىل ـ ئەدەبىيات، سەنئەت مىللەتنىڭ ئاساسىي بەلگۇسى ـ نىشانى. موشۇ ئاساسىي مىللىي سۇيەتتىن ئايرىلغان مىللەت مىللەتلىكىنى يوقىتىپ قويىدۇ»: «بىر دانىشمەن، ئوز خەلقىنىڭ تارىخىنى بىلمىگەن ئادەم، مەنمۇ شۇ خەلققە مەنسۇپ دېيىشكە ھەققى ـ ھوقۇقى يوق» دېگەن پىكرلىرى يازغۇچىنى ئۇنىڭ ئوبرازىنى ھەقىقىي مەنادا گەۋدىلەندۇرۇپ بېرىش لاياقىتىگە مۇيەسسەر قىلالىغان.

«كومۇرچى»، «ئەينەكچى» نىڭ كورەش قاينىمىغا كۇننى كۇن دېمەي، تۇننى تۇن دېمەي، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن شۇڭغۇپ كىرىشنى ھاياجان بىلەن بايان قىلغان باپلار كىتاپخاننىڭ ۋۇرۇگىدە بۇ تالماس ئىنقىلاپچىغا بولغان ھورمەت ـ ئىززەتنى قەدەممۇ ـ قەدەم ئۇلغايتىپ بارىدۇ. شەرقىي تۇركىستاندا ياۋۇز خىتاي ئىستېبداتى غالجىرلاشقانسىرى خەلق ئارىسىدا غۇل ـ غۇلا بارغانسىرى كۇچىيىۋاتقانلىقى يارقىن سەھىپىلەردىن كىشىنىڭ كوز ئالدىدا يۈز بېرىۋاتقاندەك تەسىرات تۇغدۇرىدۇ.

ئەخمەتجان قاسىمىي ئىشەشلىك ئادەملىرى ۋاستىسى بىلەن ئالاقە باغلىغان كىشىلەرنىڭ بىرى ـ غۇلجىدا ئىشلەۋاتقان سوۋېت دوختۇرى ھەم مەسلىھەتچى ھاكىم يارۇۋللابەگ (مەرھۇمنىڭ روھى شات بولسۇن، خاتىرىسى خەلق قەلبىدىن ئوچمىسۇن). ئۇنىڭ شەرقىي تۇركىستان ئۇچۇن قىلغان ھالال ئىشلىرى توغرىسىدا يازغۇچى زىيا سەمەدىي رومانىدا ناھايىتى ئىللىق پىكىرلەرنى، مەلۇماتلارنى ئىزھار قىلىدۇ.

رومان ـ شەرقىي تۇركىستاننىڭ ئىنقىلاۋىي قاينىمىغا ئايلانغان ئىلى تەۋەسىدە ۋۇلقانسىمان لاۋۇلدىغان ئوتلۇق ۋاقەلەرنى، ئالاۋغا ئايلىنىش ئالدىدا تۇرغان كەلكۈن، ئولكىنىڭ ئىچكى ۋە تاشقىرىسىدا قانداق دولقۇنلارنى كوتىرىۋەتكەنلىكىنى شۇنداق شىجائەت بىلەن تەسۋىرلەيدىكى، ئادەم ئوزىنى ئەشۇ پورۇقلاپ تۇرغان كورەش مەيدانىغا شۇڭغۇپ كىرگەندەك سېزىدۇ.

ئەخمەتجان ـ ئىنقىلاپلار تارىخىنى، تەجرىبىسىنى ياخشى ئوگەنگەن ئىنقىلاپچى، ئازاتلىق ھەرىكىتىنىڭ ھەر بىر قەدىمىنى ئولچەپ بىرلىشىنى بەئەينى تارازىغا سېلىپ، ئولچەيدىغان قابىلىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكى، ئۇنىڭ شەھەرلىرى ئىزلىنىپ تۇرغان ئوتكۇر ئەقىل ـ ئىدرىكى تەپەككۇرى، دانالىقى قوزغىلاڭ مەيدانىدا مەشئەل بولۇپ يېنىشىغا باشلىغىنىنى كىتاپخان ۋاراقمۇ ـ ۋاراق كوزىتىپ بارىدۇ.

مانا، شەرقىي تۇركىستان خەلقى ژىللار، ئەسىرلەر بويى ئارزۇ قىلىپ، كۇتكەن غالىبىيەت! «شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى» نامى بىلەن يېڭى دولەت تەشكىل تاپىدۇ. ئۇزىنىڭ مىللىي بايرىغى (دېمەك، دولەت رەمزى بۇ)، ئوزىنىڭ مىللىي ئارمىيەسى، مىللىي ئاخچىسى، مىللىي بانكىسىغا ئېگە بولىدۇ. ئەپسۇسكى، غەلىبە بىلەن بىللە ئىچكى زىددىيەتلەر، تەرەپپازلىق، مىللىي رەھبەرلەر ئارىسىدا تالاش ـ تارتىشلار تۇغۇلغانلىقىنى كىتاپ بابلىرىدىن ئېچىنىشلىق ھېسياتى بىلەن كوزىتىپ بارىمىز. ئۇرۇمچى شەھىرىنى مەركەز قىلغان گومىنداڭ تۇزۇمى بىلەن شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى ئوتتۇرىسىدىكى جىددىي كورەش بىلەن تەڭ موسكۋانىڭ ئىككى ئوزلىملىك قەبىھ سىياسىتىنى ئاۋتور ئىشەنەرلىك دەلىللەر بىلەن كورسىتىپ بېرىدۇ. شۇنداقلا رومان ئىلى ئىنقىلاۋىنىڭ دولقۇنلىرى جەنۇبىي ۋىلايەتلەرنىمۇ زىل ـ زىلىگە كەلتۇرگەنلىكىنى كورىمىز.

بۇ جەريانىدا ئەخمەت ئەپەندىنىڭ كارامەت سىياسەتچى، ستراتېگ ۋە تاكتىك، دىپلومات، ئۇزاقنى بېشارەت قىلىدىغان دانا رەھبەر ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭ ۋاپادار سەبدىشى ـ ئاۋتور زىيا ئاكا سەمەدىي ئوزىگە خاس تىلسىمان بەدىي بوياقلار بىلەن ئوقۇغۇچىنىڭ دىلىنى دەم تەۋرىتىدىغان، دەم ھاياجانلاندۇرىدىغان ھالەتتە ئېچىپ بېرىدۇ. ئەخمەت ئەپەندىنى ئوزىنىڭ پرىنسىپاللىقى، ئەقىل ـ پاراستىنىڭ، تەپەككۇرىنىڭ ئوتكۇرلىكى، ھەر تەرەپلىمە بىلىمدانلىقى تۇپەيلى شۇ دەۋرىدىكى ئالىي نوپۇسلۇق ئەرباپلار ئارىسىدا ئىجتىمائىي ـ سىياسىي پەلەمپەينىڭ ئەڭ ژۇقارقى بالدىقىغا كوتىرىلگەن بىردىن ـ بىر رەھبەر بولغانلىقىغا رومانىنى ئوقۇپ، ئىشەنچىمىز ئۇن باراۋەر ئاشىدۇ.

شۇ پەردە شەرقىي تۇركىستان جۇمھۇرىيىتى ۋاقىتلىق ھوكۇمىتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى مەجلىسىدە رەئىس ئېلىخان تورىنىڭ رومانىدا كەلتۇرگەن بىر سوزىنى كورسىتىپ ئوتمەكچىمەن: «ئەخمەت ئەپەندى پاراسەتى، ئەقىل ـ ئىدرەكلى كىشى ئىكەنلىكىنى ئەمەلىياتتا كورسەتتى، بوكەبى دىيانەتلى شەخسىدىن پەقەتكىنە ياخشىلىق كوتۇش مۇمكىن».

مەشھۇر يازغۇچىمىزغا رەخمەت ئېيتىشىمىز كېرەككى، رومانىدا شەرقىي تۇركىستان زىمىنىنى تەۋرىتىۋەتكەن «ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ» تارىخىي ماھىيىتىنى ئۇنىڭ قۇدرەتلىك دولقۇنلىرى ۋۇجۇتقا چىقارغان ئىچكى ۋە تاشقى زىددىيەتلەرنى، قارىمۇ ـ قارشى كوچلەرنىڭ ئىلىشىشلىرىنى، ئاخىرى كېلىپ، يازغۇچى «ئىككى قىزىل جاھانگىر» دەپ ئاتىغان ئىمپېرىيەلەرنىڭ ياۋۇزلىقى بىر يېكتورىشىنىڭ قۇرۇۋانى بولغانلىقىنى بەدىي ئەدەبىيات قانۇنىيەتلىرىدىن كېلىپ چىققان ھالدا ناھايىتى تەسىرلىك كورسىتىپ بېرىدۇ.

رومانىدا ئېلىخان تورىنىڭ ئاخىرقى ھوكۇمەت مەجلىسىدە ئېيتقان مەيۇسانە چوڭقۇر ھەسرەت ـ نادامەت تۇيغۇسىنى قايىنتىدۇ: «بىزنىڭ ئازاتلىق ئىنقىلابىمىز، بەمىسال تاڭ چولپانى شەكلى ياندىيۇ، ئوچتىلەر. ئوزىمىز تەسىس ئېتكەن دەۋلەتىمىزنى يەم ئوز قولىمىز ئىلە دەپنە قىلىش ئالدىدا تۇرۇپتىمىز... ھە، ئائىلاجىكى، شۇ قەدەمنى باسىشكە ۋە «ئىختىيارىي جىنايەتنى» قىلىشكە مەجبۇرىمىز. «جىنايەت» چۇشەنچىسىگە ئورۇن بارمۇ؟ رومان ئىككى رەھبەرنىڭ ئوبرىزىنى قىياسلىق قىلىپ ئېچىپ بېرىدۇ. ئەخمەت ئەپەندىنىڭ سىماسى تەپەككۇرىنىڭ تىرەكلىكى، كوزلىگەن مۇرات ـ مەنزىللىرىنىڭ ئۇلۇغۋارلىقى، ئوپتىمىزمى بىلەن كىشىنى مەپتۇن قىلىدۇ.

ماقالەمنى رومانىنىڭ ئاخىرقى قۇرلىرى بىلەن يەكۇنلەيمەن:

«زاتەن ئەخمەت ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ ھەر ئىككى قىزىل جاھانگىرنىڭ بىرلىكتە ئويۇشتۇرغان سۇيىقەست قۇرۇۋانلىرى بولۇشتىمۇ؟ ياكى ئەجەل مۇئەللىپلىق قىسمىتىمۇ؟ بۇ تەرىقە ئېغىر مەسئۇلىيەتنى تەلەپ قىلىدىغان سوئالغا قاتائەت ھاسىل قىلغىدەك جاۋاپ بەرمەك ئۈچۈن تەكشۇرۇپ، ئېنىقلانغان دەلىل ـ ئىسپات بولمىغانلىقتىن ھازىرچە چوقۇم جاۋاپ بېرىش ۋە كەسكىن ھوكۇم چىقىرىش بەسىي موشكۇل...

ئامما، خەلقىمىزنىڭ قەلبىگە ئوچمەس داغ بولۇپ ئورناشقان بۇ دەھشەتلىك پاجىئەنىڭ تېگى ـ تەكتىگە يېتىش، قاتىللارنىڭ جىنايىي قىلمىشلىرىنى پاش قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ خۇنۇك ئەپتى ـ بەشەرىسىنى خەلق ئالەم ئالدىدا ئېچىپ تاشلاش كەبى ئىنتايىن جىددىي پەرىز ـ قەرزىمىز تۇرۇپتۇ. داۋا قېرىمايدۇ، داۋارىمىز داۋاملىشىدۇ...»

خېلەم خۇدايبەردىيېۋ.
تاشكەنت شەھىرى.

باشقا نەشرلەردىن

ئەختەم ئۆمەر

ژىراق قىرلاردىن ئانا يەرگە سالام

ئەدەبىي خاتىرە

(ئاخىرى. بېشى ئۆتكەن ساندا).

تۈركىيەدە بىزدەك ھەر كۈنى ئىزدىشىپ تۇرىدىغان ئايىغى ئۈزۈلمەس مېھماندارچىلىقلار، بورادەرچىلىك ئولتۇرۇپ - قوپۇشلار يوق. ئىشى بولسا ئىزدەيدۇ، تېلېفون بېرىدۇ. دوستلار ئارا ئىزدەشكۈسى كەلسە شەنبە،يەكشەنبىلەرنى قارارلاپ، دېڭىز بويلىرى، ساياھەت ئورۇنلىرى، كلۇبلاردا ئۇچرىشىدۇ. ئەگەر ئەل - ئاغىنىلەردىن بىرەرسى كېسەل بولۇپ قېلىپ ھال سوراشقا توغرا كەلسە تېلېفوندىلا ئەھۋاللىشىدۇ، گۈلچىگە ئادرېس، پۇل بېرىپ قويسا، گۈلچى ئۇنىڭغا ۋاكالىتەن بېمارغا گۈل ئاپىرىپ بېرىدۇ. بۇ بىزچە بولغاندا تولىمۇ قاملاشمىغان سوغاق ئاغىندارچىلىق ئىدى. ئامما ئۇلار دوستلۇق مېھرىنى مۇنداق ئالىيجاناپلىق بىلەن يەتكۈزىدىكەن: مۇبادا يېقىن - يۇرۇقلاردىن بىرەرسى كېسەل بولۇپ قېلىپ داۋالىنىشقا پۇلى بولمىسا، ئۇ، قول ئىلكىدە بار، ئامما كورۈشمىگىلى نەچچە ژىل بولۇپ كەتكەن دوستىغا تېلېفوندا ئەھۋالىنى سەممىيلىك بىلەن ئوچۇق يورۇق دەيدىكەن. دوستى دەرھال چەك ئەۋەتىپ قانچىلىك داۋالىنىش ھەققى كەتسە ئۇنى ئۆزىنىڭ ھېساۋىغا يازدۇرىدىكەن، ھەتتا بېمارنىڭ داۋالىنىش جەريانىدىكى ئوزۇقلىنىش، ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ تۇرمۇش قاتارلىقلاردىنمۇ خەۋەر ئېلىپ تۇرىدىكەن ۋە ئۇنىڭغا:«مانا، ئايروپىلان بېلىتى ئېلىپ قويدۇم، ساياھەت قىلىپ كەل، چىقىملىرىڭ مەندىن، ئائىلەڭدىن غەم قىلما، ئۇلارغا يېتەرلىك خىراجەت ئەۋەتتىم» دەپ كېسەل ئازابىدىن تېزرەك قۇتۇلۇشقا دەۋەت قىلىدىكەن.

مۇبادا، ئەل - ئاغىنىلەردىن بىرەرسى تۈرمىگە كىرىپ قالسا يوقلاپ بارىدىكەن، ساقچى تارماقلىرى بىلەن سۆزلىشىپ،ناھايىتى كوپ جەرىمان بىلەن قويۇپ بېرىدىغان ئىش بولسا، نەچچە ژىللاپ كورۈشمىگەن دوستلار تېلېفون ئارقىلىق ئالاقىلىشىپ پۇل ژىغىشىپ دوستىنى قۇتقۇزىدىكەن.

ئەگەر سودىدا زىيان تارتسا، شىركىتى ۋەيران بولسا، ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىشقا ياردەم قىلىدىكەن.ئامما، ئۇلار ئادەتتە، ئايلاپ ژىللاپ كورۈشمەيدىكەن

بىز كۆنلەپ، تۆنلەپ دوست تارتىشىمىز،ئامما باشقا ئەشۇنداق كۈن چۈشكەندە دوستلارنى ئىزدەپ تاپماق بەسى مۇشكۈل. تاپقاندىمۇ بۇ دەرتلەرنى تەڭ تارتىشقىلى بولمايدۇ. بىزدە دوستلارنىڭ ئاساسلىق رولى پەقەت توي، ئۆلۈم - ژىتىمدە ھەمدەم بولۇش. باشقا كۈن چۈشكەندە تەسەللى بېرىش بىلەن چەكلىنىدۇ، شۇنىمۇ ئويلاپ كورۈشكە ئەرزىيدۇكى، دوستلۇقنىڭ قىممىتى پەقەت داستىخان ئۈستىدىمۇ؟

ستامبۇل شەھىرىنىڭ ئەڭ ئاۋات كوچىلىرىدا باغلار، باغچىلار بار بۇ باغ، باغچىلار دەل قەبرىستانلىق بولۇپ، ھەر بىر توپ دەرەخ ھەر بىرگۈل تۈۋىدە مەر - مەر تاشلىق قەبرە قاتۇرۇلغان. ئۇنىڭ ئەڭ ئەھمىيەتلىك يېرى شۇكى، ئۆلگەنلەر ئەتراپىدا دايىم تىرىكلەر سەيلى قىلىپ ژۈرۈشىدۇ، ئۇلار يالغۇز قالمايدۇ. ئۆلگەن ئادەم ھاياتلىق ئۆمرىدە ياخشى ئىش قىلغان بولسۇن - خاھى يامان ئىش قىلغان بولسۇن، قەبرە تېشىغا شۇ ئىش ئەينەن پۈتۈپ قويىلىدۇ. كىشىلەر ئۇنىڭغا لەنەت كوزى بىلەنمۇ، ھورمەت نەزەرى بىلەنمۇ قارىشىمۇ، مەرھۇملارغا خەتمە قۇرئان قىلىشىمۇ خالىس بولۇپ، بۇ ئىش دائىم، ھەر كۈنى بىر خىلدا تەكرارلىنىدۇ، بىزدە بولسا ئۆلگەن ئادەمنىڭ ھەممىسى ياخشى ئاتىلىپ ئۆزۈتىلىدۇ. ياخشىلىقمۇ، يامانلىقمۇ ئادەم ئۆلۈپ ئۆزۈنغا قالماي ئۇنتۇلىدۇ، خالاس.

ھەرەمنىڭ كوزىدىن يىرتومغا نەزەر

سەن قانچىلىك پاك بولساڭ ئاللاغا شۇنچىلىك يېقىنلىشىسەن پاكىز بولغانچە روھىڭ كوتۇرۇلۇپ، تېنىڭ يېنىكلىشىپ، كوڭلۇڭ ئازادلىشىدۇ. ژۈرەك بىر خىل خوشال سىزىم بىلەن سوقسا، ئەقىل روشەنلىشىپ، ھېچ ۋاقىتتا تاپالمىغان چارە - تەدبىرلەر كوزەل تەسەۋۋۇرلەر،ئۇمۇتلۇك ئىشلار تۇغۇلىدۇ. پاكىز باسمىغان ھەر بىر قەدەم شۇنچە ئېغىر، چۈشىن يەۋالغاندەك كوڭۇلسىز بولىدۇ. نەسلىنىڭ ئىش ئاقماسلىق، تۈزۈيلا تۈز يەردە مۇدۇرۇلۇپ پۈت مىتكوت كېتىش، ھادىسىگە ئۇچراش پالاكەتچىلىكتىن ئورە كەلمەي، دومىلە بېسىپ تۇرۇشلەر ئەسلىدە پاسكىنىلىق - ناپاكلىقتىن بولىدىغانلىغى بىز ئېتراپ قىلىپ - قىلماي كېلىۋاتقان، ئامما تۇرمۇشىمىزدا دايىم يولۇقۇپ تۇرىدىغان ئاچچىق فاكت.

ئاللانىڭ موقەددەس كالامى چۈشكەن ئۇلۇغ جاي مەككىدە ئاللاغا ھەمدۇ سانا ئېتىۋاتقان مىڭلىغان دىيانەتلىك مۇسۇلمانلاردىكى ئورغۇن ئورتاقلىق ئىچىدىكى ئالاھىدە ئوخشاشلىق يەنىلا تازىلىققا بېرىلگەن يۈكسەك ئېتىۋار ئىدى. ئۇلار ئۆزىنى، مۇھىتىنى خاس - پاكىز تۇتقاچقا، روھى ئازادلىشىپ، ئەقلى ئېچىلىپ، ھەرىكىتى تېتىكلىشىپ، ئىشى ئوڭغا تارتىپتۇ، پەرىشتىلەرمۇ پاكىز جايلارغا چۈشۈپ، نىيىتى خالىس، ھالال ۋۇجۇدى ۋە جىسمانىيىتى پاكىز پاك ئادەملەرگە قونىدىكەن، پەرىشتە قونغان يەر ياكى ئادەمگە بەرىكەت، ئامەت ياغىدىكەن.

ھەرەمدىكىلەرمۇ مۇسۇلمان، بىزمۇ مۇسۇلمان، ئىبادىتىمىز ئوخشايدۇ. ئۇلارنىڭ ئىش ئوقىتىگە كۆندىن - كۆنگە بەرىكەت يېغىپ، تىلەكلىرى ئىجاۋەت بولىدۇ. ئۇلار پۇلنى خەشلەيدىغان يەر تاپالمايدۇ، بىز خەشلىگىلى پۇل تاپالمايمىز. ئۇلار نېمىنى ئويلىسا شۇنىڭغا ئېرىشىدۇ. بىز نېمىنى ئويلىساق شۇ ئىشتىن تۈك چىقىدۇ، ئىشىمىزدا بەرىكەت ئاز، نەسچىلىك كوپ، بىرەرسىمىزگە ئامەت كەلدى دەپ بولغىچە داۋاملىق شۇ ئامەت ئاپەتكە ئايلىنىپ، كوتۇرۇپ قويغۇسىز ئازاپقا قالىمىز.

ھەرەمدە پاكىزلىق ياكى پاسكىنىلىق شۇ ئائىلىنىڭ مونچا ۋە ھاجەتخانىسىنىڭ تازىلىغى، ئاندىن ئاشخانا ئۆيىنىڭ پاكىزلىغى بىلەن ئۆلچىنىدۇ. ھەر قانداق ئادەم سىرتتىن ئويگە كىرگەندىلا تالادا كىيىپ ژۈرگەن ئايىغىنى بوسۇغىدا قويۇپ، ساپما كەشە كىيىپ مونچىغا چۈشىدۇ. بىزدەك، ھاردىم - تالدىم، قوسىغىم ئېچىپ كەتتى دەپ ئۆينىڭ ئۆدۈل كەلگەن يېرىگە ئۆسۈپ كىرىپ ئوزىنى تاشلىمايدۇ. يەيدىغان نەرسە ئىزدەپ ژۈرمەيدۇ. ۋۇيۇنۇپ، كىر بولغان كىيىمىنى كىر ئالغۇغا تاشلاپ، كىيىم شكاپىدىن پاكىز كىيىمىنى ئېلىپ كىيىپ چىقىپ، ئاندىن ئويگە ئىچكىرلەپ كىرىدۇ. ھەر قېتىم ھاجەت قىلغاندىمۇ سۇ بىلەن پاكىز ۋۇيۇنۇپ چىقىش ئادەتكە ئايلانغان، دۇنيادىكى ھەر قانداق مەينەتنى ئىككى نەرسە پاكلىيالايدۇ: بىرى ئوت، يەنە بىرى سۇ. ھەرەمدە ئادەم داۋاملىق تەرەت بىلەن ژۈرىدۇ، دېگەن گەپ موشۇ ئېكەن. ئادەمنى ئېچىندۇرىدىغىنى، سەئۇدى ئەرەبىستاندەك بىر كىلوگرام سۇ ئىككى كىلوگرام نېفىتكە كېلىدىغان دولەتتە سۇنى شەخسى تازىلىققا خالىغانچە ئىشلەتكەن يەردە، بىزدەك دەريا - دەريا سۇلىرى، بۇلاقلىرى، كوللىرى بار مۇسۇلمانلار بولسا چالما بىلەن پاكىزلاندۇق دەپ ژۈرىمىز. ئاللا كوزەل سۈيەت بىلەن ياراتقان، ئورغۇن كېلىشكەن، سالاپەتلىك ئەرلىرىمىزنىڭ ئىچكى تازىلىغىغا قاراپ باقايلى: قولاقلىرىغا كىر قاتقان، بۇرنىدىن پېيىدەك تۈكلەر ئۆسكەن، پۈت - بارماقلىرىنى توكرا، قاداق باسقان، قۇندۇزدەك چاچلىرىدا داشقال، كېپەك ئۆرلەپ، قولتۇقلىرىدىن ئېچىغان تەر پۇرىغى كېلىپ تۇرغان، تىنىغى سېسىغان كونا گوشتەك، چىشلىرىغا قارا قىمغىدەك تاماق يوقۇندىلىرى چاپلىشىپ قالغان، كىيىملىرى رەتسىز: ئاللا پەرىزاتتەك ياراتقان، ئۆزىنى بىرسانايدىغان ئاياللىرىمىزنىڭ تازىلىغىچۇ؟ يۈزىگە توختىماي سۇۋاپ پەرداز قىلسا، بىرسائەتكە قالماي توزۇپ، كىر چىراي بولۇپ قالىدىغان بوياقلار ئۇلارنىڭ يۈزى ئاپپاق، چىشى شېرىق، بوينى كىر ھالىتىنى مانا دەپ ئاشكارىلاپ تۇرسا، چىرايلىق كىيىملەر يېشۇرۇپ تۇرغان ۋۇيۇقسىز بەدىنىدىن ئەتىر بىلەن ئارىلىشىپ كەلگەن، ئادەمنىڭ نەپسىنى بوغىدىغان ئېچىمال پۇراق كېلىپ تۇرىدۇ. سولەتلىك ئاياللىرىمىزنىڭ تۇتقان ئويىچۇ تېخى. تورۇسقا ئومۇچۇكلەر تور تارتقان، شكاپ، شىرەلىرىنى چاڭ - توزاڭ باسقان، پەردىلەر كىرلەشكەن، ئورۇن - كورپىلەر ژىغىلمىغان: ئاشخانىدا ئېچىغان پۇراق، ژۇيۇقسىز قاچا - قومۇچ، قازانبېشىدىكى قالايمىقانچىلىقتىن ئادەمنىڭ ئىچى ئېلىشىدۇ: چىرايلىق، ئوماق باللاردىن سۆيىدۈك پۇرىغى كېلىدۇ. دېمەك، مۇھىتى پاسكىنا، شەخسى تازىلىغى ناچار ئادەم ۋە ئۇنىڭ ئويى باللىرىنى كورگەن ئاللا مېنىڭ دېگىنىمنى قىلمىغاندىكىن، تىلىگىنى ئىجاۋەت قىلمايمەن، مەينەتچىلىك ئىچىدە نەس بېسىپ، ژىغلاپ، قاخشاپ ژۈرۈۋەر، دېمەي نېمە دەيدۇ.

مەن دۇنيانىڭ بىر قىسىم، بولۇپمۇ مۇقەددەس قىبلىگاھىمىز بولغان ھەرەمنى كورۇپ شۇنداق ئويلارغا كەلدىم. پاكىز بولمىغان پەقەت بىز ئىكەنمىز. پاكىز بولمىغچە مىڭ قاخشاپ، ئۆزىمىزنى ئېسىۋالساقمۇ ئاللاغا ئالىمىز يەتمەيدىغان ئوخشايدۇ.

بىر كۈنى كەچتە، ھەرەمدە ئولتۇراقلىشىپ قالغان بىر ئۇيغۇر بوۋاي مەن بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ، مەندىن:

- ئۇلۇق جايغا خۇدا چاقىرغان ئادەم كېلەلەيدۇ. بۇ يەرنى كوردىلە، قانداق تەسرات ئالدىلا، بالام، — دەپ سورىدى.

- بىز ئەزەلدىن سۈننەت، ۋاجىپلارنى تولۇق ئادا قىلىپ، ھەر قېتىملىق نامزىمىزدا ئاللادىن، چىققان دۈشمىنىمىزنى ئېگىز قىلغايسەن، توپا ئالساق ئالتۇن، كۆل ئالساق كۆمۈچ قىلغايسەن، دوست - دۈشمەن ئالدىدا خار - زار قىلمىغايسەن، قۇرۇق - سوز، قۇرۇق - توھمەتتىن ساقلىغايسەن، ئىككىلا ئالەمدە ئەزىز قىلغايسەن دەپ تىلىدۇق، تىلەۋاتىمىز. بۇنىڭدىن كېيىنمۇ تىلەيمىز. ئەمما تىلىگىمىز ئاجىز بولمىدى - تىلەپ ھېرىپ قالغانلار قىيداپمۇ باقتى. بۇنى ئورغۇن سەۋەپلەردىن كورۇۋاتىمەن. شۇنىڭ ئىچىدە ئەڭ مۇھىم سەۋەپ، بىزنىبادەتنى پاكىزلىق، پاكلىق بىلەن قىلمىغاچقا، تىلىگىمىز ئاللاغا يەتمەيۋاتقاندەك ھېس قىلدىم، سىلىدىكى مۇسۇلماندارچىلىق بىلەن بىزدىكى مۇسۇلماندارچىلىقتا ناماز، روزا، زاكات ئوخشىغان ئەڭ مۇھىمى، تازىلىق ئوخشىمايدىكەن. سىلەر بۇ يەردە پاكىز بولۇپ ئىبادەت قىلىپسىلەر، شۇ سەۋەپتىن سىلەر ماشىنا، ئايروپىلانغائىرىشىپسىلەر، دېمەك، ئىبادەتلار قوبۇل بولۇپ، ئاللا تىلىگىلارنى بېرىپتۇ، بىزدىكى مەينەتچىلىك مۇسۇلمانچىلىغىمىزنى بېسىۋاپتۇ. دۇنيا يېڭى ئاپىرىدە بولغاندا بىزگە بەرگەن ئېشەك ھارۋىسى شۇ پېتىچە تۇرۇپتۇ. بۇ يەردە تەرەتنى سۇ بىلەن پاكىزلىسا يامان بولمايدىكەن، بىزدە سۇ تۇكۇلقەغەز ئىشلەتسىمۇ يامان بولىدۇ دەپ چالما ئىشلىتىپ، نجاسەتكە توپىنى سۇگاپ، قىسلىچىغىمىز دا لاي ئېتىپ، ئۇنى پۇرۇتۇپ يۈرۈپتىمىز. كىر، مەينەتچىلىك باسقانىسىرى ئاللادىن شۇنچە ژىراقلاپ، پاسسىقچىلىق خۇددى قارا بۇلۇتتەك بىزنىڭ تىلىمىزنى توسۇۋالدىمۇ، قانداق، دەپ قالدىم.

بوۋاي ھەسرەت بىلەن ئۇلۇق كىچىك تىنىدى:

- بالام، راست كەپنى قىلغاندا، يۇرتىمىزدىن ھەجگە كەلگەن ئادەملەرنىڭ موشۇ شەخسى تازىلىغىدىن تىلىمىزمۇ، ژۈرىكىمىزمۇ قىسىلىدۇ. ھەتتا تەرەتنى سۇ بىلەن چۈشۈرۈۋەتسە يامان بولىدۇ دەپ سومكىغا چالما سېلىپ يۈرگەن، سۇلۇق ھاجەتخانىنى چالما بىلەن توشقۇزۇپ قويۇپ نېجاسەت يامراپ چىقىپ كەتكەن ئىشلارمۇ تالاي بولدى. ئۆيۈستىن ئۆلگىدەك بولدۇق. كىيىملەرنى پاكىز كېيىڭلار، مۇنچىغا چۈشۈڭلار دېسەك، بىزنى ياراتمىدى، بىز دېگەن موشۇنداق ئادەتلەنگەن، دەپ تەتۈرلۈك قىلىپ، خاپا بولدى. بىزمۇ نېمە قىلارىمىزنى بىلمەي قالىمىز. ئولتۇرۇپ قوپۇشلىرىمۇ رەتسىز، كىلەملەرنىڭ ئۈستىگە ئەخلەت، شاپاق، سوگەكلەرنى قالايمىقان تاشلاپ قويۇپ كېتىۋاتقان. دەپ كەلسەك، كەپ تولا، بىز كەلگەنلەرگە بۇنىڭدىن كېيىن ھەرەمگە كېلىدىغانلارغا كىيىملەرنى رەتلىك كىيىش، ئولتۇرۇپ قوپۇشتا تازىلىققا رىئايە قىلىش ھەققىدە ئۈگىتىپ ئەۋەتىڭلار، باشقىلارنىڭ ئالدىدا يۈزىمىز چۈشمىسۇن دەپ كوپ ئېيتىمىز،ژىلدىن - ژىلغا ئوبدان بولۇۋاتىدۇ. ئامما مەينەتچىلىككە ئادەتلىنىپ كەتكەن بولغاچقا، ئۆزگەرتمەك ئاسان ئەمەسكە...

بىزنىڭ ۋەتەندىكىلەر ھەجگە كەلسۇن، ئامما ئۆزىنى، ئويىنى، مۇھىتىنى ئوبدان ئېرىغداپ، ئاندىن ئېشىنالسا كەلسە بولاتتى. ئۇلار يېمەي، چىرايلىق، پاكىز كېيىنمەي، كىر خالتىسى بولۇپ بۇ يەرگە كېلىۋارسە ھەجنى قىيناپ قويىدۇ.

بىزنىڭ بارماق بىلەن سانىغۇدەك دىنىي ئالىملىرىمىز ۋە ئەھلى ئىلمىي مەرىپەتچىلىرىمىزدىن باشقا. كوپلىگەن نادان خەلقىمىز ھەج قىلىشنى، بىرى، ھەرقانداق گۇناھى بولسا قۇتۇلۇپ، ئۇدۇل جەننەتكە كىرىدۇ، دەپ، يەنە بىرى: «ھاجى» دېگەن كاتتا ئاتاققا ئېرىشىپ، ئۆزىنى باشقا خەقتىن ئۈستۈن چاغلاش ئۈچۈن دەسمى قىلىۋالغاندەك قىلىدۇ. بۇنىڭ ئوزى ئىنتايىن چوڭ گۇناھ بولىدۇ، بالام، - دېدى ئاخىرىدا ئۇ بوۋاي.

ئويلاپ باقايلى، بىز راستىنلا شۇنداق ئوسالمۇ؟ مەن ئاللانىڭ كەبىنى: قۇچاقلاپ سويۇپ، تېخ - ئىچىمدىن بوقۇلداپ ژىغلاپ تۇرۇپ ئاللادىن تىلىدىم: «ئى، ئۇلۇق ئاللا. بىزگە كىمنىڭ ۋەتىنىگە بەرمىگەن تورت پەسلىنى شۇنداق ئېنىق ئايرىپ تەگشەپ بېرىپسەن. ھېچكىمگە بەرمىگەن ئالتۇندەك تاغلارنى، سەرخىل مېۋىلەر بىلەن تولغان باغلارنى، ئاستىدا ھېساپسىز بايلىقلار ياتقان تۇپراقنى بېرىپسەن ھەتتا، ئوزەڭ ئۇلۇق قىلغان مۇقەددەس ھەرەمىدىنمۇ ئايىغان بوستانلارنى، دەريالارنى، كوللەرنى، ھەممە تالىشىدىغان مېھرى ئىسسىق چوللەرنى بېرىپسەن. بىزنى باشقا مۇسۇلمانلاردەك گۇزەل چىراي، كېلىشكەن بوي - بەست بىلەن يارىتىپسەن. ساڭا يۈز مىڭلاپ شۇكرى، رەھمەتلەر ئېيتىمەن. مەن سەندىن بىزگە كام بەرگەن ياخشى ئادىمىيلىك پەزىلەت، ئەخلاق، ۋىژدان، ئەقىل - پاراسەت. ئىناپ بېرىشىڭنى، موشۇ كەملىكلەر تۈپەيلىدىن تارتىۋاتقان ئازارلىقلار، خار - زارلىقلاردىن قۇتقۇزۇشىڭنى، دىللىرىمىزغا مەن بەك مەينەتكەنمەن. ۋۇيۇنىي، پاكىز بولاي، ئويلىرىم، مەھەللەم پاسكىنىكەن. ئېرىغداي، تازىلاي دېگەن بىر ئەقىلنى بېرىشىڭنى ئىلتىجا قىلىمەن».

ئەي مېنىڭ جاپاكەش خەلقىم، مەن دۇنيانى ئاز بولسىمۇ كوردۇم، بىزنىڭ يۇرتىمىز ئاتلىق، ئېسىل يەر ئازكەن. بىزنىڭ ئوسالىغىمىزغا ھېلىمۇ ئاللا بىزدىن يۈز ئىنى تارتىۋالمايتۇ. ئەندى ئادەم بولماساق بولمۇ يوق گەپ ئەمەس، مەن موشۇ گوھەردەك تۇپرىغىمىزدىن موشۇنداق ناچار ئادەم بولۇپ تۇغۇلغانلىغىمىزغا دايىم ئۆلۈق - كىچىك تىنىمەن. ئەجداتلىرىمىزنىڭ: «بۇرۇنكۇتىنىڭ بالىسى جوجە ئاللماس ئاق سايبولۇپ تۇغۇلۇيمۇ قالىدىكەن» دېگەن ھېكمەتلىك سوزىنى ھەسرەت بىلەن ئەسلەپ قالىمەن.

مەن بارغانلا يەرنىڭ ئادەملىرى شۇنچە ئېناق، ئەخلاقلىق، پاكىز، تەربىيە كورگەن. پەقەت بىزلا ھەممە يەردە ئەسلەرچە، خومسلارچە قىلىشقان ئەمەللىرىمىز، مۇناپىقلىغىمىز بىلەن بىر - بىرىمىزنى ئالداپ، سېتىپ ھەم سېپسىپ ژۈرۈپتىمىز.

70 - ژىللاردا ئىچكىرىگە بارساق، قالتىس ھورمەتلىنەتتۇق، 80 - ژىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىغا بارمايلا ئوسال، سېسىق نامىمىز تارالدى، 90 - ژىللارنىڭ بېشىدا مۇستەقىل دولەتلەر بىرلەشمە گەۋدىسىدىكى دولەتلەر ۋە بەزى ئەللەردە بىزنى قۇچاقلاپ سويۇپ بېشىغا ئېلىپ كوتۇرۇپ، مېھمان قىلىشۋىدى، ئىككى ژىلغا قالماي بۇ يەرلەرنىمۇ سېستىپ، ئۇلارمۇ بىزنى كورسە سەسكىنىدىغان، قاچىدىغان بولدى. موشۇ خۇي - پەيلىمىز بولسا، ئۇزاققا قالماي دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدە سېسىپ،كوتىمىزگە تېپىك يېيىشىمىز - ئېنىق.

بىز ئۇنداق قىلماي ۋۇيۇنۇپ تازىلىنايلى! زامانغا لايىق ئادەم بولايلى! ئۆزىمىز پاكىزلالمىغىدەك دەرىجىدە نامرات ئەمەسمىز. دۇنيادا بىزنىڭ ۋەتەندەك مولچىلىق، توقچىلىق، ئەرزەنچىلىق يەر ھېچيەردە تېپىلمايدۇ. بىزدە پاكىز ژۈرگىدەك، رەتلىك كىيىنگۈدەك پۇل بار، شۇنداق روھ، ئىرادىلا يوق.

ئەزىز ۋەتىنىم، سۈت بەرگەن، يىلىكىدە مېنى بېقىپ چوڭ قىلغان خەلقىم، مەن سىلەرگە چەت ئەللەردىن موشۇ سوۋغا - سالامنى ئېلىپ كەلدىم. دىلىڭلار مەندىن رەنجىگەن بولسا، مەن سىلەردىن ئەپۇ سورايمەن. خاپا قىلالىغان ئادەم خۇشمۇ قىلالايدۇ، مەن تېخى بالا ئەمەسمۇ، ئەركىلەپ قىلغان ئارتۇق گەپلىرىمنى ئەقىل بىلەن ئويلاپ بېقىشىڭلارنى ئۈمىت قىلىمەن.

1993 - ژىل ئاپرېل - ماي، قەشقەر - ئۈرۈمچى.

مۇئەللىپىنىڭ «ژىراق قىرلاردىن ئانا يەرگە سالام» سەپەرنامە كىتاپچىسىدىن مەلۇم قىسقارتىشلار ئارقىلىق ئېلىندى.

ئىلىم ـ پەن ئادەملىرى

تەتقىقات مەنبەسى ـ خەلىق ئېغىز ئىجادىيىتى

(ئالىم رىشات سابىتوۋ ـ 70 ياشتا)

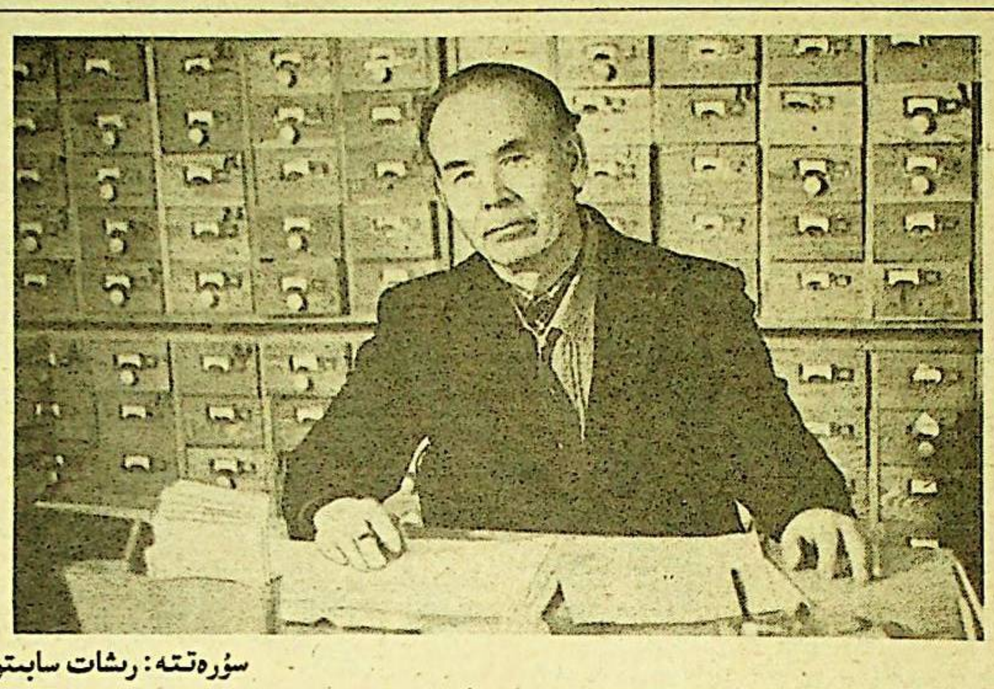

سۈرەتتە: رىشات سابىتوۋ.

ئەدەبىياتنىڭ مەنبەسى، بۇلىغى بولغان ۋە ئەۋلاتتىن ئەۋلاتقا مىراس بولۇپ كېلىۋاتقان روھىي غەزنىمىز خەلىق ئېغىز ئىجادىيىتى مىللىي مەدەنىيىتىمىزنىڭ بېباھا دۇردانىسى ئېكەنلىگى ھەممىگە مەلۇم. ئەينە شۇ روھىي بايلىغىمىزنى توپلاش، رەتلەش، تەتقىق قىلىش، ئۇنىڭغا ئىلمىي ئاساستا باھا بېرىپ، تەھلىل قىلىش ئۇيغۇر ئەدەبىياتشۇناسلىغىدا ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىلەرنىڭ بىرى بولۇپ، ھېساپلىنىدۇ.

خەلىق ئېغىز ئىجادى ساھاسىدا دەسلەپ ئاتاقلىق رۇس ۋە ياۋروپا تۇركىيشۇناس ئالىملىرى ئۇيغۇر خەلىق ئېغىز ئەدەبىياتىنى توپلاپ، نەشىر قىلىشنى قولغا ئېلىپ، ئىلىم ـ پەن دۇنياسىغا تونۇشتۇردى. ۋ. ۋ. رادلوۋ، ن. ن. پانتۇسوۋ، س. يې. مالوۋ، گ. يارىرىنگ ۋە باشقىلار ئەشۇ ئىزگۇ خالىسانە ئىشنىڭ بېشىدا ھەغدا بولۇپ تۇردى.

ئۇيغۇر ئالىملىرى كېيىنكى ۋاقىتلاردا خەلىق ئېغىز ئىجادىيىتىنى توپلاش، تەتقىق قىلىشقا كىرىشتى. ئۇيغۇر شۇناسلىق ئىلىمىنىڭ ۋۇجۇتقا كېلىشى ۋە رىۋاجلىنىشىدا ئاساسلىق ئوبيېكتلارنىڭ بىرى خەلىق ئېغىز ئىجادىيىتى بولۇپ قالماقتا. خەلىق ئېغىز ئىجادىيىتىنىڭ ژانرلىرى چوچەك، رىۋايەت، ماقال ـ تەمسىل، قوشاق ـ بېيىتلار، لەتىپە، سوز ئويۇنى، چاقچاق ۋە ھەجۋىيەلەرنى ئوزىنىڭ تەتقىقات نىشانى قىلغان ئالىملىرىمىزنىڭ بىرى فىلولوگىيەپەنلىرىنىڭ نامزىتى رىشات تېيىپھاجى ئوغلى سابىتوۋتۇر.

ئېغىز ئىجادىيىتىدە ساتىرا ۋە يۇمور كەڭ تارالغان ئاممىۋىي بىر ژانر. ئۇ خەلىق بەدىىي تەسەۋۋۇرىنىڭ ئىپادىسى ۋە دانالىق، تاپقۇرلۇق، ئوتكۇرلۇك، ھازىرجاۋاپلىغىنىڭ نىشانىسىدۇر. خەلىق ئېغىز ئەدەبىياتى ئوزىنىڭ تەرەققىيات جەريانىدا كونا بىلەن يېڭىنى، ئوتمۇش بىلەن ھازىرقى زامانىنى زىچ باغلاشتۇرۇپ، خەلىقنىڭ پىكىر ـ تەپەككۇرىنى ئەكىس ئەتتۇرىدىغان ئىجادىيەت. موشۇ ساھا رىشات سابىتوۋنى ياش چېغىدىنلا ئوزىگە تارتىپ، ئۇنىڭ بىلەن شۇغۇللىنىشقا دەۋەت قىلدى. بولۇپمۇ ئۇ ئوسكەن غۇلجاشەھىرىدە سازەندە ئەلنەغمىلەرنىڭ، لەتىپىچى، قىزىقچىلارنىڭ كوپ بولۇشى رىشات سابىتوۋتا خەلىق ئېغىز ئىجادىغا بولغان قىزىقىشىنى تېخىمۇ ئاشۇردى. شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ توي ـ توكۇنلەردە ئاڭلىغانلىرىنى زەڭ قويۇپ يادلاشقا، ئۇنى رەتلەپ توپلاشقا كوڭۇل بولىدۇ.

1956 ـ ژىلى ر. سابىتوۋ قازاقستان پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىدا تەھسىل كورۇپ ژۇرگەندە كوڭلىگە پۇككەن ئارزۇسىغا يېتىش ئۇچۇن مۇناسىپ ژۇقۇرى بىلىم ئېلىشقا تىرىشىدۇ. ئۇ بىر ياقتىن ئۇگىنىپ، يەنە بىر ياقتىن ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرى بىلەن جىددىي شۇغۇللىنىدۇ. ئۇنىڭ شۇ بىر ژىللىرى يازغان «ساتىرا ۋە يۇمور»، «مۇسا سايرامى»، «ئۇيغۇر خەلىق ئېغىز ئىجادىيىتى» قاتارلىق ئىلمىي ئەمگەكلىرى ئالىملار ئارىسىدا ياخشى باھالىنىدۇ. ئۇ ئىنستىتۇتنى ئۇتۇقلۇق تاماملاپ، ئەشۇ بىلىم ئوردىسىدا ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئىشلەيدۇ. ئۇ 1963 ـ ژىلى قازاقستان پەنلەر ئاكادېمىيەسى تىل شۇناسلىق ئىنستىتۇتى يېنىدىكى ئۇيغۇر شۇناسلىق بولۇمىگە ئىشقا تەكلىپ قىلىنىدۇ. شۇندىلا ئۇنىڭغا ئارزۇسىغا چاپسانىراق يېتىشكە شارائىت تۇغۇلۇپ، ر. سابىتوۋ ئۇزۇندىن بېرى ئوزى توپلاپ ژۇرگەن خەلىق ئېغىز ئىجادىيىتى ماتېرىاللىرىنى رەتلەپ، تەتقىق قىلىش بىلەن بەنت بولىدۇ. ئۇ ئۇيغۇر خەلىق ئېغىز ئىجادىيىتىنىڭ ئوزىگە خاس مىللىي ئالاھىدىلىكلىرىنى تەھلىل قىلىش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. نەتىجىدە 1973 ـ ژىلى «ئۇيغۇر خەلىق ئېغىز ئىجادىيىتىدە ساتىرا ۋە يۇمور» دېگەن ماۋزۇدا پەن نامزاتلىغى ئۇچۇن دىسسېرتاتسىيەنى مۇۋاپپەقىيەتلىك ياقلايدۇ. ئۇنىڭ مەزكۇر ئىلمىي ئەمگىگىدە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قىزىقچىلىرى نەسىردىن ئەپەندى، سەلەي چاققان، موللا زەيىدى ۋە باشقىلارنىڭ لەتىپىلىرى ھەرتەرەپلىمە چوڭقۇر ئانالىز قىلىنىدۇ. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئىخچام، چوڭقۇر مەنالىق ۋە قىزىقارلىق تۇزۇلىدىغان ئالاھىدىلىگى مىساللار بىلەن ئىسپاتلاپ بېرىلىدۇ. چاقچاقنىڭ قىسقا مەنالىق، تاپقۇرلۇق ئۇستىگە قۇرۇلىدىغان سوز ئويۇنى ئېكەنلىگى تەھلىل قىلىنىدۇ.

30 ژىللىق ئومرىنى ئۇيغۇر خەلىق ئېغىز ئىجادى نەمۇنىلىرىنى توپلاش، رەتلەش، ئىلمىي جەھەتتىن تەتقىق قىلىشقا سەرىپ قىلغان ئالىم ر. سابىتوۋ يۇزدىن ئوشۇغىراق ئىلمىي ماقاللىرىنى گېزىت ـ ژۇرنال سەھىپىلىرىدە ئېلان قىلىپ، خەلىق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتى ئۇچۇن مۇناسىپ ھەسسە قوشتى. ئۇ شۇنداقلا تۇنجا پەن دوكتورى مۇرات ھەمرايېۋ بىلەن ھەمكارلىقتا «نەسىردىن ئەپەندى لەتىپىلىرى» («ژازۇشى» نەشىرياتى 1965 ـ ژىل) توپلىمىنى ۋە 1968 ـ ژىلى غ. سەدۋاقاسوۋ بىلەن بىللە «ئۇيغۇر بېيىتلىرىنى» نەشىر قىلدۇردى. ئۇ شۇنداقلا ئۇيغۇر خەلىق ئېغىز ئىجادىنى باشقا قېرىنداش خەلىقلەرگە تونۇشتۇرۇشقىمۇ ئالاھىدە كوڭۇل بولىدۇ. رىشات سابىتوۋ «ئۇيغۇر ئېغىز ئىجادىيىتىدىكى ساتىرا ۋە يۇمور» («مېكتېپ» نەشىرياتى، 1975 ژىل) مونوگرافىيەسى بىلەن «پەن» نەشرىياتىدا بېسىلىپ چىققان «ئۇيۇل ئالتۇن»، شۇنداقلا «ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى ژانرلار» قاتارلىق ئەسەرلىرىدە ئوزىنىڭ ئىجادىي ئىزدىنىشلىرىنى نامايان قىلدى. ئۇلار ئالىمنىڭ ئۇزۇن ژىللىق جاپالىق ئىلمىي ئەمگىگىنىڭ بىزگە سۇنغان مېۋىلىرىدۇر.

ر. سابىتوۋ ئۇزۇن ژىللىق ئەنئەنەۋىي ئۇرپىي ئادەتلىرىمىزدىكى ئالاھىدە تەلىم ـ تەربىيە مەكتىۋى بولۇپ كېلىۋاتقان ئوتتۇز ئوغۇلنىڭ مەشرەپ ئويۇنى ۋە ئۇنىڭ ئوزىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرى ھەققىدىمۇ تەتقىقات ئىشلىرىنى ئېلىپ باردى.

ئالىم 30 ـ ژىللاردىكى ھەجۋىي م. ئادىلوۋنىڭ (ئىلدىرىمنىڭ) فېلىيېتونلىرىنى توپلاپ، خەلىققە سۇندى. شۇنداقلا 19 ـ ئەسىردە ئوتكەن ئۇيغۇر تارىخچىسى ھاجى يۇسۇپنىڭ «جامىيول ھېكايەت» قولىيازمىسىنى نەشىرگە تەييارلىدى. بولۇپمۇ ئالىم ئۇزاق ئېرىنمەي ئىزدەپ، ئۇيغۇر شائىرى ئارەزىينىڭ ئەسەرلىرىنى تېپىپ، كىتاپخانلار بىلەن يۇزكورۇشتۇردى. مەتبۇئاتتا ساتىرىك م. مېرايېۋ ۋە نەزەرغوجا ئابدۇسېمەتوۋلارنىڭ ھەجۋىي ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلىدۇ.

ر. سابىتوۋ قازاقستان ۋە ئوتتۇرا ئاسىيە ئەللىرىدە ئوتكەن تۇركىيشۇناسلىق، ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىلمىي كونفېرېنسىيەلىرىگە پائال قاتنىشىپ، ئۇ ئىلمىي ئەنجۇمانلاردا بىر قانچە نوۋەت دوكلاد قىلدى. شۇنداقلا «ئارزۇ» ژۇرنالىدا «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى دېموكراتىك تېندېنسىيەلەر» ناملىق ئىلمىي ماقالىسىنى ئېلان قىلىپ، ئەل ئارىسىدا ياخشى ئىنكاس قوزغىدى.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئولمەس مىراسى بولغان خەلىق ئېغىز ئىجادىيىتىنى تەتقىق ۋە تەرغىپ قىلىشتا ئۇيغۇرشۇناسلىق پەنىگە ئوزىنىڭ مۇناسىپ ئۇلۇشىنى قوشۇپ كېلىۋاتقان ئالىملىرىمىزنىڭ بىرى رىشات سابىتوۋ ئەشۇ بىر جاپالىق ئىزگۇ ئىشتىن قول ئۇزگىنى يوق. ئۇ دەم ئېلىشتا بولغىنى بىلەن خەلىق ئالدىدىكى بورچى بولغان ئەدەبىي مىراسلىرىمىزنى توپلاش، ئۇنى ئىلمىي جەھەتتىن تەتقىق قىلىش ئىشلىرى بىلەن بەنت. خەلىقنىڭ ئىجات قىلغان بېباھا ئەسەرلىرىگە بولغان ئاشىقلىق، مۇھەببەت ئوتى ئۇنىڭ قەلبىدە ئوچكىنى يوق. ئەكسىنچە ژىللار ئوتكەنسىرى تېخىمۇ ئۇلغايماقتا. ئىلىمنىڭ خاسىيەتلىك بىر خۇسۇسىيىتى: ئالىملار قانچە چوڭقۇرلاپ بارغانسىرى ئۇ شۇ قەدەر ئوزىگە مەھلىيا قىلىپ، ئەس ـ يادىڭنى، ۋۇجۇدىڭنى ئېگەللەيدۇ. بىز ئالىمغا مۇبارەك 70 ياشلىغى مۇناسىۋىتى بىلەن تەن ساقلىق ۋە ئۇزۇن ئومۇر تىلەپ، ئىلىم يولىغا كىرگەن ئادەمنىڭ چارچاپ، توختاپ قېلىشقا ھەققى يوق دېمەكچىمىز.

شايىم شاۋائىي.

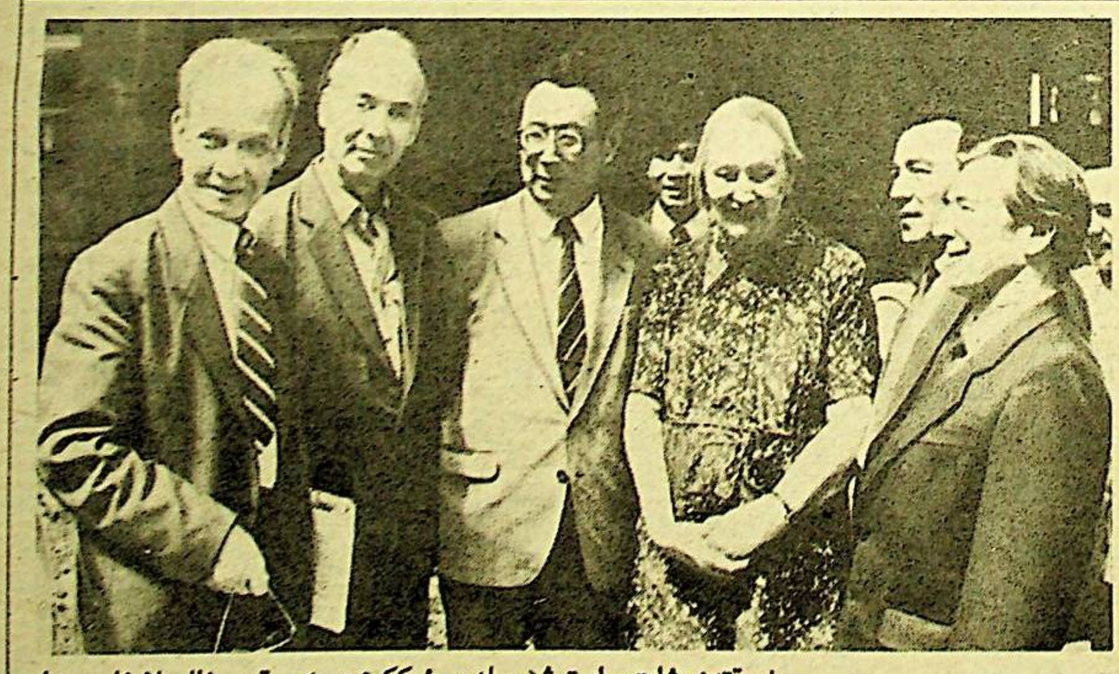

سۈرەتتە: رىشات سابىتوۋ (سولدىن ئىككىنچى) بىر توپ ئالىملار ئارىسىدا.

ئابىتۇرېنت ـ 96

كوپ ئوزگىرىشلەر كىرگۇزۇلمىدى

بىر ئاز ۋاقىتتىن كېيىن جۇمھۇرىيىتىمىزدىكى بارلىق ئالىي ۋە مەخسۇس بىلىم بېرىش جايلىرىدا ئوقۇشقا قوبۇل قىلىش ئىشلىرى باشلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۇچۇن بىز بۇگۇن مەكتەپ تاماملىغۇچىلارنى قوبۇل قىلىش ئىشلىرى بىلەن تونۇشتۇرۇشنى دۇرۇس كوردۇق. بۇ بولسىمۇ ستۇدېنت بولۇشنى ئارمان قىلغان ژىگىت ـ قىزلارغا ئوز پايدىسىنى تەككۇزىدۇ، دەپ ئويلايمىز. قازاقستان جۇمھۇرىيىتى بىلىم بېرىش مىنىسترىنىڭ ئورۇنباسارى ئېسىنگېلدى مىدبۇۋنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، بۇ ژىلقى ئالىي ئوقۇش ئورگانلىرىغا قوبۇل قىلىش ئىشلىرىغا ئېيتقىدەك ئوزگىرىشلەر كىرگۇزىلمىگەن. بارلىق بىلىم جايلىرىدا ھوججەتلەرنى قوبۇل قىلىش 20 ـ ئىيۇندىن باشلىنىپ 20 ـ ئىيۇلغىچە داۋاملىشىدۇ. ئەندى ئېمتىھانلارنى دولەت تىلى ـ قازاق تىلىدا ياكى رۇس تىلىدا تاپشۇرۇشى مۇمكىن. ئېمتىھان قائىدىلىرىگە كېلىدىغان بولساق، ئۇلار بەش پەندىن ئىبارەت. بۇ ژىلىمۇ ئېمتىھانلار تېستلىق تۇردە قوبۇل قىلىنىدۇ. تېستتا ھەممە پەنلەر بويىچە يۇز سوئال بار. ئەگەر ئابىتۇرېنت بۇ سوئاللارنىڭ 30 دىن ئارتۇغىغا جاۋاپ بەرسە كونكۇرسقا قاتنىشىش مۇمكىنچىلىگىگە ئېگە بولىدۇ.

ئىلگەركىدەكلا ئابىتۇرېنتلار ئېمتىھان نەتىجىلىردىن كۇتۇپ تۇرۇشتىن قۇتۇلىدۇ، سەۋەۋى نەتىجىلەر ئېمتىھان تاپشۇرغان كۇندىلا ئېلان قىلىنىدۇ.

قوبۇل قىلىش ئىشلىرىنىڭ باشلىشىغا يەنە خېلە ۋاقىت بولسىمۇ، بۇ ماقالىمىزنى ئوقۇغاندىن كېيىن كەلگۇسى ستۇدېنتلىرىمىزنىڭ تەييارلىغى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشسا كېرەك.

د. تۇرسۇنوۋا.

ئالمۇتا خەلىق ئارا ژۇرنالىستىكا ئىنستىتۇتىنىڭ ستۇدېنتى.

مەكتەپ ھاياتى

ياش ئۇستازلار ماھارىتى سىنالغان مۇسابىقە

ئالمۇتا شەھىرىنىڭ م. ياقۇپوۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىدە ئوقۇتۇش ۋە تەربىيە ئىشلىرىنىڭ سۇپىتىنى ياخشىلاشتا كوپلىگەن ئەمەلىي چارىلار ژۇرگۇزۇلۇپ كېلىۋاتىدۇ. يېقىندا ئۇ يەردە ئوتكەن ياش سىنىپ يېتەكچىلىرىنىڭ مۇسابىقىسى شۇ مەخسەتتىكى ئىشلارنىڭ بىرى بولدى. ئۇنىڭدا باشلانغۇچ سىنىپ مۇئەللىملىرىنىڭ بىلىم قابىلىيىتى سىنىلىپ، ئۇلارنىڭ بۇ ساھادىكى ئىشلىرى باھالاندى.

ئوزىنى ـ ئوزى تونۇشتۇرۇش، سىنىپ يېتەكچىلىرىنىڭ بىر كۇنلۇك ھاياتى ۋە كىم نېمىگە قىزىقىدۇ؟ دېگەن سوئاللار ئاساسىدا ئوتكەن بۇ مۇسابىقىغا قاتناشقان باشلانغۇچ سىنىپ مۇئەللىملىرى مەخسۇس بەلگۇلەنگەن ژيۇرى ئەزالىرى ئالدىدا ئوز قابىلىيەتلىرىنى كورسەتتى. ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئىشلەش جەريانىدا قۇرىغان قۇراقلىرى ۋە باشقا ھەرخىل ئەمگەكلىرى، سىزغان سۇرەتلىرى، تەييارلانغان كونسېرت نومېرلىرىنى نامايىش قىلدى.

مۇسابىقە يەكۇنىدە ياش سىنىپ رەھبىرى گۇلجەھرەم بەختى قىزى ئۇنىڭ غالىبى ئاتالدى. ئىككىنچى، ئۇچىنچى ئورۇنلارغا راشىدەم ئەخمەت قىزى ئارزىگۇل سېتىۋالدى قىزى ئېگە بولدى.

بۇ قىزىق ۋە تەسىرلىك ئوتكەن مۇسابىقە ئاخىرىدا مەكتەپ مۇدىرى ئىمھانەم توختاخۇنوۋا سوزگە چىقىپ، ئۇنى يەكۇنلەش بىلەن ياش ئۇستازلارنىڭ بىلىم ۋە ماھارىتىنى ژۇقۇرى باھالىدى. مۇسابىقىدا غالىپ چىققانلارنى سوغىلار بىلەن مۇكاپاتلىدى.

ئاينۇرى تۇرسۇنوۋا،

ئالمۇتا خەلىق ئارا ژۇرنالىستىكا ئىنستىتۇتىنىڭ ستۇدېنتى.

شائىر دەپتىرىدىن

جەمشىت روزاخۇنوۋ

يۇرت ھەققىدە ھەقىقەت

يوشۇرۇپ ياش كوزىنى،
سۇرتۇپ ساقال، يۇزىنى،
بوۋاي ئىچكە ئۇھ تارتىپ،
باشلاپ كەتتى سوزىنى:

«بىركەن تېگى - تەتىمىز،
بولۇپ چىقتۇق بىر يەرلىك.
ئوزەڭ بىلەن كورگەندەك،
بولدۇم يۇرتنىڭ ئوزىنى...

مەن ئوزەمنى كوپ چاغدا،
سورالماستىن ژۇرىمەن.
تونۇش - بىلىش كوزىگە،
قارالماستىن ژۇرىمەن.

خاھ ئىشەن، خاھ ئىشەنمە،
مەيلى چۇشەن، چۇشەنمە.
ئون ژىل بولدى يۇرتقا بىر،
بارالماستىن ژۇرىمەن.

ئوسكەن يەردىن كەتكەندە،
جازرىڭمۇ، يە تەغدىر،
يولۇم مەلە تەرەپكە،
چۇشمەي قويدى ئەيتەۋىر.

ئەيىۋىڭنى يۇز مەرتە،
تەن ئالغاندىن نە پايدا.
ئورۇنلانماس ۋەدىدىن،
كېتەر ئاستا سىي - قەدىر.

يامان ئويدىن بەندىلەر،
نېرى بولسۇن، ئىلاھىم.
يۇرت ئالدىدا بولمىدى،
قارىمۇقتەك گۇناھىم.

ئۇزگە چېپىق، كوزگە مىق،
بولار ئىشتىن خالىمەن.
يالغان ئېيتسام ئېگە كىم،
ئۇستۇمدە بار خۇدايىم...

كەتكىنىمدىن تانمايمەن،
تىرىكچىلىك كويىدا،
بەندىچىلىك ئەقىلدىن،
ئازدۇرىدۇ گايىدا.

سىلىق مۇزنىڭ ئۇستىدە،
پۇتۇڭ بەزەن تېيلىماي.
قەدەم باسقان ئىشەشلىك
تۇپ - تۇزدىمۇ تايىدا...

تەغدىرىمگە بىراقتا
ئوكۇنۇشىم يوق مېنىڭ.
ئۇزەڭ شائىر ئېكەنسەن،
ژۇرۇگىمنى ئۇق مېنىڭ.

بايلىغىنى پاش قىلغان،
بەگزادىلار كوپەيدى.
بولماس ئامما ھېچ قايسى،
ژۇمۇرىمغا ژۇق مېنىڭ!

پېشانىغا يېزىق دەر،
ھەر ئادەمنىڭ رىسقىسى،
نەگە سۇنسام قول يېتەر،
ئۇزۇن سوزنىڭ قىسقىسى.

ھاجىتىدىن چىقمىساڭ،
كېرىگىڭ يوق بىرسىگە.
قۇرۇق گەپنى قۇلاققا،
قىسماس بۇگۇن ھېچ كىشى.

يۇرت ئالدىدا ئوزىچە،
ئوتەر ھەر كىم پەرزىنى.
ئىمكانىنىڭ بارىچە،
قايتۇرىدۇ قەرزىنى.

ئامەت كەلسە قولۇڭغا،
بىر ياخشىلىق قىلمىساڭ.
قالمىساڭمۇ قارغىشقا،
ئەسكە ئالماس ئەل سېنى...

يۇرتقا مەسچىت سالدۇراي،
دېگەن ئويۇم بار مېنىڭ.
پۇل - خىراجەت ئوزەمدىن،
يوقىغا مەن بار، ئىنىم.

مابادا ئەل قوللىسا،
خەۋىرىنى تېز يەتكۇز.
كوپتىن بېرى كوڭۇلگە،
شۇدى پۇككەن ئارمىنىم...»

- ئويىڭىزنى چۇشەندىم،
بولماڭ، ئاتا، خاۋاتىر.
ئامانەتكە خىيانەت،
قىلماسلاردىن مەن، ئاخىر.

ئىزگۇلۇكتىن تۇغۇلغان،
خالىس نىيەت، پاك ئوينى.
قوللىشى ھەق يۇرتىڭىز،
باھالاشقا ئەل قادىر.

قالماي موشۇ جۇمەدىن،
خەۋىرىنى بېرەي مەن.
قالماي ئەندى يولۇمدىن،
رۇخسەت قىلىڭ، ژۇرەيمەن...

- بوپتۇ، ئۇكا، ئامان بول،
ۋەدە يالغان بولمىسۇن.
مەنمۇ قىلار ئىشىمنى،
تەييارلىغىن كورەيمەن...

شۇ مويسىپىت بوۋايغا
ئېيتىپ تەكرار ئاپىرىن،
يولغا چىقتىم، ئارىلىق،
ئۇچ يۇز ئەللىك چاقىرىم.

ھەممە نەرسە ھېساپلىق،
مونۇ قىيىن زاماندا.
مەردانىلىق ئولمەپتۇ،
مەرتلىك باركەن، ياپىرىم!

ئۇزۇن يولدا ژۇرەككە،
تۇتاشقاندا ئوي ئوتى.
باشلىنىدۇ سېزىمنىڭ،
ئەقىل بىلەن سوھبىتى.

بولغان ئەمەس شائىرغا،
بۇ ئومۇردە ھېچ قاچان.
ئوزى بىلەن ئوزىنىڭ،
سىردىشىشتەك لەززىتى.

سەممىي گەپ ھېمىشەم
ژۇرۇگىڭنى ياش قىلار.
دىل قېتىدا ساقلىغان،
ئوي - سىرىڭنى پاش قىلار.

قايران ئاتا، رەنجىمە،
مونۇ ئېغىر زاماندا.
نىيىتىڭنى ئەينىچە
چۇشەنمىسە باشقىلار.
بولغان ئەمەس ئەسلىدە
ئىبادەتنىڭ يامىنى،
مەردانىلىق قىلىشنىڭ
ئىزدىسەڭ بار ئامىلى.

ئەسكىلىكنىڭ سارىيى
سېلىنمايدۇ ھېچقاچان،
ياخشىلىقنىڭ ھېچقاچان
ئېلىنمايدۇ قامىلى!

بولغان ئەمەس ئەسلىدە،
سىغىنىشتا ساختىلىق.
بەرگەن بىلەن ئولچەنمەس،
ئەلگە دېگەن ياخشىلىق.

ئەيىۋى يوق بىراقتا،
ھەقنى كورگەن بۇ كوزدە،
ئەتىۋالىق مەنسىۋى
زوردىن بۇگۇن، ئاخچىلىق.

ئالدىن ئالا ماختاش تەس،
ئاڭلىمىغان ناخشىنى.
بىردىن نامەرت دەپ بولماس،
ھال - ئوقىتى ياخشىنى.

بەزەن روھى سۇلتاننى
بوسۇغىدا قالدۇرۇپ،
بەزەن تورگە ئوزىمىز
چىقىرىمىز باخشىنى.

ئوزىگە خاس ئادەمنىڭ
ئىناۋىتى، قىممىتى.
يەرگە بولغان ئېتىقات،
ئەلگە قىلار ھىممىتى.

يۇرتىغا نەپ بەرمىگەن
گەپ بەرمەسلەر كوپەيدى.
خىزمىتى يوق، لېكىن كوپ،
داۋا - دەستۇر مىننىتى...

پايدا كەلمەس دوستىنى
ئۇنتۇپ قالدى تالايلار.
پۇل ھوكۇمران زاماندا،
تېپىلىدۇ «مالايلار»

«مېرسېدېستا» يۇرتقا بىر
بارغىنى يۇز قېتىم
ژۇرەر پەش قىپ بەزى بىر
ئاتاق خۇمار سودايلار.

بۇرۇنقىدەك بېپەرۋا،
كەچۇرۇمچان ھېلى بىز.
شۇنداقلارنىڭ يولىنى
كېسەلمەستىن جېلى بىز...

خەلقىمىزنىڭ تەغدىرىن
ژۇرەكسىزگە تاپىلاپ،
جىگەرسىزگە ئەل غېمىن
ئىشەنچ قىلىپ كېلىمىز.

تەرك ئېتىش، تەن ئېلىش -
كېرەك ئەمەس بىز ئۇچۇن،
قوشۇلۇپ تېز تارىلىش -
ئاددىي ھەۋەس بىز ئۇچۇن.

ئىبادەتتىن مىڭ ژىللىق
بەزەن كېچىپ بىر دەمدە،
بارنى چاپسان يوق قىلىش
ھېچ گەپ ئەمەس بىز ئۇچۇن!

ھاماقەتلىك قىلىشنى
ئاقىلىمايدۇ بانىسى.
مېھىر سالماي بالىغا،
قەدىر تاپماي ئانىسى...
ئىتائەتنىڭ ئويىدىن
ئاسان چىقماس ئېتىقات،

ئوزگەرگەنگە نام - ئىسىم،
تۇزەلگەنگە خانىسى...

تالاي مەسچىت ئورۇلۇپ،
كويدى تالاي مەدرىسە.
بېسىم كەلگەچ كوڭۇلدىن
ھوكۇم ئاتلىق دەدىسە...

ھەشەمەتلىك سارايلار
جامەئەتسىز بوش قېلىپ،
يۇز بەرمەكتە تامامەن
ئەندى باشقا ھادىسە...

ئىنساندىكى سېغىنىش
زورلۇق بىلەن ئېلىنماس.
ساداقەتنىڭ سارىيى
بۇيرۇق بىلەن سېلىنماس.

كونىلىقنىڭ بەرىنى
ئىنكار قىلماس ئادەملەر.
يېڭىلىقنىڭ ھەممىسى
بىردىن ئىخرار قىلىنماس!

ھەر ئادەمنىڭ ھاياتتا
ئوز يولى بار، رىسقى بار.
ئوز بورچىنى ئەقلىنىڭ
يەتمىگىچە ھىس قىلار.

بەزەن قولدا بارلارغا
مەردانلىق يېتىشمەس.
بارىغا مەرت كېلىدۇ
بەزەن قولى قىسقىلا!..

ياخشىلىققا ئاپىرار
يولنىڭ بولماس يامىنى.
دان تولامدۇ باشاققا
سارغايمىسا سامىنى...

ئەل قارشىلىق كورسەتمەي،
خەيرىخاھلىق بىلدۇرەر.
يېڭىلىققا ياراشسا،
كونىلىقنىڭ ئامىلى.

ئەزىز ئاتا، بولمىغىن
يوق نەرسىگە خاۋاتىر.
ئەلگە خالىس ئويۇڭنى
باھالاشقا بىز قادىر.

بىز قانداقمۇ قىلاتتۇق،
ئارمان قىلار چىقمىسا.
ئوزەڭ ئوخشاش مەردانە،
ئوزەڭ ئوخشاش باھادىر!

قىلغىنىڭنى چۇشىنەر،
بوۋاي تۇرماق ياش بالا.
نىيىتىڭگە ئاپىرىن،
ھىممىتىڭگە ھەشقاللا!

جاھانەمنىڭ تورىگە
ياخشىلىقنى چىقىرىپ،
زامانەمنىڭ، ئادەمنىڭ
ئىنساۋىنى بەر، ئاللا!

شۇ مەسچىتنى يۇرت ئوم بوپ،
تىكلەش بىزگە بۇيرىسۇن.
بار ئىزگۇلۇك نۇر بولۇپ،
ژۇرەكلەرگە قۇيۇلسۇن.

خۇدا بىلەن بەندىنىڭ
ئوز ھارىمىز ئالدىدا
كوڭۇللەر تېز پاكلىنىپ،
گۇنايىمىز ژۇيۇلسۇن!

ئارمان قىلار ئاكىلار...

قەپەزدىكى قۇش ئاسماننىڭ كەڭلىگىنى، ئەل - يۇرتىدىن ئايرىلغان ئادەم تۇغۇلغان ۋەتىنىنى، بېشى تورىگەن كىشى يول كورسىتىپ، پانا بولار يېقىنىنى كىنىشى ھەق ... بەزىدە تىرىكلەر ئىچىدە كوڭلۇڭنى چۇشىنىدىغان ئادەم تېپىلمىسا، ھاياتتىن بۇرۇن كېتىپ قالغان موتىۋەرلەرنى ئەسلەيسەن. موشۇ شېىر مەن سېغىنىپ ئوسكەن ئالىي پەزىلەتلىك يۇرتداش ئاكىمىز - قاسىم قادىر - روۋنىڭ پاك خاتىرىسىگە بېغىشلىنىدۇ.

ھەۋەس قىلىپ ئىچىگە
كىرەلمىگەن باغلاردىن،
ھويلاڭدىكى گۇللەرنىڭ
ئەزىزلىگى باشقىچە.

ژىراقلاردىن كوز تارتىپ،
كوك تالاشقان تاغلاردىن
ئىزىڭ چۇشكەن دوڭلەرنىڭ
ئېگىزلىگى باشقىچە.
دەريالاردىن ئەيمەنسەڭ،
ھەيۋا قىلما دېڭىزغا.
ئوز ئىمكانى، چامىنى
ھەر كىمنىڭ خوپ بىلگىنى.
ئەيىپ ئەمەس ياش چاغدا،
كوز قىسساڭمۇ مىڭ قىزغا.
چوڭ بولغاندا يارىشار
ئېغىر - بېسىق بولغىنى.
قانچە بۇيۇك بولسىمۇ
دانىشمەنگە ئېتىقات.
ئوز يۇرتۇڭنىڭ ئادىمى
ئەتىۋالىق راستىدا.
مەيلى چىقىپ كەتسىمۇ
ئاسمانغا ھەم يەتتە قات،
مەيلى ياتسۇن يەتتە قات
قارا يەرنىڭ ئاستىدا.
ئۇلۇقلارغا سېغىنىپ،
ئەزىزلەرنى دىل كىنەر.
قاتقان چاغدا قانىتىڭ،
ژىققان چاغدا ئېسىڭنى.
ئەل سۇيەنگەن ئاكىنىڭ
يوقلۇغى تېز بىلىنەر.
چۇشەنمەسلەر ئورۇنسىز
قاققان چاغدا بىسىڭنى.
جاندىن كويەر ئاكىنىڭ،
ياندىن يولەر قاياشنىڭ،
بېشىڭغا كۇن چۇشكەندە
بار - يوقىنى سېزىسەن.
تاۋۇتىدا ياتقاندا
زەردىلىك كوز قاراشنىڭ
تىرىكلەردىن بىر يولى
ئۇمۇتىڭنى ئۇزىسەن.
ھەقلىگىگە كوز يەتمەي،
ئەۋلىيانى تەن ئالماس،
باھالاش تەس سىر بېرىپ،
سىر ئالمىغان دوستىنى ھەم.
ئادەملەرنىڭ ھەممىسى
تەل - توكۇز بوپ يارالماس،
ھەممىگە تەڭ بەرمىگەن
سېزىم، ئەقىل - ھوشنى ھەم.
شۇسى بەلكىم ياخشىدۇر،
بىر خىللىقنىڭ قەدرى يوق.
ئاڭلاۋەرسە يالىقار
ئېسىل ناخشا سوزىنى.
كوپ قىلىمىز دەپ ژۇرۇپ،
بار قەدىرىدىن ئايرىدۇق.
كەلسە - كەلمەس ماختاشتىن
«داھىلارنىڭ» ئوزىنى...
شۇسى بەلكىم كېرەكتۇر...
ئارتۇق - كامنى ئەل تەڭشەر.
ھەقىقەتنىڭ كوزىگە
بولمايدۇ قۇم چاچقىلى.
ياخشى بولساڭ، ھەتتا يات
كېچىكسىمۇ چۇشىنەر.
ئۇ دۇنيادا بولماس ھەم
يامانلىقتىن قاچقىلى.
ھېچ يامانلىق ئىستىمەي،
يامان ئاتلىق بولساممۇ،
ئاق - قارىنىڭ ئايرىلار
كۇنى بار دەپ ژۇرىمەن...
كوزى كورمەس دوستلارنىڭ

نەزەرىدىن قالساممۇ،
ئېتىبارنىڭ قايرىلار
كۇنى بار دەپ ژۇرىمەن.
باش قاتقاندا چارىسىز،
قىيا باقماس كوڭلى توق.
ياش ئاققاندا جورسىز،
ئىچكە تارتماس بېغەملەر.
بولۇش ئۇچۇن مېھرىبان
كىيىش شەرتمۇ يە چورۇق،
بېكويۇممۇ بەدەۋلەت
بولغانسىرى ئادەملەر؟!
بولمىساممۇ دىت - پەمسىز،
ئاكا ئەقلىم يەتمەيدۇ،
ئامال يوقتىن ئوزەڭنى
يەنە ئوزەڭ بەزلەيسەن.
يەرنى دەسسەپ ژۇرگەنلەر
قەدىر قىلىپ كەتمەيدۇ،
شۇندا ئولمەس روھلاردىن
بىرەر مەدەت ئىزلەيسەن!
ئومۇر شۇنداق ئەزەلدىن،
ئوز قوينىغا ئانا يەر.
ئالدىرارمىش ئالغىلى
ياخشىلارنى، زورلارنى.
مەردانىلار قەدرىگە
كوز يەتكۇزسۇن دەمدۇ يە،
دۇردانىلار پەرقىنى
بىلمەس كوزى كورلارنى.
يارىلىشتىن بېتەلەي،
پېشانىسى شورلارنى!
يامانلاردىن بىراقتا
ياخشىلار كوپ بەرى بىر.
ئالدىمىزدا ژۇرگەندە
قىلمىساڭمۇ قەدرىنى...
ئاكىلاردىن ئايرىلىش
ئىنىلارغا بەك ئېغىر.
بولىشەر جان بولمىسا،
تەسقۇ شاتلىق - دەردىنى.
سېنىڭدەك زور ئاكىلار
بولسا بۇگۇن ئارىدا،
ئىنىلارنىڭ مېنىڭدەك
قىسىلماتتى بويۇنى.
ساچۇشمەيدۇ جوجىگە
ئانىسىنىڭ بارىدا،
ئېگىسى يوق ژىتىمنىڭ
كوپكە بارماس ئويۇنى.
تەغدىرىمىز شۇنداقتۇر،
بىز ھەممىگە تاقەتلىك.
كەلمەس بەخىت - تەلەيگە،
يوق دوستلارنىڭ گۇناسى.
كەڭچىلىكنى سەزمەسكە
سېلىش ئوزى نامەرتلىك،
ئوز يېرىڭدە بولسا ھەق،
ئوز ئېلىڭنىڭ داۋاسى...
ئىككى ئەلنى دوست قىلغان
ئەرنىڭ ئومرى مەڭگۇلۇك.
يەردە قالماس ئاقىۋەت
نامى داناكىشىنىڭ.
ياخشىلارنىڭ ئەسلى ئاز
ياشىشىغۇ بەلگۇلۇك،
ئامما ئاڭا ئەل ئومۇر
ئۇلىشىغا ئىشىنىڭ.
ياشاش ئۇچۇن بىزگىمۇ
ئاكىلاردەك مەردانە
ئۇلارنىڭ كەڭ خاسىيەت،
شاراپىتى يار بولسۇن.
تۇتماس ئۇچۇن كېلەچەك
ئوزىن بىزگە بېگانە،
ئىنىلارنىڭ مۇھەببەت،
ساداقىتى بار بولسۇن.

بايسېيىت يېزىسى.

ئەلگە خىزمەت — ئالىي ھىممەت

«راھەتكە» مەرھەمەت!

چېلەك ناھىيەسىدىمۇ دۆلەت مۈلكىنى خۇسۇسىلاشتۇرۇش ۋە شەخسىي كارخانىلارنى، دۇكانلارنى ئېچىش ئىشى يولغا قويۇلۇۋاتىدۇ. ئىشنى توغرا يولغا سېلىۋاتقانلار كۆڭۈلدىن كۆڭگە كۆللەنسە، ئەكسىنچە بەزىلەر كاساتچىلىققا ئۇچراپ، ۋەيران بولۇۋاتىدۇ.

تاماقلىنىش ساھاسىنىڭ تېخنولوگ مۇتەخەسسىسلىكىنى ئىگەللىگەن ۋە ئۆزىمۇ چېلەك، چۈنجا قاتارلىق جايلاردا ئاشپەزلىك قىلىپ كۆپچىلىككە تونۇلغان تۇرسۇن ئابدۇللايېۋ كۆپ ئويلىنىشلار ئارقىسىدا شەخسىي ئاشخانا ئېچىش قارارىغا كېلىدۇ. ئۇ چېلەكتە تۈزۈكرەك بىر ئاشخانىنىڭ يوقلۇقىنى، ئۆزىنىڭ شۇنداق بىر ئاشخانا ئېچىش نىيىتىنىڭ بارلىقىنى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا ئېيتقاندا، باشقىلار ھازىر ھەممىلا ئىشقا رۇخسەت بارلىقىنى تەكىتلەشتى. ئۇلارنىڭ مەدەت بېرىشىدىن روھلانغان تۇرسۇن بۇ ئىشقا رەسمىي بەل باغلاپ كىرىشكەندە، رەسمىيەتنىڭ تولىلىقى ئۇنىڭ جېنىغا پاتتى. شۇندىمۇ ئۇ چېلەك ئاۋتوستانسىيەسىنىڭ يېنىدىن بىر يەرنى سېتىۋېلىپ، ئۈچ خانىلىق بىر ئاشخانا قۇرۇلۇشىنى باشلىدى. ئۇنىڭغا ئۆزى باشلامچىلىق قىلىپ ئىشلىدى. ئائىلە ئەزالىرىمۇ قارشىپ، ئۇنىڭ ئېغىرىنى يېنىكلىتىپ ۋۇردى. شۇندىمۇ ھازىرقى قىممەتچىلىكنىڭ دەستىدىن ئۇ چارەك ئەسىر ئىشلەپ تاپقان — تەگىنىنى سەرىپ قىلىپ، ئاخىرى مىڭ بىر تەسلىكتە ئاشخانا قۇرۇلۇشىنى زامانغا يارىشا، كۆڭۈلدىكىدەك قىلىپ تاماملىدى. شۇنداق قىلىپ چېلەك يېزىسىدا تۇنجا شەخسىي ئاشخانا قەد كۆتۈرۈپ، خېرىدارلارغا ئۆز ئىشىكىنى كەڭ ئاچتى.

تۇرسۇن ئابدۇللايېۋ خېرىدارلارنى جەلىپ قىلىش، ئۈچۈن بارلىق ماھارىتىنى ئىشلىتىپ، تاماقنىڭ سۈپىتىنى ياخشىلاشقا تىرىشتى. تاماق ھەر جايدا بولسىمۇ، لەززەت بىر جايدا دەيدىغۇ خەلقىمىز. ھەر قانداق ئاشخانا ئۈچۈن تاماقنىڭ لەززىتى ئاساسىي ئولچەم بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تۇرسۇن ئابدۇللايېۋ تاماققا ئۇستا ئايالى سەنەمنى ئۇيغۇر مىللىي تائاملىرىنى ئېتىشكە مەسئۇل قىلىپ قويدى. شۇنداقلا تاماقنىڭ باھاسىنى ئادەتتىكىدىن تۆۋەنرەك قىلىشقا كۆڭۈل بولدى. مەسىلەن، لەغمەن، مانتا — 40، چۆچۈرە — 35، سۇيۇق ئاش — 25 تەڭگە دەپ باھا قويۇلدى. تاماقنىڭ لەززەتلىك تەييارلىنىشى ۋە باھاسىنىڭ ئەرزانلىقى خېرىدارلارنى كۆپەيتتى.

تېخى ئېچىلغىنىغا ئاز ۋاقىت بولغان بولسىمۇ كۆپنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ، رازىلىقىنى ئېلىپ ئۈلگەرگەن «راھەت» شەخسىي ئاشخانىسىنىڭ نامى چار تەرەپكە يېيىلىشقا باشلىدى. ئاشخانا خىزمەتچىلىرىنىڭ خۇش خۇي مۇئامىلىسى، تازىلىقىنىڭ پاكىزلىقى، بولۇپمۇ تائاملىرىنىڭ لەززەتلىكلىكى خېرىدارلارنىڭ كۆڭلىدىن - كۆڭگە كۆپىيىشكە سەۋەپ بولماقتا. «راھەت» ئىسمىغا يارىشا ئادەملەرگە راھەت بېغىشلىماقتا.

ت. تۇردىيېۋ.
چېلەك يېزىسى.

سۈرەتتە: «راھەت» ئاشخانىسىنىڭ باشلىقى تۇرسۇن ئابدۇللايېۋ ئايالى سەنەم بىلەن.

تەبرىكنامە

يارمەھەممەت مىرايىۋقا

ئورىيتا مەھەللىسى ئالمۇتا شەھىرى.

بۈگۈن قەدىردان ئاتىمىز ھەم بوۋىمىز يار مەھەممەت 60- باھارنى قارشى ئالغان كۈنى بولسا، سۆيۈملۈك ئانىمىز پەخرىنسا بىلەن ئۆي -ئوچاق بولغىنىغا 35 يىل تولدى. ئەينە شۇ قەدىردانلىرىمىز بىزنى قاتارغا قوشقىچە قانچىلىك جاپا - مەشەققەتلەرنى تارتتى دېسىڭىزچۇ؟ لېكىن بىزنى كىيگەننىڭ ئۈچىسىغا، يېگەنىنىڭ ئاغزىغا قاراتماي، قاتارغا قوشقان ئەينە شۇ ئەزىز- مېھرىۋانلىرىمىزنى قوش بايرىمى بىلەن چىن قەلبىمىزدىن تەبرىكلەيمىز. ئۇزاق ئۆمۈر، ساغلام - سالامەتلىك، ئائىلەۋىي بەخىت - سائادەت تىلەيمىز.

ئۆزلىرىڭلاردىن خۇش تەبەسسۇم ھېچ قاچان ئايرىلمىغاي، ھۆرمەتلىك ئاتا - ئانا!

تەبرىكلىگۈچىلەر: رەپىقىسى پەخرىنسا. باللىرى پاشاخان - كاملجان. گۈلجاھان - تۇرغانجان. تۇرجاھان. گۈلنارە - نۇرمەھەممەت. نەۋرىلىرى: نىزەتگۈل، ئادىلەم. دىنارا. زارىنا. كامىلەم. سىراجىدىن. نارگىزا. رىنات. مىرۋانەم. رىزۋانگۈل. ئالىمجان ۋە ئۇرۇق - تۇققانلىرى.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى گېزىتلىرىمىزنىڭ جانكۆيەرى جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تىياترىنىڭ ئاكتيورى

قۇرۋانجان مەكسۇروۋنىڭ

مەزكىلىسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتىغا، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى رېداكسىيەنىڭ سابىق خادىمى، قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى مۇكاپىتىنىڭ لائۇرېاتى، كورنەكلىك شائىر ساۋۇتجان مەممەتقۇلوۋقا رەپىقىسى

ئايشىگۈلنىڭ

مەزكىلىسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەتلەر ئارا ئىتتىپاقى يېنىدىكى ئاقساقاللار كېڭىشى مەزكۇر كېڭەشنىڭ ھەيئەت ئەزاسى

مەمتىمىن ئىلاخۇنوۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتىغا، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرى 3 - ئاينابۇلاق مىكرورايونىنىڭ جامائىتى يۇرت موتىۋەرى

مەمتىمىن ئىلاخۇنوۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتىغا، قومى - قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى مەھەللىلەردە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان بىر توپ ئەل - ئاغىنىلىرى بۇرادىرى

مەمتىمىن ئىلاخۇنوۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتىغا، ئۇرۇق- تۇغقانلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرى كورنىي گىگانت مەھەللىسىنىڭ جامائىتى يۇرت موتىۋەرى، سابىق شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ئوفىتسېرى

ئوسمان كامال ئوغلى تايىروۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە- تاۋابىئاتىغا، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئوقۇپ چىقىڭ، قىزىق

ئۇچالايدىغان ئادەم

كورېيەلىك 46 ياشتىكى خوڭ زەيتۇ دېگەن ئادەم ئۇچالايدىكەن. ئۇ ئەرۋاھ ئەمەس، ئۇنىڭ ئالاھىدە ئىختىدارىمۇ يوق. ئۇ ئۇزۇن بىر مەزگىل چېنىقىپ، ئۇچۇش ماھارىتىنى ئېگىلىگەن. خوكزەيتۇ تۇرغان يېرىدىن كوتۇرۇلۇپ، بىر مۇددەت ھاۋا بوشلۇقىدا لەيلەپ تۇرۇپ، ئاندىن ئاستا — ئاستا يەرگە دەسسىگەندە (خۇددى قۇشلاردەك يەرگە قونغاندا) ئەتراپقا توپلانغان ئادەملەر ھەيران بولۇپ قېتىپ قېلىپ، ئاندىن گۈلدۇراس چاۋاك چېلىپ، ئۇنىڭ ماھارىتىگە ئالقىش ياغدۇرىدىكەن.

ئۈچ پۇتلۇق بوۋاق

فىلىپپىننىڭ سولۇ دېگەن ئارىلىدا ياشايدىغان نوما ئىسملىق 25 ياشلىق دېھقان ئايال غەلىتە بىر بوۋاق تۇغقان. ئۇ بوۋاقنىڭ 3 پۇتى، ئۈچ قولى، ئىككى مېكىسى بار ئىكەن. بۇ بوۋاق تولۇق يېتىلگەن بولسىمۇ، ئامما سول گەۋدىسىدە بىرلا پۇت ۋە بىرلا قول بار ئىكەن. بېشىدا چېچى بار بولۇپ، قالغان بەش ئەزاسى يوق ئىكەن. ئۇنىڭ ئۆپكە، بېغىر، ۋۇرەك، ئۈچەي قاتارلىق ئىچكى ئەزالىرى تولۇق بولۇپ، ئۇ نورمال ھالەتتە تۇغۇلغان ۋە ھازىر ئۇ ھايات.

مۇنداقمۇ بولىدۇ

بىر قېتىمدا ئەڭ كۆپ تۇققان ئانا ئىتالىيەدە ياشايدۇ. ئۇ 1971 — يىلى 22 — ئىيۇل كۈنى 35 يېشىدا بىر قېتىم بەش ئوغۇل، 10 قىز بوشانغان. ئۇ ئايال نېمىشكىدۇ ئىسمىنى ئېيتىشنى خالىمىغان.

14 يىل ئۇخلىمىغان

ئاتلانتىك مۇھىتىنىڭ بىر تاقىم ئارىلىدا 74 ياشقا كىرگەن فېبىر سېرۇس دېگەن ئادەم توپ — توغرا 14 يىلدىن بېرى ئۇخلىمىغان. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ ئۆزىنى ناھايىتى ساغلام ھېس قىلىدۇ. ئۇ شۇنچە يىلدىن بۇيان ھېچ قانداق ھېرىش ۋە چارچاشنى بىلمەيدۇ. ئالىملار بۇنداق ئەھۋالنىڭ پەيدا بولۇشىدىكى سەۋەپ ئۇنىڭ نېرۋە سىستېمىسىدا ھازىرغىچە ئېنىقلانمىغان بىر تۈرلۈك كېسەللىك بار دەپ پەرەز قىلىشقان.

ئادەم ۋە قانۇن

جىنايى ئىشلار ئازىيىدىغاندەك ئەمەس

يېقىندا قازاقستان جۇمھۇرىيىتى دۆلەت تەرگەۋ كومىتېتىدا مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى بولۇپ ئۆتتى. مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىنى دۆلەت تەرگەۋ كومىتېتى جىنايى ئىشلارنى ئىزدەش باشقارمىسىنىڭ باشلىغى گېنېرال ۋ. پ. شۇملېنكو ئېچىپ ئۆزى رەھبەرلىك قىلىۋاتقان باشقارمىنىڭ پائالىيىتى توغرىلىق سۆزلەپ بەردى.

گېنېرالنىڭ تەكىتلىشىگە قارىغاندا، جۇمھۇرىيەتتە بېيىل يانۋاردا 45 ئۇيۇشقان جىنايەتچىلىك بىرلەشمىسى يوقىتىلغان، ئۇلارنىڭ 140 جىنايەتنى ئەمەلگە ئاشۇرغانلىقى پاش قىلىندى. ئالمۇتا شەھرىدە ئىنگوشتانلىق پۇخرالاردىن تەركىپ تاپقان جىنايى توپ ئەزالىرى قاماققا ئېلىندى، ئۇلار بىر يىلدىن ئوشۇق ۋاقىتتىن بۇيان پوپۇزا قىلىش، قورقۇتۇش، تىجارەتچىلەرنى ۋە ئۇلارنىڭ بالىلىرىنى ئوغورلاپ كېتىش ئوخشاش ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغان.

كوكچېتاۋ شەھرىدە جۇمھۇرىيەتنىڭ بىر قاتار شەھەرلىرىدە قوراللىق بۇلاڭچىلىق ۋە كوپ مىقداردا پۇل تەلەپ قىلىش ئوخشاش ئېغىر جىنايەتلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرغان خوۋۇپلۇق باندىتلار توپىنىڭ پائالىيىتى پاش قىلىندى. تورت ئادەم قولغا ئېلىندى.

ئەندى شەمەي شەھرىدە بولسا شەمەي، تالدىقورغان ۋە پاۋلودار جىنايەتچىلەر بىرلەشمىلىرىنىڭ نوۋەتتىكى يىغىلىشى ۋاقتىدا 14 خوۋۇپلۇق جىنايەتچى تۇتۇلدى. ئۇلاردىن تاپانچىلار، پىچاقلار، كويزىلار ۋە باشقا قوراللار تارتىپ ئېلىندى. قاماققا ئېلىنغانلار ئارىسىدا 1995 - يىلى قاتىللىقنى ئەمەلگە ئاشۇرغان دىيۇسېمبايېۋ، ئورغۇتلىغان قاراقچىلىق ۋە بۇلاڭچىلىق جىنايەتلىرىدە ئەيىپلىنىۋاتقان ئاخمېتوۋقا ئوخشاش ئەشەددىي جىنايەتچىلەر بار. بۇ خىلدىكى جىنايەتچىلەر باندىتلىرى جۇمھۇرىيەتنىڭ كوپلىگەن باشقا شەھەرلىرىدىمۇ زەخمىسىزلەندۈرۈلدى.

ئوتكەن يىلنىڭ يانۋار ئېيى بىلەن سېلىشتۇرغاندا پاش قىلىنمىغان بۇلاڭچىلىقلار 24 پروتسېنتقا، ئوغرىلىق 40 پروتسېنت، شۇ جۈملىدىن ئۆي ئوغرىلىقلىرى 28 پروتسېنتقا قىسقاردى. لېكىن 1995 - يىلى ۋە 1996- يىلنىڭ ئوتكەن ۋاقتى ئىچىدە جىنايى ئىشلار سۈرئىتىنىڭ تۆۋەنلىشى بايقىلىۋاتقىنىغا قارىماي ئومۇمەن جۇمھۇرىيەتتە جىنايى مۇھىت مۇرەككەپلەشمەكتە.

قەستەن ئادەم ئولتۇرۇش، قاراقچىلارچە ھۇجۇم قىلىش ئوخشاش جىنايەتلەر تۇراقلىق ھالدا ۋۇقۇرى دەرىجىدە بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. موشۇ يىلنىڭ بارى - يوقى بىر ئېيى ئىچىدە 177 قاتىللىق ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان بولۇپ، ئۇلاردىن 150كى پاش قىلىندى.

«بۇيرۇتما» دەپ ئاتالمىش قاتىللىقلار خوۋۇپلۇق ھالدا كۆپەيمەكتە. مۇنداق جىنايەتلەر جامائەتچىلىك ئارىسىدا كوپلىگەن ئىنكاسلارنى پەيدا قىلماقتا. 1995 يىلى ئەينە شۇنداق 12 قاتىللىق ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ سەككىزى بويىچە جىنايەتچىلەر ئېنىقلاندى.

دۆلەت تەرگەۋ كومىتېتىنىڭ جىنايى ئىشلارنى ئىزدەش باشقارمىسىدا ئالاھىدە خوۋۇپلۇق جىنايەتلەرنى پاش قىلىش، ئوپېراتىۋ ئىشلارنى ئېلىپ بارىدىغان ۋە باندىتىزمغا ھەم قاراقچىلارچە ھوجۇم قىلىش جىنايەتلىرىگە قارشى كۆرىشىش بولۇملىرى قۇرۇلدى.

ئەندى رېكىتقا قارشى كۆرىشىش تارماقلىرى بارغانسىرى ئوز ئىشىنى ئاكتىۋلاشتۇرماقتا، ئۇلار تەرىپىدىن بۇ خىلدىكى 108 جىنايەت پاش قىلىندى، بۇ ئوتكەن يىلنىڭ شۇ ۋاقتىدىكى بىلەن سېلىشتۇرغاندا 4،9 پروتسېنت ئوشۇق دېگەن سوز. ئوپېراتىۋ ئىزدەش چارە تەدبىرلىرى داۋامىدا ئوز سېپىدە 158 ئادەمى بولغان 29 رېكىتچىلار توپى قولغا ئېلىندى. ئۇلاردىن ئۈچ دانە ئوق ئاتىدىغان قورال، 11 گاز چاچىدىغان تاپانچا، 18700 ئاق ش دوللىرى، 7 مىللىون روسسىيە رۇبلىسى، 127950 تەڭگە مۇسادىرە قىلىندى.

جۇمھۇرىيەتكە چەت ئەل پۇخرالىرىنىڭ كوپلەپ كېلىشكە باشلىغانلىقى بىلەن ئۇلارنىڭ قازاقستاندا تۇرۇش قائىدىلىرىگە خىلاپلىق قىلىش ھادىسىلىرىمۇ كوپىيىشكە باشلىدى. 1995- يىلى 6818 چەت ئەللىك مەمۇرىي جاۋاپكەرلىككە تارتىلدى. ئۇلاردىن 1694 ئادەم جۇمھۇرىيەت تەۋەسىدىن چىقىرىۋېتىلدى. پاسپورت تۈزۈمىگە كوپىنچە خ خ ج، ئاۋغانىستان، ئەرەپ ۋە يېقىن شەرىق ئەللىرىنىڭ پۇخرالىرى خىلاپلىق قىلىدىغانلىقى رويخەتكە ئېلىندى.

ئومۇمەن، جۇمھۇرىيەتتىكى ئوپېراتىۋ ئەھۋال ئەينە شۇنداق. مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىنىڭ ئاخىرىدا گېنېرال ۋ. پ. شۇملېنكو ژۇرنالىستلارنىڭ كوپلىگەن سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى.

يا. سابىتىي.

باش مۇھەررىرى. ئازاماتوۋ

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8 - قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى - قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەتبۇئات ۋە ئاممىۋىي ئەخبارات ئىشلىرى بويىچە مىللىي ئاگېنتلىقى.

ترازى 5692

تېلېفونلار: قوبۇلخانا - 59 - 84 - 33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01 - 92 - 33، مەسئۇل كاتىپ - 27 - 86 - 33، ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىيەت بۆلۈملىرى - 81 - 86 - 33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بۆلۈمى - 06 - 86 - 33، ئىختىسات بۆلۈمى 50 - 86 - 33.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 62359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قاتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

پەسللەرئەركسسى نەۋرۇز ــ گۈل، باھار، دىللارغا يېقىملىق تۇيغۇلار سالار

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى ــ رويۇڭ ساماندبولماس

يېڭى ھايات

Жаңа Өмір

1996
ژىل
22 ــ مارت
(نەۋرۇز)
جۈمە
№12
(4023)

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي ــ سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970 ــ ژىلى 1 ــ يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

پرېزىدېنت ن. نازاربايېۋنىڭ قازاقستانلىقلارغا تەبرىكى

قېرىنداش قازاقستان خەلقى!

بىزنىڭ يەرگە نەۋرۇز بايرىمى كەلدى. سىلەرنى تومۇرلىرى قېدىمدىن، قازاق خەلقىنىڭ شانلىق ئۆتمۈشىدىن باشلىنىدىغان موشۇ پارلاق باھار بايرىمى بىلەن چىن قەلبىمدىن تەبرىكلەيمەن!

قېدىمىي ئۇرپ ــ ئادەتلەر مۇقەددەس سىلەشتۈرۈلگەن نەۋرۇز يېڭىلىنىشلارنىڭ ۋە ياخشى ئوزگىرىشلەرنىڭ رەمزىدۇر. ئۇ ئادەملەرنى ئۇلارنىڭ يامانلىقىنى، كېلىشمەسلىكلەرنى، بۇرۇنقى خاتالىقلارنى ۋە ئىككىلىنىشلارنى ئۇنتۇشىدا مۇستەھكەملەيدۇ، تېچلىق، بەرىكارلىق توغرىلىق، ئوزى ئۈچۈن ۋە ئوز بالىلىرى ئۈچۈن بەخت ــ سائادەت توغرىلىق ئويلاشقا چاقىرىدۇ. چۈنكى، نەۋداتلىرىمىز ئۈگەتكەندەك، ئارقىغا قاراپ ئالغا مېڭىشقا بولمايدۇ.

شۇ نەرسە دىققەتكە سازاۋەرگى، مانا بىر نەچچە ۋەلدىن بۇيان بىزنىڭ ۋەتىنىمىز، كېلەچەككە ئىنتىلغان قازاقستان، ئوبرازلىق قىلىپ ئېيتقاندا، نەۋرۇز قانۇنلىرى بىلەن ياشاۋاتىدۇ. بىز بارلىق كونىلىقتىن، قالاقلىقتىن قەتئىي ۋىراقلىشۋاتىمىز ۋە يېڭىلىنىش، سۈبلىمزاتسىيلىك تەرەققىيات يولى بىلەن ئىلگىرىلەۋاتىمىز. مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، بىز ھازىر ئوزىمىزنىڭ بېشىغا چۈشۈۋاتقان قىيىنچىلىقلار ۋە ئېغىرچىلىقلارغا قارىماي، تاللاۋالغان مەخسىتىمىزكە يېتىمىز.

سىلەرنىڭ، قېرىنداش ئېلىڭ يۇرتداشلىرى، موشۇ ئىشەنچىنى چۈشىنىۋاتقىنىڭلارغا رەخمەت. بىز ئۇمۇمىي ئىككىمىزگە ئورتاق بولغان ئوتمۈشىمىزنى ئۇلۇغلۇقلارنى مۇقەررەر يېڭىمىز ۋە قازاقستاننى كۈللىنىۋاتقان، دېموكراتىك، ھوقۇق دولىتىگە ئايلاندۇرىمىز.

ۋەتەنداشلارنى نەۋرۇز بايرىمى بىلەن تەبرىكلەپ، بارلىق قازاقستانلىقلارغا بەخت ــ سائادەت ۋە شادىمانلىق، پاراۋانلىق ۋە ئوبتىمىزم، دوستلۇق ۋە ئوز ئارا ھۆرمەت تىلەيمەن. ئوزەكلارنىڭ دوستلىرىكلارغا ۋە يېقىنلىرىكلارغا موشۇ كۈنلەردە تەبەسسۇم ھەدىيە قىلىكلار، ئەنئەنە بويىچە نەۋرۇزدا ئانچە چوڭ ئەمەس، ئامما ئالىيجانابلىق ئىشلارنى ئەملىگە ئاشۇرۇڭلار ــ كوچەت تىكىكلار، ئوز ئويۇڭلارنى ۋە ئوز كوچاكلارنى ئاۋاتلاشتۇرۇشقا كۈچ سېلىكلار، يارداملىكە مۇھتاج بولۇۋاتقانلارغا شەپقەتلىك ۋە سېخى بولۇكلار. سىلەرنىڭ ھاياتىكلاردا ياخشىلىق ئۈستۈن بولسۇن! ئائىلەكلاردا ھەر قاچان سەممىيلىك ھوكۇم سۈرسۇن!

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى
نۇرسۇلتان نازاربايېۋ.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ بارلىق ئوقۇغۇچىلىرىنى باھار بايرىمى ــ نەۋرۇز بىلەن چىن قەلبىمدىن سەممىي تەبرىكلەيمەن.

سىلەرگە، قېممەتلىك قېرىنداشلار، يۇختا سالامەتلىك، ئائىلىڭىزگە بەخت، خاتىرجەملىك ۋە بايلىقتىن تېلىك تىلەيمەن.

مارس پائتالوۋ،
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پارلامېنتى سېناتىنىڭ دېپۇتاتى.

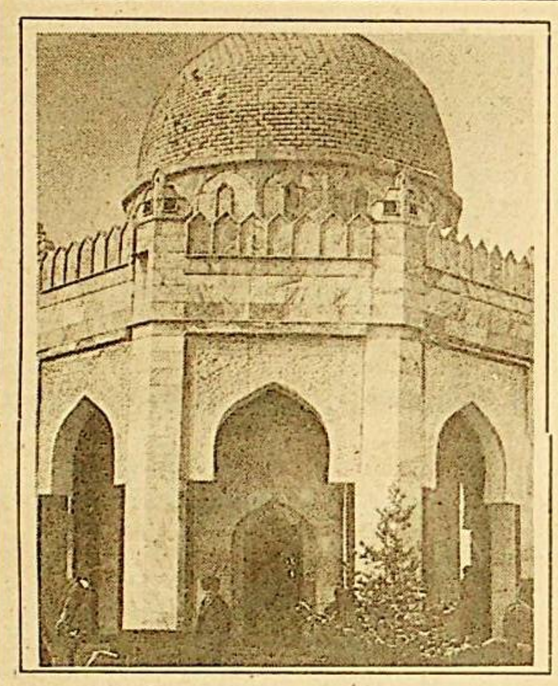

ئاقتىنغا بولغان ھورمەت

جامبۇل جابايېۋ تەۋەللۇدىنىڭ 150 ژىللىغى ئالدىدىن

يېقىندا ئالمۇتا شەھرىلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ تەشەببۇسى بويىچە ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى ۋە كىللىرى جامبۇل ناھىيەسىنىڭ ئۇزۇنياغاچ مەھەللىسىگە بېرىپ، قازاق خەلقىنىڭ ئاتاقلىق ئاقىنى جامبۇل جابايېۋنىڭ يۇرتىنى زىيارەت قىلىشقا مۇيەسسەر بولىدى.

مېھمانلارنىڭ ئارسىدا شەھرىلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رېھىمجان قاسىموۋ ۋە ئۇنىڭ ئورۇنباسارى رېھىمجان مۇزەپپەروۋ، مەھەللە ۋە ناھىيەلەرنىڭ ئاقساقاللىرى، ئېكىست باشلىرى، ئالىملار، مۇئەللىملەر، مەتبۇئات خادىملىرى بولدى. ئالدى بىلەن ئۇلار ناھىيە ھاكىمى قۇدايبېرگېن ئورنىبېتوۋنىڭ ھوزۇرىدا بولۇپ، كېيىن شۇ يەردىكى ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىنىڭ ئېكىست بېشى تۇرسۇن تۇردىيېۋنىڭ ئۇيۇشتۇرۇش بىلەن ئاقتىنىڭ يۇرتىغا بارىدى ۋە ئۇنىڭ قەبرى بېشىدا ئەخمەت ھاجىم مەرھۇمغا بېغىشلاپ قۇرئان ئوقىدى.

قەبرىستانلىق ئالدىدا جامبۇل جابايېۋ تەۋەللۇدىنىڭ 150 ژىللىق تويىنى مۇناسىپ قارشى ئېلىش يۈزۈسىدىن ئۇنىڭغا بېغىشلاپ ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ر. قاسىموۋ تەنتەنىلىك مەراسىم ئوتكۈزدى. ئۇنىڭدا شەرىق شۇناس ئىنستىتوتى غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇر شۇناسلىق مەركىزىنىڭ باشلىغى، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى كومەۋنار تالىپوۋ جامبۇلنىڭ تەرجىمھالى ۋە ئىجادىي پائالىيەتى ھەققىدە دوكلاد قىلدى.

ــ جامبۇلدەك ئۇلۇق ئاقىننى دۇنياغا ئېلىپ كەلگەن قازاق خەلقىگە ئاپىرىن دەيمىز ــ دەيدى ك. تالىچوۋ ــ ئۇنىڭ نامى خەلقىنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ...

شۇنىڭدىن كېيىن جامبۇل ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى قۇدايبېرگەن ئورنىبېتوۋ 150 مىڭ خەلقى بار ناھىيە نامىدىن ئاقىن تەۋەللۇدى ئالدىدا بىرنېچىلەردىن بولۇپ بۇ يەرگە كەلگەن ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىي ۋە ئۇيغۇر خەلقىگە رەخمەت ئېيتتى.

ئالىمە بوۋىخان ئەلاخۇنوۋا، ئالمۇتا دولەت ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى، ئىۋ. يۇرك ئاكادېمىيەسىنىڭ مۇخبىر ئەزاسى كۈلەش ئورازبىكوۋا، تۇرك مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ئەنسەر ئەيۋېروۋ، ئۇزۇنياغاچ يېزىسى ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىنىڭ ۋېكىست بېشى تۇرسۇنجان مەمەتوۋلار ئاقىن تەۋەللۇدىغا بېغىشلاپ ئىللىق سوزلىرىنى قىلدى. شائىر ئابدۇخالىق تۇرپانىي جامبۇلغا بېغىشلاپ قازاقچە يازغان شېئىرىنى ئوقۇپ بەردى.

مېھمانلار ئاقىنىنىڭ ھايات كەچۈرگەن ئۆيىنى كوزدىن كەچۈرۈشتى. ئاخىردا ئۇزۇنياغاچ جامائەتچىلىكى مېھمانلارغا چوڭ زىياپەت بەردى.

گ. ئەخمەتوۋا،
قازاق دولەت ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ ستۇدېنتى.

سۈرەتلەردە: 1. جامبۇل جابايېۋنىڭ مەقبىرىسى. 2 ــ ناھىيە ھاكىمى ق. ئورنىبېتوۋ (سولدىن ئۈچىنچى) مېھمانلارغا تەييارلىقىنىڭ كېتىمپ بېرىشى توغرىلىق سوز لەپ بېرىۋاتىدۇ. 3. خەتمە قۇرئان ئوقۇلدى.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

شەنبەدىن ــ شەنبىگەچە

روسسىيە دۇمىسى موجۇت ئەمەس كېچىش ئىتتىپاقىنى ئەكسىگە كەلتۈرۈش توغرىلىق قارار قوبۇل قىلدى

15 ــ مارت كۈنى روسسىيە دولەت دۇمىسىنىڭ دېپۇتاتلىرى كوپچىلىك ئاۋاز بىلەن رس ف س ر ئالىي كېڭىشىنىڭ 1991 ــ ژىلى 12 ــ دېكابىردا قوبۇل قىلغان 1922 ــ ژىلدىكى س س س ر نى قۇرۇش توغرىلىق شەرتنامىنى كۈچىدىن قالدۇرۇش توغرىلىق توختامىنى بېكار قىلىش ھەققىدە قارار قوبۇل قىلدى.

مەزكۇر قارارنىڭ ئاساسىي تەشەببۇسكارلىرى زىيۇگانوۋ باشچىلىغىدىكى كوممۇنىستلاردۇر. بۇنىڭدىن بەش ژىل بۇرۇن كېچىش ئىتتىپاقىنى كۈچىدىن قالدۇرۇش توغرىلىق ئاۋا ز بەرگەن كوممۇنىستلار بۈگۈن ئۇ قارارىدىن يالتىيىشتى. ئەتە ئۇلاردىن نېمە كۈتۈش مۇمكىن؟

كېچىش ئىتتىپاقىنى ئەكسىگە كەلتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس

ئوتكەن يەكشەنبە كۈنى پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ روسسىيە فېدېراتسىيەسى دولەت دۇمىسىنىڭ سابىق كېچىش ئىتتىپاقىنى ئەكسىگە كەلتۈرۈش توغرىلىق قوبۇل قىلغان قارارغا باغلىق تېلېۋىزوردىن سوزگە چىقىپ، كېچىش ئىتتىپاقىنى ئەكسىگە كەلتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس، بىراق. مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىدىكى ئىنتېگراتسىيەنى چوكقۇرلتىش ئۈچۈن بىرلىشىپ كۈچ چىقىرىش كېرەك، دەپ بىلدۈردى.

ئارقىغا قايتىدىغان يول بارمۇ؟

روسسىيە فېدېراتسىيەسىنىڭ پرېزىدېنتى ب. يەلتسىن دولەت دۇمىسىنىڭ كېچىش ئىتتىپاقىنى كۈچىدىن قالدۇرۇش توغرىلىق 1991 ــ ژىلقى كېلىشىمىنى بېكار قىلىش ھەققىدە قوبۇل قىلغان قارارنى جاۋاپ رىتىدە بىلدۈرۈش بىلەن سوزگە چىقىپ، روسسىيەگە خوشنا مەملىكەتلەرنى مەزكۇر قارارنىڭ ھېچ قانداق ھوقۇقى كۈچكە ئېگە ئەمەسلىگىگە ۋە ئۇنىڭ ھوكۇمتىدە كېچىش ئىتتىپاقىنى ئەكسىگە كەلتۈرىدىغان ھېچ قانداق پلانلارنىڭ يوقلىغىنا ئىشەندۈردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ۋېكتور چېرنومىردىن بىلدۈرۈش بىلەن سوزگە چىقىپ، روسسىيە، بېلورۇسسىيە ۋە قازاقستان يەنمۇ مۇستەھكەم ئىنتېگراتسىيەگە قاراپ قەدەم تاشلاۋاتقانلىغىنى بىلدۈردى.

دۇدايېۋ موسكۋانىڭ ۋەدىلىرىگە ئىشەنمەيدۇ

جوخار دۇدايېۋ روسسىيە ھوكۇمىتى بىلەن بولىدىغان مۇزاكىرىلەر ئىمكانىيىتىنىڭ يوقلىغىنى ئىقرار قىلىپ، ئوز جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇستەقىللىغى ئۈچۈن كۈرەشنى كۈچەيتىدىغانلىغىنى بىلدۈردى. دۇدايېۋ جەنۇبىي چېچەنستاندىكى پۈنكتلارنىڭ بىرىدە ژۇرناليستلار بىلەن ئوتكۈزگەن سوھبىتىدە موسكۋا بىلەن بولىدىغان مۇزاكىرىلەرنىڭ پايدىسىزلىغىنى، چۈنكى پرېزىدېنت يېلتسىندىن باشلاپ روسسىيە رەھبەرلىرىنىڭ ھەممىسى دېگىدەك ئوز ۋەدىلىرىنى ئورۇنلاشتا قابىلىيەتسىز ئىكەنلىغىنى بىلدۈردى. دۇدايېۋ يېقىندا كروزنىيدا ئەملىگە ئاشۇرۇلغان ھەربىي ھەرىكەتلەرنى بولغۇسى ئۇپېراتسىيەلەر ھارپىسىدىكى جەڭگىۋار مەشىق دەپ ئاتىدى.

* * *

بىر ژىلدىن ئوشۇغراق ۋاقىت داۋام قىلىۋاتقان چېچەن ئۇرۇشىدا روسسىيە فېدېراتسىيەسى قۇرۇللۇق كۈچلىرىدىن 2134 ئادەم ئولگەن، 15,5 مىڭغا يېقىن دۇدايېۋ ئەسكەرلىرى ھالاك بولغان، مىڭدىن كوپرەك چېچەن ئەسكىرى ئەسىرگە ئېلىنغان، بۇ توغرىلىق روسسىيە قۇرۇللۇق كۈچلىرى باش شتابى باشلىغىنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى، دولەت دۇمىسىنىڭ دېپۇتاتى ۋېكتور بارىنكىن خەۋەر قىلدى.

نەۋرۇز — باھار، ئەمگەك، دوستلۇق بايرىمى

قېدىمىي زامانلاردىن تارتىپلا شەرق ئەللىرىدە نەۋرۇز يېڭى ژىل كىرىشى ۋە باھارنىڭ باشلىنىشى بايرىمى سۈپىتىدە كەڭ نىشانلىنىپ كەلگەن ئىدى. ئاما ئاخىرقى ۋاقىتلاردا قىش-زىمىستاندا يېڭى ژىلنى قارشى ئالغۇچىلارنىڭ بېسىمى ۋە تەھدىتى ئاستىدا ژىلنىڭ باھاردىن باشلىنىش قانۇنىي ئادىتى ئۇنتۇلدۇرۇلۇپ نەۋرۇزغا ھەتتا دىنىي تۈس بېرىپ، ئۇنىڭغا تۆھمەت تونىنى يېپىشتى. ئەسلىنى ئالغاندا نەۋرۇزنىڭ ئىسلام دىنى بىلەن ھېچ بىر ئالاقىسى يوق ئىدى. چۈنكى ئۇ ئىسلام دىنى پەيدا بولمىغان چاغلاردىمۇ شەرق خەلقلىرى ئارىسىدا دېھقانچىلىقنىڭ باشلىنىش مەۋسۇمى سۈپىتىدە داغ-دۇغىلىق قارشى ئېلىنغان.

21 - مارت كۈنى - نەۋرۇز (يېڭى كۈن) باشلىنىدۇ. بۇ كۈن كېچە- كۈندۈزنىڭ باراۋەرلىكىگە، تەڭشىلىشىگە توغرا كېلىدۇ. ئانا تەبىئەت قىشقى ئۇيقىدىن ئويغىنىپ، ئېتىز-ئېرىق ئىشلىرى باشلىنىدۇ. دېھقانلار بۇ كۈنى ئۇزاق قىش بويى ئارزۇ- ئۈمىت بىلەن تەقەززا بولۇپ كۈتۈشى بىكار ئەمەس. شۇنىڭغا قارىغاندا نەۋرۇز يېڭى ژىل بايرىمىلا ئەمەس، بەلكى ئۇ باھار ۋە دېھقانچىلىقنىڭ - ئىنسانلار ھاياتىغا كېرەك بولغان كېيىملىكنىڭ - تىرىكچىلىكنىڭ باشلىنىش مەۋسۇمىدۇر.

ژىل بېشى - گۈزەل كۆكلەم

قۇياش كالېندارى بويىچە ھەر ژىلى ئۇراقلىق بىر ۋاقىتتا 21 - مارتتا كېلىدىغان نەۋرۇز سەناسى ھەر ژىلى 11 كۈن ئىلگىرى - كېيىن كېلىدىغان ئاي كالېندارى بىلەن ھېچ بىر ئالاقىسى يوق. ئاي كالېندارى بويىچە يېڭى ژىل كۈنى ھەر ژىلى ئون بىر كۈن كام بولۇپ، ژىللار ئۆتكەنسېرى يېڭى ژىل بىر مەۋسۇمدىن ئىككىنچىسىگە ئۆتۈپ كېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمانلارنىڭ ئاي كالېندارى نەۋباھار ۋە دېھقانچىلىق ئىشلىرىنىڭ باشلىنىدىغان مەۋسۇمىغا مىزان-تا رازا بولالمايدۇ. ھەر ژىلى ئۇراقلىق بىر ۋاقىتتا كېلىدىغان نەۋرۇز بولسا ھاياتىمىزنىڭ تۈرۈكى بولغان دېخانلارغا ھېچ بىر خاتاسىز كاپالەت بېرىدۇ. دېخان ئۈچۈن ژىل پەسىللىرىنىڭ ئىچىدە ئەڭ مۇھىمى يەر ھايدايدىغان، ئۇرۇق چاچىدىغان، كوچەت تىكىدىغان مەۋسۇم بولغان ژىل بېشى نەۋرۇزدۇر. قېدىمىي زامانلاردىمۇ رىمدا يېڭى ژىل 1 - مارتتىن باشلانغان.

ئۇرغۇتلىغان شەرق مەملىكەتلىرىنىڭ، شۇ جۈملىدىن ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ نەۋرۇزنى يېڭى ژىل بايرىمى دەپ تويلىشى قېدىمىدىن تارتىپ كېلىۋاتقان ياخشى ئەنئەنىدۇر. نەۋرۇز كېچىسى ئەمەس كۈندۈزى قارشى ئېلىنىدۇ. شۇ كۈنى ئائىلە ئەزالىرى جەم بولۇپ، دەستىخان ئەتراپىغا ئولتۇرۇشى شەرت. رىۋايەتكە قارىغاندا، كىمكى شۇ كۈنى دەستىخانغا داخىل بولالمىسا، ژىل بويى توغۇلغان يېرىدىن ژىراقتا بولۇش خوۋۇپى ئاستىدا ياشايدۇ. دەستىخانغا ھەرخىل كوكتات مايسىلىرى بىلەن نەۋرۇز ئېشى - سۈمەلەك تارتىلىدۇ. سۈمەلەك بولسا بۇغداي، ئارپا دانلىرىنىڭ ئۈندۈرمە مايسىلىرىدىن تەييارلىنىدۇ.

باشقا خەلقلەردە قىش بوۋاي بولغىنىدەك، شەرق خەلقلىرىدە نەۋرۇز بوۋاي شۈكۈنكى خەلق سەيلىسىگە قاتنىشىپ، باھارنىڭ دەسلەپكى ئارزۇ- نىيەتلىرىنى، گۈل - چېچەكلىرىنى سوغا قىلىدۇ. ئۇ باھار مەۋسۇمىگە يارىشا كوك - يېشىل تون يېپىنغان بولىدۇ. خەلق سەيلىلىرىدە باھارنىڭ دىلىغا ئارام بېرىدىغان ناخشا- ساز، قوشاقلىرى ياڭرايدۇ. جەمىيەتتە ئۇمۇمىي خەلق بايرىمى سۈپىتىدە نىشانلىنىدىغان بۇ جۇشقۇن جانلىنىش تەبىئەتتىكى جىمى جان - جانىۋارلارنىڭ ئويغىنىشى بىلەن ماس كېلىپ، ئادەملەرنىڭ روھىنى كوتۇرىدۇ، بىلەكلىرىگە كۈچ - غەيرەت بېغىشلايدۇ. ئۇ كۈنى ئادەملەر بىر- بىرىنى باھار بايرىمى بىلەن تەبرىكلىشىدۇ، بىر- بىرىنى يوقلىشىدۇ. ئۇ كۈنى ئادەمنى ئادەم خاپا قىلىدىغان، ئەزەنجىتىدىغان ئىشلارغا يول قويۇلماي، دوستلۇق، ئىناقلىققا يول ئېچىلىدۇ. نەۋرۇز ئۇزىنىڭ ئەينە شۇنداق ياخشى خىسلەتلىرى تۈپەيلى ئەسىرلەر داۋامىدا ياشاپ كېلىۋاتىدۇ.

ئا. قۇتلۇقوۋ.

ياخشى تەشەببۇس
ياكى بايرام ھارپىسىدىكى مۇلاھىزە

قېدىمىي زامانلاردىن باشلاپ نەۋرۇز -ژىل بېشى - باھار ۋە ئەمگەك بايرىمى سۈپىتىدە نىشانلىنىپ كەلمەكتە. دېمىسىمۇ، نەۋرۇز - باھار باشلىنىشى بىلەن تەبىئەت قىش ئۇيقىسىدىن ئويغىنىپ، باغلار گۈل - چېچەككە پۈركىنىدۇ، باھار ئەلچىسى - قۇشلارنىڭ دىلنى رام ئېيلىگۈچى يېقىملىق خوش ئاۋاسى كوكۈللەرگە ئارام بېغىشلايدۇ، دېخانلار ئېتىزلاردا ئەمگەك ئەغىسىنى ياڭرىتىدۇ.

بىراق تەبىئەت ھەممە ۋاقىت جەمىيەت قانۇنىغا ماس كېلىۋەرمەيدۇ. تەبىئەتتە شاتلىق، بايرام مەۋسۇمى باشلانغاندا جەمىيەتتە ئەكسى ئويلۇق غەم- تەشۋىش، ئەتىكى كۈن، كېلەچەكنىڭ قانداق بولارىغا قاراش يۈز بېرىشى مۇمكىن. بىز بايرامنى نەق ئەينە سۈنداق بىر مەزگىلدە ياشاۋاتىمىز.

ھە، ئويناش، كۈلۈش، بايرام ئۈچۈنمۇ پۇل كېرەك ئېكەن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ پۇل تېپىش كېرەك، ئىشلەش كېرەك، ئەمگەك قىلىش كېرەك. پۇل تېپىشنىڭ يوللىرىنى ئىزدەش كېرەك.

بىز بۇكۈن ئەينە شۇنداق بىر ئۆتكۈنچى دەۋرىدە ياشاۋاتىمىز. يېقىندا مەن ئاھالىنى ئىجتىمائىي ھىمايە قىلىش ۋە ئېكولوگىيەنى ئەكسكە كەلتۈرۈش «تابىخات» پارتىيەسىنىڭ نەۋرۇز بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن پۈتكۈل قازاقستانلىقلارغا قىلغان مۇراجىتىنى ئوقۇپ قالدىم. ئۇنىڭدا ھازىرقى ۋەزىيەتنىڭ قىيىنلىقىنى، كۆپچىلىك ئاھالى تۇرمۇشىنىڭ ناچارلىقىنى ھېساپقا ئېلىپ، نەۋرۇز بايرىمىنى داقا - دۇمباق، نەغمە- ناۋا، ئويۇن - كۈلكە، زىياپەت بېرىش بىلەنلا ئۆتكۈزمەي، ئەمگەك بايرىمىغا ئايلاندۇرۇش، ئېكولوگىيەنى ساقلاپ قېلىش، جۇمھۇرىيەتنى كېلەچەكتە باغۇ- بوستانغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن ئانا يەرگە سايلىق، مېۋىلىك دەرەق كوچەتلىرىنى تىكىش ۋە گۈل تېرىش تەشەببۇسىنى كوتەرگەن. ياخشى باشلانما.

دېمىسىمۇ، كېيىنكى ئىككى - ئۈچ ژىل ئىچىدە ئاۋۇل، مەھەللە، يېزىلاردىكى تۇرمۇشى ناچار ئادەملەر قىشتا ئوتنى ئىستىش ئۈچۈن كومۇرگە پۇل تاپالماي، ھويلا- ئارام، كوچا ۋە يوللاردىكى، ساي - سالالاردىكى يازدا ياشناپ تۇرىدىغان دەل- دەرەقلەرنى كېسىپ، ئوتۇن قىلىپ قالاپ بولۇشتى. تەبىئەت، ئېكولوگىيە ئورنى تولتۇرۇلماس زىيانغا ئۇچرىدى. دېمەك، ھەممىمىز زىيانغا ئۇچرىدۇق. ئۇنى ئوز ۋاقتىدا ئورنىغا كەلتۈرۈش كېرەك.

ئۇيغۇرلار قېدىمىدىنلا ئەمگەك سويەر، يەرگە ئىشلەشنى ياخشى كورىدىغان، باغ - بوستانغا خۇشتار خەلق. ئەممىمىز نەۋرۇز- باھار بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن ئوزىمىز تۇرغان جايىمىزنى، ھويلىمىزنى، يېزىمىزنى، كوچىلار، يول قاناتلىرىنى كوچەت تىكىپ، گۈللەر تېرىپ، باغ - بوستانغا ئايلاندۇرايلى.

نەۋرۇز بايرىمىڭلار مۇبارەك بولسۇن.

مالىك سادىروۋ.

ئويغىنىش يېڭىلىنىش پەسلى

قۇتلۇق نەۋرۇز بايرىمى ئەجايىپ ئۇلۇغ ئالاھىدىلىكلەرگە ئېگە. ئۇ، جۈملىدىن، ئادەملەرنى ئالىيجاناپ ئىشلارغا دەۋەت قىلىدىغان، ئىنسان قەلبىنى مېھرىبانلىق دوستلۇق نۇرىغا بولەيدىغان، مۇھەببەتنى، شەپقەتنى، قەدىر - قىممەتنى ئۇلۇغلايدىغان خىسلەتلەرگە ئېگە.

بۇ توغرىلىق ئەۋېزوۋ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى، تەجرىبىلىك مۇئەللىمە ئەختىرىم ئەخمەتوۋا ئوز پىكرىنى توۋەندىكىچە ئىزھا قىلدى:

- نەۋرۇز ياخشىلىق تەنتەنە قۇرغان قەلبلەر باھارچە چېكىدەك ئېچىلىپ يايرىغان ئەجايىپ گوزەللىك بايرىمى. نەۋرۇز ئۆزى مۇقەددەس راستلىق بولغاچقا ئۇپەقەت چىنلىقنى، پاكلىقنى، مۇساپىيا ئاسماندەك قەلب تازىلىقىنى جارىي قىلىدۇ. دېمەك ئۇ، ھەققەتنى مۇقەررەر ئىپادىلەيدۇ. شۇڭلاشقا دوستلۇق، قېرىنداشلىق خەلقلەرنىڭ ئوز ئارا مۇناسىۋەتلىرىمۇ سىماپتەك تازا بولۇشى كېرەك.

يەردىكى جىمىكى گوزەللىك كۈن نۇرىدىن بۇنيات بولسا، بارچە ياخشىلىقلار ئىنسانلاردىن دەيدۇ دانا خەلقىمىز. يېڭى ھاياتلىق ئېپتىدائىي قەدەم قويغان مەزكۇر بايرام مەڭگۈلۈككە ئاچقان يورۇق دېرىزە مىسالى ۋۇرەكلەرنى تەۋرىتىدۇ. ئىلاھىم ھەر قاچان شۇنداق بولغاي...

قۇتلۇق نەۋرۇز بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن بىزنىڭ ئەۋېزوۋ ناھيەسىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر ئاھالىسىمۇ، باشقا قېرىنداش مىللەتلەرگە ئوخشاش، نەۋرۇزنى يېڭى ئۈمۈت، ئىشەنچلەر بىلەن قارشى ئالدى. 22-مارت كۈنى 109- ئوتتۇرا مەكتەپ بىناسىدا ئىشچىلار مەھەللىسىدىكى ئۇيغۇر، قازاق، رۇس ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ قاتنىشىشى بىلەن نەۋرۇز بايرىمىغا ئائىت مىللىي ئۆرپ - ئادەتلەرنى، مىللىي تائاملارنى نامايىش قىلدۇ. مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ نەۋرۇزغا ئاتاپ چوڭ كونسېرتى كورسىتىلدۇ.

ھە، نەۋرۇزنىڭ مېھرى - شەپقەت نۇرلىرى ھەر بىر ئەمگەك ئادەمنىڭ دىلىنى ئويغىتىپ، ئۇلارغا يېڭى كۈچ-غەيرەت، ئىلھام ئاتا قىلىدۇ، يېڭى ئۈمۈتلەرگە بولەيدۇ. خۇشۇسەن بىزنىڭ دېخانلىرىمىز، باغۋەنلىرىمىز نەۋرۇز بايرىمىدىن شاتلىنىدۇ، چۈنكى ئۇلار باھارنى سېغىنىدى، ئېتىز، باغلارنى سېغىنىدى...

ھايات مەنبەئى ئالتۇن دان بۇلۇغىنى ياراتقۇچى دېخانلىرىمىزغا قۇتلۇق باھار- نەۋرۇز ئوز شەپقىتىنى بەخش ئەتسۇن، بولۇپمۇ نەۋرۇز شاتلىقى، ئىسسىق مېھر-شەپقىتى يار بولسۇن...

ياڭقۇن سەمەدىي.
ئالمۇتا شەھىرى.

مۇناسىپ قارشى ئالىمىز

مەخسۇس مۇخبىرىمىز يا. سابىتىي ئالتاغ ناھيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ئىبراھىم بارات بىلەن نەۋرۇز بايرىمىغا تەييارلىق قىلىش ھەققىدە قانداق چارە - تەدبىرلەر بەلگۈلەنگەنلىكى توغرىلىق سوھبەتلەشتى.

- ئالتاغ ناھيەسى ئالمۇتىدا ئۇيغۇرلار خېلە كوپ ياشايدىغان چوڭ ناھيەلەرنىڭ بىرى. ناھيەدە 15 مىڭدىن ئوشۇق ئۇيغۇر ئاھالىسى بار. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن ئالتاغ ناھيە مەمۇرىيىتى، ناھيە ھاكىمى ھەر ژىلى ئۇيغۇر ئاھالىسىنىڭ نەۋرۇز بايرىمىدا باشقىلار قاتارى ئوز مەدەنىيىتىنى، ئەدەبىيات - سەنئىتىنى نامايىش قىلىشىغا، ئۇمۇمەن شەرق خەلقلىرىنىڭ بۇ ئەجايىپ باھار بايرىمىدا كوكۈللۈك دەم ئېلىشىغا شارائىت يارىتىپ كەلمەكتە. ناھيە ھاكىمى ك.ك. ئاخمېتوۋ بىز بىلەن بولغان سوھبەتتە بۇ قېتىممۇ نەۋرۇز بايرىمىنى كوكۈللۈك قارشى ئېلىش ئۈچۈن بارلىق شارائىتلارنى يارىتىپ بېرىشنى ئالاھىدە تەكىتلىدى.

ئەندى ناھيەلىك مەدەنىيەت مەركىزى نەۋرۇز بايرىمىنى داغ - دۇغىلىق، خوشال - خورام ۋە ئەستە قالارلىق ھالدا ئوتكۈزۈش ئۈچۈن بىر قاتار چارە -تەدبىرلەرنى بەلگۈلىدى. جۈملىدىن، ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ ئوقۇتقۇچى -ئوقۇغۇچىلىرى بىر يېرىم سائەتلىك كونسېرت پروگراممىسىنى تەييارلىدى. ئەندى يارمۇھەممەت كالاشىيېۋ يېتەكچىلىكىدىكى «دىلرابا» ئانسامبلى يېرىم سائەتلىك كونسېرت تەييارلاشقا ۋەدە بەردى. شۇنداقلا دىرۇۋبا مەھەللىسىدىن خەلق تالانتلىرى ئوز ماھارىتىنى نامايىش قىلىدۇ.

ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ رەسساملىرى ئەركىن مەمەتباقىيېۋ بىلەن مەھەممەتجان ئابدۇللايېۋ نەۋرۇز بايرىمىغا بېغىشلانغان پلاكاتلارنى يېزىپ تەييارلىدى. ھازىر ئۇلار ئالمۇتا پاختا رەختلىرى كومبىناتى مەدەنىيەت سارىيىنىڭ ئەتراپىدىكى مەيداندىن ئۇيغۇرلارغا بولۇنگەن جايىنى مىللىي ئەقشلەر بىلەن زىنەتلەش، بۇ يەرگە تۈرغۇزۇلىدىغان ئۇيغۇر ئويىنى جابدۇش، بېزەش ئىشلىرىنى ئوز ئۈستىگە ئالدى.

«ئۇرۇنتا»، «ئاقساي»، «ژېتىسۇ»، 1 - 12 - مىكرورايونلار، دىرۇۋبا مەھەللىسىنىڭ ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىنىڭ ۋەكىت باشلىرى تۇرسۇنغوجا، ۋاپاخان، ئىمرەمزى، ئابدۇۋەلى ۋە باشقىلارنىڭ كۈچ چىقىرىشى بىلەن بىر زىياپەت بېرىلىدۇ. ئەندى دىرۇۋبا مەھەللىسىدىكى ئۇس (جامائەتچىلىك ئاساسىدا ئوزىنى باشقۇرۇش كومىتېتى) باشلىقى ت. تۇردىيېۋ بىزگە بولۇنگەن ئورۇننىڭ زىنەتلىنىش، ئۇيغۇر ئويىنى تۈرغۇزۇش ئىشلىرىغا مەسئۇل بولۇپ، ھازىردىن باشلاپ ئىشنى جىددىي قولغا ئالدى. ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋى ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ياسىغان قول ھونەرۋەنچىلىك بۇيۇملىرى ۋە شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ھەر خىل ماۋزۇلارغا ياسىغان سۈرەتلەر كورگەزمىلىرى نامايىش قىلىنىدۇ. قەسقىسى نەۋرۇز بايرىمىنى خوشال- خورام ئوتكۈزۈش ئۈچۈن ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى ۋەكىللىرى جىددىي تەييارلىق قىلماقتا.

ئىلاخۇن ھوشۇر

نەۋرۇز كەلدى ئۆلكەمگە

نەۋرۇز كەلدى، كەلدى نەۋرۇز ئۆلكەمگە،
مىللىي ئۇيغۇر ئاتا قىلىپ خەلقىمگە.
مىسكىن كوكلۈم گويا گۈلدەك ئېچىلدى،
تاماشىنىڭ ئەكسى ياڭراپ كۈلكەمدە.

يېشىل كىمخاپ كىيىپ سېخى تەبىئەت،
ئېرىقلاردا ئاقار سۇلار ئالامەت.
نەۋرۇز كەلدى جانلاندۇرۇپ باغلارنى،
ئىشق ئوتىنى ئۇلاشتۇرۇپ كارامەت.

خېمىرلارغا سېلىپ زىما، سىيادان،
گۈللەر چېكىپ تونۇرلارغا يېقىپ نان.
كەڭ دالاغا يېيىپ قۇتلۇق دەستىخان،
تويغا چىللار ئېتىز شاھى - مەرت دېخان.

سازچى قۇشلار قانات قېقىپ لەپىلدەپ،
باغلار ئارا ئۇچار ھەر يان ئەكىلەپ.
ماگىلىيمدىن سويۈپ باھار شامىلى،
چاچلىرىمنى تاراپ ئوينار پەپىلەپ.

نەۋرۇز كەلدى، كەلدى نەۋرۇز شان بىلەن،
باھارغا جور ئاتقان گوزەل تاڭ بىلەن.
قەددىمىزنى، روھىمىزنى كوتىرىپ،
شاتلىنىمىز مىللىي ئۇيغۇر نام بىلەن.

نەۋرۇز كەلدى، كەلدى ئەزىز مېھمىنىم،
زىمىستاندا كۈتكەن ئارزۇ - ئارمىنىم.
ئەنئەنىسىن شات - شادىمان ئوتكۈزەر،
ئۇيغۇر دېگەن مەغرۇر نامىم بار مېنىڭ.

خۇرشىدە ئىلاخۇنوۋا

نەۋرۇز تىلىكى

نەۋرۇز كەلدى مېنىڭ ئانا يېرىمگە،
قۇياش كۈلۈپ چىقتى چېچىپ نۇر- زىيا.
كەڭ ئالەمنى بولەپ سويگۈ- مېھرىگە،
ئويغانماقتا، جان - جانىۋار، گۈل - گىيا.

كوكتە ئۈچقان تۇرنىلارغا قارايمەن،
يەر- ئاسماندا سېغىنىشلىق ناۋاسى،
تاغدىن كەلگەن سەبادا چاچ تارايمەن،
تەنگە شىپا بېرەر نەۋرۇز ھاۋاسى.

ئەينە قاراڭ، قىرلار تولدى چېچەككە،
نۇر قوينىدا بۇ تەبەت بەك گوزەل.
قىزلار بىلەن گۈللەر تەردۇق ئېتەككە،
ياڭراپ كەتتى قەلبىمىزدىن شوق غەزەل.

قۇت - بەرىكەت ئېلىپ كېلەر گۈل نەۋرۇز،
يۇرتقا توقلۇق، پاراۋانلىق كېرەكتە.
ئانا يەرگە دان سېپەر دەپ رىسقا - رۇز،
ھەر باھارنى كۈتۈپ دېخان تىلەكتە.

ئىنساپ تىلەپ ئانىلىرىم پەرزەنتكە،
ئۇخلىماستىن ئويغاق ئۆتكەن تۈنلىرى.
ئاق دەستىخان يېيىلغاندا، بەرىكەتتە،
باشلانغاندى ھەقانچە نەۋرۇز تويلىرى.

قېدىملەردىن ئۈزدۈم قالغان بۇ نەۋرۇز،
تىلەكلەرنىڭ يولى بولغاي گۈل نەۋرۇز.

● ۋەتەننى سۆيۈش ئىمان جۈملىسىدىندۇر

دۇنيا مۇسۇلمانلىرى دۇئا قىلدى

ئىنسان ئۆچۈن ۋەتەندىن ئۇلۇق ھېچ نەرسە بولمىسا كېرەك. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھەدىس شەرىپىدە: «ۋەتەننى سۆيۈش ئىمان جۈملىسىدىندۇ»، ـ دەپ ئالاھىدە تەكتىلەنگەن. ئەندى ۋەتەندىن ئايرىلىپ چەت ئەللەردە ھايات كەچۈرىۋاتقان بىز، ئۇيغۇرلارغا بۈگۈنكى كۈندە ۋەتەن توغرىلىق ئويلاش، ئۇنىڭ تەغدىرى ھەققىدە پىكىر قىلىش ئاساسىي نەرسىلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالدى.

ئوتكەن ژىلى 17 ـ نويابىردىن 20 ـ نويابىرغىچە پاكستان ئىسلام جۈمھۇرىيىتىنىڭ رايدان شەھىرىنىڭ يېقىندا دۇنيانىڭ 87 مەملىكىتىدىن ئوتتىن مىڭغا يېقىن ئادەم كېلىپ دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنىڭ نوۋەتتىكى ئىسلام كونفېرېنسىيەسىنى ئوتكەزگەن ئىدى. مەزكۇر كونفېرېنسىيەگە ئالمۇتا شەھىرى دەرۋازىبا مەھەللىسىدىن ئەكرەم ھاجىم، سۇلتان قورغاندىن ئەيسا ھاجىم ۋە داموللا، زارە ـ ۋوستوك مەھەللىسىدىن ساۋۇت ئاخۇن قاتارلىق كىشىلەر ئۇز خراجەتلىرى بىلەن قاتنىشىش ئىمكانىيىتىگە مۇيەسسەر بولدى.

دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئاللا يولىدا ئىبادەت قىلىپ، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىس ـ شەرىپلىرىگە ئەمەل قىلىشنى، ئىسلام دىنىنى مومۇن مۇسۇلمانلار ئارىسىدا تونۇغرا تەرغىپ قىلىش ۋە دىنىمىزنىڭ پاكلىغىنى قۇۋەتلەشنىڭ شەرەپلىگى كونفېرېنسىيەنىڭ ئاساسىي مەخسىتى ـ مەزمۇنى بولغان.

مەن ئەكرەم ھاجىم بىلەن ئۇچرىشىپ، كونفېرېنسىيە ھەققىدە ئۇز تەسىراتلىرىنى سوزلەپ بېرىشىنى ئىلتىماس قىلدىم. ئۇ تۆۋەندىكىلەرنى ئېيتىپ بەردى:

ـ يېشىم يەتمىشكە تاقاپ قالغان مۇشۇ كۈنلەردە خۇدا ماڭا ئۇستى ـ ئۇستىلەپ ياخشىلىقلارنى ئاتاقىلدى. ئوتكەن ژىلى بالىلىرىمنىڭ يارىدىمى بىلەن ئانىسى ئىككىمىز ئۇلۇق مەككە ـ مۇكەرەمگە بېرىپ ھەج قىلىپ قايتىقاندىن كېيىن، كوپ ئوتمەيلا پاكستاندىكى ئىسلام كونفېرېنسىيەسىگە قاتنىشىش شەرىپىگە ئېرىشتىم. بۇ كونفېرېنسىيە مەندە ئاھايىتى چوڭ تەسىرات قوزغىدى. مەن شۇ ياشقا كەلگىچە دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنىڭ مۇنداق چوڭ ۋىغىنلارنى ئوتكۈزۈپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلمەي كەلگەن ئىكەنمەن. مەزكۇر كونفېرېنسىيەدە مەرۇزە قىلغان دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ئالىم ـ ئۇلىمالىرغا تەسەننا ئوقۇدۇم. كونفېرېنسىيەنى پاكستاننىڭ مەشھۇر ئۇلىماسى مۇھتەرەم شەيخ ئابدۇللا قىلنىسپ يېزىلغان ئىدى). خەتنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى: «بىز قازاقستاننىڭ ئالمۇتا شەھىرىدىن كەلگەن تورت كىشى شەرقىي تۈركىستانلىق ئۇيغۇرلاردىن بولمىز.

كونفېرېنسىيەدە ئوقۇلغان ئاللا يولىدىكى ئۇلۇق ئىسلامىي مەرۇزىلەر بىزنى شەكسىز قايىل قىلدى. ئومۇمىيۈزلۈك ئىنىمىزنىڭ پاكلىغىنى قۇۋەتلەشنىڭ شەرەپلىگى كونفېرېنسىيەنىڭ ئاساسىي مەخسىتى ـ مەزمۇنى بولغان ئىدى.

مەن ئەكرەم ھاجىم بىلەن ئۇچرىشىپ، كونفېرېنسىيە ھەققىدە ئۇز تەسىراتلىرىنى سوزلەپ بېرىشىنى ئىلتىماس قىلدىم. ئۇ توۋەندىكىلەرنى ئېيتىپ بەردى:

ـ يېشىم يەتمىشكە تاقاپ قالغان مۇشۇ كۈنلەردە خۇدا ماڭا ئۇستى ـ ئۇستىلەپ بەرگەن ئىسلاھاتلار يۈز بېرىشى ئەتىجە بەرمەي ۋاتقان شارائىتتا پېنسىونېرلارنىڭ، تەمناتى ناچار، كوپ بالىلىق ئائىلىلەرنىڭ، ئاكالارنىڭ ۋە بىۋىدۇيەت تەمىناتىدىكى تەشكىلاتلار خادىملىرىنىڭ پېنسىيەلىرى بەلەن مائاشلىرى توۋەن ۋە ئۇز ۋاقتىدا بېرىلمەيۋاتقانلىغىدىن ئۇلارنى خېلە قېينچىلىقلارغا دۇچار قىلدى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا بۇ ئەھۋالنى ياخشىلاش يولىدا ھۆكۈمەت بەزى چارە تەدبىرلەرنى كورۇۋاتىدۇ. موشۇڭا ئەلۋەتتە ئاساسەن باشلاپ ژىل ئاخىرىغىچە بىۋىدۇيەت تەمىناتىدىكى تەشكىلاتلار خادىملىرىنىڭ مائاشىنى ئىككى ھەسسە ئاشۇرۇش ھەققىدە جۈمھۇرىيەت پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانىغا بېنائەن ھۆكۈمەت بۇ ئىشنى ئەملىگە ئاشۇرۇشقا كىرىشتى. مۇئەللىملەر، تېببىي خادىملار، مەدەنىي ـ مائارىپ ساھاسىنىڭ خادىملىرى يانۋاردىن باشلاپ مائاشىغا 25 پروتسېنت قوشۇلدى.

لېكىن پېنسىونېرلار، ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانلىرىنىڭ ئەھۋالى قانداق؟ يېقىندا ئەينە شۇنداق پېنسىونېرلارنىڭ بىرى بىلەن سوھبەتلەشكەن ئىدىم. سوھبەتدىشىم ئالمۇتا شەھىرى دەرۋازىبا مەھەللىسىدىكى ۋېتېرانلار ۋە ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ رەئىسى پىرۇس ساقىيېۋ توۋەندىكىلەرنى سوزلەپ بەردى.

ـ مەھەللىمىزدە ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى قاتناشچىلىرىدىن 74 ئادەم، ئەمگەك ۋېتېرانلىرىدىن 68 ئادەم، ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدا باقۇچىسىدىن ئايرىلغان 62 ئائىلە ۋە ئافغانىستاندا ھەربىي خىزمەت ئوتەش جەريانىدا ناكا بولغان 18 ئادەم بار. 1995 ـ ژىلغىچە مۇنداق كاتېگورىيەدىكى ئادەملەرگە ھۆكۈمەت غەمخورلۇق قىلىپ، ئۇزۇق ـ تۇلۇك دۇكانلىرىدا مەخسۇس بولۇم ئېچىپ، ئۇلاردا كارتوچكا بىلەن ھەر ئايدا كوش، ماي، چاي ۋە باشقا نەرسىلەرنى ئەرزەن باھادا سېتىپ بېرەتتى. بۇ ھازىرقى ئىختىسادىي ئېغىر شارائىتتا پېنسىونېرلار ئۈچۈن خېلە ياخشى قولاپ ـ قۇۋۇەتلەش بولغان ئىدى. لېكىن، ئەپسۇسكى، 1995 ـ ژىلدىن باشلاپ بۇ ئىمتىياز يوقىتىلدى.

ئۇرۇش ئىشتىراكچىلىرى ھازىر 2،5 ـ 3 مىڭ تەڭگە، ئۇرۇش ناكالىرى بولسا 3 ـ 3،5 مىڭ تەڭگە پېنسىيە ئالىدۇ. ئۇرۇش ئىشتىراكچىلىرى ئۈچۈن ترانسپورت، ئېلېكتر قۇۋىتى، تېلېفون، رادىو ھەقسىز، گاز ھەققى ئەللىك پىروتسېنت ئېلىنىدۇ، ئەندى ئۇرۇش ناكالىرى بولسا بۇلارنىڭ ھەممىسىگە ھەق تولىمەيدۇ.

ئەندى كوپلىگەن پېنسىونېرلار ئوزۇق ـ تۇلۇك ۋە باشقا نەرسىلەرنىڭ ھەسسىلەپ قىممەتلەپ كېتىپ بارغانلىغى، دولەت بېرىۋاتقان پېنسىيەنىڭ باھالارنى قوغلاپ يېتەلمەيۋاتقانلىغى تۈپەيلىدىن ئازغىنا دەسمىي سېلىپ مالنى دۇكان سېتىش بازارلىرىدىن ئۇششاق ـ چۈششەك نەرسىلەرنى ئېلىپ ـ سېتىشقا، ئەينە شۇنداق ئۇسۇللار بىلەن ھايات كەچۈرۈشكە مەجبۇر بولماقتا.

ئۇمۇمەن، پېنسىونېرلار ۋە شۇنداقلا ئۇرۇش ئىشتىراكچىلىرى، ناكالارنىڭ ئىجتىمائىي ئەھۋالى ياخشى ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ھەر خىل تىرىكچىلىك يوللىرىنى ئىزدەشتۈرۈپ ياشىماقتا. ئىلگىرى، يەنى 1993 ـ 1994 ژىللىرى خەيرى ـ ئىھسان تەشكىلاتلىرى يارىدەم سۇپىتىدە پېنسىونېرلارغا مەلۇم مىقداردا گۇرۇچ، قەنت، ئۇن تەخسىم قىلىپ تۇرمۇشى ئېغىر پېنسىونېرلارغا مەدەت بېرىلگەن ئىدى. يېقىندا «ئاقسايى» نەسىللىك مال زاۋۇدىنىڭ دىرېكتورى ۋ.ئى. سلايېۋ، ئىشچىلار كومىتېتىنىڭ رەئىسى پ.ئا. نىتسۇپ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدا باقۇچىسىدىن ئايرىلغان ئائىلىلەرگە بىر مىشكاپتىن ئۇن، ئون كىلوگرامدىن گېرىچكا بېرىشكە ۋەدە بەردى. بۇمۇ ھازىرقى شارائىتتا چوڭ خەيرىلىك ئىش.

ھازىر ئەڭ مۇھىمى ـ جەمىيىتىمىزدىكى تۇراقلىقلىق ۋە رازىمەنلىك بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەينە شۇنداق ھالەتنىلا ئىختىساتنى چاپسان ساغلاملاشتۇرۇش مۇمكىن. ھە، ئېغىر بوھرانغا دۇچار بولغان ئىختىساتداغدام تەرەققىيات يولىغا چۈشكەندە ئاھالىنىڭ تەمناتى ناچارقاتلاملىرىغا كوپىرەك كوڭۈل بولۇنىدۇ دەپ ئۇمۇت قىلىمىز. ـ دەپ سوزىنى ئاياقلاشتۇردى ۋېتېران.

يا. سابىتىي.

فوتو ئېتىيۇد: باھار

بىزگە ھازىرچە ئېھتىياج يوق ئىكەن

يېقىندا مەن خېلە ئۇزاق ۋاقىت ئۇچراشمىغان بىرىپ قىمن تونۇشۇم بىلەن تەسەدىپى بىر سورۇندا ئۇچراشىپ قالدىم. ئىلگىرى ئائىلەۋىي ئاربلىشىپ ۋۇركەنلىگىمىزدىن، بىر ـ بىرىمىز بىلەن خېلە ئۇزاق مۇڭدىشىپ، ھال ئەھۋال سوراشتۇق.

ـ ھە، ھازىرمۇ ئىشلىرىڭ ئوڭۇنچە بولسا كېرەك. ـ دېگەن سوئالىمغا ئۇ بىردىنلا جاۋاپ بەرمەي، سەل ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى. ماڭا بەركەن سوئالىم ئۇنى ئوڭايسىزلەندۈرگەنلىگىدىن بولسا قېرىنداشلىرىمنىڭ ئالدىدا ئەمدى بىر نەرسە دەپ بېقىپ قويغاندەك تۇيۇلدى، مەنمۇ بىر نەرسە دەپ تۇرۇپ قالدىم. ئاربلىشىپ جىم ـ جىتلىقنى بۇزۇپ ئۇ بۇرادىرىم شۇنداق دېدى:

ـ ئەتمالىم، ھازىرچە بىزگە دولەتنىڭ ئېھتىياجى بولمىسا كېرەك؟

ـ ھوي، بۇ قانداق بولغىنى، سەن ژۇقۇرى مەلۇكلىك بولوكقۇ، خېلە ئىلمىي ـ تەتقىقات ئىشلىرىڭ بولىدىغان، ـ دېدىم مەن.

ـ ھە، ئەندى ئەھۋال باشقىچە، ئىلمىي ـ تەتقىقات ئىشلىرىغا مەبلەغ يوق، ئۇمۇمەن بېيىدۇيۇت تەشكىلاتلىرىنىڭ ئەھۋالى ماختىغىدەك ئەمەس، خادىملارنى قىسقارتىش كېتىپ بارىدۇ. بېرىم ژىلدىن بېشىپ قالدى. مەن ئەينە شۇ قىسقارتىشقا چۈشكەنلەر كوپ بولدى. بازارغا چىقىپ تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىش قولۇمدىن كەلمەيدى، بازارغا چىقىپمۇ كوردۈم، زادىلا قاملاشمىدى. «ئوزى بەش تەڭگە، توقۇمى ئون تەڭگە» دېگەندەك، مەن تىجارەتتىن كىرىم قىلىش ئورنىغا، كوپ چىقىم تارتتىم. ئەندى ھازىر بىر ئاغىنەمنىڭ تونۇشتۇرۇشى ئارقىلىق ئويلەرنى، داچىلارنى رېمونتلاش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كىچىك خۇسۇسىي كارخانىغا ئىشقا كىردىم.

ـ ئاداش قۇرۇلۇش ئىشلىرىدىن خەۋىرىڭ بارمىدى؟ ـ دېگەن سوئالىمغا ئۇ توۋەندىكىلەرنى ئېيتىپ بەردى.

ـ ئىلگىرى ئۇنداق ئىشلار بىلەن زادىلا شۇغۇللانمىغان ئىكەنمەن. ھە، ھايات ھەممە نەرسىگە ئۆگىتىدىكەن. بىرىگادىدا مەن بىلەن ئىشلەيدىغانلارنىڭ ھەممىسى قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ پىرلىرى دېيەرلىك مۇبالىغا بولماس، ئەندى مەن بولسام ھازىرچە ئىشداشلىرىمنىڭ بۇيرىغان ئىشلىرىنى قىلىپ، ئۇلاردىن كوپ نەرسىلەرنى ئۆگىنىشكە تىرىشىۋاتىمەن. خۇدا بۇيرىسا قۇرۇلۇشچى كەسپىنىڭمۇ قىرـ سىرلىرىنى ئوزلەشتۈرىمەن دېگەن ئۇمۇت بىلەن ياشاۋاتىمەن. ھازىرقى شارائىتتا ئەڭ مۇھىمى ئىشسىز قالماسلىقىمىز ئۈچۈن ھەر قانداق قىلسىمۇ خۇدا ساقلىسۇن. ئايلىق مائاشىم يامان ئەمەس، ئەگەر بالى فرمىلارنىڭ ئوغلىرىنى، يېكى بايلارنىڭ ئويلىرىنى، داچىلىرىنى رېمونتلاشقا ئەمگەك ھەققىم 200 ـ 250 ئاق ش دوللىرىنى تەشكىل قىلىدۇ، ئەندى مەن بىلەن ئىشلەيدىغان ئۇستىلار، يەنى ھەقىقىي ژۇقۇرى مەلۇكلىك قۇرۇلۇشچىلار مېنىكىدىن ئىككى ھەسسە كوپ مائاش ئالىدۇ.

ـ ئايالىڭچۇ، ئۇنىڭ ئىشلىرى ياخشىدۇر، ـ دېدىم، بۇرادىرىم:

ـ ھە، ئۇنىمۇ ھازىرقى ئىختىسادىي بوھرانچىلىق تاقاپ، سۈيۈملۈك ئىشىدىن كېتىشكە مەجبۇر قىلدى. ئۇ ئىشلەۋاتقان بالىلار باغچىسى كېيىنكى ژىللىرى بەك ئېغىر چىلىقلارنى باشتىن كەچۈرگىنىگە قارىماي، بىر ئالمال قىلىپ ژاۋۇد ئىشچىلىرىنىڭ بالىلىرىغا قاراپ كېلىۋاتاتتى. ئەپسۇس ژاۋۇدنىڭ بارلىق ئېھتىياجىنى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئوزلىرىگە ئارتىپ قويىدى. قىسقىسى بالىلار باغچىسى يېپىلىپ قالدى. شۇندىن بېرى ئايالىم ئىشسىز ئايرىلىپ قالدى.

ـ دېمەك، ئايالىڭمۇ ھازىر ئىشسىز ئىكەنده؟

ـ بالىلار باغچىسى يېپىلغاندىن كېيىن خېلە ئىشلارنى قىلىپ كوردى، كېيىنچە ـ ژۇرنالالارنى سېتىش بىلەن شۇغۇللاندى، تىجارەتچىلەرنىڭ ئوفىسى ئىدارىلىرىنى تازىلاش ئىشلىرى بىلەنمۇ شۇغۇللاندى. ھازىر بىر كىچىك كارخانا ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرىگە چۈشلۈك تاماق تەييارلاپ سېتىش بىلەن شۇغۇللانماقتا. بۇمۇ ئائىلىمىزگە مەدەت بەرمەكتە. چۈنكى ئوچ بالىنى ئوقۇتۇش، مۇستەقىل ھاياتقا يوللانما بېرىش كېرەكتە.

ـ ئىلگىرىكى كەسپىڭگە قايتىپ بېرىش ئۈمۈتىڭ بارمۇ؟

ـ ياق، ھازىرچە ئۇنىڭغا مۇمكىنچىلىكمۇ يوق، چۈنكى ئوزخىزمىتىمگە قايتا ئورۇنلاشقان تەغدىردە يەنە بەزىبىر ئىختىسادىي جەھەتتىن قىينىلىپ ئازغىنا مائاشقا قاناغان ئالمەنكى دەپ تەلمۈرۈپ ياشاشقا توغرا كېلىدۇ. لېكىن بالىلىرىمغا چوقۇم ياخشى بىلىم بېرىشىمىز كېرەك دەپ ئويلايمەن. ئىختىسات تۇراقلىشىپ زامان ياخشىلىق تەرەپكە ئوزگىرىدۇ دەپ ئۈمۈت قىلىمەن. بەزىبىر ئۇ چاغدا ئالىي مەلۇماتلىق مۇتەخەسسىلەر تەلەپ قىلىندۇ.

يا. سابىتىي.

ژىللارۋە ئادەملەر

ئايرىلغاندا يۇرت قەدىرىگە يېتسەن

مەن توختى ئىبراھىموۋنى كوپ ژىللاردىن بېرى يا- خشى بىلىمەن. ئۇ كوكتوبىدىكى جامائەت ئارىسىدا كەمتەر، كىچىك پېئىللىغى، كىشىلەر كۆڭلىدىن چىقە- دىغان ھەقىقى ئىنسانلىغى بىلەن پەرقلىنىپ تۇرىدۇ.

ـ توختى يۇرتىمىزدىكى ئوتتۇز ئوغۇلنىڭ گۈلى، قو- لىدىن ھەممە مۇنەر كېلىدۇ، ـ دەيدۇ ئۇنىڭ يېقىن خوشنىسى ئىسمائىل ئىسايېۋ ئۇ توغرىلىق سوز بولـ- غاندا، ـ ياخشىلىقلىرىنى ئەلدىن ئايىمايدۇ.

1970 ـ ژىلى بىز «كورنىي گىگانت» سوۋخوزىدا ئىشلەۋاتقىنىمىزدا سوۋخوز بىرئەچچە ئۈيغۇر ئائىلىلىرى- گە موشۇ مەھەللىدىن ئويلۇك يەر بەرگەندە، توختى بىر تەرەپتىن باغۇەن بولۇپ ئىشلەپ، يەنە بىر تەرەپ- تىن كۈچ ـ غەيرەت ماھارىتىنى ئىشقا سېلىپ ھەممە- دىن ياخشى قىلىپ ئىككى قەۋەتلىك ئوي سېلىۋالغان ئىدى. ئائىلەۋىي خاتىرجەملىككە ئېگە بولغان ئۇ ياش مېۋە كوچەتلىرىنى ئۇلاشتا كوزگە كورۈنۈپ، كوپ قې- تىم مادداىي مۇكاپاتلارغا ئېرىشتى.

ئەر ـ ئايال ئىككىسى ھازىر ھورمەتلىك دەم ئېلىشتا بولسىمۇ ئەھلى جامائەت ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ ئوزلىرى- نىڭ ئىززەت ـ ئابرويىنى ساقلاپ كەلمەكتە...

مەن پۇرسەت تېپىپ، توختى ئاكا بىلەن قايتا ئۇچـ- رىشىپ سوھبەتلەشكىنىمدە، ئۇ ماڭا قىسقىچە تەرجىمە ھالى ۋە كەچمىش ـ كەچۈرمىشلىرى توغرىلىق سوزلەپ بەردى:

توختى ئىبراھىم ئوغلى 1932 ـ ژىلى غۇلجا ئەترا- پىدىكى خۇدايار يېزىسىدا كەمبەغەل دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. 9 يېشىدا يېزىدىكى مەكتەپكە كىرىپ 4 ژىلدا 6 ـ سىنىپنى پۈتەرگەن توختى ئوزىنىڭ زېرەك- لىگى بىلەن كوزگە كورۈنگەن ئىدى. بىر ياش ۋاقتىدا دادىسىدىن ئايرىلغان ئۇ 15 ياشقا كىرگەندە ئانىسى گۈلئۇمخاندىن ۋاقتىسىز ئايرىلدى. ئانىسى دۇنيادىن كوز ژۇمۇش ئالدىدا كېسىنكى يولدىشى قۇربانغا كورسەتـ- كۈچ بارمىغىنى كورسىتىپ، «بىر تال ئوغلۇم قالدى، ئۇ- گەيلىمەك» ـ دېگەندەك ئىشارە قىلغان ئىدى. قۇربان توختىنى ئۆگەيلىمەي ئوز پەرزەندى قاتارىدا كورۈپ ئوستەردى. توختى 18 ياشقاتولغاندا بىر بای ئۇنى ئوغلىنىڭ ئورنىغا 1948 ـ ژىلى ئارمىيەگە ئوتكۈزۈپ بەر- دى. ئاتا ـ ئانىسىدىن ئايرىلىپ ھېچ بىر راھەت كورمە- گەن توختى ئارمىيەگە ئوتكۈزۈپ بېرىلگىنىگە دەسلەپ دەپ سوزۈشتە قىلىپ، بىر مۇسبەتلىك ئويدىن تاپتىم. ئۇنىڭ بېلىدە ئاق باغلاقلىق بولغاشقا، قۇچاقلىشىپ كورۈشتۈق. بېشىغا ئاق سالغان بىر ئايال بىلەن تۇرۇپ نارېسىدە بالىلار ژىغلاپ ھازا ئېچىشۋاتاتـ- تى. ئولۇم دېگەن بارنىڭكىنى چاچقىنى، يوقنىڭكىنى ئاچقىنى تەييار تۇرىدۇ ئەمەسمۇ، مۇساجان روزى قارىنى شەرەت قىلىپ، يېنىغا چاقىرىپ «يۇرت ـ جامائەت ئاتىغىنىنى تاشلىسۇن، بۇ ساۋاپلىق ئىشقا سىز بەل باغـ- لاڭ!» دەپ بۇيرىدىدە، ئوزى يانچۇغىدا بارىنى بەردى. مەن يېنىمدا ئولتارغان بىر كىشىدىن: «مۇساجان ئوزى ھازىدار تۇرۇغلۇق، پۇل تاشلىغىنى نېمىسى؟» دەپ سو- رسام، ئۇ: «ۋاپات بولغان كىشى بىر مۇساپىر قېرىندە- شىمىز، مۇساجان ئۇنىڭ ھېچ نېمىسى ئەمەس، بىراق مۇ- ساجان موشۇيەردە ياشاۋاتقان ھەممىزنى ئوزىگە تۇق- قاندەك ھىس قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەيلى تويۇمىز بولسۇن، مەيلى ھازىمىز بولسۇن، ئۇنىڭسىزھەرگىزمۇتۇ- مەيدۇ»، ـ دېدى. شۇ كۈنى يەرلىكتىن قايتىپ مۇسا- جان بىلەن ئۇنىڭ ئويىگە كەتتۇق. ئۇ بېلىدىكى ئاقنى يەشمەيلا چوڭ دەرۋازىلىق قوراسقا مېنى باشلىدى.

مەرھۇمنىڭ نەزىرسىنى بېرىپ بولغاندىن كېيىن مۇ- ساجان بەلدىكى ئاقنى يېشىپ، يۇرت ـ جامائەتكە مۇنداق دېگىنى ھېلىمۇ يادىمدا:

ـ موھتىرەم قېرىنداشلار، مونۇ كىشى بىزنى دەپ ژە- راق ئالمۇتتىن مازار ئاتلاپ كەپتۇ. بىزنىڭ بارى- يوقى ئىككى تاللا كېزىتىمىز بار. ئۇ كېزىت بىزنىڭ ئانا تىلـ- مىزدا بىز ئۈچۈن چىقىۋاتىدۇ. ئۇنىڭغا بىز يېزىلمىساق، باشقىلار يېزىلىپ بەرمەيدۇ. خان ئۇستىخىنىنى خار قىلمايدۇ، دېگەن بىرگەپ بار. مەن ئۇيغۇر دېگەن ھەر قانداق ئادەم ئۇيغۇرنىڭ سەممىي مەسلىھەتچىسى، سىر دېشى بولىۋاتقان موشۇ ھەر ئىككى كېزىتقا بىردەك يە- زىلايلى. ئوزىمىز ژەتەندىن ئايرىلىپ موشۇيەرلەردە يا- چەت جايلارغا، جازا لاگېرلىرىغا سۈرگۈن قىلىنىدى. مۇ- داق پەيتتە ئايالى مەرىيەم بىلەن مەسلىھەتلەشكەن توختى ئىبراھىموۋ 1961 ـ ژىلى 4 بالىسىنى ئېلىپ كېڭەش ئىتتىپاقىغا كوچۈپ چىقىشقا مەجبۇر بولدى.

ژەتەندىن ئايرىلىش بىزگە تولىمۇ ئېغىر مۇسىبەتتەك تۇيۇلدى. خوشاللىغىمىز، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىمىز، قىلغان ئەقىدىلىرىمىز بېكار بولدى. بۇيەرگە چىقىپلا راھات- ـ پاراغەتكە يېتىشكىنىمىز يوق، ـ دەيدۇ توختى ئاكا ئوتكەن كۈنلەرنى ئەسلەپ، ـ تۇڭمەس ناخشىدەك تۇ- گىمەس دەرتلەر بىزنى گاگگىرىتىپ قويدى. ئېغىر كۈن- لەردە ئاۋتوبۇسقا تولەشكە بەش تىيىن تاپالمىغان چاغ- لىرىمىز مۇ بولدى. «ئوزەكنى خار قىلغىچە كۆچۈكنى خار قىل» دېگەن گەپ بار. ھورمەتلىك دەم ئېلىشقا چىققان- غا قەدەر ئالمۇتا شەھىرىدىكى ئوي قۇرۇلۇش كومىتېتى- دا، گورنىي گىگانت سوۋخوزىدا، ئالا تاۋ رېستورانىدا ۋە باشقا جايلاردا ئىشچى بولۇپ ئىشلەپ، ئائىلە تۇر- مۇشىنى تىكلەپ كۆللەندۇردى.

ئالمۇتىدا ئالىي مەكتەپنى تاماملىغان چوڭ قىزىم ئار- زىگۈل ھازىر ئامېرىكىدا بىرچوڭ فابرىكىدا يولداشى بىلەن مېخانىك، قۇرۇلۇش تېخنىكۇمنى پۈتەرگەن ئوغ- لۇم ئابدۇرېشىت مارگارىن زاۋۇدىدا بىرىگادىر بولۇپ ئىشلەيدۇ. ئايىدە، ئابىت، ئازات قاتارلىق پەرزەنتلىرىم ئوزلىرىگە مۇناسىپ ئىشلار بىلەن شۇغۇللانماقتا.

قىزلىرىمنى تۇرمۇشقا چىقىرىپ، ئوغۇللىرىمنى ئويلە- گەندىن كېيىن ھەممە ئوغلۇمنى ئايرىم ئويلەر بىلەن تە- مىنلەپ خاتىرجەم قىلدىم.

پەرزەنتلىرىم بۇ كۈنلەردە ئانىسى ئىككىمىزنى يوقلاپ، ئەھۋالىمىزنى سوراپ تۇرىدۇ. مەن بۇ ئىمان ـ ئېتىقا- دلىق بولۇپ ئوسكەن پەرزەنتلىرىمگە سىگگەن تەربـ- يەمنىڭ مېۋىسى دەپ قارايمەن. ھەر قاچان بالىلىرىمغا «پۇل ـ دۇنيا تاپتىم دەپ غادايماڭلار، ھەقىقىي كەمتەر ئىنسان بولۇپ ۋەتەننى، خەلقنى، بىلىمنى، ئەمگەكنى ۋە ئائىلىنى سويۈڭلار» دەپ نەسىھەت قىلىمەن.

مەرىيەم ھەدەم ئىككىڭلار، بالا ـ چاقا، نەۋرىلىرىڭلار- نىڭ قىزغىنى كورۈڭلار، سالامەت بولۇپ ئارمانلىرىڭ- لارغا يېتىڭلار، خۇدا شۇنىڭغا نېسىپ ئەيلىگەي، ـ دې- دىم توختى ئاكا بىلەن خوشلىشۇېتىپ.

ئابدۇرېشىت قاسىمىي.
(مەخسۇس مۇخبىرىمىز)

يۇرت موتىۋەرلىرى

خان ئۇستىخىنىنى خار قىلماس

يېقىندا «يېڭى ھايات» گېزىتىگە قازاقستانىنىڭ چۇ شەھىرىدىن بىر پارچە تەبرىك خەت كەلدى. ئۇ خەتتە مۇنداق دېيىلگەن: «ھورمەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېـ- ڭى ھايات» گېزىتلىرىدە بىزنىڭ غېمىمىزنى قىلىپ ئىشلەۋاتقان قېرىنداشلىرىمىز سىلەرنىڭ تېنىكلارغا سىلـ- لامەتلىك، ئىجادىي ئىشلىرىڭلارغا ئۇتۇق، ئائىلەڭلارغا خاتىرجەملىك تىلەيمىز. سىلار مونۇقەھەتچىلىك زامانىدا ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ، خەلقـ- مىز ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ، بىزنى مەنئىۋىي كادايلىقـ- تىن قۇتۇلدۇرۇپ كېلىۋاتسىلەر... شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بىز چىن كوڭلىمىزدىن رەھمەت ئېيتىپ، سىلەرگە ئوزۇن ئومۇر تىلەيمىز... ئېھتىرام ئىلە: سەيدىراخمان، ئابدۇرې- ھىم، ئەيسا ئومەروۋ، روزى قارىم، ئايۋېپ قادىروۋ ۋە ئۇي- غۇر جامائەتچىلىكىنىڭ ژىگىت بېشى مۇساجان نىيـ- ازوۋلار.»

خەت دېگەن يېرىم دىدار ئەمەسمۇ، مەن گېزىتىمىـ- نىڭ چۇ شەھىرىدە ئىستىقامەت قىلىشۋاتقان ئۇ جانـ- كويەرلىرىنى كوپتىن بېرى ياخشى تونىتاتتىم. ياخشـ- نىيەت ـ يېرىم دولەت دېيىشىدۇ، ئۇلارنىڭ ئاق كوڭۈل- لۈك بىلەن بىزگە ئېقىدە باغلاپ بىلىدۇرگەن ئىزگۈنـ- يىتكە ئىختىيارسىز كوڭلىمىز خېلىلا يورۇشۇپ قالدى. خەلقىمىز موشۇ ئېغىر كۈنلەردە ئازىراق بولسىمۇ قىلىنغان ياخشىلىقنى بىلىدىكەنغۇ، ئىزگۈ ئىشنىڭ قەدىر ـ قىممـ- تىگە يېتىدىكەنغۇ، دەپ ئەشۇ خەتتىن يېرىم كوڭلۈمىز- نى تولتاردۇق.

ئەشۇ خەت باھانە بولۇپ، مۇساجاننىڭ ئاق كوڭۈل- لىگى، ئىشچانلىغى، ھەقىقىي مۇنايىم، كەمتەر ئىنسانلىق خىسلەتلىرى كوز ئالدىمىزدىن نېرى كەتمىدى.

بۇنىڭدىن بەش ژىل بۇرۇن گېزىتلىرىمىزغا مۇشتىرى تۇپلاش باھانىسى بىلەن چۇ شەھىرىگە بارغان ئىدىم. شۇ چاغدىمۇ مۇساجان ژىگىت بېشى ئىدى. ئۇنى ئىز- دەپ سوزۈشتە قىلىپ، بىر مۇسبەتلىك ئويدىن تاپتىم. ئۇنىڭ بېلىدە ئاق باغلاقلىق بولغاشقا، قۇچاقلىشىپ كورۈشتۈق. بېشىغا ئاق سالغان بىر ئايال بىلەن تۇرۇپ نارېسىدە بالىلار ژىغلاپ ھازا ئېچىشۋاتاتـ- تى. ئولۇم دېگەن بارنىڭكىنى چاچقىنى، يوقنىڭكىنى ئاچقىنى تەييار تۇرىدۇ ئەمەسمۇ، مۇساجان روزى قارىنى شەرەت قىلىپ، يېنىغا چاقىرىپ «يۇرت ـ جامائەت ئاتىغىنىنى تاشلىسۇن، بۇ ساۋاپلىق ئىشقا سىز بەل باغـ- لاڭ!» دەپ بۇيرىدىدە، ئوزى يانچۇغىدا بارىنى بەردى. مەن يېنىمدا ئولتارغان بىر كىشىدىن: «مۇساجان ئوزى ھازىدار تۇرۇغلۇق، پۇل تاشلىغىنى نېمىسى؟» دەپ سو- رسام، ئۇ: «ۋاپات بولغان كىشى بىر مۇساپىر قېرىندە- شىمىز، مۇساجان ئۇنىڭ ھېچ نېمىسى ئەمەس، بىراق مۇ- ساجان موشۇيەردە ياشاۋاتقان ھەممىزنى ئوزىگە تۇق- قاندەك ھىس قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەيلى تويۇمىز بولسۇن، مەيلى ھازىمىز بولسۇن، ئۇنىڭسىزھەرگىزمۇتۇ- مەيدۇ»، ـ دېدى. شۇ كۈنى يەرلىكتىن قايتىپ مۇسا- جان بىلەن ئۇنىڭ ئويىگە كەتتۇق. ئۇ بېلىدىكى ئاقنى يەشمەيلا چوڭ دەرۋازىلىق قوراسقا مېنى باشلىدى.

مەرھۇمنىڭ نەزىرسىنى بېرىپ بولغاندىن كېيىن مۇ- ساجان بەلدىكى ئاقنى يېشىپ، يۇرت ـ جامائەتكە مۇنداق دېگىنى ھېلىمۇ يادىمدا:

ـ موھتىرەم قېرىنداشلار، مونۇ كىشى بىزنى دەپ ژە- راق ئالمۇتىدىن مازار ئاتلاپ كەپتۇ. بىزنىڭ بارى- يوقى ئىككى تاللا كېزىتىمىز بار. ئۇ كېزىت بىزنىڭ ئانا تىلـ- مىزدا بىز ئۈچۈن چىقىۋاتىدۇ. ئۇنىڭغا بىز يېزىلمىساق، باشقىلار يېزىلىپ بەرمەيدۇ. خان ئۇستىخىنىنى خار قىلمايدۇ، دېگەن بىرگەپ بار. مەن ئۇيغۇر دېگەن ھەر قانداق ئادەم ئۇيغۇرنىڭ سەممىي مەسلىھەتچىسى، سىر دېشى بولىۋاتقان موشۇ ھەر ئىككى كېزىتقا بىردەك يە- زىلايلى. ئوزىمىز ژەتەندىن ئايرىلىپ موشۇيەرلەردە يا- شاۋاتىمىز، ئەندى بۇ ئاكا ـ ئۇكا گېزىتلارنى بىر- بىرىدىن ئايرىمايلى، بۇرادەرلەر.

ئۇ شۇنداق دەپ، ئەل ـ يۇرتنى بىر تەرەپ قىلىپ بو- لۇپ، يېنىدىن ئاخچا چىقىرىپ ئاۋال مۇسبەت بولغان ئوي ئۈچۈن پۇل تاشلىدى، ئاندىن ئوزىمۇ ئىككىلا گې- زىتقا يېزىلدى. ھارۇۇنىڭ ئالدى چاقى قاياقتا ماڭسا، كەينى چاقى شۇ ياقتا ماڭىدۇ ئەمەسمۇ، يۇرت ـ جامـ- ئەت شۇ كۈنلا تەل ـ توكۇس مۇشتىرى بولدى. ئۇنىڭ ئەشۇ ئىنسانپەرۋەرلىگى، ۋەتەنپەرۋەرلىگى، خەلقپەرۋەر- لىگى مېنىڭ قەلبىمدە ئوزىگە نسبەتەن ھورمەت تۇيـ- غۇسىنى ئويغاتتى.

1939 ـ ژىلى ئاتۇشنىڭ ئازاق يېزىسىدا (ئۇلـ- ئۇق ئۇيغۇر ئالىمى مەھمۇت قەشقەرىنىڭ تۇغۇلغان يۇرتـ- دا) دۇنياغا كەلگەن. 1959 ـ ژىلى خوتەن ژىلايىتـ- لىك قارىقاش ناھىيەسىدە ئىشلەپ ژۇرگەندە «ستـ- ئۇزۇتسىنىك» تەتۇرشاملىغا يولۇقۇپ، بەش ئاي كۆرەشـ- كە تارتىپ، مىللەتپەرۋەر بولغىنى ئۈچۈن «مىللەتچى» قالپىغىنى كىيگۈزۈپ، تۇرمىگە تاشلاندى. تۇرمىدىن بو- لۇپ سوزۈشتە قىلىپ، بىر مۇسبەتلىك ئويدىن تاپتىم. ئۇنىڭ بېلىدە ئاق باغلاقلىق بولغاشقا، قۇچاقلىشىپ كورۈشتۈق. بېشىغا ئاق سالغان بىر ئايال بىلەن تۇرۇپ نارېسىدە بالىلار ژىغلاپ ھازا ئېچىشۋاتاتـ- تى. ئولۇم دېگەن بارنىڭكىنى چاچقىنى، يوقنىڭكىنى ئاچقىنى تەييار تۇرىدۇ ئەمەسمۇ، مۇساجان روزى قارىنى شەرەت قىلىپ، يېنىغا چاقىرىپ «يۇرت ـ جامائەت ئاتىغىنىنى تاشلىسۇن، بۇ ساۋاپلىق ئىشقا سىز بەل باغـ- لاڭ!» دەپ بۇيرىدىدە، ئوزى يانچۇغىدا بارىنى بەردى. مەن يېنىمدا ئولتارغان بىر كىشىدىن: «مۇساجان ئوزى ھازىدار تۇرۇغلۇق، پۇل تاشلىغىنى نېمىسى؟» دەپ سو- رسام، ئۇ: «ۋاپات بولغان كىشى بىر مۇساپىر قېرىندە- شىمىز، مۇساجان ئۇنىڭ ھېچ نېمىسى ئەمەس، بىراق مۇ- ساجان موشۇيەردە ياشاۋاتقان ھەممىزنى ئوزىگە تۇق- قاندەك ھىس قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەيلى تويۇمىز بولسۇن، مەيلى ھازىمىز بولسۇن، ئۇنىڭسىزھەرگىزمۇتۇ- مەيدۇ»، ـ دېدى. شۇ كۈنى يەرلىكتىن قايتىپ مۇسا- جان بىلەن ئۇنىڭ ئويىگە كەتتۇق. ئۇ بېلىدىكى ئاقنى يەشمەيلا چوڭ دەرۋازىلىق قوراسقا مېنى باشلىدى.

مەرھۇمنىڭ نەزىرسىنى بېرىپ بولغاندىن كېيىن مۇ- ساجان بەلدىكى ئاقنى يېشىپ، يۇرت ـ جامائەتكە مۇنداق دېگىنى ھېلىمۇ يادىمدا:

ـ موھتىرەم قېرىنداشلار، مونۇ كىشى بىزنى دەپ ژە- راق ئالمۇتىدىن مازار ئاتلاپ كەپتۇ. بىزنىڭ بارى- يوقى ئىككى تاللا كېزىتىمىز بار. ئۇ كېزىت بىزنىڭ ئانا تىلـ- مىزدا بىز ئۈچۈن چىقىۋاتىدۇ. ئۇنىڭغا بىز يېزىلمىساق، باشقىلار يېزىلىپ بەرمەيدۇ. خان ئۇستىخىنىنى خار قىلمايدۇ، دېگەن بىرگەپ بار. مەن ئۇيغۇر دېگەن ھەر قانداق ئادەم ئۇيغۇرنىڭ سەممىي مەسلىھەتچىسى، سىر دېشى بولىۋاتقان موشۇ ھەر ئىككى كېزىتقا بىردەك يە- زىلايلى. ئوزىمىز ژەتەندىن ئايرىلىپ موشۇيەرلەردە يا- شاۋاتىمىز، ئەندى بۇ ئاكا ـ ئۇكا گېزىتلارنى بىر- بىرىدىن ئايرىمايلى، بۇرادەرلەر.

ئۇ شۇنداق دەپ، ئەل ـ يۇرتنى بىر تەرەپ قىلىپ بو- لۇپ، يېنىدىن ئاخچا چىقىرىپ ئاۋال مۇسبەت بولغان ئوي ئۈچۈن پۇل تاشلىدى، ئاندىن ئوزىمۇ ئىككىلا گې- زىتقا يېزىلدى. ھارۇۇنىڭ ئالدى چاقى قاياقتا ماڭسا، كەينى چاقى شۇ ياقتا ماڭىدۇ ئەمەسمۇ، يۇرت ـ جامـ- ئەت شۇ كۈنلا تەل ـ توكۇس مۇشتىرى بولدى. ئۇنىڭ ئەشۇ ئىنسانپەرۋەرلىگى، ۋەتەنپەرۋەرلىگى، خەلقپەرۋەر- لىگى مېنىڭ قەلبىمدە ئوزىگە نسبەتەن ھورمەت تۇيـ- غۇسىنى ئويغاتتى.

1939 ـ ژىلى ئاتۇشنىڭ ئازاق يېزىسىدا (ئۇلـ- ئۇق ئۇيغۇر ئالىمى مەھمۇت قەشقەرىنىڭ تۇغۇلغان يۇرتـ- دا) دۇنياغا كەلگەن. 1959 ـ ژىلى خوتەن ژىلايىتـ- لىك قارىقاش ناھىيەسىدە ئىشلەپ ژۇرگەندە «ستـ- ئۇزۇتسىنىك» تەتۇرشاملىغا يولۇقۇپ، بەش ئاي كۆرەشـ- كە تارتىپ، مىللەتپەرۋەر بولغىنى ئۈچۈن «مىللەتچى» قالپىغىنى كىيگۈزۈپ، تۇرمىگە تاشلاندى. تۇرمىدىن بو-

سۈرەتتە: ئۇسۇلچى قىزلار.

تارىخ سەھىپىلىرىدىن

قاراخانىلار سۇلالىسى

قاراخانىلار سۇلالىسى 943 - يىلى قۇرۇلۇپ 1212 - يىلغىچە ھۆكۈم سۈرۈپ، ئوتتۇرا ئەسىرلەردە مەركىزىي ئاسىيانىڭ سىياسىي تارىخىدا مۇھىم رول ئوينىغان قۇدرەتلىك دۆلەت. ئۇنىڭ تېررىتورىيەسى شەرقىي تۈركىستان ۋە يەتتىسۇنىڭ كەڭ مەيدانىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، مەزكۇر سۇلالە قاراخانىلارنىڭ دەسلەپكى قېتىم ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان خانى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان (ئابدۇكېرىم) نىڭ بوۋىسى كۆل قادىرخان تەرىپىدىن قۇرۇلغان.

قاراخانىلارنىڭ ئوتتۇرا ئەسىرلەردە سىياسىي، ئىختىسادىي ۋە مەدەنىي جەھەتلەردە ئوينىغان مۇھىم رولى يېقىنقى ئىككى ئەسىردىن بۇيان دۇنيادىكى شەرقشۇناسلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلماقتا.شۇنىمۇ ئالاھىدە تەكىتلەش لازىمكى، موشۇ ئەسىرنىڭ باشلىرىدىلا ختاي ئالىملىرىمۇ قاراخانىلار سۇلالىسى ھەققىدە دۇنيا شەرقشۇناسلىرىنىڭ تەتقىقات ئىشلىرىغا بەلگۈلۈك بىر ئۈلۈش قوشتى. 1935 - يىلى ئالىم ۋانجىڭۋېي ئۆزىنىڭ «غەربىي پامىر ئۇيغۇرلىرى توغرىسىدا» ناملىق ئىلمىي ئەمگىكىنى ئېلان قىلىپ، دادىللىق بىلەن قارىخانىلار دۆلىتىنى قۇرغۇچىلار توغرىسىدىكى ھەر خىل بەس مۇنازىرىلەرگە ئىشتىراك قىلىپ، مەزكۇر سۇلالىنى ئۇيغۇرلار قۇرغان دېگەن كۆز قاراشنى قۇۋەتلەپ ئوتتۇرىغا چىقتى. ختاي ئالىمى مەشھۇر رۇس شەرقشۇناسلىرىدىن ۋ. رادلوۋ، ۋ. بارتولىد، ئا. كازىمبېك، ۋ.گرىگورىيېۋ ۋە غەربىي ئالىملىرىدىن ن. فرىنا، ۋ. رېنۇ قاتارلىقلار ئوتتۇرىغا قويغان، تېخىمۇ قۇۋەتلىگەن «قاراخانىلار سۇلالىسىنى ئۇيغۇرلار قۇرغان» دېگەن پىكىرنى دەسلەپ ياقلاپ چىقتى.

20 - ئەسىرنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا ختاي ئالىملىرى ختاي تارىخشۇناسلىقىدا ۋان جىڭۋېي باشلاپ بەرگەن ئەشۇ ئەنئەنىنى داۋاملاشتۇرۇپ، قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ سىياسىي، ئىختىسادىي ۋە مەدەنىي مۇناسىۋەتلىرى توغرىسىدا ئىمكانىيەتلىرىنىڭ بارىچە تىرىشچانلىق بىلەن تەتقىقات ئېلىپ باردى. ختاي ئالىملىرىنىڭ تەتقىقات ئىشلىرىغا رۇس ۋە سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى ئالىملىرىنىڭ ۋۇقۇرى ئىلمىي سەۋىيەگە ئېگە بولغان تەتقىقات ئەسەرلىرى زور تەسىر كۆرسەتتى. قىسقىسى ختاي ئالىملىرى رۇس شەرقشۇناسلىرىنىڭ ئىلمىي ئەمگەكلىرىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلاندى.

ختاي ئالىملىرىنىڭ قاراخانىلار سۇلالىسى ھەققىدىكى تەتقىقاتلىرىنىڭ باشلىنىشى ئالدى بىلەن پروفېسسور گويندىنىڭ «ئۇيغۇر تارىخى توغرىسىدا قىسقىچە بايان» (1952 - يىل)، پروفېسسور فېن زىياشىنىڭ «ئۇيغۇر تارىخى توغرىسىدا قىسقىچە ماتېرىياللار توپلىمى» (1959 - 1980 - يىللار) ناملىق مونوگرافىيەلىرىنىڭ دۇنياغا كېلىشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. ئۇلار قاراخانىلار دۆلىتى توغرىسىدا تەتقىقات ئىشلىرىنىڭ كەڭ قانات يېيىشىغا ئاساس سالدى. بولۇپمۇ پروفېسسور فېن زىياشىنىڭ ۋۇقۇرىدا تىلغا ئېلىنغان ئىلمىي ئەمگىكىدە مەخسۇس قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ كېلىپ چىقىشى، ئۇنىڭ ئىككىگە بۆلۈنۈشى ۋە ئىسلام دىنى غايىسى ئاستىدىكى كېڭەيمىچىلىكى، شۇنداقلا ئۇنىڭ دۆلەت تەشكىلاتى قاتارلىق مەسىلەلەر ئۈستىدە ختاي يازما مەنبەلىرىدىكى مەلۇماتلار ۋە رۇس، غەربىي ئالىملىرىنىڭ بۇ ھەقتىكى تەتقىقاتلىرى ئومۇملاشتۇرۇلۇپ، قاراخانىلار توغرىسىدىكى تەتقىقاتلارنى ماتېرىيال ۋە پروگرامما بىلەن تەمىن قىلىدۇ. ئۇنىڭ كۆز قارىشى بويىچە قاراخانىلار سۇلالىسى ئورخۇن ئۇيغۇر قاغانلىقى يىمىرىلگەندىن كېيىن (مىلادى 840 - يىلى) ئوتتۇرا ئاسىيادىكى چۇدەرياسى ۋادىسىنىڭ جەنۇبىدىكى قارلۇقلار تەۋەسىگە كۆچۈپ بارغان ئۇيغۇرلار تەرىپىدىن 10 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا قۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ باشقۇرۇش دائىرىسى بالاساغۇن، تالاس، ئوترار ۋە ماۋارا ئۇننەھر ۋادىسى ۋە قەشقەر، خوتەن، شۇنداقلا قاراقۇرۇم تەۋەلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. ئالىمنىڭ بۇ پىكرى «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋىدىن» كېيىنلا، يەنى 1970 - يىللارنىڭ ئاخىرلىرىدا ئۆز تەرەپدارلىرىنى تاپتى. شۇنداقلا ئۇ پىكىرگە قارشى چىققۇچىلارمۇ بولدى. ئۇلار قاراخانىلار سۇلالىسىنى «ختاينىڭ غەربىي قىسمىدا قۇرۇلغان بىر يەرلىك ھاكىمىيەت» دەپ قاراخانىلار دۆلىتىنىڭ ئوتتۇرا ئەسىرلەردە ئوينىغان رولىنى كامسىتىشقا ئۇرۇندۇ. لېكىن قانداق بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر مەزكۇر قاراخانىلار سۇلالىسىنى ئۇيغۇر قەبىلىسىنىڭ قۇرغانلىقىنى كۆپلىگەن ئالىملار تەرىپىدىن بىردەك ھالدا ئېتىراپ قىلىنغان. مەسىلەن، پروفېسسور ۋاڭزىلاي «قاراخانىلار سۇلالىسىنى تۈرك، ئۇيغۇرلار قۇرغان» دەپ قارىسا، پروفېسسور مايۇڭ ۋە ۋاڭ بىنخۇئا «قارلۇقلار، ئۇيغۇرلار قۇرغان» دەيدۇ. پروفېسسور گوينلىيان «قارلۇقلار، ياغما، توغۇز ئوغۇزلار قۇرغان» دېسە، تۇرغۇن ئالماس «ئۇيغۇرلار قۇرغان» دەيدۇ. تۇرغۇنلىغان ختاي ئالىملىرى قاراخانىلار سۇلالىسىنى ئۇيغۇرلار قۇرغان دېگەن پىكىرلىرىنى ئىزھار قىلىشقان.

مەركىزىي ئاسىيەنىڭ سىياسىي تارىخىدا ئالەمشۇمۇل رول ئوينىغان كوك تۈرك ئىمپېرىيەسى (552 - 744 - يىللار)، ئورخۇن ئۇيغۇر قاغانلىقىدىكى (744 - 840 - يىللار) ۋە باشقىمۇ بىر قاتار ھاكىمىيەتلەرنىڭ ھەممىسىدە دۆلەت ھۆكۈمرانلىقى شۇ دۆلەتنى قۇرغان ۋە قۇرۇشتا يېتەكچىلىك قىلغان ئاساسىي ئۇرۇق - قەبىلە تەرىپىدىن نازارەت قىلىنغانلىقى ئېنىق. بىر توپ ئاپتورلار تەرىپىدىن تۈزۈلگەن «ئۇيغۇرلارنىڭ قىسقىچە تارىخىدا» قاراخانىلار سۇلالىسىنى كىمنىڭ قۇرغانلىقى ئېنىق يورۇتۇلماستىن، قانداقتۇ بۇ ھاكىمىيەت كۆپلىگەن قەبىلىلەر بىرلىشىپ قۇرغان ئورتاق ھاكىمىيەت، دەپ ئىزاھلىنىدۇ. دۆلەتكە رەھبەرلىك قىلغۇچى يادرولۇق ئۇرۇق - قەبىلە بىلەن دۆلەتنىڭ قۇرۇلۇشىغا ياردەملەشكەن ياكى بويسۇنغانلارنىڭ رولى قالايمىقانلاشتۇرۇۋېتىلگەن. ئەمما ختاي شەرقشۇناسلىرى(ۋېي لياڭتاۋ، ۋاڭ ژىلاي ۋە باشقىلار) 10 - 12 ئەسىردىكى ختاي يازما مەنبەلىرىنى غەربىي ئالىملىرىنىڭ تەتقىقاتلىرىغا سېلىشتۇرۇپ، ئانالىز قىلغاندىن كېيىن «قاراخانىلار سۇلالىسىنى ئۇيغۇرلار قۇرغان، دۆلەتنىڭ ھۆكۈمران مىللىتى ئۇيغۇرلار، بۇ سۇلالىنى مىلادى 840 - يىلى ئۇيغۇر خاندانلىقىنىڭ خان ئۇرۇقىنىڭ ئەزاسى پانتېكىن قۇرغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى خانلىقنى ۋارىسلىق قىلغان. كۆل بىلگە قادىرخان بەلكى پانتېكىننىڭ نامى بولۇشى مۇمكىن» دېگەن خۇلاسىغا كېلىدۇ، بۇ كۆز قاراش ختاي شەرقشۇناسلىرىنىڭ ئارىسىدا ئاساسىي سالماقنى ئىگەللەيدۇ.

ختاي تارىخشۇناسلىقىدا قاراخانىلار سۇلالىسى كامىراق يورۇتۇلغان، ئۇنداق بولۇشىدىكى سەۋەپ قېدىمىي ختاي يازمامەنبەلىرىدە قاراخانىلار سۇلالىسى دەۋرى بوش قالغان. قول يازما مەنبەلىرى ئەرەپ، پارس، تۈركىي تىللاردا يېزىلغاشقا، ئۇ تىللارنى مۇكەممەل بىلىدىغانلار كام ياكى يوقنىڭ ئورنىدا ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەزكۇر تېما زور تىرىشچانلىق بىلەن كۆپ تىلنى بىلىشنى تەلەپ قىلىدىغان بولغاشقا بوش قالغان ئىدى. كېيىنكى يىللاردا ختاي ئالىملىرى ئىزدىنىپ ئىشلەپ ۋۇرۇپ، بۇ بوشلۇقنى تولدۇرۇشقا تىرىشتى. بۇ ساھادا ۋەيلياڭتاۋ ئۆزىنىڭ «قاراخانىلار تارىخى ماتېرىياللىرى» مونوگرافىيەسى ئارقىلىق ختاي ئالىملىرىغا تەتقىقات ئۈچۈن داغدام يول ئېچىپ بەردى. ئەمما ئۇقاراخانىلار سۇلالىسىنى ختاينىڭ غەربىي قىسمىدا قۇرۇلغان بىر يەرلىك ھاكىمىيەت دەپ قاراپ، ئۇنى ختاينىڭ بىر قىسمى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇمۇمىي ختاي تارىخىغا كىرگۈزۈلۈشى كېرەك، دېگەن ئىدىيەنى ئالغا سۈرىدۇ. ئەپسۇسكى، ئالىم ئۆزىنىڭ مەزكۇر غول - غولا پەيدا قىلغان ئىدىيەسىنىڭ ئىلمىي ئاساستا ئېلىپ قارىغاندا قانچىلىك يېتەرسىز ئېكەنلىكى، كورسەتكەن دەلىللىرىنىڭ تولۇق ۋە توغرا بولماسلىقتەك ئەھۋاللىرىنى نەزەردىن ساقىت قىلىپ، خەلق ئارا ئىلىم ئەھلىنىڭ كۆلكىسىگە قالدى. شۇنداقلا ئۆزىنىڭ ئىلمىي ئەخلاقىنىڭ قانچىلىك ئېكەنلىكىنى نامايان قىلدى. بەزى ختاي شەرقشۇناسلىرىنىڭ ئەسەرلىرى ئامېرىكا ئالىمى پىرى تساكىنىڭ قاراخانىلار سۇلالىسى توغرىسىدا تەتقىقاتلىرى بىلەن رۇس شەرقشۇناسلىرىنىڭ ئىلمىي ئەسەرلىرى ئاساسىدا يېزىلغانلىقى بىزگە مەلۇم. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ختاي ئالىملىرىنىڭ تەتقىقاتلىرىدا ئاساسىي جەھەتتىن چەت ئەل ئالىملىرىنىڭ كۆز قاراشلىرى ۋە بايانلىرى تەكرارلىنىدۇ.

شۇنىمۇ تەكىتلەشكە توغرا كېلىدۇكى، «سۇڭ سۇلالىسىنىڭ تارىخىنىڭ («سۇڭشى») نىڭ ئاپتورلىرى قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ تاڭ ۋە سۇڭ سۇلالىسىغا ئەلچىلەرنى ئەۋەتكەنلىكىنى بېقىندىلىقىنىڭ ئالامىتى سۈپىتىدە خاتىرلەيدۇ. ئەمما قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ كۈچ - قۇدرىتى ۋە سىياسىي، ئىختىسادىي ئۆزىنى ھەرگىزمۇ بېقىندا بولۇپ ياشاشقا يول قويماتتى. قىسقىسى، «سۇنشىنىڭ» - (« سۇڭ سۇلالىسىنىڭ تارىخى»)نىڭ ئاپتورلىرى تارىخنى ساختىلاشتۇرۇپ، تارىخىي دەلىللەرنى ئاستىن - ئۈستىن قىلىشىپ، چوڭ دۆلەتچىلىك ئىدىيەسىگە سادىق بولۇشقان. ئەمەلىيەتتە بولسا قاراخانىلار سۇلالىسى بىلەن سۇڭ سۇلالىسى ئوتتۇرىسىدىكى سىياسىي،ئىختىسادىي سودا - سېتىق مۇناسىۋەتلىرى ئۆز ئارا بىر - بىرىگە پايدا يەتكۈزۈشنى ئاساس قىلغان ھالدا تەڭ ھوقۇقلۇق شارائىتتا ئېلىپ بېرىلغان. «لياۋشى» («لياۋ سۇلالىسىنىڭ تارىخىدا») قاراخانىلار سۇلالىسى ھەققىدە مەخسۇس ماتېرىياللار يوق بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭدا خاتىرلەنگەن «ئارسلان ئۇيغۇرلىرى»قاراخانىلار سۇلالىسىنى كۆرسىتىدۇ. ختاي تارىخىدا مەۋجۇت بولغان «ئارسلان ئۇيغۇرلىرى» - قوچۇ ئۇيغۇرلىرىدۇر، دېگەن كۆز قاراشنى رەت قىلىدۇ. شۇنداقلا قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ لياۋ سۇلالىسى بىلەن بىۋاستە دىپلوماتىيەلىك مۇناسىۋەت ئورناتقانلىقىنى قەيت قىلىدۇ. بەزى ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىچە «ئارسلان ئۇيغۇرلىرىنىڭ» لياۋ سۇلالىسى بىلەن ئېلىپ بارغان دىپلوماتىيەلىك پائالىيەتلىرى ئەمەلىيەتتە قاراخانىلار سۇلالىسى بىلەن لياۋ سۇلالىسى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتىن ئىبارەت بولۇپ، قاراخانىلار سۇلالىسى ئۇنجا قېتىم مىلادى 933 - يىلى لياۋ سۇلالىسىغا ئەلچىلەر ئۇمىگى ئەۋەتكەن. بۇنىڭغا جاۋابەن لياۋ سۇلالىسىمۇ مۇلگو مولى باشچىلىقىدا قاراخانىلار سۇلالىسىغا ئەلچىلىرىنى ئەۋەتكەن بولۇپ، ئۇ 940 - يىلى قايتىپ كېلىپ، زور مۇكاپاتقا سازاۋەر بولغان. بۇ قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ لياۋ سۇلالىسى بىلەن دىپلوماتىيەلىك مۇناسىۋەتلىرىنىڭ ناھايىتى ئۇكۈشلۇق بولغانلىقىنى كورستىدۇ. لېكىن ختاينىڭ «يۈز ئەمەلدارلار تەزكىرىسى»، «قورقچىلار تەزكىرىسى» دە ئارسلان ئۇيغۇرلىرى لياۋ سۇلالىسىغا تەۋە دۆلەتلەر قاتارىدا سانالسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئەھۋال ئۇنداق ئەمەس ئىدى. چۈنكى كۆلكىلىك يېرى شۇكى، لياۋ سۇلالىسىغا تەۋە دۆلەتلەر قاتارىدا پارس، ياپون، ھەتتا ئەرەپ ئابباسىلار سۇلالىسى قاتارلىقلارمۇ بار ئىدى. قىسقىسى، ئەينى ۋاقىتتىكى «لياۋشىنىڭ» («لياۋ سۇلالىسىنىڭ تارىخىنىڭ») ئاپتورلىرى ختاينىڭ ئەنئەنىۋىي تارىخىي مېتودىنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ، قانداقتۇ چەت ئەل ئەلچىلىرىنىڭ كېلىشىنى «بەيئەت قىلىش»، ئەكەلگەن سوغىلىرىنى «ئولپان-سېلىق» ۋە ئەلچىلەرنى ئەۋەتكەن دۆلەتلەرنى «تەۋە بېقىندا دۆلەت» دەپ قاراپ، كۆلكىلىك ئاقىۋەتنى كەلتۈرۈپ چىقارغان.

ئاتاقلىق قىرغىز تارىخچىسى ئەنۋەر بايتۇر ئۆزىنىڭ «شىنجاڭدىكى مىللەتلەرنىڭ تارىخى» ناملىق مونوگرافىيەسىدە ئۆزىگە خاس ئالاھىدە پىكىرلەرنى ئالغا سۈردۇ. ئۇنىڭ قارشىچە «ئارسلان خان ئۇيغۇرلىرى» ئەمەلىيەتتە قوچۇ ئىدىقۇتلىقى (تۇرپان ئىدىقۇتلىقى) قاراخانىلار تەۋەسىگە ئۆتكەندە، قاراخانىلار تەرىپىدىن ئۇلارغا بېرىلگەن نام بولۇپ، قوچۇ ئىدىقۇتلىقى سۇڭ ۋە لياۋ قاتارلىق سۇلالىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ بىرلىك ھاكىمىيىتى سۈپىتىدە قاراخانىلارغا ۋەكىللىك قىلىدىغان بولدى. ئەنۋەر بايتۇرنىڭ مەزكۇر پىكىرى بىلەن ۋېي لياڭتاۋنىڭ پىكىرىنىڭ پەرقى شۇ يەردىكى، ئالدىنقىسى ئارسلان ئۇيغۇرلىرى تۇرپان (قوچۇ) ئىدىقۇتلىقى دەپ تونۇسا، كېيىنكىسىنى كەسكىن ھالدا ئارسلان ئۇيغۇرلىرى - قاراخانىلار، دەيدۇ. لېكىن بۇ پىكىرلەر ئۇيغۇر ئۇمۇمىي تارىخى بويىچە ئەڭ يېڭى ۋە ئاتالمىش رەسمىي كىتاپ ھېساپلانغان «ئۇيغۇرلارنىڭ قىسقىچە تارىخىدا» بىراقلا ئىنكار قىلىنىپ، ئارسلان ئۇيغۇرلىرىغا ۋەكىللىك قىلىدىغان قوچۇ ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ لياۋ سۇلالىسىغا تەۋە بولۇپ، مىلادى 933 - يىلدىن 1112 - يىلغىچە ئولپان تاپشۇرغانلىقىنى مۇقىملاشتۇردى. ئەمما يەنە بىر «شىنجاڭنىڭ يەرلىك تارىخى» دېگەن كىتاپتا بولسا ناھايىتى قىسقىچە قىلىپ، ۋېي لياڭتاۋنىڭ كۆز قارىشى قوللاپ - قۇۋەتلىنىدۇ.

ئالىم ئەنۋەر بايتۇر،قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى قۇرغۇچىسى پانتېكىن ئۆزىنىڭ ئەمەلدارى يۇگۇجۇنى بۇگۇر،ئۇرۇمچى، تۇرپان قاتارلىق جايلارغا ھەربىي يۈرۈش قىلدۇرغاندا، ئۇ يەرلەرنى ئىشغال قىلغان ئەمەلدار قوچۇ ئىدىقۇتلۇقىنى قۇرۇپ، قاراخانىلار سۇلالىسىدىن ئايرىلىپ چىققان، دەيدۇ. ئۇنىڭ مۇنداق ئايرىلىپ چىقىشىغا قاراخانىلارنىڭ ئىسلام دىنىنى ئومۇملاشتۇرۇش يولىدا ئېلىپ بارغان مەجبۇرى كۈرەشلىرى سەۋەپ بولغان دەپ قارايدۇ.

پروفېسسور جاڭ يىگىليان «خوتەن يۈسۈپ قادىرخان تەرىپىدىن مىلادىي1008- يىلى ئىشغال قىلىنغاندىن كېيىن قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ بىر قىسمى بولدى ۋە ئىسلام دىنىنى تەسلىكتە قوبۇل قىلدى، دەپ ھۆكۈم قىلسىمۇ،لېكىن ئۇ تۇرۇپلا ئۆزىنىڭ بۇ پىكرىگە زىت ھالدا «خوتەن خانى شىمالىي سۇڭ سۇلالىسىغا خەت يېزىپ، تاڭغۇتلارغا ھوجۇم قىلىشنى تەلەپ قىلغان بولسىمۇ، لېكىن سۇڭ سۇلالىسى تەرىپىدىن توختىلىپ قويۇلغان. تاكى شىمالىي سۇڭنىڭ ئاخىرىغىچە خوتەن ئەلچىلىرى ئوردىغا كېلىپ، زىيارەت قىلىشنى توختاتمىغان. خوتەننىڭ سۇڭ سۇلالىسىغا ئولپان تاپشۇرۇشى ئۇلارنىڭ سىياسىي جەھەتتىن پايدىغا ئېرىشىشى ئۈچۈن ئىدى...» دەپ خۇلاسە چىقىرىلىدۇ. ئاپتور بۇ يەردە ختاي ئەنئەنىۋىي تارىخچىلىق ئۇسۇلىغا ئېتائەت قىلىپ يېزىپ، ئوتتۇرا ئەسىر ختاي چوڭ دۆلەتچىلىك ئىدىيەسىنى ئەكس ئەتتۈرگەن. ئۇ بىردە خوتەن قاراخانىلارنىڭ بىر قىسمى دېسە، بىردە خوتەن شىمالىي سۇڭ سۇلالىسىغا تەۋە ئىدى دەپ خۇلاسە چىقىرىدۇ.

شۇنىمۇ ئۇچۇق ئېيتىشقا توغرا كېلىدۇكى، بەزى ختاي شەرقشۇناسلىرى قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ تەگرى تېغىنىڭ جەنۇبىي پۈتۈنلەي بىرلىككە كەلتۈرگەننى، ھەتتا ئۇ راسا كۈچەيگەن چاغدا تۇرپان ئىدىقۇتلۇغىنىمۇ ئۆز دائىرىسىگە كىرگۈزۈپ، قۇدرەتلىك ئۇيغۇر دۆلىتىنى تەشكىل قىلغانلىق مەسىلىسىگە ئانچىلا كۆڭۈل بولگۈسى كەلمەيدۇ، بەلكى ئۇنى تەن ئېلىشنى ئانچىلا خالىمايدۇ. ئوتتۇرا ئەسىرلەردە ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل دۆلەت قۇرۇپ ھۆكۈم سۈرگەننى ئېتىراپ قىلىشمايدۇ.

خۇلاسىلاپ ئېيتقىنىمىزدا ئوتتۇرا ئەسىردە قۇرۇلغان ئۇيغۇر دۆلەتلىرى توغرىسىدا ختاي ئالىملىرى ئىككى خىل لىنيە بىلەن ياندىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ كۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بىر قىسىم ئالىملار ئوتتۇرا ئاسىيا، جۈملىدىن شەرقىي تۈركىستان تارىخىي مەسىلىلىرى توغرىسىدا ئىزدىنىپ، قاراخانىلار سۇلالىسىنىمۇ تەتقىقات تېمىلىرىغا باغلاپ، ئۆزىگە خاس پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇش بىلەن بىللە قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ سىياسىي، ئىختىسادىي، ئىجتىمائىي ۋە مەدەنىي مەسىلىلىرى توغرىسىدا مەخسۇس تەتقىقاتنىڭ شەكىللىنىشى ئۈچۈن بەلگۈلۈك بىر تەسىر كۆرسەتتى.

بولۇپمۇ يېقىنقى يىللاردىن بۇيان قاراخانىلار مەسىلىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھالدا ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ قەدىمكى ۋە ئوتتۇرا ئەسىرلەر، شۇنداقلا ھازىرقى زامان سىياسىي، ئىختىسادىي، مەدەنىيىتى تارىخىنى تەتقىق قىلىش ختاي تارىخشۇناسلىرىنىڭ مۇھىم ئىشى سۈپىتىدە كۈن تەرتىپىگە قويۇلماقتا. ئۇلار ئوتتۇرا ئاسىيانى تېخىمۇ چوڭقۇرراق تەتقىق قىلىپ، ختاينىڭ ئوتتۇرا ئاسىياغا قارىتقان دىپلوماتىيە سىياسىتى ئۈچۈن ئۈنۈملۈك خىزمەت قىلدۇرۇشنى مەخسەت قىلغان. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇ ساھاسىدىكى تەتقىقاتنى قۇدرەتلىك ئىختىسادىي كاپالەت ئاستىدا جىددىي ئۈرگۈزمەكتە.

ئەبجان تۇرسۇن،
تارىخ پەنلىرىنىڭ نامزاتى.
موسكۋا شەھىرى.

مەدەنىي مىراسلىرىمىزدىن

دىلغا ئارام بېرەر ناغرا ساداسى

(ناغرا ھەققىدە)

ناغرا- ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەنئەنىۋى چالغۇ ئەسۋابلىرىنىڭ بىرى. ناغرىنىڭ قاچان ۋە كىم تەرىپىدىن يارىتىلغانلىقى ھەققىدە ھازىرچە ئېنىق مەلۇمات يوق. ئۇلۇغ ئۇيغۇر ئالىمى مەھمۇت قەشقەرىينىڭ «تۈركىي تىللار دىۋانى» دىكى:

خاننىڭ چېدىرى قۇرۇلدى،
تۇغ تىكىپ ناغرا چېلىندى.

دېگەن مىسرالاردىن ناغرا چېلىشنىڭ 9 - 10 - ئەسىرلەردىلا ئادەت تۈسىگە كىرگەنلىكى، بەلكى كامالەتكە يېتىپ، خان- پادىشاھلارنىڭ داغدۇغىسىنى نامايىش قىلىشتا، ئۇلارنىڭ ھەيۋەتلىك ھەم قۇدرەتلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىشتە، جەڭگە كىرگەن قوشۇنلارنىڭ جاسارىتىنى ئاشۇرۇشتا ئىشلىتىلگەنلىكىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ. بۇنىڭدىن ناغرىنى 9 - 10 - ئەسىردىن خېلىلا بۇرۇن پەيدا بولغان، دەپ ھۆكۈم قىلالايمىز.

سەنئەت خۇمارى ئۇيغۇر خەلقى ئەجدادلىرىمىزدىن مىراس قالغان بۇ ياڭراق چالغۇ ئەسۋابىنى ئەسىرلەر مابەينىدە ياساش، ئاۋازىنى تەكشەش، باشقا چالغۇ ئەسۋابلىرى بىلەن ماسلاشتۇرۇپ، چېلىش جەھەتتىن تېخىمۇ ۋايىغا يەتكۈزۈپ، ئۇنىڭ ئاممىۋى سورۇنلاردىكى ئورنىنى كەڭەيتتى. مۇنداق سورۇنلاردا ناغرا ھەممىنىڭ كۆزى چۈشىدىغان، ئاۋازى دەخلىسىز تارقىلىدىغان ئېگىز جايلاردىن ئورۇن ئالدى. ئۇ بۇرۇنقى زامانلاردا خان - پادىشاھلارنىڭ تەختىگە يېقىنىراق تۇرغان قوشۇنلارنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى ئاشۇرۇشتا خىزمەت قىلغان بولسا، كېيىنكى ۋاقىتلاردا كەڭ ئاممىنىڭ ئورتاق بەھرىلىنىدىغان چالغۇسىغا ئايلاندى. ناغرىنىڭ كەڭ دائىرىدە ئومۇملاشقانلىقىنى تۆۋەندىكى ئۆتقىلاردىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ.

1. روزا ئېيىدا ئېپتار ۋە زو ۋاقتىنى بىلدۈرۈپ ناغرا چېلىنىدىغان، روزا تۇتقانلار ناغرىنىڭ چېلىنىشىغا قاراپ ئىپتار قىلىدىغان، زولۇق يەيدىغان بولدى. ۋاقىتنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىشكە ئىمكان بولمىغان شارائىتتا ناغرا مۇسۇلمانلارنىڭ مۇقەددەس روزا ئېيىدا ۋاقىت بەلگۈلەپ بېرىشتە مۇھىم رول ئوينىدى.

2. نەۋرۇز، روزا ھېيت، قۇربان ھېيتقا ئوخشاش ئەنئەنىۋى ھېيت بايراملاردا، سۈنەينىڭ تەگكەش قىلىنىشى بىلەن شوخ پەدىلەرگە چېلىنغان ناغرا بايرام تەنتەنىسىنى ئاشۇرىدۇ. بايرام شاتلىقىغا چومگەن كىشىلەر چوڭ سورۇن تۈزۈپ، ساماغا چۈشۈشتەك ئاممىۋى پائالىيەتلەرگە سورۇن ھازىرلىدى.

3. سەيلىگاھلاردا، كوللېكتىپ ئوتكۈزۈلىدىغان مەشرەپلەردە بەيگىلەردە ناغرا چېلىنىدىغان بولدى.

4. توي- توكۈنلەردە توي خۇشاللىقىنى ئەۋجىگە كۆتىرىش مەخسىتىدە ناغرا چېلىنىدىغان بولدى. بۇ ئادەت ھازىرغىچە ئىزچىل داۋاملىشىپ كەلمەكتە.

ئۇيغۇرلار ياشاۋاتقان كەڭ زېمىندا، ناغرىمۇ ھەر قايسى جايلارنىڭ ئۆزىگە خاس يەرلىك ئالاھىدىلىكى، ئۆزىگە خاس يەرلىك ئۇرۇپى - ئادەت ۋە ئەنئەنىلىرىگە قاراپ مەلۇم دەرىجىدە پەرقلىق چېلىنىپ كەلمەكتە. مەن تۆۋەندە ئىلى ئۇيغۇرلىرىنىڭ ناغرىسى ھەققىدە توختىلىپ ئۆتمەكچىمەن.

ئىلى ئۇيغۇرلىرىنىڭ ناغرىسى كېيىنكى دەۋرلەردە مۇقىملىشىپ، ئۈچ جۈپ ناغرا، بىر دۇمباقتىن تەركىب تاپتى. ناغرىنىڭ ئۆلچىمىمۇ بىرلىككە كەلتۈرۈلدى. ئۈچ جۈپ (ئالتە دانە) ناغرىنىڭ ئۆلچىمى ئوخشاش بولۇپ، ئېگىزلىكى 24 سانتىمېتر، ئۈستۈنكى يۈزىنىڭ دىئامېتىرى 25 سانتىمېتر، ئاستىنقى يۈزىنىڭ دىئامېتىرى 15 سانتىمېتر، دۇمباقنىڭ ئېگىزلىكى 60 سانتىمېتر، يۈزىنىڭ دىئامېتىرى 25 سانتىمېتر. ناغرا ۋە دۇمباقتا تۆگە تېرىسى تارتىلىپ ئاپتاپقا، ئوتقا قاقلاش ياكى ۋىنتىسىنى بۇراش ئارقىلىق ئاۋازى تەڭشىلىدۇ. بىرىنچى جۈپ ناغرا «باش ناغرا»، ئىككىنچى جۈپ ناغرا «ئوتتۇرا ناغرا»، ئۈچىنچى جۈپ ناغرا «ئاياق ناغرا» دەپ ئاتىلىدۇ. ئاۋازىنى تەكشەشتە، ھەر بىر جۈپ ناغرىنىڭ بىرسى زىل، بىرسى بوم ئاۋازدا تەڭشىلىدۇ، بۇ خۇددى دۇتارنىڭ ئالدى، ئارقا تارلىرىنىڭ تەڭشىلىشىگە ئوخشايدۇ، بولۇپمۇ بىرىنچى جۈپ باش ناغرىنىڭ زىل، بوم ئاۋازىنىڭ جاراڭلىق تەڭشىلىشىگە ئالاھىدە ئېتىبار بېرىلىدۇ.

ئىلى ناغرىسىنىڭ قېدىمىدىن ھازىرغىچە يېتىپ كەلگەن پەدە ناملىرى، قوشۇلغانلىرى، چوڭ - كىچىك ئۆزگىرىشلىرى تۆۋەندىكىدەك:

1. سەنەم (ئاۋۋەت دەپمۇ ئاتىلىدۇ) ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ناغرا ئۇستازىنىڭ ئاشىقىنىڭ ۋىسالىغا يېتىشكە تەلپۈنگەن قەلبىنى ئىزھار قىلىپ، ئىجات قىلغان پەدىسى. بۇ پەردە - چوڭ سەلىقە، كىچىك سەلىقە، چۈشۈرگەدىن ئىبارەت ئۈچ ئۆزگىرىشتىن تەركىب تاپىدۇ.

2. قوش سەنەم: قوش ئاشىقلىق مەناسىنى يەنى ئاشىقنى ئەسلەشتىن باشقا، ئەل - يۇرتنى، ئاتا - ئانا، دوست، يارەنلىرىنى سېغىنغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. بۇ پەدىمۇ ژۇقۇرقىغا ئوخشاش ئۈچ ئۆزگىرىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

3. رۇخسارى: ئاشىقنىڭ جامالىنى كۆرۈشكە بولغان ئىنتىلىش، ئارزۇ - ئارمان ئىپادىلىنىدۇ. رۇخسارى ماھىر ئۇستىلارنىڭ قولىدا چېلىنسا، ئاڭلىغۇچىلارنى ئىنتايىن زوقلاندۇرىدۇ. بۇ پەردە - پەنجىگاھ چوڭ سەلىقە، كىچىك سەلىقە، چۈشۈرگەدىن ئىبارەت تۆرت ئۆزگىرىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

4. رۇخسارى گۈل: ئاشىقنىڭ يۈزى گۈلگە ئوخشايدىغانلىقى، بۇ گۈلدىن تارالغان خۇشبۇي ھىدىنى پۇراپ تويمايدىغانلىقى ئىپادە قىلىنىدۇ. رۇخسارى گۈل پەدىسى ئاڭلىغۇچىلارنىڭ روھىنى ئېتىكلەشتۈرىدۇ، ئۇسسۇل ئوينىغۇچىلارغا زوق - شوخلۇق، جۇشقۇنلۇق بېغىشلايدۇ. بۇ پەردە - گۈليار، يار - يار، كىچىك سەلىقە، ئۇسسۇل پەدىسىدىن ئىبارەت تۆرت ئۆزگىرىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

5. راك: ئاشىق - مەشۇقلار ئاتا - ئانىلىرىنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ مۇرات - مەخسىتىگە يېتىشىگە يول قويۇش ئارمىنى ئىپادىلىنىدۇ. بۇ پەردە - تەزە، ئۇسخا، جۇلا، سەنەم ۋە كىچىك سەلىقەدىن ئىبارەت بەش ئۆزگىرىشتىن تەركىب تاپىدۇ.

6. ئۇلەن: توي خوشاللىقى، ئاشىق - مەشۇقلارنىڭ باش قوشۇپ، مۇرات - مەخسىتىگە يەتكەنلىكى ئىپادىلىنىدۇ. بۇ پەدە بۈگۈنكى كۈندە ھېيت - بايرەم تەنتەنىسى سۈيىتىدە چېلىنىدۇ. ئۇ، يار- يار، كىچىك سەلىقە، چۈشۈرگەدىن ئىبارەت ئۈچ ئۆزگىرىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

7. گۈلۈم: گۈلگە ئوخشىغان ئاشىقىدىن زادىلا ئايرىغۇسى يوقلىقى، ئۇنى قولىغا قىستۇرۇۋېلىپ، ھەر قاچان، ھەر زامان ئۇنى بىلەن بىللە بولۇشنى ئويلايدىغانلىقى ئىپادە قىلىنىدۇ. بۇ پەردە - پەنجىگاھ، چوڭ سەلىقە، كىچىك سەلىقە، چۈشۈرگەدىن تەركىب تاپىدۇ.

8. مۇشاۋىرەك: چىن ژۇرەكتىن ئاشىق ئىكەنلىكى، سۆيگۈسىز ياشاشنىڭ ئەسلا مۇمكىن ئەمەسلىكى، ھەر قانداق جاپا - مۇشەققەتلەرگە چىداشقا ھەم ئۇنى يېڭىشكە تەييار ئىكەنلىكى ئىپادىلىنىدۇ. بۇ پەردە - چوڭ سەلىقە، كىچىك سەلىقە، چۈشۈرگەدىن ئىبارەت ئۈچ ئۆزگىرىشتىن تەركىب تاپىدۇ.

9. سەيلىگاھ: تۈرلۈك شەكىلدىكى سەيلىلەرگە ئاتاپ چېلىنىدۇ. بۇ پەدە - قوش سەنەم، چوڭ سەلىقە، كىچىك سەلىقە، چۈشۈرگەدىن تەركىب تاپىدۇ.

10. سەھەر يار: ئاشىقىنى كېچە - كۈندۈز ئويلاپ، ئۇيقۇدىن بىزار ئىكەنلىكى، يار بىلەن دىدارلىشىش ئۈچۈن، سەھەر ئۇيقۇسىغا غاپىل بولماسلىق ئىپادە قىلىنىدۇ. بۇ پەدە - گوزەليار، يار - يار، كىچىك سەلىقە، چۈشۈرگەدىن تەركىب تاپىدۇ.

11. كوركەم: يارنىڭ گوزەل قەددى - قامىتىگە بېغىشلاپ چېلىنىدۇ. ئۇ - گوزەليار، يار - يار، كىچىك سەلىقە، چۈشۈرگەدىن تەركىب تاپىدۇ.

12. پەنجىگاھ: ئەل - يۇرتنى، خەلقنى، يارنى ئۇلۇغلاشقا ئاتاپ چېلىنىدۇ. بۇ پەدە - ئۇسخا، سەنەم، كىچىك سەلىقەدىن تەركىب تاپىدۇ.

13. شىديان: (شادىيانە دەپمۇ ئاتىلىدۇ) دوستلارنى رەغبەتلەندۈرۈپ، دۈشمەنلەرنىڭ ھەيۋىسىنى سۇندۇرىدىغان سېھرىي كۈچكە ئىگە بولۇپ، بۇ پەدىنى ئۇيغۇر خانلىقلىرى سۇلتانلىرى ئۆز دەۋرىدە جەڭدە ۋە جەڭ غەلىبىسىنى تەنتەنە قىلىشتا چېلىشنى ئادەت قىلغان.

ئىلى ئۇيغۇرلىرى ئىلى تەۋەسىدە ناغرا پەيدا بولغاندىن باشلاپ تاكى ھازىرغىچە، ژۇقۇرىدا سوزلەنگەن ناغرا پەدىلىرى ۋە ئۇنىڭ ئۆزگىرىشلىرىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ چېلىپ كەلمەكتە. بۇ ناغرا پەدىلىرى ۋە ھەربىر پەدە ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۆزگىرىشلەرمۇ، ناغرىغا ئىشتىياق باغلىغان ناغرا ئۇستىلىرىنىڭ جەمئىيەتنى كۆزىتىشى، خەلقنىڭ رايىغا بېقىشى ئارقىسىدا، خەلقنىڭ مۇڭ - زارى، مۇھەببەت ۋە نەپرىتىنى ناغرا پەدىلىرى ئارقىلىق ئىزھار قىلىش، ئەجدادلىرى قالدۇرۇپ كەتكەن ناغرىدىن ئىبارەت جەلپكار ساداغا ئىگە چالغۇۋارسىلىق قىلىپ، ئۇنىڭ مەزمۇنىنى تولۇقلاش ۋە بېيىتىشى نەتىجىسىدە تېخىمۇ مۇكەممەللەشتى.

ئىلى ناغرا ئۇستىلىرى ئۆز دەۋرىدە ئەمگەكچى خەلقنىڭ قايغۇ - ھەسرىتى ۋە ياكى خوشاللىق - شاتلىقىنى ناغرا بىلەن ئىپادىلەشكە كۆڭۈل بۆلۈپلا قالماي، كەلگۈسىدە ناغرا ساداسىنىڭ ئۆزۈلۈپ قالماسلىقى ئۈچۈن، شاگىرت تەربىيىلەش ۋە ئۇلارنى يېتىلدۈرۈشكە ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن قارىغان. شۇڭلاشقا ناغرا پەدىلىرى ھەم ئۆزگىرىشلىرى بىزگىچە ئەينەن يېتىپ كەلگەن. ئۇلار يەنە ناغرىنىڭ ئۇيغۇرلارغا تەئەللۇق چالغۇ ئەسۋاب ئىكەنلىكىگە ئوچەس ئىز قالدۇرۇپ كەتكەن. يازما ۋە ئېغىزدىن - ئېغىزغا كوچۈپ ژۈرگەن خاتىرىلەردىن مەلۇمكى، 1663 - ژىلى قۇمۇللۇق تاشچى بوۋاش ئاكا قوش كېزەك ئوغۇللىرى ھەسەن، ھۈسەنلەر بىلەن ئىلىدا ياسالغان بەيتۇللا مەسچىتىنى كورۇش، قالغان ئومرىنى ئىلىدا ئوتكۈزۈش نىيىتىدە ئىلىغا كېلىدۇ. بوۋاش ئاكىنىڭ ئىلىغا كەلگەن ۋاقتى روزا ئېيىغا توغرا كەلگەچكە، ئۇ ئېپتار ۋە زو ۋاقتىدا چېلىنغان ناغرا - سۈنەينى ئاڭلاپ، ئىچىدىن سۆيۈنۈپ كېتىدۇ، چۈنكى بوۋاش ئاكا ئۇستا كارنەيچى ئېدى. ئۇ ناغرا خانىغا بېرىپ، ناغراخانىنىڭ باشلىقى مەكسۇر تۆغبەككە ئۆزىنىڭ كارنەي چېلىشنى بىلىدىغانلىقىنى مەلۇم قىلىدۇ ھەم تۆغبەكنىڭ ئىلتىماسى بىلەن شۇ كۈنى كارنەي چېلىپ، ماھارىتىنى كورسىتىدۇ. مەكسۇر تۆغبەكنىڭ ئۆتۈنۈشتۈرۈشى، ژىگىت بېشى ۋە بازاربېگىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن بوۋاش ئاكا ناغرىچىلارنىڭ قاتارىدىن ئورۇن ئالىدۇ. بوۋاش ئاكا بۇ يەردىكى قالماقلارغا قارشى تۇرۇشتا ناغرا - سۈنەيلەر، كارنەي - دۇمباقلارنىڭمۇ پايدىلىنىلغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن ناغرىچىلارنىڭ روھىغا، جەڭ غەلىبىسىنىڭ شەرىپىگە ئاتاپ، شۇنىڭدىن كېيىن يېتىشىپ چىقىدىغان ناغرىچىلارغا نەمۇنە بولۇپ قېلىشىنى ئويلاپ، ئۈچ جۈپ ناغرا، بىر دۇمباقنى چۈكىلىرى بىلەن تاشتىن ياساپ قالدۇردى. شۇنىڭدىن بۇيان بۇ يەر ناغراخانا دەپ ئاتالدى.

1864 - ژىلدىكى مەنچىڭ ھاكىمىيىتىگە قارشى باياندا ئۇرۇشقا تونۇلغان سۈنەيچىلەردىن ھاشىم، سىدىقجانلار، كارنەيچىلەردىن مۇخپۇل، ئاتا - بالا نەسىردىن، غېنىلار قاتناشقان. ئۇرۇش غەلىبە قازانغاندىن كېيىن، يەرلىك ھوكۇمەت غۇلجا شەھرىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى مۇنبەت يەرنى ناغرىچىلارنىڭ ئولتىراقلىشىشى ۋە دېخانچىلىق قىلىشىغا ئاجرىتىپ بەرگەن. ئۇلارغا قويۇلغان شەرت - ھوكۇمەت سېپىگە ئاتلىق تۈك ھەسىلىك، ئۇششاق سېپىلقلارنى تولىمەسلىك، ئامما زورۇر چاغلاردا باش تارتماي، ناغرا چېلىشتىن ئىبارەت بولغان. يەرگە ئىگە بولغان ناغرىچىلار يەرلىك دېخان ئائىلىلىرى بىلەن ئىناق ئوتكەن. ئۇزاق ئوتمەستىن باشقىلا ناغرىچىلار مەھەللىسى دەپ ئاتاش ئادەتلىنىپ كەتكەن. بۇ مەھەللە بۈگۈنكى كۈندىمۇ ناغرىچى دەپ ئاتىلىپ كەلمەكتە.

ئەنئەنىۋى ناغرا چېلىش ئادىتى ھازىر غۇلجا شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتىدا، بەيتۇللا مەسچىتىنىڭ پەشتاختىدا، قارادۆڭ ماھەللىسىدە ساقلىنىپ كەلمەكتە. ئابدۇرېھىم جاھاجىم، تاجىدىن مەشھۇر چاقچاقچى ھېسام، مۇتەللىپ، زۇنۇن مەمەتنىياز، يۇسۇپجان، سەلەي تۇردى، ئىبراھىم مەمەت، تۇرسۇن سەلەي، قارى، ئابدۇرېشىت، ۋاققاس، داۋۇللا، ئابباس قاتارلىقلار ھەر تۈرلۈك ۋەقەلىكلەردە ناغرا چېلىپ، ئەجدادلىرىمىزنىڭ بۇ تەۋەرۈك چالغۇسىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ساقلاپ كەلمەكتە، شۇنداقلا خەلقىمىزنىڭ خوشاللىقىغا خوشاللىق قوشماقتا.

ۋاھىتجان ئوسمان

(«مىراس» ژۇرنالىدىن قىسقارتىلىپ ئېلىندى.)

كىتاپ - بىلىم بۇلىقى

ئىزگۇ ئىشقا قىلىنغان ياردەم

1995 - 1996 - ئوقۇش ژىلىدا ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنىڭ 5 - 8 - سىنىپلىرىدا بىرىنچى قېتىم «ئۇيغۇر تارىخى» رەسمىي دەرسلىك سۈپىتىدە ئوقۇتۇلۇشقا باشلىدى. بۇ ئىزگۇ ئىش ئۇيغۇرشۇناس ئالىملارنىڭ، مائارىپچىلارنىڭ، ئايرىم ۋەتەنپەرۋەر تىجارەتچىلەرنىڭ، نەشرىياتچىلارنىڭ مۇئەللىپكە خالىس ياردەم كۆرسىتىشى نەتىجىسىدە ئەمەلگە ئاشتى. شۇنداق قىلىپ ئەندى ئۇيغۇر پەرزەنتلىرى ئانا تىلى ۋە ئەدەبىياتىنى ئۆز تىلىدا ئوقۇش بىلەن چەكلەنمەي، ئۆزىنىڭ مىللىي تارىخىنىمۇ رەسمىي دەرسلىك سۈپىتىدە ئوقۇپ ئۆگىنىدىغان بولدى.

مەزكۇر تارىخ قوللانمىسى ئۇيغۇرلار ۋەتىنىنىڭ تاش دەۋرىدىن تارتىپ، تاكى موڭغۇللار ئىستىلاسىغىچە بولغان دەۋرنى يورۇتۇشقا بېغىشلانغان. كەلگۈسىدە نەشر قىلىنىدىغان «ئۇيغۇر تارىخىنىڭ» ئىككىنچى كىتابى موڭغۇللار دەۋرىدىن تارتىپ، تا ھازىرقى كۈنگىچە بولغان ئۇچەس تارىخنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇ ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنىڭ 9 - 11 - سىنىپلىرىغا بېغىشلىنىدۇ.

«ئۇيغۇر تارىخى» دەرسلىك قوللانمىسىنى بېسىپ چىقىرىش ئۈچۈن كېرەكلىك مەبلەغنى توپلاشقا مەدەنىي ئاقارتىش «ئادالەت كومپانىيەسى» (پرېزىدېنتى سەنئەتشۇناسلىق پەنلىرىنىڭ دوكتورى ت. ئەلباقىيېۋا)، «ئوس پ ز- سانتېكس» شىركىتى (باش دىرېكتورى د. قوزىيېۋ)، ۋەتەنپەرۋەر يۇرتداشلىرىمىزدىن ئۆرمەھەممەت ئىزىمۇۋ، ئەسخەت زاكىروۋلار ياردەم قىلدى. ئانا تىلىدا چىقىۋاتقان گېزىتلىرىمىز بىلەن رادىو - تېلېۋىدېنىيە خادىملىرىمۇ مەزكۇر دەرسلىك قوللانمىنىڭ ئەھمىيىتى توغرىسىدا تەشۋىقات ژۈرگۈزدى. دەرسلىك كىتاپ بېسىلىپ چىققاندىن كېيىن بولسا ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنىڭ مۇدىرلىرى، ئىلغار مۇئەللىملىرى، يۇرت - جامائەت موتىۋەرلىرى كىتاپنىڭ تولۇق تارقىتىلىشىغا قولىدىن كەلگەن ياردەمنى قىلىشتى.

شۇنىمۇ ئالاھىدە تەكىتلەشكە ئەرزىيدىكى، ئالمۇتىدىكى «راھەت» بازىرى باشلىقىنىڭ ئورۇنباسارى ماكلان شەرىپوۋنىڭ تەشەببۇسى بىلەن بىر تۈركۈم تىجارەتچىلەر 40 مىڭ تەڭگە توپلاپ، مەزكۇر دەرسلىك قوللانمىنى غالجات، كەتمەن، كېگەش، دوۋۇن قاتارلىق يېزىلاردىكى بالىلارغا سوغا قىلدى. ۋەتەنپەرۋەر تىجارەتچىلەردىن ئە. شەمشىدىنوۋ، ت. شاۋاموۋ، ئا. رىزايىدىنوۋ، ن. جاپپاروۋ، م. شەرىپوۋلار ئاتاقلىق ئالىم تۇرغۇن ئالماسنىڭ «ئۇيغۇرلار» كىتاۋىنىڭ رۇسچە نۇسخىسىدىن 200 دانە سېتىۋېلىپ، ئۇيغۇر مەكتەپلىرىگە تارقىتىپ بەرگەن ئېدى. بۇلار، ئەلۋەتتە، ماختاشقا ئەرزىيدىغان ئىش. مەن ژۇقۇرىدا ئىسمى ئاتالغان ۋە ئاتالماي قالغان كىشىلەرگە چىن قەلبىمدىن تەشەككۈر ئىزھار قىلىمەن.

سۈرەتتە: م. شەرىپوۋ (ئوتتۇرىدا) تىجارەتچىلەر بىلەن.

ئەپسۇسكى، ئۇيغۇرلار زىچ جايلاشقان چېلەك، ئۇيغۇر، پانفىلوۋ ناھىيەلىرىدىكى بەزى مەكتەپ رەھبەرلىرى بۇ ئىزگۇ ئىشقا سەل قارىغانلىقتىن ئۇ يەرلەردە مەزكۇر دەرسلىك قوللانما ئازىراق تارقىتىلدى. بۇ خالىسانە ئىشقا بەزى ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركەزلىرى مۇناسىپ ئۈلۈش قوشمىدى. ھەتتا مۇشۇ دەرسلىكنى سېتىۋېلىپ، ئىختىسادى ناچار بىراق بالىلارغا ھەقسىز تارقىتىپ بېرىش مەخسىتىدە ۋەقىلغان پۇللارنى ئۆز يولىدا ئىشلەتمەسلىك ئەھۋاللىرىمۇ سادىر بولدى. ئەسلى بۇ تارىخ دەرسلىكنى كەڭ مىقياستا تارقىتىش مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئىشلىرىنىڭ بىرى ئېدى...

ياش ئەۋلادلار بىزنىڭ كېلەچىكىمىز. ئۇلارنى ۋەتەنپەرۋەرلىك روھتا تەربىيەلەش ھەممىمىزنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىسى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. ئۆز تارىخىنى ئۇلارغا ئۆگەتمىسەك، كېلەچىكىمىز پارلاق بولمايدۇ...

د. ئىسىيېۋ،
تارىخ پەنلىرىنىڭ نامزىتى.

نەشرىيات يېڭىلىقلىرى

ئەدەبىياتقا ھەۋەس قويغان تىرىشچان قەلەم ئىگىسى ئىبرىنىست ئىسلام، كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئەسىردىمۇ، ئەزىمدىمۇ ئۇز قابىلىيىتىنى سىناپ كەلمەكتە.

تەھرىراتسىمىز ھورمەتلىك كېزىتخانىلارغا ئۇنىڭ يېقىندا ئەشىر قىلدۇرغان «ژىغلىماڭ ئانا» ناملىق شېئىرلار توپلىمىدىن تاللاپ ئېلىنغان بىر قانچە شېئىرلىرىنى سۇنۇۋاتىدۇ.

ئىبرىنىست ئىسلام

ۋەتەن دەيمەن

ۋەتەن دەيمەن،
بەختىم ئويلاپ
غېمىم يەيمەن،
قانلار تامغان توپىسىن سويەي دەيمەن.
تاغ، جىرا، سايلىرىدا قانات قېقىپ،
يالقۇنلىنىپ، گۈلخاندەك كويەي دەيمەن.

شۇ ۋەتەن مەدھەت بېرەر سەپەرلەردە،
ئايان قىپ ۋۇجۇدۇمدىن كويگىنىمنى.
ۋەتەنسىز كورگەن ئۇمۇر - قۇرغان دەرەخ،
ۋەتەنگە تەشنا بولغان ھەر بىر ئەر - ھەق.

ۋەتەن دەيمەن، ئۇمرۇمنى بېرەي دەيمەن،
جاپاغا، قىينىلىشقا توزەي دەيمەن.
ئىلھامىم نەسىپ قىلسا يورۇق كۈنگە،
بەختىيار ئۇيغۇرۇمنى كورەي دەيمەن!

كەچۇر دېدىڭ

كەچۇر دېدىڭ، سېنى قانداق كەچۇرەي،
قەلبىمدىكى داغنى قانداق ئوچۇرەي...
ۋۇرىگىمدىن سەن ئوچەرگەن سويگۈنى،
ۋۇرىگىمگە ئەندى قانداق كوچۇرەي ...

كەچۇر دېدىڭ، كەچۇرۇشكە ئامال يوق،
يېنىپ كەلمەس ئوز قىنىغا ئاتقان ئوق!

نازۇگۈم ئوككۇرى

كەتمەن غولى،
نازۇگۈمنىڭ ئوككۇرى،
ئوككۇر ئىچى بەك قاراڭغۇ،
قورقۇنۇچ!
ئوككۇر ئۇمەس،
دەيسەن ئۇنى جىن گورى ...
بەلكى ئۇندا ياشالماستىن كېتەر قۇش.

كوز ئالدىڭغا كېپ دەھشەتلىك بىر ھالەت،
سەن ئوقۇيسەن ئوتمۇشلەرگە مىڭ نالەت.
ياق، بۇ ئوككۇر ئەمەس، دەيمەن ئوزەمچە،
مۇزى بولۇپ قېتىپ تۇرعان جاھالەت!

ئىسسىق نان

ئىسسىق نان يەپ كېتىكلار! - دەپ ئانىلار،
چاقىراتتى ئۇشتۇپ قۇيۇپ تونۇردا.
ئوتكەن - كەچكەن يېقىن كېلىپ نان ئالار،
رەخمەت ئېيتىپ، مۇھەببەتتە غۇرۇردا.

تونۇر ئېنى ئەزىز يۇرتىنىڭ غۇرۇرى،
چىن ھورمەتنى ئەشۇ نانىدىن تاپسەن.
بەرىكىتى ئوينىڭ ئانام تونۇرى،
تونۇر ئېسىن يېسەڭ سەنمۇ قانسەن.

سوۋۇن

ئۇرۇش پەيتى، قىس ئېدى ھەتتا ئوتۇنمۇ،
كىر ژۇيۇشقا تېپىلماتتى سوۋۇنمۇ.
بىر كۈنىزە مومام بىزنى چاقىردى:
- ئۇستىخان ژىغىپ كېلىڭلار! - دەپ ۋاقىردى.
ئەتسىگە قايىنىتىپ ئۇ داش قازان،
سالدى ئاڭا يېرىم تاغا ئۇستىخان.
ئۇيۇپ قالغان ئۇستىخاننىڭ شورپىسىن،
ژۇملاقلاپ ئېچە سوۋۇن قىلدى، كىر سوۋۇن.
شۇڭا سوۋۇن ئالسام، ئاڭا قارايمەن،
خوشال قىلغان شۇ مومامنى ئويلايمەن.

كاڭ بوغۇزى

ئېسىمدا باللىق چېغىم، يېزىدا،
ئېغىر ژىللار بىزگە بولغان بېرەھىم.
ئانام ژۇرەر دايىم ئېتىز، ئېكىزدا،
پانا بولار يالغۇز ئويدە ماڭا كىم؟

قىشنىڭ كۈنى ئويدە يالغۇز قالاتتىم،
پەقەتلا مەن كاڭدىن ھوزۇر ئالاتتىم.
ئەشۇ كاڭنىڭ ئىسسىغىدىن جانلىنىپ،
ھاياتىمنى كۈرەشلەرگە مەن قاتتىم.

شائىر دەپتىرىدىن

شېئىرىيەتسىزدە ئوز ئاۋازىغا ئېگە تالانت ئىگىلىرىنىڭ بىرى - شائىر نۇرەخمەت ئەخمەت يېقىندا ئىلىيا - بەختىيا مۇكاپىتىنىڭ لائۇرىاتى بولدى. بۇ خۇش خەۋەرگە ھەممە قەلەمداشلىرى شېئىرلىك بولۇپ، شائىرغا مۇندىن كېيىنكى ئىجادىيىتىنىڭ يەنمۇ پەرۋاز قىلىشى ئۈچۈن مۇۋاپىپەقىيەتلەر تىلىدى. توۋەندە شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ن. ئەخمەتنىڭ بىر توپ يېڭى شېئىرلىرىنى كېزىتخانىلارغا تەقدىم قىلىۋاتىمىز.

نۇراخمەت ئەخمەت

يۇرتۇم مۇھەببىتى

- قەيەرلەردە قىپ قالدىڭ بالىلىغىم،
بالىلىغىم، خاملىغىم، چالىلىغىم!
دېسەم كەلدى بىر نىدا ۋۇرىگىمدىن،
- قورغاس مازار باغلىرىن ئارىلىغىن.

قەيەردىسەن دەسلەپكى مۇھەببىتىم،
مۇھەببىتىم، شاتلىغىم، دەرت - ھەسرىتىم!
دېسەم كەلدى بىر سادا ۋۇرىگىمدىن:
- كورگىن قورغاس مازارىنى كېپ بىر قېتىم.

ۋۇرىگىمنىڭ ئارامى قەيەردە سەن،
سەكپارىمەن ئىزدەپ كەچ - سەھەردە مەن.
دېسەم كەلدى بىر نىدا ۋۇرىگىمدىن،
- قورغاس مازار قەيەردە - شۇ يەردە مەن.

ئۇيغۇر قىزى

ۋۇرىگىمنىڭ پارىسى ئۇيغۇر قىزى،
كوكۈلۈمنىڭ كوك ئارچىسى ئۇيغۇر قىزى.
شاتلىق ياكى قايغۇدا كوزدىن ئاققان
يېشىمنىڭ بىر تامچىسى ئۇيغۇر قىزى.

نازاكەتلىك،
ئىپپەتلىك، گۈلباھارىم،
شۇ باھارغا پەيۋەندىتىۋر كوكۈل تارىم.
سىزگە يەنە چىگىلگەن بۇ ھاياتتا،
مېنىڭ نومۇس - غۇرۇرۇم، ئىنتىزارىم.

تەكرى تاغدەك قەددىكىز مەغرۇر بولسۇن،
قەلبىكىزدە ئالەمچە غۇرۇر بولسۇن.
بىزنىڭ نەسەپ - نامىمىز ئۇيغۇر دېگەن،
نەدە ژۇرمەڭ ئەسلىكىز ئۇيغۇر بولسۇن.

دىل سوزۇمگە زەڭ سېلىڭ ئۇيغۇر قىزى،
ھەممە جايدا ياد ئېلىڭ ئۇيغۇر قىزى.
بىز كۈيوغۇل بولمايمىز كورۇنگەنگە،
ئۇيغۇر قىزى بوپ قېلىڭ، ئۇيغۇر قىزى.

ژېلىۋاي

يارىتىپتۇ خۇدا ئۇنى نامەتلىك،
يارىتىپتۇ جاسارەتلىك، غەيرەتلىك.
تۇغۇلۇشتىن پاراستى زىيادە،
ئاتا قىپتۇ سۇنماس يەنە ئىرادە.

بېسىپ ياتماي تاپقىنىنى پوكانغا،
ئىشلىتىپتۇ مەرىپەتكە - ئىمانغا.
تەڭدىشى يوق مەدرىسىنى سالدۇرۇپ،
كەتكەن ئېكەن ئەۋلادىغا قالدۇرۇپ.

ھەيرەتكە سېپ كىرگەن - چىققان كىشىنى،
ئېلىپ قويغان ئېكەن كونا كەشىنى.
ئەينە شۇنداق داڭقى مەشھۇر ژېلىۋاي،
ئوتكەن ئېكەن كەشىنى ئۇنتۇماي ...

كۆتمىگەندۇق، زامان ئەجەپ ئوزگەردى،
بىرىن زار قىپ، بىرىن خوشال كۈلدەردى.
كىملەرنىڭدۇ كېلىپ تەلەي - ئامىتى،
كوزۇمىزچە ئۇزاردى قول قانىتى.

كېلىۋەرسۇن،
نېمە يەتسۇن كەلگەنگە،
بېرىۋەرسۇن خودا قوشلاپ بەرگەنگە.
بىراق،
بىراق دانا ئەجدات ژېلىۋاي،
ئوتكەن ئېكەن كەشىنى ئۇنتۇماي...

ئېگىلمىز ئوي

تۇرخۇندىن چىقمايدۇ تۇتۇن،
يېقىلمايدۇ ئاخشىمى چىراق.
بوران ھولاپ تۇرغىنى ئۈچۈن،
بورانخانا بۇ ئوي ھەممە ژاق.
قوراي باسقان ھويلا - ئارامنى،
كورۇنەر ئوي كوزگە جۇلمەرەپ.
شۇركەندۇرۇپ ھەر قانداق جاننى،
يەپ قويارەدەك سوزلۈك تورت تەرەپ.
تام - تورۇسنى قۇشقاچ ئۆگىلاپ،
سورۇنلۇككە قوشار سورۇنلۇك.
كېچە - ئۇندە ھوقۇشلار ھوۋلاپ،
ئەنسىزچىلىك سالار بىر ئۇرلۇك.
كورۇنمەدۇ غېرىپ ۋە مسكىن،
ئېگىسىز ئوي كوزگە شۇ قەدەر.
كىم ياسىغان؟
ئېگىسى كىمكىن؟
قېنى چىراق ياققان ئادەملەر؟!
ئېگىسى يوق بۇ ئوينى كورۇپ،
ژۇرەك - باغرىم كەتتى ئېزىلىپ.
ئەندىشىلىك خىياللار سۇرۇپ،
ئېغىر ئوتمۇش ئوتتى تىزىلىپ.
كوچمەن بولۇپ، كوچۇپ ژۇرۇپ بىز،
بۇ باشتىن نە كۈنلەر ئوتمىگەن!
ئويلىرىمىز قالغان ئېگىسىز،
دەردىمىز بار تېخى پۈتمىگەن.
ئۇنتۇلمىدى بۇ دەرتلەر تېخى،
ئۇنتۇلمايدۇ تىرىك ژۇرگەندە.
سانچىلىدۇ ژۇرەككە تىغى،
ئېگىسى يوق ئوينى كورگەندە ...

قوشماڭلار مېنى ئەشۇ ئارىغا

تەرەپ بولۇپ، بولىنىپ ئاق - قارىغا،
قوشماڭلارا مېنى ئەشۇ ئارىغا،
يېزىلمىغان شېئىرىمنى ئويلىسام،
تۇز سەپكەندەك تويۇلىدۇ يارىغا.

خوشۇم يوق ھېچ بولا - بولماس گەپلەرگە،
قېتىلماسمەن سىلەر ژۇرگەن سەپلەرگە.
سەپ - ساتادىن مىڭ بىر ئەلا ئەمەسمۇ،
ئويغا چومۇپ تەلمۇرگىنىم دەپتەرگە.

شائىرمەن قەلەم تۇتقان خەلقىمىڭ،
خەلقىم تۇرار ئەڭ تورىدە قەلبىمىڭ.
شائىرلىقنى بولماس سېتىپ ئېلىشقا،
بولغاي بۇ سوز ژۇرىگىدە ھەر كىمىڭ.

ژاقىت قىممەت، ئالتۇندىنمۇ قەدىرلىك،
ئالدىرايدۇ، يوق ئۇنىڭدا سەۋرلىك.
يېزىلمىغان شېئىرلىرىم كوپ تېخى،
ھە، ئومۇرچۇ؟
ئەمەسقۇ بىر ئەسرلىك.

ئېيتىلمىغان ئاخشىلىرىم ئېيتىلسۇن،
ژۇجۇتتىكى ئالتۇن كانىم ئېچىلسۇن.
توكۇپ كېتەي،
توكۇپ كېتەي باريمنى،
توھپەم بولۇپ ئەل ئالدىدا تىزىلسۇن.

مەن - شائىرمەن،
سىغمايمەن ئاق - قارىغا،
قوشماڭلارا شۇڭا مېنى ئارىغا.
گۈھەر قېزىپ قەلبىمدە خەلقىمىڭ،
ياراپ قالاي مەنمۇ بىرەر كارىغا ...

خەلىق قوشاقچىلىرى ئىجادىدىن

ئىككى قوشاق

ئاتا - ئاناڭنى ئۇنتۇما

دۇنياغا كوز ئاچقۇزۇپ،
زاكىلاپ يېنىڭغا يانقۇزۇپ.
چىرىغىڭنى ياندۇرۇپ،
ئانا مېھرىڭە قاندۇرۇپ،
باققانلىرىنى ئۇنتۇما.

بوشۇكۈڭنى قۇچاقلاپ،
بالام دەپ سويۇپ تاراپ.
پاكىزە ژۇيۇپ تاراپ،
ھەپىلەپ سىلاپ - سىپاپ
باققانلىرىنى ئۇنتۇما.

تۇن ئۇيقۇسىن تورت بولۇپ،
ئاق سۈتىنى ئەمگۈزۈپ،
بالاغەتكە يەتكۈزۈپ،
كۈچ - قۇۋۋەتكە كەلتۈرۈپ،
باققانلىرىنى ئۇنتۇما.

تىلىڭ يوقتا تىل بېرىپ،
ئوقۇتۇپ بىلىم بېرىپ،
ئانىلىق مېھرىن سېلىپ،
ھەقىقى ئادەم قىلىپ
باققانلىرىنى ئۇنتۇما.

ئوزى يېمەي - ئىچمەستىن،
ئاچ - يالاڭاچ قويماستىن،
ئىسسىق - سوغۇدىن قورقماستىن،
باققانلىرىنى ئۇنتۇما.

ئېغىر ئۇرۇش ۋاقىلاردا،
ئاچارچىلىق چاغلاردا،
تاغلاردا ھەم باغلاردا،
قونۇپ ژۇرۇپ خاماندا
باققانلىرىنى ئۇنتۇما.
سېنى يېقىپ چوڭ قىلىپ،
ھەر ئىشىڭنى ئوڭ قىلىپ،
ئىچىلدۇرۇپ گۈل قىلىپ،
چىرايىڭنى نۇر قىلىپ،
باققانلىرىنى ئۇنتۇما.

ئويلەندۇرۇپ توي قىلىپ،
باغۇ - بوستان ئوي قىلىپ،
ئەل - يۇرتىنىمۇ خۇش قىلىپ
شۇنداق ئولۇق ئىش قىلىپ
باققانلىرىنى ئۇنتۇما.

سېنى يوقتىن بار قىلىپ،
ياخشىغا جۇپ - يار قىلىپ،
بىر ياستۇقتا پار قىلىپ،
غەمخورچى دىلدار قىلىپ
باققانلىرىمنى ئۇنتۇما.

ئۇنتۇما سەن ئۇنتۇما،
ئەل - يۇرتۇڭنى ئۇنتۇما.
يۇرت قوينىدا ياشىغان
ئاتا - ئاناڭنى ئۇنتۇما.

ئۇنتۇما سەن ئۇنتۇما،
ياخشىلىقنى ئۇنتۇما.
سېنى چىن ئادەم قىلغان
ئاتا - ئاناڭنى ئۇنتۇما.

بەختلىك بولاي دېسەڭ

قېچىۋاتىدۇ قىزلار،
تويدا ھاراق بولغاچقا.
ئوغۇل ، قىزنىڭ ئالدىغا
ھاراق - شاراپ قويغاچقا.

تەنقىتلەيمەن قىزلارنى،
قاچقان ئەدەبسىزلەرنى.
قىز دەپ جۇگان ئاپقاچقان
ئولۇك ۋىجدانسىزلارنى.

سۇلار ئاقار بۇلاقتىن،
سوزنى ئاكلار قۇلاقتىن
قىزلارنىڭ بۇ قېچىشى،
«ۋېچېردىكى» ھارافتىن.

ياشا، ھاراق ئىچمەستىن،
ئابرويىڭنى توكمەستىن.
ئىشەنچ قىلساڭ ئوزەڭگە،
تۇرمۇشقا چىق قاچماستىن.

بولاي دېسەڭ بەختلىك،
تۇرمۇشقا چىق قاچماستىن.
باققان ئاتا - ئاناڭنى
رازى قىل قاخشاتماستىن.

باغلانساڭ شۇ ھاراققا،
قالسەن كوپ ئۇياتقا.
ئوزەڭ قىلغان ئەيىبتىن
چارە قىل قۇتۇلماققا.

قىز ئىختىيار قىلمىسا،
ژېگىت كەلمەس قېشىغا.
ھەققى يوققۇ ژېگىتنىڭ
زورلاپ ئېلىپ قېچىشقا.

بولاي دېسەڭ بەختلىك،
ئالدىرىما قېچىشقا.
ئانىلارنى خۇش قىلىپ،
قولدىن چىققىن تۇرمۇشقا.

قىزلار ئوزى سەۋەبكار،
ئوز بەختىنى توراشقا.
چىقىشالماي قاچقان قىز،
ئالدىرايدۇ ئاجراشقا.

نېمە دەيسەن دۇنيادا،
قاچماي تۇرمۇش قۇرغانغا.
ئەل - يۇرتىنى رازى قىپ،
دۇئا بىلەن ماكانغا.

ئەقلى بار قىز قاچمايدۇ،
ئابرويىنى چاچمايدۇ.
چىرايلىق توي - توكۇن قىپ
بەختلىك بوپ ياشايدۇ.

ئابدۇۋۇھلى ئوسمان.

بىزنىڭ سوھبەت

«باھار پەيزىدىن» بەھر ئالغايسلەر

بۈگۈنكى كۈندە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سەنئىتى ئېغىر قىيىنچىلىقلارنى باشتىن كەچۈرۈۋاتىدۇ. ئاما سەنئەتكارلىرىمىز تىياتىر بىناسىنىڭ يوقلۇغىنى بانە قىلىپ يېتىۋالغىنى يوق. ھەر كىم ئۆز تالانتىنى قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن سەنئەت سۆيەر خەلقىمىز ئالدىدا نامايىش قىلىشقا تىرىشماقتا.

بىز تۆۋەندە گەپ قىلماقچى بولغان مۇقەددەس مەتروزىيېۋا يېتەكچىلىك قىلىۋاتقان «ئىپارخان» پرودىۇسېرلىق مەركىزى ژۇقۇرىدىكى سوزۇمىزگە ئېنىق دەلىل بولالايدۇ. م. مەتروزىيېۋا 1979 – ژىلى ئالمۇتا دولەت تېياتىر ئىنىستىتۇتىنى تاماملاپ، ئون ژىل دىراما ئاكتىيورى بولۇپ ئۇيغۇر تېياتىرىدا ئىشلەيدۇ. ئاندىن 1989 – ژىلى رېژىسسيورلۇق بولۇمىنى تاماملاپ، بۈگۈنكى كۈنگىچە ئۆزى تەلىم ئالغان ئالىي بىلىم دەرگاھى – تىياتر ئىنىستىتۇتىدا ئاكتىيورلۇق ماھارىتىنى ئاشۇرۇش پەنىدىن دەرىس بېرىۋاتىدۇ. ئەندى قالغان كەپلەرنى سەنئەتكارنىڭ ئۆزىدىن ئاڭلىساق.

– مۇقەددەس ئىسلامجان قىزى، سىزنىڭ ئىسمىڭىز تاماشىبىنلارغا ئۇيغۇر تېياترىدىن سىرت تەييارلىغان «تەڭرىتاغ چەشمىلىرى»، «ئالمۇتا – 94» فېستىۋالى، «دىلناۋاز»، «تەغدىرىم» قاتارلىق كونسېرت پروگراممىلىرى بىلەن ياخشى تونۇش. بۈگۈنكى كۈندە قانداق ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولىۋاتىسىز؟

– ھازىر «ئىپارخان» نامىلىق پرودىۇسېرلىق مەركەزدە ئىشلەۋاتىمەن. مەركەزنىڭ قۇرۇلغىنىغا كوپ ۋاقىت بولمىسىمۇ، خېلىلا ئۇتۇقلارنى قولغا كەلتۇردۇق دەپ ئېيتالايمىز. شۇنداقلا «راك» فىرمىسى بىلەن

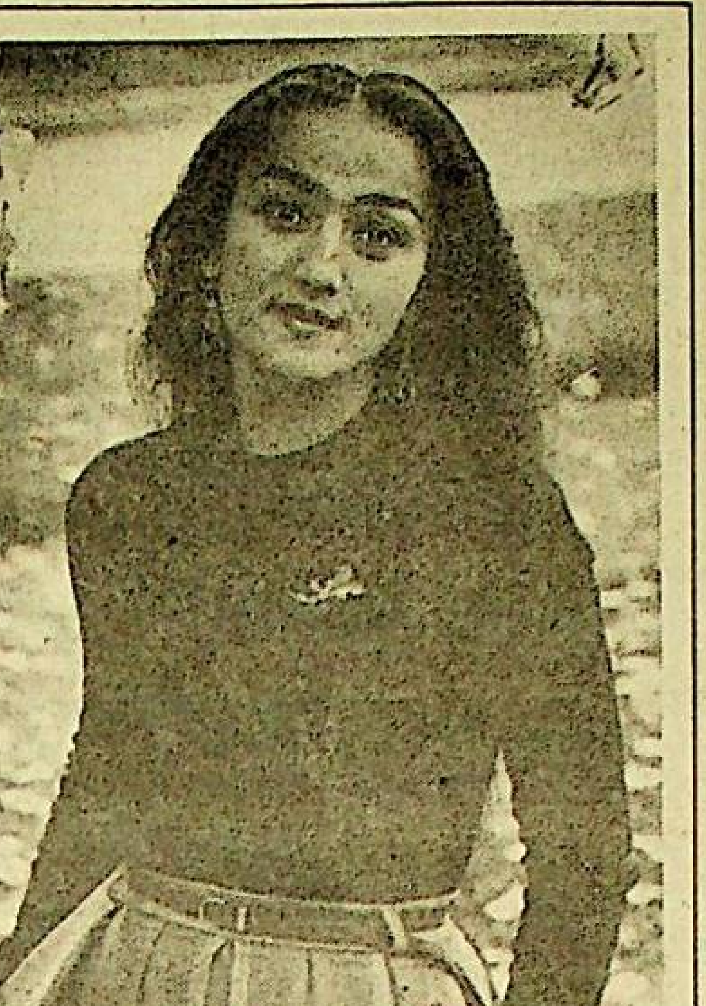

سۈرەتتە: م. مەتروزىيېۋا.

بىرلىكتە 90 مىنۇتلۇق ئاۋدىئو كاسسېتا ئىشلەپ چىقتۇق. كاسسېتا ئۇيغۇر تىلىدىكى زامانىۋىي ئېستىرادىلىق ناخشىلاردىن تەركىپ تاپقان. ھەممىمىزگە مەلۇم ھازىر كوممېرتسيەلىك باشقا تىلدىكى رادىولار كوپ، شۇلارنىڭ بىرىسى كوممېرتسيەلىك رادىوستانسىيەسىگە بىر ئاۋدىئو كاسسېتا تاپشۇردۇق. ئەندى ئۇ رادىوغا خالىغۇچىلار بۇيرۇتماقىلسا بولىدۇ. يېقىندا «ئۇيغۇر خەلىق مىللىي كىيىملىرى» كىتاۋىنى نەشىر قىلدۇق.

– «ئىپارخانىنىڭ» ئاساسىي مەخسىتى نېمىدىن ئىبارەت؟

ئەزەلدىن كېلىۋاتقان سەنئىتىمىزدە، بولۇپمۇ كېلەچەك ياشلىرىمىز ئۆز تالانتىنى خەلىق ئالدىدا نامايىش قىلىشىدا بۈگۈنكى كۈندە چوڭ ياردەمگە مۇھتاج. شۇنداق ئېكەن، «ئىپارخان» مەركىزى ھەر قانداق سەنئەتكە ئىشتىياق باغلىغان ياشلىرىمىزنىڭ ئىجادىي تەغدىرىنى يېشىپ بېرەلەيدۇ. مەركەزنىڭ بۈگۈنكىدىن كېيىنمۇ شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، خەلىق ئىچىدىن چىقىۋاتقان ياش تالانتلارنى خەلىققە تونۇتۇش، بىزنىڭ مەركەز قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەملەرنى ھېچ قاچان يەردە قويمايدۇ.

– مۇقەددەس ئىسلامجان قىزى، سىز ئىشلەۋاتقان ئىنىستىتۇت ھەققىدە گەپ قىلساق، مەزكۇر بىلىم دەرگاھىدىن يېتىلىپ چىققان شاگىرتلىرىڭىز بارمۇ؟

– ئەلۋەتتە، بار. بولۇپمۇ ئانا ۋەتىنىمىزدىن كېلىپ ئوقۇغان قۇربانجان، ئېرۋان، بايان، يۇلتۇز ئىسىملىق شاگىرتلىرىمنى ماختىنىش بىلەن تىلغا ئالىمەن. ھازىر ئۇلار دىيارىدا ئېگىلىگەن كەسىپلىرى بويىچە ئىشلەۋاتىدۇ.

– ئاخىرىدا، كەلگۈسى ئىجادىي پىلانلىرىڭىز ھەققىدە ئېيتىپ بەرسىڭىز؟

– ئالدىمىزدىكى ئىشلارنىڭ بىرىسى كوممېرتسيەلىك تېلى – رادىئو ئاڭلىتىشلىرىدىن مەلۇم بىر ۋاقىت ئېلىپ، ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىشلار پروگراممىسىنى ئېچىش. 2 – ئاپرېل كۈنى جۇمھۇرىيەت سارىيىدا كورسىتىلىدىغان نوۋەتتىكى كونسېرتىمىزغا ھازىر قىزغىن تەييارلىنىۋاتىمىز. ئاخىرىدا سەنئەتخۇمار خەلقىمنى باھار – نەۋروز بايرىمى بىلەن تەبرىكلەپ، «باھار پەيزى»كونسېرتىمىزغا كېلىپ،بەھر ئالغايسىلەر دېمەكچىمەن.

سوھبەتلەشكەن
بەختىشان سوپىيېۋ.

ئوسمان كامال ئوغلى تايىروۋ

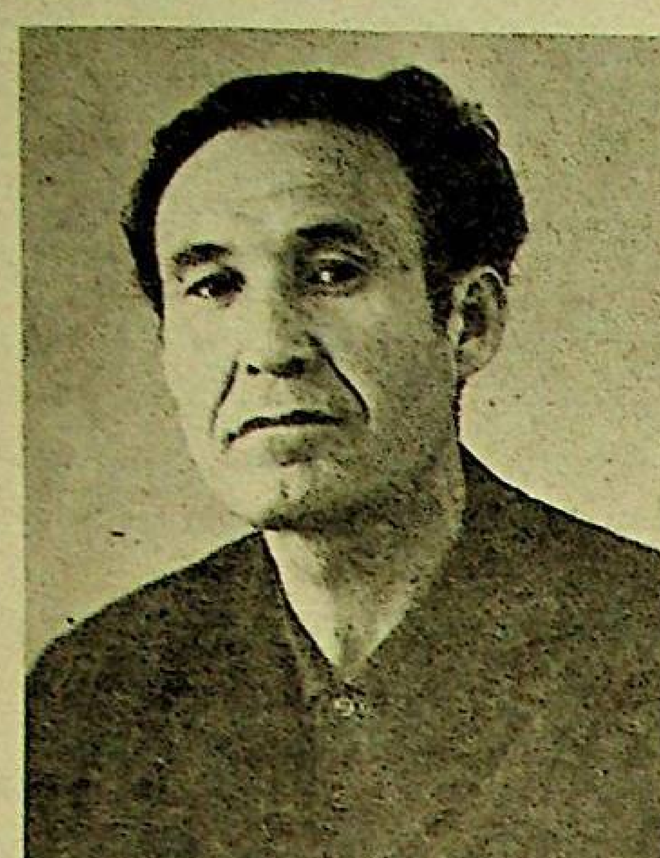

ئالمۇتا شەھىرى كورنىي گىگانت مەھەللىسىنىڭ يۇرت – جامائىتى ئېغىر جۇدالىققا ئۇچرىدى. موشۇ ژىلنىڭ 15 – مارت كۈنى يۇرت موتىۋەرى، سابىق شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ئوفىتسېرى ئوسمان كامال ئوغلى تايىروۋ ئالەمدىن ئوتتى.

ئوسمان كامال ئوغلى 1926 – ژىلى چېلەك ناھىيەسىنىڭ قورام يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1931 – ژىلى ئاتا-ئانىسى بىلەن غۇلجىغا كوچۇپ بېرىپ، غۇلجا ناھىيەسىنىڭ توخۇچى يېزى ئۈنىڭدىن كېيىن توققۇزتارا ناھىيەسىگە ئورۇنلاشقان. بۇ يەرلەردە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملاپ، 1943 – ژىلى غۇلجا شەھىرىدىكى بىلىم يۇرتىدا تەھسىل كورگەن. 1945 – ژىلى شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسىگە پىدائىي بولۇپ، 2 – ئاتلىق نىشانلىق پولكىدا ئىنژۋوت كوماندىرى ۋەزىپىسىدە گومىنداڭچىلارغا قارشى جەڭلەرگە قاتىشىپ، ماناس دەرياسىغىچە بارغان. مىللىي ئارمىيە تەركىۋىدە كاپىتان ئۇنۋانىنى ئالغان ئو. تايىروۋ ئازاتلىق يولىدىكى جەڭلەردە كورسەتكەن قەھرىمانلىقى ئۈچۈن «پىدائىي»،«باتۇرلۇق» مېداللىرى بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئوسمان كامال ئوغلى 1950 – ژىلىدىن 1955 – ژىلىنىڭ ئوتتۇرلىرىغىچە خىتاي خەلىق ئارمىيەسىنىڭ تەركىۋىدىكى 5 – كورپۇسىنىڭ بىۋاستە بولۇم باشلىغى، 14 – دىۋىزىيەنىڭ سىياسىي باشقارما باشلىغى ۋە مىللىي ئارمىيەنىڭ تارىخىنى يېزىش گرۇپپىسىنىڭ باشلىغى ۋەزىپىلىرىنى ئاتقۇرغان. 1955 – ژىلىنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا قازاقستانغا كوچۇپ چىقىپ، تاپىنسىيەگە چىققانغا قەدەر كولخوز، سوۋخوزلاردا ئىشلىگەن.

يۇرت موتىۋەرى، ئەجايىپ ئىنسان ئوسمان كامال ئوغلى تايىروۋنىڭ يارقىن سىماسى قەلبىمىزدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ.

كورنىي گىگانت مەھەللىسىنىڭ يۇرت – جامائىتى
ۋە مەرھۇمنىڭ پەرزەنتلىرى گۈلستان بىلەن
تارىملارنىڭ بىر توپ ئەل – ئاغىنىلىرى.

تىل كونفېرېنسىيەسىگە مەرھەمەت!

قازاقستان پەنلەر ئاكادېمىيەسىدە ئۇيغۇرشۇناسلىق بولۇمى ئېچىلغاندىن بېرى ئۇنىڭ پائالىيىتىدە تىلنى تەتقىق قىلىش ئەڭ ئاساسىي مەسىلە بولۇپ كەلمەكتە.بۇ تەسادىپى بولمىسا كېرەك. ھەر بىر خەلقنىڭ ئالاھىدىلىكى، ئۇنىڭ باشقىلاردىن پەرقى ئالدى بىلەن ئۇنىڭ تىلىدا ئىپادىلىنىدۇ.

ئۆتكەن ژىللار مابەينىدا ئالىملىرىمىز ئۇيغۇر تىلىنى ئۆگۈنىش جەريانىدا كوپلىگەن ژىرىك ئەمگەكلەرنى يارىتىپ، تىل ساھاسى بويىچە ئورغۇنلىغان دىسسېرتاتسىيەلەر يېزىلدى. تىلنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ئۇيغۇرشۇناسلىقتا مۇھىم ئورۇنىنى ئېگەللەيدىغانلىقىغا ئاساس دەلىل – ئۇيغۇر تىلى بويىچە ھازىرنىڭ ئۆزىدە تورت دوكتورلۇق ۋە ژىگىرمىگە يېقىن نامزاتلىق دىسسېرتاتسىيەلەر ياقلاندى. ئۇيغۇرلاردىن قازاقستان پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ ئۇنجامۇخبىرى ئەزاسى،ئاتاقلىق تىلشۇناس غوجاخمەت سەدۋاقاسوۋ ۋە ئوتتۇرا ئاسىيە جۇمھۇرىيەتلىرى، موسكۋا، سانكت – پېتېربۇرگ، نوۋوسىبىرسك ۋە ژىراق چەت ئەللەردىكى ئالىملارمۇ ئورغۇنلىغان ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرىنى ئېلىپ باردى. ئۇيغۇرشۇناسلىق كونفېرېنسيەلىرىدە مالوۋ ۋە سەدۋاقاسوۋ ئوقۇشلىرىدىمۇ ئۇيغۇر تىلى مەسىلىلىرى دايىم يېتەكچى ئورۇنلارنى ئېگىلەپ كەلگەن. شۇندىمۇ مەخسۇس ئۇيغۇر تىلىغا بېغىشلانغان ئىلمىي كونفېرېنسىيە بىزدە ئەللىگىنچى ژىللارنىڭ ئاخىرىدا ئوتكەن ئېدى. ئۇ كونفېرېنسىيەدە ئاساسەن ئىملا مەسىلىسى قارالغان. شۇنىڭدىن بېرى قىرىق ژىل ئوتتۇپتۇ. مەلۇمكى، بۇ ۋاقىت ئىچىدە تىل ۋە ئىملا مەسىلىسىدە كوپلىگەن ئوزگىرىشلەر يۈز بەردى.بۇ بىرىنچى نوۋەتتە ئاتالغۇلار، ئىملا قائىدىلىرى، لۇغەت بايلىغىمىزنىڭ كوپىيىشگە باغلىقتۇر. مەلۇم سەۋەپلەرگە باغلىق تىل دەرسلىكلىرىمۇ ئوزگىرىپ، ئۇلارسۇيەت جەھەتتىن دايىم ياخشىلىنىپ تۇرۇشى تەلەپ قىلىنىدۇ.شۇلارنى كوزدە تۇتۇپ، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيتى بۇنىڭدىن بىر ژىل ئىلگىرى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتى بىلەن كېلىشكەن ھالدا تىل بويىچە ئىلمىي كونفېرېنسىيە ئوتكۈزۈشنى پىلانلىغان ئېدى. لېكىن ئۇمەلۇم سەۋەپلەر بىلەن ئەمەلگە ئاشماي قالدى. يېقىندا ئۇنى ئوتكۈزۈشنىڭ ئېنىق ۋاقتى بەلگۈلەندى. يەنى 26 – مارت كۈنى ئوتكۈزۈش قارار قىلىندى. غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇر شۇناسلىق مەركىزىدە ئوتىدىغان بۇ كونفېرېنسىيەگە تىل مۇتەخەسسىلىرى، ئالىملار، مۇئەللىملەر، ستۇدېنتلار تەكلىپ قىلىنىدۇ.

رابىك ئىسمايىلوۋ،
جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر
مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى.

مۇھىم مۇئەممە

بىز قايسى ئالفاۋىتقا كوچىمىز؟

ھازىرقى ۋاقىتتا تۈركىي تىللىق خەلقلەر ياشاۋاتقان رېگىئونلار بىلەن مۇستەقىل دولەتلەر ھاياتىنىڭ ھەر خىل ساھالىرىدىكى ئۆز ئارا ئالاقىلار بىلەن ھەمكارلىقنى تېخىمۇ چوڭقۇرلىتىش بىر پۈتۈن يېزىق – ئالفاۋىتقا كوچۇش توغرىلىق كوپ ئېيتىلماقتا ۋە يېزىلماقتا. مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىدىكى بىر قاتار جۇمھۇرىيەتلەردە ھازىرنىڭ ئوزىدىلا بىر پۈتۈن ئالاقە ۋاستىسى سۈپىتىدە لاتىن ئالفاۋىتى تاللاۋېلىنىپ، ئۇنىڭغا كوچۇش بويىچە جىددىي تەييارلىق ئىشلىرى كېتىپ بارىدۇ. ئەزەربەيجان، تۈركمەنىستان،تاتارىستاندا بولسا لاتىن ئالفاۋىتىغا كوچۇش جەريانى رەسمىي باشلاندى. ئوزبەكىستان، قىرغىزستاندىمۇ يېڭى ئالفاۋىتقا كوچۇش بويىچە يېڭى قانۇنلار، ھوكۇمەت قارارلىرى تەييارلانماقتا.

مەلۇمكى، سابىق كېڭەش ئۇيغۇرلىرىنىڭ يېزىغىمۇ، ئوزلىرىنىڭ تۈركىي تىللىق قېرىنداشلىرى ئوخشاش، ئاخىرقى يەتمىش ژىل ئىچىدە ئۈچ خىل مۇرەككەپ جەريانىنى باشتىن كەچۈردى: ئەرەپ، لاتىن، سلاۋيان يېزىقلىرىنى قوللاندى. ئەندى قازاق خەلقى قايسى ئالفاۋىتقا كوچىدۇ؟ يېقىندا قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللىي سىياسەت بويىچە دولەت كومىتېتى تەرىپىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان ئۇچرىشىش – مۇنازىرە ئەينە شۇ مۇرەككەپ مەسىلىگە بېغىشلانغان. ئاتاقلىق لىنگۋىست، فىلولوگ، تىلشۇناس ئالىملار ۋە ئاممىۋى ئەخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى قاتناشقان مەزكۇر ئۇچرىشىش – مۇنازىرىدە: «لاتىن ئالفاۋىتىغا كوچىمىزمۇ ياكى يوق؟» دېگەن بىرلا مەسىلە قويۇلۇپ، كوپ بەس – مۇنازىرىدىن كېيىن: «كوچىمىز، بىراق ھازىر ئەمەس. بۇنىڭ ئۈچۈن بۇ مۇرەككەپ جەرياننىڭ بارلىق تەرەپلىرىنى چوڭقۇر ئۆگىنىش، تەتقىق قىلىش ۋە ھەر تەرەپلىمە پۇختا تەييارلىق كورۇش كېرەك» دېگەن يەكۈن چىقىرىلغان.

بۇ مۇھىم مۇئەممە بىز – ئۇيغۇرلارغىمۇ مۇناسىۋەتلىك، ئەلۋەتتە. ئاخىرقى يەتمىش ژىل ئىچىدە ئانا ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندىكى ئۇيغۇرلار بىلەن كېڭەش ئىتتىپاقىدىكى ئۇيغۇرلار ئەسلى يىلتىزى بىر پۈتۈن خەلىق بولسىمۇ ئۇلارنىڭ ياشاۋاتقان يېرى، ئۇ يەرلەردىكى دولەت تۈزۈمى ھەر خىل بولغاچقا، يېزىق – ئالفاۋىتىمۇ ھەر خىل بولۇپ كەلدى. نەتىجىدە خىلمۇخىل يېزىق بىر خەلقنى ئىككىگە بولۇدىغان، بىرىنىڭ يازغىنىنى ئىككىنچىسى ئوقۇيالمايدىغان، ئۇلارنىڭ ئەلى بىر تارىخىنى، ئەدەبىيات، سەنئەت، مەدەنىيەت دۇردانىلىرىنى، ئىلىم پەن يېڭىلىقلىرىنى ئوقۇپ بىلىشكە ئىمكانىيەت بەرمەيدىغان توسۇق – سېپىل خىزمىتىنى ئوتەپ كەلدى ۋە كېيىنكى ژىللاردا ئۇيغۇرلار دىيارىدا قايتىدىن ئەرەپ ھەرىپى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىغىنى قوللىنىشنىڭ يولغا قويۇلغانلىقى ئۇمۇمىي خەلقىمىز ئۈچۈن مەنپىيەتدارلىق بولغان ئېدى.

مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىدىكى بارلىق تۈركىي تىللىق خەلقلەر بىر پۈتۈن ئالفاۋىتقا كوچۇش تەرەددۇتىنى قىلىۋاتقاندا بىز ئاتا تۈرك دەپ ئاتالغان ئۇيغۇرلار قانداق قىلىمىز، قايسى يېزىق – ئالفاۋىتقا كوچىمىز؟ تەغدىرىمىزنى ئانا ۋەتەندىكى ئون مىلليوندىن ئوشۇق خەلقىمىزگە باغلاپ، ھازىر قوللىنىۋاتقان ئەرەپ ئالفاۋىتى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىغىغا كوچىمىزمۇ ياكى تەغدىرىمىزنى تۈركىي تىللىق قېرىنداشلىرىمىزغا باغلاپ، لاتىن ئالفاۋىتىغا ئوتىمىزمۇ؟ ئەرەپ ئالفاۋىتىدىكى ئۇيغۇر يېزىغىغا كوچسەك ئانا ۋەتەندىكى خەلقىمىز بىلەن يېزىغىمىزنى بىرلەشتۈرىمىز. بۇ ئۇر ئۇستىگە ئۇر بولىدۇ، تۈركىي تىللىق قېرىنداشلىرىمىز بىلەن بولىدىغان قويۇق ئالاقىمىزنى سۇسلاشتۇرىۋالىمىز. ئەگەر بىز – مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىدىكى ئۇيغۇرلار،تۈركىي تىللىق قېرىنداشلىرىمىز ئوخشاش لاتىن ئالفاۋىتىغا كوچسەك، ئانا ۋەتەندىكى خەلقىمىز بىلەن بولغان يېزىق مۇناسىۋىتىمىزنى پەنمۇ ژىراقلاشتۇرۇپ، ئارىدىكى سېپىلنى تېخىمۇ چوڭايتىۋالىمىز. شۇڭلاشقا بۇ ئىنتايىن قىيىن ۋە مۇرەككەپ مەسىلىنى ئىجابىي ھەل قىلىش ئۈچۈن ئانا ۋەتەندىكى تىلشۇناس ئالىملار بىلەن م د ھ مەملىكەتلىرىدىكى لىنگۋىست، فىلولوگ، تىلشۇناس ئۇيغۇر ئالىملىرىنىڭ ئۇچرىشىپ، پىكىرلىشىدىغان ۋاقتى يەتتى.

زادى بىز قايسى ئالفاۋىتقا كوچىمىز ياكى كوچمەيمىزمۇ؟ بالىلىرىمىز ۋە ئەۋلاتلىرىمىز تەغدىرى كوپ جەھەتتىن بۇ مەسىلىگە باغلىق، ئەلۋەتتە.

م. سادىروۋ.

31 – مارت كۈنى يازلىق ۋاقىتقا كوچىمىز

جۇمھۇرىيەت ھوكۇمىتىنىڭ 1992 – ژىلقى 13 – يانۋاردىكى قارارىغا بىنائەت قازاقستان تېررىتورىيەسىدە 31 – مارت كۈنى سائات 2 دە يازلىق ۋاقىتقا كوچىمىز. سائات تىلى بىر سائات ئىلگىرى سىلجىتىلىدۇ.

(قازتاگ).

باش مۇھەررىرى. ئازاماتوۋ

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8 – قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى – قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەتبۇئات ۋە ئاممىۋى ئەخبارات ئىشلىرى بويىچە مىللىي ئاگېنتلىغى.

تىراژى 5692

تېلېفونلار: قوبۇلخانا – 59 – 84 – 33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01 – 92 – 33، مەسئۇل كاتىپ – 27 – 86 – 33، ئىجتىمائىي – سىياسىي،مەدەنىيەت بولۇملىرى – 81 – 86 – 33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى – 06 – 86 – 33،ئىختىسات بولۇمى 50 – 86 – 33.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 62359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательство «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى ـ رويۇڭ ساماڭ بولماس

يېڭى ھايات

Жаңа Өмір

1996
ژىل
30 ـ مارت
(پەيشەنبە)
شەنبە
№13
(4024)

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي ـ سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970 ـ ژىلى 1 ـ يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

نەۋرۇز ـ 96

شاتلىق ۋە ئوملۇق بىلەن قارشى ئېلىندى

نەۋرۇز!.. كوچىلاردا پاتقاقچىلىق، سوغۇق، ئاخشىمقى قېتىم يېقىلغان قار تېخى تولۇغى بىلەن ئېرىپ تۇلگەرمەگەن، ھەر ياھار سەل كېچىكتى، لېكىن كالېندار نەۋرۇز بايرىمى كەلگەنلىگىنى كورىستېپ تۇرۇپتۇ. تەبىئەتنىڭ يېڭىلىنىش، ياھار پەسلى بارغانسېرى پەيدىن ـ پەي ئۇزۇنىڭ كەلگەنلىگىدىن دېرەك بېرەمكتە.

بۈگۈنكى نەۋرۇز بايرىمىنى ئالمۇتا شەھىرى ئالتاغ ناھىيەسىنىڭ ئاھالىسى پاختا رەختلىرى كومبىناتى مەدەنىيەت سارىيىنىڭ ئەتراپىدىكى كەڭ مەيداندا نىشانلىدى. مەيداننى ئادەملەر تولۇپ كەتكەن، كىگىز ئۆيلەر، چېدىرلار تىكىلگەن، شېپاكلار ياسالغان. 22 ـ مارت ئەتىگەن سائات 11 دە ئالتاغ ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى ك. ئاخمېتوۋ ئېغىزلىغانلارنى نەۋرۇز بايرىمى بىلەن تەبرىكلىدى. ئۇ ئۇزۇنىڭ قىسقىچە تەبرىك سوزىدە ناھىيە مەمۇرىيىتىنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرى، ھازىرقى ئىختىسادىي ئەھۋال ۋە ئىستىقبالى ھەققىدە توختالدى.

ئېغىر شارائىتتا ناكالار، كوپ بالىلىلەر، ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى ئىشتىراكچىلىرى ۋە ئاھالىنىڭ تەمىناتى ناچار قاتلاملىرىغا ئالاھىدە كوڭۈل بولۇۋاتقانلىغى، ئۇلار غا ناھىيە مەمۇرىيىتى تەرىپىدىن ئىختىسادىي ياردەم بېرىلۇاتقانلىغى ھەققىدە توختالدى ۋە ناھىيەدىكى ھەر مىللەت ۋەكىللىرىنىڭ دوستلۇق، ئىتتىپاقلىقلىغىنى بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ چىڭىتىشقا، ئەينە شۇنىڭ بىلەن ناھىيەنىڭ ئىختىسادىي ئىختىدارىنى يۇكسەلدۇرۇشكە چاقىردى.

ئالمۇتا پاختا رەختلىرى كومبىناتىنىڭ سول بىقىنىدىكى مەيدان ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ئىختىيارىغا ئاجرىتىلغان. بۇيەرگە ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ئاكتىۋىستلىرى، بولۇپمۇ ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ رەسساملىرى ئەركىن مەمەتباقىيېۋ، مەھمەتجان ئابدۇللايېۋ ۋە باشقىلارنىڭ كۈچ چىقىرىشى بىلەن «مەھمۇت قەشقەرىي مەھەللىسى» دەپ نام ئالغان ئۇيغۇر ئويى ۋە سەھنە يالاغان.

بۈيەرگە ئۇيغۇلغانلارنى ئالتاغ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ئى. بارات، ئۇيغۇرلار مەدەنىيىتىنىڭ ئىتتىپاقنىڭ پرېزىدېنتى ق. غوجامبەردىيېۋ، ئالىمە ب. ئەلاخۇنوۋا تەبرىكلىدى. ئاندىن ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى بىلەن ئوقۇغۇچىلىرى، «يۇلتۇز» ئانسامبلى تەييارلىغان كونسېرت نامايىش قىلىندى.

ناغرىچلار ئابلىز ھاجىم سالىيېۋ، ئەكۇەر غوجا ئابدۇراخمانوۋ ۋە ھەسەنجان ئىمىروۋلار شوخ ئۇيغۇر ئۇسۇللىرىغا چوڭ ماھارەت بىلەن ناغرا چالغاندا چوڭ ـ كىچىك ھەممە ئۇسۇلغا چۈشتى. نەۋرۇز بايرىمى ئەينە شۇنداق ئوملۇق ۋە شاتلىق بىلەن نىشانلاندى.

گ. ئەخمەتوۋا،
قازاق دفولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ستۇدېنتى.

سۈرەتلەردە: تۈركسىپ ناھىيەسىدىكى «نەۋرۇز» بايرىمىدىن كورۇنۈشلەر.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەر لېرىدىن

شەنبەدىن ـ شەنبىگىچە

پېنسىيەلەر توغرىلىق قانۇننىڭ لايىھەسى ھەققىدە پارلامېنت مەجلىسىنىڭ 25 ـ مارتتىكى كەڭەيتىلگەن مەجلىسىدە «قازاقستان س س ر دا پۇخرالارنى پېنسىيە بىلەن تەمىنلەش توغرىلىق» قازاقستان س س ر قانۇنىغا ئۆزگىرىشلەر بىلەن قوشۇمچىلارنى كىرگۈزۈش توغرىلىق» قازاقستان جۇمھۇرىيىتى قانۇننىڭ لايىھەسى مۇھاكىمە قىلىندى. قاراڭ مۇخبىرىنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا، كوپلىگەن بەس ـ مۇنازىرىلەردىن كېيىن دېپۇتاتلار ھازىر ئىشلەۋاتقان قانۇننىڭ پېنسىيەگە چىقىش يېشىنى ساقلاپ قېلىش تەرەپدارى بولغان.

بېلورۇسسىيە مۇستەقىللىغىدىن كېيىنمۇ؟

بېلورۇسسىيە پرېزىدېنتى ئا. لۇكاشېنكونىڭ روسسىيە بىلەن بېلورۇسسىيە ئىتتىپاقىنى قۇرۇش توغرىلىق بىلدۈرۈشى خەلىق ئۈچۈن كۆتىمىگەن يېڭىلىق بولدى. بۇ ئوز مۇستەقىللىغىدىن تولۇق باش تارتىپ، ئىلگىرىكى كېڭەش ئىتتىپاقى سۇبېتلىرى ئىتتىپاقىنى قۇرۇشنىڭ بەلگۈسىدۇر. بېلورۇسسىيە پرېزىدېنتىنىڭ تەخمىنىگە قارىغاندا، بۇ ئىتتىپاققا قازاقستان بىلەن قىرغىزستاننىڭ ھۆكۈمرانلىرى ئېھتىمالى يوق ئەمەس.

ھەر مەملىكەت ئوز يولىنى ئوزى تاللايدۇ

ئۈكرائىنا ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبىرى يېۋگېنىي مارچۇك روسسىيە بىلەن بېلورۇسسىيە ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاقلاشقا باغلىق: «ھەر مەملىكەت ئوزىنىڭ تاشقى سىياسىي يولىنى ئوزى بەلگۈلەيدۇ. روسسىيە بىلەن بېلورۇسسىيە ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاق مەسىلىسى پەقەت موشۇ ئىككى مەملىكەتكىلا مۇناسىۋەتلىك» دەپ بىلدۈردى.

چېچەنستاندىكى گېنوتسىد

ھازىر روسسىيەدىكى چوڭ سىياسىي كۈچلەرنىڭ بىرىگە ئايلانغان «يابلوكو» بلوگىنىڭ يېتەكچىسى، مەملىكەت پرېزىدېنتىغا ئۈمۈتكارلارنىڭ بىرى گ. ياۋلىنىسكىي روسسىيەنىڭ چېچەنستاندا ئۇرۇق كۈزۈۋاتقان سىياسىتى، ھەربىي ھەرىكەتلىرى ـ گېنوتسىد، دەپ بىلدۈردى. ئۇ بۇ بىلدۈرۈشنى «ئازاتلىق» رودىنوسىنىڭ موسكۋادىكى رېداكسىيەسىدە قىلغان.

دۇدايېۋقا يەتكۈزۈلمەي يوقىتىلغان

روسسىيە ئەخبارات قۇرالىرىنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا، گېنېرال دۇدايېۋقا سۇيىقەست ئۇيۇشتۇرۇش ئۈچۈن روسسىيەنىڭ مەخسۇس ھەربىي كۇچلىرىنىڭ تورت توپى ئەۋەتىلگەن. ئۇلارنىڭ كېلىشىدىن ئالدىن ـ ئالا خەۋەر تاپقان چېچەنستان ئەسكەرلىرى ئۇلارنى دۇدايېۋقا يەتكۈزمەي يولدا ئوجۇقتۇرغان.

ھازىر دۇدايېۋ ئەسكەرلىرى چېچەنستانغا موسكۋا تەرىپىدىن رەھبەرلىك بەلگۈلىگەن دوكتور زاۋگايېۋنى كوزدىن يوقىتىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىۋاتقانلىكى ھەققىدە خەۋەر تارقالدى.

تەيۋەندە پرېزىدېنت سايلاندى

خىتاي خەلق ئازاتلىق ئارمىيەسىنىڭ ھەربىي ھاۋا كۈچلىرى تەيۋەندە بولغۇسى پرېزىدېنت سايلىمىغا تەھدىت سېلىپ، تەيۋەن بوغىزىدا چوڭ ھەربىي مەشقىلەرنى ئوتكۈزگەن ئىدى. لېكىن ئاق ش ھەربىي كېملىرىنىڭ قوللىشى بىلەن ئاراللىقى تونجا دېموكراتىك سايلام ئوكۇشلۇق ئوتتى. 23 ـ مارت كۈنى بۇيەردە بولۇپ ئوتكەن سايلامدا لى دېنخۇئي غالىپ چىقىپ، تەيۋەننىڭ تونجا پرېزىدېنتى بولۇپ سايلاندى.

تاتارستان شەيمىيېۋ ئۈچۈن ئاۋاز بەردى

بۈيەردە بولغان جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى سايلىمىغا سايلىغۇچىلارنىڭ 78 پروتسېنتى قاتنىشىپ، ئۇلارنىڭ 97،2 پروتسېنتى پرېزىدېنتلىققا بىردىن ـ بىر نامزات منتىمېر شەيمىيېۋقا ئاۋاز بەرگەن. بەزى ناھىيەلەردە سايلامغا قاتناشقۇچىلار 99 پروتسېنتقا يەتكەن. شۇنداق قىلىپ م. شەيمىيېۋ ئىككىنچى قېتىم تاتارستان پرېزىدېنتى بولۇپ سايلانغان.

ھايات تىرىشىپ ئىشلەشنى تەلەپ قىلىدۇ

يېقىندا بىز ئالمۇتا شەھىرىدىكى يولۇچىلارنى توشۇش 2 - ئاۋتوبۇس پاركىنىڭ دىرېكتورى ئىساخان ئىمانباييېۋ بىلەن ئۇچرىشىپ، مەھكىمە كوللېكتىۋىنىڭ شەھەر ئاھالىسىغا خىزمەت قىلىشتا ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتقان ئىشلىرى ھەققىدە سوزلەپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلغىنىمىزدا، تۆۋەندىكىلەرنى ئېيتىپ بەردى:

- بىزنىڭ ئاۋتوپارك 1956 - يىلى تەشكىل قىلىنغان بولۇپ، بېيىل 40 يىللىقىنى نىشانلايمىز. شۇنىڭغا بىنائەن ئاۋتوپاركتا ئىشلەۋاتقان بارلىق ئىشچى - خىزمەتچىلەر مەزكۇر سەنەگە چوڭ تەييارلىقلارنى كورمەكتە.

ئەندى ئاۋتوپاركنىڭ ئىش پائالىيىتىگە توختىلىدىغان بولساق، بۇنىڭدىن قىرىق يىل ئىلگىرى كارخانىمىزدا 32 ئورۇنلۇق «زىل - 158» ماركىلىق 40 تا يېقىن ئاۋتوبۇس بار ئىدى. ھازىر ھەر خىل ماركىلىق زامانىۋىي 204 ئاۋتوبۇس بار بولۇپ، ئۇلاردىن 180 ئاۋتوبۇس 18 مارشرۇت بويىچە ئىشلەۋاتىدۇ. شۇنداقلا، مەزكۇر مارشۇرتلار شەھەردىكى ئەڭ چوڭ ئاھالىلىق ماسسىۋلار - «ئالماگۈل»، «قازاقفىلىم»، «ئوربىتا» مىكرورويونلىرىنى شەھەر مەركىزى بىلەن باغلاشتۇرۇپ، ئۇمۇمىي قاتناش يول ئۇزۇنلىقى 300 كىلومېتىرنى تەشكىل قىلىدۇ.

مەھكىمىمىزنىڭ ھازىرقى ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا كېلىدىغان بولساق، ئانچە ماختىنغىدەك ئەمەس. جۇمھۇرىيەتتە يۈز بېرىۋاتقان ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلار بىزگىمۇ ئۆز تەسىرىنى يەتكۈزۈۋاتىدۇ. شۇنداقلا دولەت تەرىپىدىن بېرىلىدىغان مەبلەغنىڭ كېچىكتۈرۈلۈپ بېرىلىشى ئىشىمىزغا سەلبىي تەسىر يەتكۈزۈۋاتىدۇ. شۇ سەۋەپتىن ئاۋتوپارك تېررىتورىيەسىدە ئورنىتىلغان ئاۋتوبۇسلار تېخنىكا رېمونتىغا مۇھتاج بولسا، رېمونت قىلىش سېخلىرىدىكى جابدۇقلارنىڭ كونىرىشى، ئاۋتوماشىنىلارغا كېرەكلىك ئېھتىيات قىسىملارنىڭ يېتىشمەسلىكى ئىشىمىزنىڭ ئالغا بېسىشىغا توسالغۇ بولۇۋاتىدۇ.

1994 - يىلى دولەت تەرىپىدىن بىزگە 22 ئاۋتوبۇس بېرىلگەن بولسىمۇ ئۇنىڭ 7 سى يېڭى، قالغانلىرى ئىشلىتىلگەن كونا ئاۋتوبۇسلار بولۇپ چىقتى. 1995 - يىلى بولسا ھېچ قانداق يېڭى تېخنىكا ئالمىدۇق...

ھازىر جۇمھۇرىيەت ھوكۇمىتىنىڭ، ئالمۇتا شەھەرلىك ھاكىمىيىتىنىڭ توختاملىرىغا بىنائەن ئورنىتىلغان كوتېگورىيەلەر بويىچە شەھەرلىك ئاۋتوترانسپورت مارشۇرۇتلىرىدا ھەقسىز ماڭغۇچى يولۇچىلاردىن تاشقىرى، قانۇنغا خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ سانى كوپەيمەكتە، يەنى بىلېت ئالماسلىق، يالغان ھوججەتلەر بىلەن ژۈرۈش ئوخشاش ئىشلارنىڭ ئاقىۋىتىدىن كۈندىلىك ئىش پىلانىمىز ئورۇنلانمايۋاتىدۇ.

شۇنى ھەم ئېيتىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، كوللېكتىۋىمىز كوپ مىللەتلىك، ئىناق كوللېكتىۋ. بولۇپمۇ ئىشىمىزنىڭ ئۈنۈملۈك بولۇشىغا مۇناسىپ توھپە قوشۇۋاتقان پاۋېل كوروۋكىن، ستېپان دانىلېنكو، ئالېكساندىر كوچا نوۋسكىي، ئەر - ئايال نىنا ۋە ئالېكسېي گىراسىمېنكو رۇستەم ئېبراگىموۋ، ئامانژول ئىسابېكوۋلارنىڭ نامىنى ھورمەت بىلەن تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ.

ياقۇپ سەمەدىي،
ئالمۇتا شەھىرى.

دېخان ئېگىلىكلىرىدە

ئۇيۇشتۇرۇشنى بىلىشكە باغلىق

جۇمھۇرىيەتتە ئىقتىسادىي بوھراننىڭ كۈن ساناپ ئوسۇشى باشقا ساھالارغا ئوخشاش يېزا ئېگىلىكىمۇ چوڭ ئېغىرچىلىقلارنى كەلتۈرۈۋاتىدۇ. بىراق ئايرىم ئىشچان، تەدبىرچان ئادەملەر دېخان ئېگىلىكلىرىنى تەشكىللەش ئىشىنى قولغا ئېلىپ، بارماقتا. كېيىنكى ۋاقىتلاردا چېلەك ناھىيەسىگە قاراشلىق «بايسېيىت» يېزىسىدىمۇ كوپلىگەن ئائىلەۋىي دېخان ئېگىلىكلىرى شەكىللەندى. شۇلارنىڭ بىرى تاستان ھاكىموۋ رەھبەرلىك قىلىۋاتقان دېخان ئېگىلىكىدۇر.

يېقىندا بىز تاستان ھاكىموۋ بىلەن ئۇچرىشىپ، ئائىلەۋىي دېخان ئېگىلىكىنىڭ ئاتقۇرۇۋاتقان ئىشلىرى ھەققىدە سورىغىنىمىزدا، ئۇ تۆۋەندىكىلەرنى ئېيتىپ بەردى:

- بۇنىڭدىن تورت يىل ئىلگىرى بارلىق رەسمىيەتلەر بويىچە سوۋخوز بىلەن شەرتنامە تۈزۈپ، 5 گېكتار يەرنى بولۇپ ئالغان ئىدۇق. مانا شۇنىڭدىن بېرى ئائىلەمدىكى تورت ئوغلۇم بىلەن موشۇ يەرگە ئەستايىدىل ئىشلەپ كېلىۋاتىمىز. ئۆتكەن يىلى بىز ئۈچۈن ھوسۇلدارلىق يىل بولدى. 2,5 گېكتار يەرگە 0,3 گېكتارغا ياڭيۇ، قالغان يەرگە ئاپتاپپەرەز بىلەن كوكتات تەرگەن ئىدۇق. زىرائەتلەرنىڭ ھوسۇلدارلىقىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن كېچە - كۈندۈز تىرىشىپ ئىشلىدۇق. نەتىجىدە بېدىنىڭ ئۈچ قېتىملىق ئورۇمىدىن 20 توننا سۇيەتلىك مال ئوزۇقى، 50 قاپ ياڭيۇ ژىغىپ ئالدۇق، كوكتاتتىنمۇ ياخشى ھوسۇل ئېلىندى. قىلغان ئەمگىكىمىزنىڭ ئەجرى تۆپەيلى، كەتكەن چىقىملاردىن تاشقىرى تازا پايدا 130 مىڭ تەڭگىنى تەشكىل قىلدى.

دېخانچىلىق ساھاسىدىن تاشقىرى باغۋەنچىلىكنىمۇ قوشۇمچە ئېلىپ بېرىۋاتىمىز. ئۆتكەن يىل كۈزىيدا 12 مىڭ تەڭگىگە 240 تۈپ ئورۇك كوچىتى سېتىۋېلىپ، يەرگە تىكتۇق. بېيىل مېۋىزالىقنىڭ ئارىلىقلىرىغا كوكتات تېرىشنى پىلانلاۋاتىمىز.

ھە، پەم بىلەن تىرىشىپ ئىشلىسە، يېزىدىمۇ ياخشى ھايات كەچۈرۈش مۇمكىن.

تۇرسۇن تۇردىيېۋ.
چېلەك ناھىيەسى.

سۈرەتتە: دېخان تاستان ھاكىموۋ. ئاۋتور چۈشەرگەن سۈرەت.

ئىنسان ۋە ئىمان

بىلەي دېسەڭ قىيىن ئەمەس

يەتمىش يىلدىن ئوشۇق ھوكۈم سۈرگەن ھاكىم مۇتلەق كوممۇنىستىك كېڭەش ئىمپېرىيەسى دەۋرىدە ئادەملەر خۇددى بىر ئاددىي ژىنتىكقا ئايلاندۇرۇلۇپ، پەقەت بىرلا - كوممۇنىستىك ئىدېئولوگىيەنىڭ سىزىپ بەرگەن يولى بىلەن مېڭىشقا مەجبۇر بولغان ئىدى. ھە، بۇ يولغا شەك كەلتۈرگەنلەر، قارشى بولغانلار قاتتىق جازالىنىپ تۇراتتى. مانا خۇداغا مىڭ قەتلى شۈكرىكى، دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ كېڭەش ھاكىم مۇتلەق ئىمپېرىيەسى غۇلاپ، ئىلگەركى ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلەر ئۆز ئىستىقلالىيىتىگە ئېگە بولغاندىن كېيىن ئەھۋال كەسكىن ئۆزگەردى.

ئەندى ھەر قانداق دىنغا ئېتىقات قىلغۇچىلار ئۆز ئىبادەتخانىلىرىدا ئەركىن ئىبادەت قىلىشى، شۇنداقلا بالىلارنىڭ دىنىي بىلىم ئېلىشى ئۈچۈن كەڭ يول ئېچىلدى.

مانا، ئاللانىڭ رەھمىتى بىلەن ئالمۇتا شەھىرى درۇژبا مەھەللىسىدىكى مەسچىت ھوزۇرىدا بالىلارغا ئىسلام دىنىدىن دەسلەپكى بىلىم بېرىش مەخسىتىدە بىرەر كۇرس ئېچىلدى. دىنىي زاتلاردىن ئالىجاناپ ۋە سوۋاپلىق ئىشنى پاكىستاندا ئىسلام دارىلفۇنىدا تەھسىل كورگەن ۋەتەندىشىمىز ئاتا ئۇللا، ئابدۇلغەنىگە تاپشۇرغان ئىدى. شۇنداقلا ئۇ ئەرەپ، پارس، ئىنگىلىس تىللىرىنى مۇكەممەل بىلىدۇ. ئىلگىرى ئۇ ئا. روزباقيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىدە ئەرەپ تىلىدىن دەرس بەرگەن ئىدى.

مانا ئەندى ئۇ يۇرت جامائەتنىڭ ئىلتىماسى بىلەن بالىلارنى ئىسلام دىنى تەلىماتىغا ئوقۇتۇشقا باشلىدى.

- 1994 - 95 - يىللىرى، - دەيدۇ سوھبەتدىشىم ئاتائۇللا، - درۇژبا مەسچىتىدە 70 بالا ئوقۇدى. ئۇلار ئەرەپ ئېلىپبەسىنى ئۆگەندى، قۇرئان سۈرىلىرىنى يادقا ئالدى، قىسقىسى قۇرئاندىن بىر ئاز ساۋاتلىق بولۇپ چىقتى. ھازىر بەزى بالىلار ئۈچ پارە قۇرئاننى يادقا بىلىدۇ، ئۇلار ئىسلام دىنىغا باغلىق قىسقىچە بىلىم دائىرىسىگە ئېگە بولدى.

بۇ بىلىم دەرگاھىدا بالىلارغا ئىسلام دىنى تەلىماتلىرىدىن بىلىم بېرىش ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن پەيدا بولغان ھەر خىل مۇئەممالارنى ئۆز يولىدا ھەل قىلىش بىلەن ئاستا - ئاستا توغرا قىنىغا چۈشكەن. بالىلارنىڭ مەكتەپتىكى ئوقۇشىغا تەسىر يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن بۇ يەردە ئوقۇش ئىككى سمېنىدا، يەنى ئەتىگەنكى سمېنا سائات ئۈچتىن بەشكىچە بولۇشى بەكىتىلدى.

بۇ يەردە شۇنداقلا 15 بالا ژىراق ناھىيە، يېزىلاردىن كېلىپ ئوقۇدى. ئۇ بالىلارنى ياتاق بىلەن تەمىنلەش ئىشلىرى مەسچىت تەرىپىدىن ھەل قىلىنغان.

- بالىلار ناماز قائىدىلىرىنى ئۆگەندى، - دېدى سوھبەتدىشىم سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، - ئۇلارنىڭ ئوقۇشقا بولغان قىزغىنلىقى زور، ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ دەسلەپتە بارى - يوقى بەش - ئالتە بالا ئوقۇغان بولسا، ئاز ۋاقىتتىن كېيىن ئوقۇغۇچىلار سانى يەتمىشكە يەتتى. ھەر سەككىز كۈندە بىر قېتىم ئىمتىھان ئېلىپ، بالىلارنىڭ ئەرەپ ئېلىپبەسى، ناماز قائىدىلىرى، ئىمان شەرتلىرى قاتارلىقلارنى قانچىلىك ئوزلەشتۈرگەنلىكىنى سىناپ، باھالاپ تۇردۇق. بەزى بالىلار قۇرئان سۈرىلىرىنى ياتلاپ، ئەجايىپ نەپەس بىلەن ئوقۇپ كوپچىلىكنى تاڭ قالدۇردى. بەزى ئاتا - ئانىلار بالىلىرىنىڭ ئىسلام دىنىغا بولغان زور ئىخلاسىغا ۋە بۇ جەھەتتىكى دەسلەپكى بىلىم ئېلىش يولىدىكى ئۇتۇقلىرىغا قاراپ، ئوزلىرىمۇ مەسچىتقا كېلىشكە باشلىدى. ھە، بۇ ھازىرقى قىيىنچىلىقلارغا تولۇپ تاشقان ھاياتىمىزدىكى ئەجايىپ ئىشتۇر.

ھەر جۈمە كۈنى چۈشتىن كېيىن مەسچىتقا كەلگەن چوڭ، كىچىك ھەممىگە ئىسلام ھەققىدە ئەتراپلىق لېكسىيە ئوقۇپ تۇردۇم. چۈنكى ئۇزاق يىللار داۋامىدا ئىسلام دىنى توغرىلىق ئاساسىي ئاما تامامەن دېگىدەك بىلىم ئېلىش ئىمكانىيىتىدىن مەھرۇم بولۇپ كەلگەچكە ئۇلاردا ئىسلام ئەقىدىلىرىنىڭ ئىنسان ھاياتى بىلەن قانداق مۇناسىۋىتى بار، ئەگەر بىزدىن نېمىنى تەلەپ قىلىدۇ؟ دېگەنگە ئوخشاش سوئاللارنىڭ پەيدا بولۇشى تەبىيدۇر. مەن لېكسىيەلىرىمدە ئەينە شۇ سوئاللارغا بىلىم دائىرەمنىڭ يېتىشچە جاۋاپ بېرىشكە تىرىشتىم. بۇنىڭ ھەممىسى ئىسلام دىنىنى توغرا چۈشىنىش ۋە ئۇنىڭغا بولغان ئېتىقاتنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەش ئۈچۈن لازىمدۇر. ئىسلام دىنى ھەققىدە قىسمەن بولسىمۇ خەۋەردار بولۇش ئۈچۈن ناماز، روزا، ئىمان شەرتلىرى ۋە ئەڭ مۇھىمى دىنىي ئېتىقات توغرىلىق تەلىمات ئېلىش كېرەك.

بىز بالىلارغا بىلىم بېرىشتە: «قائىدە باغدادىيە»، «مۇئەللىم سان» (ھەر ئىككىلىسى ئەرەپچە ئېلىپبە)، شۇنداقلا «ئەل لۇغەت تىل ئەرەبىيە» (ئەرەپ تىلى لۇغىتى، سەئۇدىيە ئەرەبىستانىدا نەشىر قىلىنغان) دېگەن كىتاپلاردىن پايدىلىنىمىز. شۇنداقلا بالىلارغا ئىسلام تەلىم - تەربىيەسىنى بېرىش ئۈچۈن «قۇرئان كەرىمدىن»، «پەيغەمبىرىمىز ھەدىسلىرىدىن»، «تەئەلىمۇد ئىسلام» («ئىسلام تەلىماتى»، پاكىستاندا نەشىر قىلىنغان) كىتاۋىدىن، شۇنداقلا ئىسلام ئەللىرىدە نەشىر قىلىنىدىغان گېزىت - ژۇرناللاردىن پايدىلىنىمىز. بىز ئۆز دەرىسلىرىمىزدە پەيغەمبىرىمىز ھاياتى توغرىلىق مەلۇمات بېرىش بىلەن، شۇنداقلا ئىسلام دىنى بىلەن باشقا دىنلارنىڭ ئالاقىسى، ئۇلارنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى، پەرقلىرى ھەققىدىمۇ چۈشەنچىلەرنى بېرىمىز.

ئۆتكەن يىلى مەلۇم سەۋەپلەر بىلەن بالىلارنى ئوقۇتۇشتا بىر - ئىككى ئاي ئۈزۈلۈش بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن قازاقىستان مۇسۇلمانلىرىنىڭ مۇفتىسى راتبەك ھاجى نىسانباييېۋ، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىنىسترلار كابىنېتى ئىچكى سىياسەت بولۇمىنىڭ دىنىي تەشكىلاتلار ۋە مەھكىمىلەر بويىچە سېكتورىنىڭ باشلىقى باختىيار ئىسمانوۋ درۇژبا مەسچىتىنىڭ ئۇرۇلۇشىنى كوزدىن كەچۈرگەندە، مەسچىت ھوزۇرىدا بالىلارنى ئوقۇتۇش مۇئەممالاسىغا ئىجابىي ياندىشىپ، بۇ مۇبارەك ئىشنى قوللاپ - قۇۋۋەتلەيدىغانلىقىنى ئىزھار قىلدى.

يېڭى 1996 - يىلدىن باشلاپ يۇرت موتىۋەرلىرىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئاتائۇللاغا ياردەم قىلىش ئۈچۈن تەجرىبىلىك پېداگوگ، ھورمەتلىك دەم ئېلىشقا چىققان ئەكرەم ھاجىم ھاجىيېۋ تەۋسىيە قىلىندى. ئەكرەم ھاجىم بالىلارنىڭ ئوقۇشىدىكى تەشكىلىي ئىشلارغا، يەنى بالىلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش، ژىراق جايلاردىن كەلگەنلەرنى تاماق، ياتاق بىلەن تەمىنلەشكە مەسئۇل.

ئەكرەم ھاجىمنىڭ تەكىتلىشىگە قارىغاندا، بېيىل 1 - سېنتەبىردىن باشلاپ بالىلار رەسمىي پروگراممىسى ئاساسىدا ئوقۇيدۇ. مائارىپ مىنىسترلىكى تەرىپىدىن تۈزۈلگەن بۇ پروگراممىدا دىنىي، شۇنداقلا ئۇمۇمىي پەننىي بىلىم بېرىلىدىكەن. بۇ يەردە بىلىم ئېلىپ چىققانلار چەت ئەللەرگە بېرىپ بىلىم ئېلىش ھوقۇقىغا ئېگە بولىدۇ.

ھازىر بۇ يەردە 40 بالا بىلىم ئېلىۋېتىپتۇ. يەنە 10 بالا سىرتتىن كېلىدىغانلىقى كۈتىلىۋېتىپتۇ. ئەگەر ئىسلام دىنىدىن مەلۇمات ئېلىشنى خالىسىڭىز، يېشىڭىزنىڭ قانچىدە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر كېلىپ، تەھسىل كورۇڭ! بۇ يەردە ئوقۇغۇچىلاردىن ھەق ئېلىنمايدۇ. بالىلارنى ئوقۇتۇۋاتقان ئاتائۇللا ئابدۇغەنى ۋە ئەكرەم ھاجىملار ئاللا يولىدا ھەقسىز، سوۋاپلىق ئىش قىلماقتا.

يادىكار سابىتىي،
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

ئىلگىرلەش

يېقىندا مەن تالغىر ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بۆلۈمىگە قاراشلىق دولەتلىك تەرگەۋ كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئۆرجان سادىقوۋ بىلەن ئۇچراشقىنىمدا، ئۇ ماگا ھازىرقى ئىختىسادىي قىيىنچىلىق دەۋرىدە يۈز بېرىۋاتقان قاتىللىق، ئوغۇرلۇق، ئىچىملىك، چېكىمىلىك، پارىخورلۇق، ئادەم ئالداش ۋە باشقىمۇ جىنائىي ئىشلارغا قارشى ئىچكى ئىشلار خادىملىرىنىڭ جىددىي كۈرەش ۋە قۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقى توغرىلىق سۆزلەپ بەردى.

-جىنائىي ئىشلارغا يول قويماسلىق ۋە ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش، تەرتىپ - ئىنتىزامنى كۈچەيتىش بىز ئىچكى ئىشلار خادىملىرىغا ۋە كەلگەن ۋەزىپىلەرنىڭ بىرىدۇر، - دەيدۇ ئۆرجان سادىقوۋ، - بۇ مۇرەككەپ، ئېغىر ۋەزىپەنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ئۈچۈن چىدام - غەيرەت، ئەقىل - پاراسەت، ۋە قوري ھوشيارلىق بىلەن ئىشلەشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ ساھادا كۆپ يىللاردىن بېرى ياخشى ئىشلەپ، كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈۋاتقان ئۇيغۇر يىگىتلىرىمۇ بار. ئەينە شۇلار ئىچىدە مىلىتسىيە لېيتېنانتى رادىك ئەكبەروۋ بىلەن ھاكىمجان مولوتوۋ ئىز ئىشىغا پۇختا، ماختاشقا ئەرزىگىدەك يىگىتلەردۇر.

مەن تەرگەۋچى بولۇپ ئىشلەۋاتقان رادىك ئەكبەروۋ بىلەن تونۇشۇپ سۆھبەتلەشكىنىمدە، ئۇ ماگا ئۆزىنىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى بىلەن بىر ۋاقەنى سۆزلەپ بەردى:

بۇ ۋاقە ئۆتكەن ژىلى 20 - سېنتەبىردە بولغان ئېدى. يېكىنلا شەھەرلىك ئاغرىقخانىدىن قىلىنغان تېلېفوندىن بىر كىشى پىچاق سېلىنىپ ئېغىر ئەھۋالدا ياتقانلىقىنى ئۇققان رادىك ئەكبەروۋ دەرھال ئاغرىقخانىغا يېتىپ بارىدۇ. بېمار رېانىماتسىيەدە ھوشسىز ئېدى. ئەھۋال مەلۇم بولدىكى، ئۇ قاپچىغايغا بېرىپ بېلىق ئۇلاپ، كېيىن ھاراق ئىچىپ ئولتارغان يەرگە ناملۇم ئىككى كىشى

كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن تونۇشقاندەك قىلىدۇ ۋە بىللە ھاراق ئىچىشىدۇ. ئولتۇرۇشنىڭ ئاخىرى جاڭجال بىلەن تۈگەيدۇ. ھېلىقى كىشىلەرنىڭ بىرى بېلىقچىنىڭ كوكرىكىگە ئىككى قېتىم پىچاق ئۇرۇپ قېچىپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن پىچاق سېلىنغان كىشى موشۇ ئاغرىقخانىغا كەلتۈرۈلگەن ئېكەن.

رادىك ئەكبەروۋ ئويلىنىپ « قاتىلنى ئەدىن بولمىسۇن تېپىپ جازالاش كېرەك » دېگەن قەتئىي قارارغا كېلىپ، ئۇنىڭ ئىزىغا چۈشىدۇ ۋە بىر يېرىم ئايدىن كېيىن ئۇ قاتىلنى ئالمۇتىدا يوشۇرۇنغان يېرىدىن قولغا چۈشۈرىدۇ. ئۇ 1935 - ژىلى تۇغۇلغان، ئىلگىرى ئالتە قېتىم سوتلانغان يۇ. پرېيلونوۋ دېگەن كىشى بولۇپ چىقىدۇ. قاتىل دەسلەپتە ئۆز جىنايىتىنى يوشۇرۇپ تۇرۇۋالغان بولسىمۇ ر. ئەكبەروۋنىڭ فاكتلىق ھۆججەتلىرى ئالدىدا ھېلىقى ئادەمگە پىچاق سالغانلىقىنى ئىقرار قىلىدۇ. خەلق سوتى تەرىپىدىن ئېكىشىلىك جازاسىنى ئېلىپ ئالتە ژىلغا سوتلىنىدۇ.

بۇ ر. ئەكبەروۋنىڭ جىنائىي ئىشلارغا قارشى كۆپلىگەن كۈرەش ھەرىكەتلىرىنىڭ پەقەت بىرلا كۆرۈنۈشى، خالاس.

رادىك مۇنەۋۋەر ئوغلى ئەكبەروۋ 1967 - ژىلى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ پودگورنويى يېزىسىدا زىيالىي ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ، شۇ يېزىدا ئوتتۇرا مەكتەپنى ئوقۇپ پۈتەردى. ئارمىيە سېپىدە بولۇپ ھەربىي خىزمەتنى شەرەپ بىلەن ئادا قىلدى. ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بىر ژىلدەك ھەر خىل ئىشلار بىلەن شۇغۇللاندى. 1988 - ژىلى جۇمھۇرىيەتلىك ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن قاراغاندا ئالىي مىلىتسىيە مەكتىۋىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلدى. ئۇ يەردە بەش ژىل ئوقۇپ كەلگەن ر. ئەكبەروۋ تالغىر ناھىيەسىدىكى ئىچكى ئىشلار بۆلۈمىگە تەرگەۋچى بولۇپ ئورۇنلىشىدۇ.

ۋىجدانلىق، زېرەك بۇ يىگىت جىنائىي ئىشلارغا قارشى كۈرەشتە ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەنلىكى ئۈچۈن قازاقىستان ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن ھۆرمەت گراموتىلىرى، ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىگىنىڭ ئەلاچىسى دېگەن چوڭ ۋە ماددىي سوغىلار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

- بىزنىڭ ئىشىمىز قىيىن ۋە مۇرەككەپ بولسىمۇ مەن بۇ ئىشقا قىزىققانلىقىم ئۈچۈن ئىشلەپ كېلىۋاتىمەن، - دەيدۇ رادىك ئەكبەروۋ، - مەن كوپىرەك باشلىقىم ن.سادىقوۋ ياكى بىللە ئىشلەۋاتقان كەسىپداشلىرىم ھاكىمجان مولوتوۋ، ئايۇپجان يۈسۈپوۋ، تۇردىاخۇن ئىمىنوۋ ۋە باشقىلارنىڭ توغرا مەسلىھەت، ياردەملىرى بىلەن ئىش ئېلىپ بارىمەن.

ھازىر ئوغۇرلۇق، ھاراقخورلۇق، چېكىملىك ۋە باشقا جىنايى ئىشلار بىلەن تۇرمىلەرگە چۈشۈۋاتقان ياشلار كوپ بولۇۋاتىدۇ. ئىلگىرى بۇنداق ئىشلار بىلەن تۇرمىگە چۈشىدىغان ئۇيغۇر ياشلىرى يوق ھېساپتا ئېدى. بۈگۈنكى كۈندە ئۇيغۇر ياشلىرىنىمۇ كوپىرەك ئۇچرىتىۋاتىمىز. بۇ خىل غۇرۇرىمىزغا تېگىدىغان ئىشلار مېنى قاتتىق ئېچىندۇرىدۇ. ۋاقىتلىق راھەت - پاراغەتكە بېرىلىپ ئوزىنى بۇلغاۋاتقان ۋە ئىستىقبالىغا پالتا چېپىۋاتقان ياشلىرىمىز بۇ پاسكىنىچىلىقتىن ئۆزلىرىنى تارتسا ياخشى بولار ئېدى، ئەلۋەتتە!

ئا. قاسىمى.
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

ئەخلاق ۋە نومۇس

يامانلىقنىڭ تۈۋىدە بولماس ئامانلىق

ئىسلام دىنىدا ئىنسان ھاياتىغا زىيىنى تېگىدىغان بارلىق يامان ئىشلارغا چەك قويۇلىدىغانلىقى ھەممىمىزگە مەلۇم. بولۇپمۇ ھاراقخورلۇق، قىمارۋازلىق ئالاھىدە چەكلەنگەن. چۈنكى ھاراقخورلار، قىمارۋازلاردا ئىنساننىي پەزىلەت، روھىي ھايات بولمايدۇ.

بۈگۈنكى كۈندە ھەر قەدەمدىلا تۇرلۇك - تۇمەن ھاراقلار - ئىچىملىكلەر سېتىلىپ، ئۇنى ئىچىش جەريانىدا زەھەرلىنىپ ئولۇش ۋە باشقا تۇرلۇك - تۇرلۇك دەھشەتلىك ئاقىۋەتلەر ئاز بولۇۋاتقىنى يوق. مونۇ بىر پاجىئەلىك ئاقىۋەت شۇنىڭ بىر مىسالىدۇر.

دەم ئېلىش كۈنى ئېدى. كەچقۇرۇنلىغى بىرى ئىشىكنىڭ قوڭغۇرىغىنى جىرىڭلاتتى. ئېچىۋېدىم، خوشنىمىز ئايشەم ھەدەم بىر ياقتىن قايتقان ئېكەن، ئۇيىدە ھېچ كىم يوقلۇغىنى ئېيتتى.

كىرىڭ ئايشەم ھەدە. بىزنىڭكىدە ئولتىرىپ تۇرۇڭ ھازىر ئۇيدىكىلىرىڭىز كېلىپ قالار، - دەپ تەكلىپ قىلدىم. ئىككىمىز چاي ئىچىش جەريانىدا پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق.

- نەدىن كېلىۋاتىسىز؟ - دەپ سورىدىم ئۇنىڭدىن.

- مەلىدىن كېلىۋاتىمە ھاۋدۇن دېگەن بوۋاي بار ئېدى، تۈكىشى ئوپۇقسىز تۈگەپ قاپتۇ. ئېسىگىز دىمۇ ئەۋۇ بىر ژىلى چىلەكتىن قايتقان ۋاقتىمىزدىكى ھېلىقى بالا. ھە، ھاۋدۇن بوۋاي شۇ بالىنىڭ دادىسى ئېدى، - دېدى ئايشەم ھەدەم.

- ھە، ھە. ئېسىمدا، - دېدىمدە شۇ چاغدىكى مونۇ بىر دەقىقە كوز ئالدىمدىن گويا كىنولېنتىسىدەك ئۆتۈشكە باشلىدى.

* * *

ئىيۇل ئېيى ئوتتۇپ سىكىمىزنىڭ ئاخىرقى ھەپتىسى بولىدىغان. ئايشەم ھەدەم ئىككىمىز مەسلىھەتلىشىپ، بالىلارنى، ئۇرۇق - تۇققانلارنى يوقلاپ كېلەيلى دەپ چېلەككە باردۇق. ئۇ يەردە خاتىرجەم ئەمگەك قىلىۋاتقان ئائىلىلەرگە، بولۇپمۇ ئىشچان ياشلارنى قاراپ زوقىمىز كەلدى. كېشىلەرنىڭ ھويلا - ئارامىلىرى شۇنچىلىك چىرايلىق، رەڭمۇ - رەڭ گۈللەر ئېچىلىپ كەتكەن، بەزى دەرۋازىلار ئالدىدىكى بەلدىكلەردە يۈزرىتنىڭ بەرىكەتلىرى- پاكىزە كىيىنگەن بوۋاي - مومايلارنىڭ ھاسىلىرىغا تايىنىپ ئولتارغانلىقلىرىنى، نېرى - بېرى ئوتۇشكەن كېشىلەرگە مۇتىۋەرلەرگە ئېگىلىپ سالام قىلىشىپ ئوتۇۋاتقانلىرىنى سىرتتىن قاراپ تۇرىسىگىز، بۇ يەردىكى خەلىقنىڭ چوڭلارنى ھۆرمەتلەش، كىچىكلەرگە شەپقەتلىك مېھماندوستلۇق خۇسۇسىيەتلىرىدىن مەمنۇن بولۇپ كوكلىگىز كوتىرىلىدۇ...

چىلەكتە تورت - بەش كۈن تۇرۇپ، دەم ئېلىپ ئادىن ئالمۇتىغا قايتىش ئۈچۈن يولغا چىقتۇق.

يولۇۋچىلار تورۇپلىرىغا ئولتىرىشقاندىن كېيىن ئاۋتوبۇس ئاۋتوستانسىيەسىدىن قوزغالدى. مەلىنىڭ سىرتىغا چىقار - چىقماستىنلا ئىككى ياش يىگىت ماگنىتوفون ئاۋازىنى بولۇشىچە قاتتىق قويۇۋەتتى، ئۇنىڭدىن بىزچۇشەنمەيدىغان يېقىمسىز چەت ئەل مۇزىكىسى ياڭراتتى. بۇنىڭغا چىدىمىغان بىرنەچچە مومايلار رەنجىپ: «ھاي، باللىرىم، مونۇ نېمەڭنى ۋاقىراتمىساڭچۇ، بېشىمىز ئاغرىپ كەتتىغۇ!» دېيىشتى.

بىراق ئۇلارنى تىڭشايدىغان نەدىن؟! يىگىتلەر ھېچ كىمنىڭ سوزىگە ئېتىۋار بەرمەستىن مۇزىكىنى ئويۇنتىۋەردى. ئەندى بارلىق يولۇۋچىلار دېگىدەك نارازىلىق بىلدۈرۈشتى. بىزنىڭ ئالدىمىزدىكى ئورۇندۇقتا ئولتارغان ياش قىز نىگمۇ بۇلارغا غەزەپ كېلىپ، ۋاڭ - چۇڭنى توختىتىش توغرىلىق ئېيتتۇدى، ئۇلار دەرھال قىزغا قاراپ: «سىز كىم؟ ئېيتىڭىز نېمە، تونۇشۇشقا بولامدۇ؟ سوۋرېمېننى مۇزىكىنى چۈشەنمەستىن مونۇلارغا ئەگەشىپ (مومايلارنى شەرەت قىلىپ) مۇزىكىنى خارلىماڭ. ئاپپاق قىز، مەدەنىيەتسىز بولماڭ» دېيىشكە باشلىدى.

شۇ چاغدا ئايشەم ھەدەممۇ چىدىماي: «ھەي شەۋكەتجان، قارىماققا بىر چىرايلىق يىگىتلەر سىلەر، بىر كەيپە بولۇۋېلىپ، يېقىمسىز مۇزىكىنى ئويىنىتىپ، ئوڭ - تەتۈر سوزلەشنى «مەدەنىيەت» دەپ چۈشىنەمسىلەر، مونۇ ئولتارغان يولۇۋچىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ نارازىلىغىنى ئۇچراۋاتىسىلەرغۇ!» دېۋىدى، ئۇلار دەرھال ئايشەم ھەدەمگە ھۇجۇمغا ئوتتى. ئۇ بولسا بۇ كەيپە يىگىتلەرگە ئوشۇق سوز قىلىشنىڭ ئەھمىيىتى بولمىغانلىقتىن جىم ئولتاردى. بىراق ئۇلار بۇنى ئەكسىچە چۈشەنگەن ئوخشايدۇ، ئايشەم ھەدىنى «قورقۇتۇۋالدۇق» دەپ ئويلىسا كېرەك ئەتىمالىم، ئاغزىغا كەلگەننى بىلجىرلىشىپ: «مونۇ قىزبىلەن تونۇشۇۋاتىمىز، ھەدە. سىزمۇ ئىلگىرى ياش بولغانسىز، ئۇز ۋاقتىدا سىز بىلەنمۇ يىگىتلەر موشۇنداق تونۇشقاندۇ... ۋە - ئە!» دەپ يېقىمسىز كۈلكىلىرىنى قۇلاقنى يارغىدەك ۋاقىراۋاتقان مۇزىكىغا قوشۇۋەتتى.

- بىزنىڭ ۋاقتىمىزدىكى يىگىتلەرنىڭ سادىغىسى كېتى، ئورۇنسىز سوزلىمە، بىنەدەپ!» دېدى غەزەپ بىلەن ئايشەم ھەدەم.

بۇ ھالەتنى شوفيور بايقاپ ئولتارغان ئېكەن، ئاۋتوبۇسنى توختىتىپ، ئىككى «مەدەنىيەتلىك» يىگىتكە: «چۈشۈڭلار ئاۋتوبۇستىن بولمىسا مىلىتسىيەگە تاپشۇرىمەن» دېدى. «مىلىتسىيە» سوزى چىققاندىن كېيىن ئىككىسى بىرىنىڭ كەينىدىن - بىرى ماگنىتوفوننى ۋاقىرىراتقان بويىچە ئىلدام چۈشۈپ كېتىشتى. شوفيور ئاۋتوبۇسنىڭ ئىشىكىنى ياپتىدە، يولنى داۋام قىلدى. يولۇۋچىلار شوفيور يىگىتكە چىن دىللىرىدىن رەخمەت ئېيىتىشىپ، ئارام ئېلىشتى...

* * *

ئايشەم ھەدەمنىڭ ئېيتىشىچە، شەۋكەتجان ھاۋدۇن بوۋاي بىلەن نۇرخان موماينىڭ يالغۇز ئوغلى ئېكەن. بەزى ئاتا - ئانىنىڭ بالىغا بولغان چەكسىز كويۈمچانلىقى، سېنىڭ راس دەپ ئۇستۈرۈشى كېيىن ئۆزلىرىگە قامچا بولۇپ تېگىدۇ. بۇ ئاتا - ئانىمۇ « بىز ياشلىغىمىزدا كورمەگەن ھالاۋەتنى موشۇ يالغۇزىمىز كورسۇن » دېگەن ئىزگۇ نىيەت بىلەن شەۋكەتجاننى تولىمۇ ئارزۇلاپ ئوستىرىدۇ. ئۇ بالا مەكتەپتىمۇ ئانچە ياخشى ئوقۇمىدى، ئەيىتە ۋېربېر يولىنى تېپىپ، ھەربىي سەپتىمۇ خىزمەت قىلماپتۇ...

مەلۇمكى، ئىنسان بالىسى تۇغۇلۇپ، ئۇسۇش جەريانىدا ئۇنىڭغا دەسلەپ ئېمىشكىدۇ، ھاياتتا ئىجابى نەرسىلەرگە قارىغاندا سەلبىي نەرسىلەر تېزىرەك تەسىرلىنىدۇ. شەۋكەتجانمۇ ئەينە شۇنداق سەلبىي نەرسىلەرتەسىرىگە تېز بېرىلىدۇ. ئاتا - ئانا بولسا «چوڭ بولغاندىياخشى - يامانىنى ئايرىۋالىدۇ، ئەقلىنى تاپىدۇ» دېيىشىپ، بىپەرۋالىق بىلەن باشتا بۇنىڭغا ئانچىلا دىققەت بولمەيدۇ. ئوغلىنىڭ كامچىلىقلىرىنى ئېيتقۇچىلاردىن بىكار دىللىرى رەنجىيدۇ. خەير بيان، شۇنداق قىلىپ بالا ئۆز دېگىنىلا راست دەپ، ئەيشى - ئىشرەت، داققا - دۇمباق بولىدىغان يەرلەردىن قالماي ئوسىدۇ. ئۆزىمۇ تۇغۇلغان كۈن ۋە باشقا سەۋەپلەرگە بىرلا ئاغىنىلىرىنى چاقىرىپ، ئۇستەلنى ھاراق بوتۇلكىلىرى بىلەن بېزەپ ئاشلاتتى. «ھاي!» دەيدىغان ھېچ كىم يوق.

شۇنداق قىلىپ شەۋكەتجاننىڭ ھاراقخا ئۆگىنىۋالغىنى ئاتا - ئانىغا ئەلەم قىلدى. ئامال قانچە، ئۇلار ھەقىقىي ئەھۋالنى كەچ چۈشەندى...

ئاتا - ئانا ئوغلىغا ھاراق ئىچمەسلىك توغرىلىق كوپ نەسىھەتلەرنى قىلدى. شۇنىدا شەۋكەتجان دادىسىغا «ماشىنا ئېلىپ بەرسەڭ، ھاراق ئىچمەيمەن» دېگەن شەرتنى قويدى. ئاتا - ئانا يىغقاۋاتقان مال - ۋارانلىرىنى سېتىپ، «بەلكى ماشىنا ئېلىپ بەرسەك راستىنلا شۇ ھاراق دېگەندىن قۇتۇلا -» دېگەن ئۈمىتتە «موسكۋىچ» دېگەن ماركىلىق ماشىنىنى ئېلىپ بېرىپ، ئاندىن ئۇيىلەندۈرۈپ قويدى. ۋاقىت ئوتتۇشى بىلەن بوۋاي - موماي ئىككى - ئۈچ نەۋرىلىك بولدى...

لېكىن « ئۈگەنگەن ئادەت ئۆلگىچە قالماپتۇ » دېگەندەك، شەۋكەتجاننىڭ ھاراقخورلۇغى داۋاملىشۋەردى. ئۇ ھاراقئا تويۇۋېلىپ ماشىنىنى ھايداپ چىقىپ كېتىپ، ھەتتا نەچچە كۈنلەپ ئۇينىڭ بوسۇغىسىنى كورمەيدىغان چاغلىرىمۇ پات - پاتلا بولۇپ تۇراتتى.

بىر كۈنى ھاۋدۇن بوۋاي بىرىم كېچىدە قايتقان ئوغلىنىڭ ئوز ھوجرىسىغا كىرىپ كەتكىنىنى كورۇپ، «بۇ بالا قايتتى ياخشى» دەپ، كوڭلى ئەنسىرىشىدىن بىر ئاز يېنىكلەشكەندەك بولۇپ، ئورنىغا كىرىپ يېتىپ كوزى ئۇيقىغا كېتىۋېدى، كېلىنى رىزۋانىمۇزىنىڭ: «دادا! ئاپا!» دەپ ۋاقىراپ ژىغلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. بوۋاي چىدماي ژۈگرەپ كىرىۋېدى، شەۋكەتجاننىڭ بىر قولىدا خولودىلنىكتىن ئالغان شامپانسكى، ئىككىنچى قولىدا رىزۋانىمۇزىنىڭ بويىنىدىن مەككەم تۇتقان ھالدا ھە دەپ سوغ شامپاننى بېشىغا: « مانا ئىچمە، مانا ئىچمە! ئىككىنچى ھاراق ئىچمەدەمسەن؟ » - دەپ قۇيۇۋاتقىنىنى كورگەن ئاتا غەيرىتى بىلەن ئوتتەك ئېتىلىپ ئۇنىڭ قولىدىن كېلىنىنى بوشىتىپ تۇرۇشىغا موماي بېچارىمۇ ھاسىراپ - ھومۇدەپ كىرىپ كەلدى. باللارمۇ چىرىلدىشىپ، بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا ئۇي ئىچى پاراكەندىچىلىككە چومۇپلا كەتتى...

ئەتىسى چارىسىز قالغان ئاتا - ئانا ھور - ھور ژىغلاپ تۇرۇپ بالىسىغا:

- جېنىم بالام! قارىغىنا بىردىن - بىرى تاتلىق باللىرىڭ بار، قېرى ئاتا - ئاناڭنى ئايىساڭچۇ! ئېمىشكە موشۇلارنى كوز ئالدىڭغا كەلتۈرمەيسەن، بىزمۇ باشقىلاردەك خاتىرجەم ياشىساق بولمامدۇ، بۇ نېمە دېگەن تارتقۇلۇق دەپ يالۋۇردى. بۇنداق نەسىھەت - ئالىيلەرگە قۇلىغى پىشىپ كەتكەن شەۋكەتجان ئۇلارنى تىڭشايدىغان نەدە، دەيسىز، بۇ كۈنىمۇ ئۇ ئادىتى بويىچە ماشىنىنى ھايداپ چىقىپ كېتىپتۇ...

ئارىدىن بىر ئىككى كۈن ئوتۇپ بوۋاي ئەتىگەنلىكى ھويلىسىنى سۈپۈرۈۋاتاتتى، دەرۋازا ئالدىغا مىلىتسىيە فورمىسىدىكى يىگىت كېلىپ:

- سالايدىنوۋ شەۋكەتجاننىڭ ئويى موشۇمۇ؟ - دەپ سورىغىنىدا، بوۋاينىڭ ژۈرۈكى بىرنەرسىنى سەزگەندەك «جىغغىدە» قىلىپ قالىدۇ.

- ھە، ھە! مەن شەۋكەتجاننىڭ دادىسى بولىمەن، - دەيدۇ. مىلىتسىيە يىگىتىنىڭ بۇ ئاتىغا ئىنتايىن ئېچى ئاغرىپ، يان خوشنىلىرىدىن بىر - ئىككى چوڭ ئادەمنى باشلاپ كىرىپ، بولغان ۋاقىئەنى ئۇنىڭغا ئاڭلىتىدۇ...

- شەۋكەتجان سالايدىنوۋ مەس ھالدا ماشىنىنى ئەڭ ژۇقۇرى تېزلىكتە ھايداپ كېلىۋېتىپ، گائى خادىمىنىڭ « توختا » دەپ بەلگۈ بەرگىنىگىمۇ قارىماي، كورۇكتىن ئىشتېك ئۇتۇپ كەتمەكچى بولغىنىدا ماشىنا كورۇك تېكىگە قاڭقىپ چۈشۈپ كېتىپ، شەۋكەتجان ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئولتارغانلار ھالاك بولۇپتۇ...

ھازىرلا جىم - جىت تۇرغان بۇ ھويلىدا بىر دەقىقىدىلا دات - پەريات، ژىغا ئاۋازى ئەرشى - ئەلاغا كوتىرىلدى...

بۇ تەسادىپى ھادىسىگە ھەيران بولغان خولۇم - خوشنىلار ژۇگرىشىپ، كىرىپ كۆتۈلمىگەن دەھشەتلىك ۋاقەدىن خەۋەردار بولۇشىدۇ...

شەۋكەتجان دەپىن قىلىنىپ، يەتتىسى، قىرقى، ئوتتى. بىراق نۇرخان ئانا قەلبى بۇ ھەسرەتنى كوتىرەلمەي بالىسىنىڭ كەينىدىن كېچىكمەيلا مەڭگۈ كوز ژۇمدى.

ھەي، تەغدىر دېسىگىز چۇ، ئاتىنىڭ ئەندىكى ئۈمۈتى كېلىنىدە ئېدى «ئازلا ئومرۇم قالغىنىدا خۇدايىم موشۇنەۋرىلىرىمدىن ئايرىمىسا، مېنىڭ تارتقان بۇ دەرت - ئەلەملىرىم يېتىپ - ئاشىدۇ، رىزۋانىۋۇنىڭ كوكلىگە ئاللا ئىنساپ بەرسۇن. ئۇنىڭ كېتىپ قېلىشىنى كورسەتمە خۇدايىم!...» دەپ، مەدەت ۋە ئىنسانىي ياش تورۇپلا تۇل قالغان كېلىنىدىن كوزەتتى. باشقا نەچارە! «قارغۇنى كوزىدىن ئايرىسىمۇ، ھاسىدىن ئايرىماپتۇ» دېگەندەك، رىزۋانىۋۇنىڭ مۇجەز - خۇلقى بەك ياخشى، ئۇ ھېچ قاچان قېيىناتا - قېيىنانىغا تىك قاراپ قويالىلىق قىلغان ئەمەس، ئۇ مۇدايىم كوگلىدىن: « ھەر قانداق قىيىنچىلىقتا قالسامۇ دادامغا قارايمەن، ئۇنى رەنجىتمەستىن، باللىرىمنى ياخشى ئادەم قىلىپ تەربىيلەپ قاتارغا قوشىمەن »دېگەن ئالىيجاناپ ئوپلارنى ئوتكۈزەتتى.

نەۋرىلىرى كوز ئالدىدا چوڭ بولۇۋاتقان بوۋاي كېلىنىدىن ئىنتايىن رازى. ۋاقىتنىڭ ئوتۇشى بىلەن ئۈچ نەۋرىسى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى مەكتەپكە بېرىشقا باشلىدى. ئوچۇق - يورۇق، ئىشتا چاققان كېلىنىگە ئاتىلىق مېھرى بىلەن چىن قەلبىدىن مىننەتدار بوۋاينىڭ ئېيىسىغا شەۋكەتجان چۈشكەندە:« تۇۋۋا، ئوغلۇم ھاراقتىن ژىراق ژۈرگەن بولسا، بۇنداق ياخشى ئائىلى بىلەن نە قەدەر بەختلىك ئومۇر سۈرەر ئېدى. ھەي پەلەك، ئامالىم يوق.» دەپ، دەرت - پىغان ئىلكىدە تولغىنىپ - تولغىنىپ كوز ياشلىرىنى توكەتتى.

* * *

- رىزۋانىۋۇى، ئىشتىن قايتقىنىدا ھاۋدۇنكام كارۋەتتىتە قىڭغىيىپ ېيتىپتۇ،« دادا - دادا! » دېسە ئۈنچىقماپتۇ. ئۇيىاق قورقۇپ كېتىپ، خوشنىسىنى چاقىرىپ كىرىپ قارىسا جان ئۇزجەن ئېكەن، - دېدى ئايشەم ھەدەم. - بېچارە بالا ئوزىمۇ ھېچ كىمى يوق ژېتىم قىز ئېدى. ئۇنىڭ ئاچچىق ھەسرەت بىلەن: « دادا! ژېتىملىغىمنى بىلدۈرمىگەن، باللىرىمنىڭ پاناسى، ئويىمىزنىڭ تۈۋرۈكى ئېدىڭىزغۇ دادا!...»دەپ ھەر قانداق كىشىنىڭ ژۈرىكىنى ئېزىۋېتىدىغان قوشاقلارنى قېتىپ ژىغلىشى پۈتۈن ژۇتنى تەۋرىتىۋەتتى»قاراڭ، - دەپ ئايشەم ھەدەم كوزىگە لىقىدە ياش ئالدى. مېنىڭمۇ كوگلۇم بۇزۇلۇپ، ھەر ئىككىمىز رىزۋانىۋۇغا رازى بولۇپ ئۇنىڭغا ئىزگۇ تىلەكلىرىمىزنى تىلىدۇق. بېچارە ئاتا تەغدىرىگە ئېچىنىدۇق...

ھاراققا تويۇۋالغان، ئاغزىدىن چىققان سوزگە ئېگە بولالمايۋاتقان ئەشۇ بىر چاغدا چىلەكتىن قايتقىنىمىزدا ئاۋتوبۇستىكى ھېلىقى ئىككى يىگىتنىڭ ئەگسى كوز ئالدىمدىن كەتمەي تۇرۇۋالدى.

جەزىرە بۇرھانوۋا.

ئوتكەن كۇنلەرنى ئەسلىگەندە

خەلىق ئوز جەڭچىلىرىنى ئۇنتۇمايدۇ

سۇرەتتە: بىرىنچى قاتاردا ئولتارغانلار ئوڭدىن سولغا: پولكوۋنىكلار رەپىق بايچۇرىن، زۇنۇن تېيىپوۋ، فوتى ئىۋانوۋىچ لېسكىن، نۇسىپخان، پودپولكوۋنىلار رامىزان ئوسمانوۋ، ئىبراھمبايلار، ئىككىنچى قاتاردا ئورە تۇرغانلار: پولكوۋنىك مولللا مۇسا، كاپىتانلار قۇربان مەمەتوۋ، سەردى رامىزانوۋ، پودپولكوۋنىك زائىر ساۋدانوۋ، پولكوۋنىك مەمتىمىن ئىمىنوۋ، ئۇچىنچى قاتاردا: مايور نىكولايېۋ، ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئادەم ئىسمى نامەلۇم، پودپولكوۋنىك جاغدا بابالىقوۋ. 1950 ـ ژىلى چۇشكەن سۇرەت.

يولۇم چۇشۇپ سابىق مىللىي ئارمىيە پولكوۋنىكى داۋۇزوۋ كەرىم ھاجى ئاكىنىڭ قىزى فاتىمە داۋۇزىۋانىڭ ئويىگە بارغان ئېدىم. دەل شۇ كۇنى فاتىمە ئومۇرلۇك يولدىشى سەردى رامىزانوۋنىڭ ۋاپات بولغىنىغا 30 ژىل تولغانلىغىنى ئەسلەپ خاتىرە نەزىر ئوتكۇزگەن ئېدى.

شەرقىي تۇركىستان مىللىي ئارمىيەسى سېپىدە بىللە بولغان قەدىناس دوستۇمنىڭ ئايالى ۋە بالىلىرى مېنى ناھايىتى قىزغىن قارشى ئالدى. چەت ئەللەردە ژۇرۇپ 35 ژىلدىن كېيىن بىرىنچى قېتىملىق مۇنداق ئۇچرىشىش مېنى ناھايىتى ھاياجانلاندۇرغان ئېدى. فاتىمە ئوتكەن كۇنلەرنى ئەسلەپ كوز يېشى قىلدى.

ياشلىقتىكى خوشاللىق دەملەر، كۇرەش بىلەن تولغان جەڭگىۋار ژىللار، كەلگۇسى بەختلىك كۇنلەرگە، ئەركىنلىككە بولغان ئۇمۇتۋارلىق ئارزۇ ـ ئارمانلار، ئەندىلا تۇرمۇش يولىنى تاپقاندەك بولغاندا قايغۇلۇق، ھەسرەتلىك، ئايرىلىش ـ مۇساپىرلىق كۇنلەرگە دۇچار بولۇشنى، ھېچ كىم ئويلىمىغان بولغىدى. ھە، تەغدىر يازمىشى شۇنداق ئېكەندە.

مىللىي ئارمىيە كاپىتانى سەردى رامىزانوۋ 1926 ـ ژىلى غۇلجا شەھىرىدە تۇغۇلۇپ ئوسكەن. ئۇ قارادۇڭ ئۇيغۇر تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۇتەرگەن. مەن ئۇنىڭ بىلەن مىللىي ئىنقىلاپ دەۋرىدە 1944 ـ ژىلى دېكابرنىڭ ئاخىرىدىن 1946 ـ ژىلى ئىيۇلغىچە مىللىي ئارمىيە 10 ـ تۇڭگان پولكىدا سەپتە بىللە بولغان ئېدىم. ئۇ چاغدا ئىككىمىز پولكتا ئەڭ ياش كىچىك ئوفىتسېرلاردىن ئېدۇق. دەسلەپ ئىككىمىز تۇڭگان ئوترەدلىرىدە، 5 ـ ئالاھىدە تۇڭگان ئاتلىق دىۋىزىوندا، كېيىن 10 ـ تۇڭگان ئاتلىق پولكىدا ئىشلەش جەريانىدا بىر ياتاقتا يېتىپ، ئىچ قويۇن ـ تاش قويۇن ئايرىلماس دوستلاردىن بولۇپ كەتكەن ئېدۇق. غۇلجا شەھىرى ھەيرانباغ سوقۇشلىرىدا، داخىياڭزا، يونچىغۇ، كىچىك جىڭ، جىڭ خو، كول ئورتەڭ، تاللىق، چىگوچور جەڭلىرىدە بىللە جەڭ قىلدۇق.

شىخو ماناس دەرياسى بويىدىكى 7 غوجامىدا، شىخەنزە ئەتراپىدىكى لوسۇگۇڭ يېزىلىرىدا، تاسىرقايلاردا دۇشمەن بىلەن بولغان جەڭلەردە، مۇداپىەدە تۇرۇپ ھەربىي تەييارلىق ـ سىياسىي خىزمەتلەردە بىرگە بولغان ئېدۇق. 11 ماددىلىق بىتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن بىزنىڭ تۇڭگان پولكىمىز تارقىلىپ، بىر باتالىون بولۇپ ئوزگەرتىلىپ 1 ـ سۇيدۇڭ ئاتقۇچىلار پولكىنىڭ تەركىۋىگە قوشۇۋېتىلدى. 2 ـ ئېسكادرون كوماندىرى ئومەر شاربايوۋقا پودپولكوۋنىك ئۇنىۋانى بېرىلىپ، مەزكۇر تۇڭگان باتالىوننىڭ كوماندىرى قىلىپ بەلگۇلەندى. ئەندى سەردى رامىزانوۋقا كاپىتان ئۇنىۋانى بېرىلىپ، ئۇمەزكۇر باتالىوننىڭ شتاپ باشلىغى خىزمىتىگە تايىنلاندى.

ئۇ ۋاقىتلاردا ھەربىي قىسىملاردا ئاساسلىق ما تېرىاللار قوماندانلىق شتابىغارۇسچە يېزىلىپ دوكلاد قىلىناتتى. ئەندى ئىچكى جەھەتلەردە بولسا ئويغۇر يېزىغى ئاساسلىق بولۇپ قوللىنىناتتى. سەردى ئۇيغۇر تىلىنى ناھايىتى ياخشى بىلەتتى. ئۇيغۇر يېزىغىنى چىرايلىق، خۇش خەت قىلىپ بىرمۇ بىر، دانىمۇ دانە ـ باسمىدا باسقاندەك يازاتتى. ئۇنىڭ يازغان خەتلىرىنى چالا ساۋات جەڭچىلەر بېمالال ئوقاتتى. سەردى كىشىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە ناھايىتى سىلىق ـ سەمىمىي بولغاچقا، ياخشى كورەتتى. بولۇپمۇ پولك شتاب باشلىغى كاپىتان ئابدۇراخمان كەلىموۋ (ئالىي مەلۇماتلىق تۇڭگان زىيالى ـ كېڭەش ئىتتىپاقىدىن ئەۋەتىلگەن) سەردىنى ئوز ئورنىغا تەربىيەلىگەن ئېدى. شتاب خىزمىتىنى قانداق ئېلىپ بېرىش كېرەك، شتاب باشلىغىنىڭ ۋەزىپىلىرى قانداق بولۇشى كېرەك ـ بۇ ھەقتە ئا. كەلىموۋ سەردىگە كوپ ساۋاق بەرگەن ئېدى. شۇڭا ئۇ شتاپ خىزمىتىگە لاياقەتلىك بولۇپ، ھەربىي خىزمەتتە ئىشلەپ قالغان ئېدى.

كېيىنىرەك كاپىتان سەردى 40 ـ پولك شتاپ باشلىغى بولۇپ ئىشلىدى، ئەندى 1949 ـ ژىلدىن كېيىن قارا شەھەر ۋىلايەتلىك ھەربىي رايوندا ۋە ئۇرۇمچى ھەربىي تۇرا مەھكىمىسىدە جاۋاپكەرلىك خىزمەتلەردە بولۇپ، 1959 ـ ژىلى كەسىپ ئالماشتۇرۇپ قۇمۇل ۋىلايەتلىك ۋالى مەھكىمىسىنىڭ سانائەت بولۇم باشلىغى بولۇپ ئىشلىدى. 1961 ـ ژىلى ئائىلىسى بىلەن كېڭەش ئىتتىپاقىغا كوچۇپ چىقتى. ئۇ ھە دېگەندە يارىكەنتتە تۇردى، ئاندىن قىزىلوردا ۋىلايىتىنىڭ بىر قاراكول سوۋخوزىغا ئورۇنلىشىپ، بىرىگادىرلىق خىزمىتىنى ئاتقۇرۇپ، ئۇنۇملۇك ئىشلىدى. لېكىن، موتوتسىكل ھادىسىگە ئۇچراپ بېمەزگىل دونيادىن ئوتتى.

ئارىدا قانچە ژىللار ئوتۇپ كەتتى! ئوتكەن كۇنلەر قەلبىلەرگە ئوز تامغىسىنى بېسىپ، مەڭگۇ ئۇنتۇلماس خاتىرسىنى قالدۇردى. فاتىمە داۋۇزوۋانىڭ ئويىدە ھازىرغىچە ئاغىنەم سەردىنىڭ ھەربىي كىيىملىرى بىلەن ئوردىن، مېداللىرى ھوججەتلىرى خاتىرە سۇپىتىدە ساقلانماقتا.

سابىق مىللىي ئارمىيە ئوزىنىڭ قىسقا جەڭگىۋارلىق تارىخىدا ھەر مىللەت خەلىقلىرى ئىچىدىن نۇرغۇنلىغان ھەر دەرىجىلىك ھەربىي ئوفىتسېر كادرلارنى يېتىشتۇردى. شۇ دەۋىردىكى زامانىۋىي قۇراللار بىلەن قۇراللانغان، گومنداڭچىلارغا قارشى تاقابىل تۇرالايدىغان زامانىۋىي مىللىي قوشۇننى بارلىققا كەلتۇردى. ئۇچ ۋىلايەتنى ئازات قىلدى. جۇملىدىن، جەڭلەردە سىنالغان بىزنىڭ 10 ـ تۇڭگان ئاتلىق پولكىمىز ئەينە شۇ قانلىق جەڭلەردىكى ئوتۇقلىرى ئۇچۇن 1 ـ دەرىجىلىك «ئىستىقلالىيەت ئۇچۇن كۇرەش» ئالتۇن ئوردىن بىلەن مۇكاپاتلىنىپ پولك بايرىغىغا قارالدى.

كاپىتان سەردى رامىزانوۋ ئەينە شۇ مىللىي ئارمىيە يېتىشتۇرگەن ئوفىتسېرلارنىڭ بىرىدۇر. ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكى تەۋەرۇك سۇرەتلەر ئالبومىدا مىللىي ئارمىيەنىڭ ژۇقۇرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلىرى بىلەن بىرگە چۇشكەن فوتو سۇرەت ساقلانغان. ئەينە شۇ ژۇقۇرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلار ئارسىدىكى بۇ قابىلىيەتلىك، جەڭلەردە سىنالغان ئىختىدارلىق كاپىتان سەردى نېمە ئۇچۇن ئوزىنىڭ تېگىشلىك ئورنىنى تاپالماي، كەسىپ ئالماشتۇردى؟ ئۇ نېمە ئۇچۇن تۇغۇلغان يۇرتىدىن ئايرىلىپ چەت ئەلگە چىقىپ گېتىشكە مەجبۇر بولدى؟ ئۇنىڭ سەۋەۋى بىرلا، ئۇ كوممۇنىست بولالمىدى، ئۇنىڭ مىللىي غۇرۇرلۇق روھى ئۇستۇن بولدى. خۇللەس، مىللىي ئارمىيەنىڭ باشقا ئوفىتسېرلىرىنىڭ قانداق ئاياقلاشقان بولسا، ئۇنىڭمۇ تەغدىرى خۇددى شۇنداق بولدى.

ئىبىراھىم ياۋوخۇن،
سابىق مىللىي ئارمىيە ئوفىتسېرى
ئالمۇتا شەھىرى.

يارقىن سىمالار

«ئولۇمىم ھەم ياڭرار كۇي بولۇپ»

(مۇسا جەلىلنىڭ 90 ژىللىق خاتىرىسىگە)

«دۇنيادا شۇنداق ياشاش كېرەككى، ئولۇمدىن كېيىن ھەم ئولمەس بولۇپ قالسۇن» دەپ يازغان ئېدى يالقۇنلۇق شائىر مۇسا جەلىل ئانىسىغا يازغان خېتىدە. ئوز خەلقى، ۋەتىنىگە سويگو ـ مۇھەببەت، مەرتلىك ۋە ۋىجدانلىقنىڭ ئولمەس ئۇلگىسىنى قالدۇرۇپ كەتكەن شائىر ئوزىنىڭ قەلب ساداسىنى ئەينە شۇنداق ئىزھار قىلغان ئېدى.

مۇسا جەلىل 1906 ـ ژىلى ئورېنبۇرگ ۋىلايىتىنىڭ شەرلىق ناھىيەسىدىكى مۇستافىنو قىشلىغىدا دۇنياغا كەلگەن. ئۇ باشلانغۇچ مەلۇماتىنى ئورېنبۇرگتىكى «ھۇسەيىنيە» مەدرىسىدە ئالدى. شۇ يەردە تاتار كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ نەمۇنىلىرى بىلەن تۇنۇشقان ئېدى. 1913 ـ ژىلى مۇسا جەلىلنىڭ ئائىلىسىنىڭ ئورېنبۇرگقا كوچۇپ بېرىشى ئۇنىڭ ھاياتىدا چوڭ ۋەقىە بولدى. ئۇنىڭ ئىجادىي پائالىيىتىگە تاتار شائىرى توخفەت چونكەي چوڭ تەسىر كورسەتتى. مۇساجەلىل ئۇنىڭ كۇتۇپخانىسىدىكى شەرىق ئەدەبىياتىنىڭ كلاسسىكلىرى بىلەن تونۇشۇپ، قېدىمىي خەلىق داستانلىرىنى ئوقۇپ ئۇگەندى.

شائىرنىڭ دەسلەپكى شېىرى ئورېنبۇرگتا چىقىدىغان «قىزىل يۇلتۇز» گېزىتىدە بېسىلىدۇ. ئۇ 1922 ـ ژىلى قازان شەھىرىگە كېلىپ، «تاتارستان» گېزىتىگە ئىشقا كىرىدۇ. ئۇ قازانغا كەلگەندىن كېيىن تاتار خەلقىنىڭ مەدەنىيىتى، ئەدەبىياتى، مەتبۇئاتى ۋە سەنئەتكارلىرى بىلەن تونۇشىدۇ. شۇ ئارقىلىق ئوز ئىجادىيىتىنى تېخىمۇ جانلاندۇرىدۇ. ئەدەبىياتچىلار بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولىدۇ. 1925 ـ ژىلى قازان شەھىرىدە ئۇنىڭ «بارىمىز» ناملىق شېىرلار توپلىمى بېسىلىپ چىقىدۇ. بۇ توپلام شائىر نامىنى خەلىق ئارىسىغا كەڭ تونۇتقان ئېدى.

مۇسا جەلىل ئوز بىلىمىنى ئاشۇرۇش مەخسىتىدە 1927 ژىلى موسكۋا دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تىل ـ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى تاماملىدى. بۇ يەردە ئۇ 12 ژىل ياشاپ جاھان ئەدەبىياتىنىڭ نەمۇنىلىرى بىلەن تونۇشۇپ، ئۇنۇملۇك ئىجات قىلدى. بۇ ژىللىرى ئۇ «بېزارىي»، «سەرۋەر»، «ئىدىلدىن خەت»، «زەينەپ»، «دىرېكتور ۋە قۇياش»، «جاھان»، «خەت توشىغۇچى»، «ئالتۇن چاچ» ئوخشاش نادىر ئەسەرلەرنى ياراتتى. ئۇنىڭ «ئالتۇن چاچ» دراماتىك پوئېمىسى خەلىقنىڭ باسقۇنچىلارغا قارشى ئېلىپ بارغان مىللىي ئازاتلىق كۇرىشىنىڭ غەلىبىسىگە بېغىشلانغان. تاتار خەلقىنىڭ قەھرىمانلىق كۇرەشلىرى ۋە رىۋايەتلىرى ئاساسىدا يېزىلغان بۇ ئەسەر س س س ردولەت مۇكاپاتىغا سازاۋەر بولغان.

مۇسا جەلىل 1939 ـ 41 ـ ژىللىرى تاتارستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ مەسئۇل كاتىۋى، 1941 ـ ژىلىدىن كېيىن بولسا كېڭەش ئارمىيەسى سېپىدە خىزمەت قىلدى. ئۇ 1942 ـ ژىلى گىتلېر باسقۇنچىلىرىغا قارشى ۋولخوۋ فرونتىدىكى جەڭدە قاتتىق يارىدارلىنىپ، دۇشمەن تەرىپىدىن ئەسىر ئېلىندى. ئۇ جازا لاگېرىدا مەخپىي گرۇپپا تەشكىل قىلىپ، ئەسىرلەر ئارىسىدا دۇشمەنگە قارشى تەشۋىقات ئىشلىرىنى ئېلىپ باردى. لېكىن ئۇنىڭ يوشۇرۇن ھەرىكەتلىرىنى دۇشمەن تەرىپىدىن پاش قىلىنىپ، بېرلىندىكى مائابىت قاماقخانىسىغا تاشلاندى، 1944 ـ ژىلى 5 ـ ئاۋگۇستىدا مۇسا جەلىل ۋە سەپداشلىرى بىلەن بېرلىندا قەتىل قىلىنىدۇ.

مۇسا جەلىلنىڭ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى ژىللىرىدا تۇرمىدە يازغان «مائابىت» دەپتىرىگە كىرگەن شېىرلىرىدا دۇشمەننىڭ ۋەھشىلىگى، خائىنلارنىڭ ئەپتى ـ بەشىرىسى، ۋەتەنپەرۋەرلەرنىڭ مەرتلىگى ۋە كېڭەش ئىلى ئادەملىرىنىڭ يۇكسەك خىسلەتلىرى ئەكىس ئەتتۇرۇلگەن. شائىر «مائابىت» دەپتىرىدىكى ئەسەرلىرى ئۇچۇن 1957 ـ ژىلى لېنىن مۇكاپاتىغاسازاۋەر بولدى. قازاندىكى تاتار دولەت ئوپېرا ۋە بالېت تېاترى ھازىر مۇسا جەلىل نامى بىلەن ئاتالماقتا.

ئوت ژۇرۇك شائىر مۇسا جەلىل پۇتكۇل ئالەم ئالدىدا ئوز ۋەتىنى ئۇچۇن ھەر قانداق ئولۇمدىن قايتمايدىغان ئۇلۇق مەرتلىكنىڭ ئۇلگىسىنى ياراتتى. ئۇنىڭ «مائابىت» دەپتىرىگە كىرگەن شېىر مىسرالىرى دۇشمەن كوكسىگە ئوق بولۇپ سانچىلدى. شائىر كېڭەش ئىلى خەلقىنىڭ ھەقىقىي كۇرىشىگە، ئۇنىڭ ئارمىيەسىنىڭ غەلىبە قىلىدىغانلىغىغا ئومۇتلۇك باقتى. دۇشمەن پالتىسى ئۇنىڭ بېشىغا ئۇرۇلغاندىمۇ ياڭراق ئاۋاز بىلەن كۇيلىدى.

كۇيلەپ ئوتتۇم شانلىق كۇرەشنى،
ئومرۇم تېخى گوزەل ياز ئېدى.
كەنجە شېىرىم دۇشمەن پالتىسىغا،
باشنى تۇتقان چاغدا يېزىلدى.
ھۇر ياشاشقا شۇكۇي ئۇگەتتى
ھەم ئولۇشكە مەردانە تۇرۇپ.
ئومرۇم مېنىڭ مەڭگۇ كۇي ئېدى،
ئولۇمىم ھەم ياڭرار كۇي بولۇپ.

شائىر، ۋەتەنپەرۋەر مۇسا جەلىلگە ۋاپاتىدىن كېيىن كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى نامى بېرىلدى. ئۇنىڭ شېىرلىرى جاھان خەلىقلىرىنىڭ 90گە يېقىن تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنغان. جۇملىدىن ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلىرىمۇ ئۇلارنى ئوز ئانا تىلىدا ئوقۇپ كېلىۋاتىدۇ.

ت. قاھھارىي.

ئالىملارنىڭ ئېيتىشىچە يەر شارىنىڭ يارالغىنىغا 4,6مىلليارد يىل بولۇپتۇ.شۇندىن بۇيان جاھاندا مىڭلاپ ئۆزگىرىش بولسىمۇ، ئۇ پەيدا بولغاندىن بېرى ئۆزگەرمەي كېلىۋاتقان بىر نەرسە بار، ئۇ بولسىمۇ ئىنسانلارنىڭ كىندىك قېنى توكۇلگەن يۇرتقا، ئانا ۋەتەنگە بولغان مېھرۇمۇھەببىتى ئۇ قەيەردە ۋۇرمسۇن كوزگە كورۇنمەس مېھرتانىسى بىلەن ئىختىيارسىز يۇرتقا تارتىپ تۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھەر بىر كىشىگە ئۆزىنىڭ تۇغۇلغان يېرى ئەزىز، ئەتىۋا كورۇنىدۇ. شۇڭلاشقا ئادەملەر ياقا يۇرتلاردىكى پادىشالىقىدىن ئۆز يۇرتىدىكى گادايلىقىنى ياخشى كورۇشىدۇ، بۇ بىر ھەقىقەت!

مەن قەشقەردە تۇغۇلمىغان بولسامىمۇ، ئۇ يەردە تۇغۇلغان ئاتا — ئانا بۇزرۇكۋارلىرىمنىڭ پاك روھىنى خۇرسەن قىلىش، ئوتتۇرا ئەسرلەردىلا ئوتتۇرا ئاسىيا ئاسمىنىدا چاقناپ، ئالەم ئەھلىنىڭ كوزىنى ئوزىگە تارتقان قوش يورۇق يۇلتۇز — مەھمۇت قەشقەرىي، يۈسۈپ بالاساغۇنىي قاتارلىق بوۋىلىرىمىنىڭ مازارلىرىغا تاۋاپ قىلىش ئىزگۇ نىيىتى مېنى بۇ قېتىم ئەزىزانەقەشقەرگە سەپەر قىلدۇردى.

مېنىڭ ئەزىرىمدە ئۇيغۇر ئېلى گويا بىر ئالتۇن ئۈزۈك بولسا، ئۇنىڭ ياقۇت كوزى بولۇپ ئەشۇ ئەزىزانە قەشقەر كورۇنەتتى. ئۇنداق بولۇشىدا مۇنداق سەۋەبلەر بار:

قەشقەر ئوزىنىڭ قېدىمىلىكى بىلەن دۇنياغا مەشھۇر. ئۇ بۇرۇنقى زامانلاردىن تارتىپلا ئاسىيا ۋەياۋروپا قىتئەلىرىنىڭ تىجارەت ۋە مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشىدىكى مۇھىم قاتناش تۇگۈنى بولغانلىقى ھەممىگە مەلۇم، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئاتا — بوۋىلىرىمىز قېدىمىي زامانلاردىن تارتىپلا ئەشۇ شەھەر ئارقىلىق ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە ياۋروپادىكى ئەلەر بىلەن باردى — كەلدى، سودا — سېتىق قىلىشقان. شەرق بىلەن غەربنىڭ مەدەنىيىتى موشۇ قەشقەردە مۇجەسسەملەشكەن.

قەشقەر جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ سودا، ئىلىم — پەن ۋە مەدەنىيەت مەركىزىلا بولۇپ قالماستىن قېدىمىي زامانلاردىن تارتىپلا سىياسىي پايتەختى بولۇپ كەلگەن ۋە ئۇزۇن يىللىق تارىخىدا ئوزىنىڭ شانلىق ئەنئەنلىرى بىلەن دۇنيانىڭ ئېتىبارىنى ئوزىگە تارتقان ئېدى.

قەشقەرگە قىلغان سەپىرىم ئۇيغۇرنى دۇنيانى دۇنياغا تونۇتقان بۈيۈك ئەللامە بوۋىمىز مەھمۇت قەشقەرىي مازىرىنى زىيارەت قىلىش بىلەن باشلاندى. مەن تۇنجى ئوغلۇمنى باشلاپ، ئاكام بىلەن سۇيىقى سەھەردىلا قەشقەردىن 60 چاقىرىم ۋېراقلىقتا جايلاشقان ئوپال يېزىسىغا قاراپ يولغا چىقتىم. بۇك — باراقسان تېرەكلىك سايە — سالقىن كوچىلاردىن ئوتۇپ تاغ باغرى — ئېدىرغا جايلاشقان تەۋەرۇك جاي مازارغا قەدەم تەشرىپ قىلىشىمىز بىلەنلا كوكلۇمگە بىر يورۇقلۇق چۇشكەندەك بولۇپ، ۋۇجۇدۇمنى بىر خوشاللىق ھاياجان قاپلىدى. ئىبىن سىنا ئېيتقاندەك «روھ ۋۇ جۇتقا موھۇرلەنمىگەن. شۇڭلاشقا ئۇ ۋۇجۇت ئولسىمۇ مەڭگۇ تىرىك ياشاۋېرىدۇ» ئەمەسمۇ.

ئىدىرنىڭ ئېتىكىدىكى قەبرستانلىقنى تاۋاپ قىلغىلى كەلگەنلەرگە قۇچاق يەتمەس ھەيۋەتلىك تېرەك سايە سېلىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ بىر — بىرىگە گىرەلىشىپ كەتكەن تومۇرلىرى ئارىسىدىن سىرغىپ ئېقىپ، مولدۇرلەپ تۇرغان سۇپ — سۇزۇك، مۇزدەك بۇلاق سۇيى نە — نەلەردىن چاڭقاپ كەلگەن ئادەمنىڭ تەشنالىقىنى قاندۇرىدۇ. ئەشۇ ھەيۋەتلىك «ھاي — ھاي تېرەك» بوۋىمىز مەھمۇت قەشقەرىي مەقبىرىسىگە جېسەكچەدەك قەددىنى تىك كوتىرىپ تۇرىدۇ. ئۇنى ئويىاللىقلارخالاسكارىمىز مەھمۇت قەشقەرىي ئوز قولى بىلەن تىككەن دەپ رىۋايەت قىلىشىدۇ. كىم بىلىدۇ، بەلكىم، ئۇلارنىڭ شۇ رىۋايىتىدە بىر ھەقىقەت باردۇر. بىز پەلەمپەيلەر ئارقىلىق ھەشەمەتلىك گۇمبەزگە قەدەم تەشرىپ قىلدۇق. ئۇنىڭ مۇنارلىرىدىكى كوككە باش تىرەپ تۇرغان يېرىم ئاي، چەت — چورىسىگە ئىشلەنگەن ئويما نەقىشلەر بۇ تەۋەرۇك جاي قەبرىگاھ ئەمەس، گويا بىر ھەشەمەتلىك زىيارەتگاھ، سەلتەنەتلىك سەنئەت مۇزېيىنى ئىختىيارسىز ئەسكە سالىدۇ. بىزنىڭ ئوتتۇنۇشىمىز بىلەن مازار شەيخى قۇرئان تىلاۋەت قىلدى. گۇمبەزنىڭ ئىچىدىكى بىر خاندىدا ئېگىز ئاق مەرمەر تاش سۇپىغا خۇددى پويۇقلۇق جىنازە شەكلىدە قەبرە قاتۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا بۇيۈك بۇزرۇكۋارىمىزنىڭ جەسىدى قويۇلغان ئېكەن. مازار شەيخىنىڭ تەكىتلىشىچە تېخى يېقىندىلا مەخمۇت قەشقەرىينىڭ قەبرىسى تېپىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئەۋلاتلىرى بوۋىسىغا بولغان ئىززەت - ئىكرام تۇپەيلى ئەشۇ تەۋەرۇك قەبرىنىڭ ئورنىغا موشۇ ھەيۋەتلىك گومبەزنى قاتۇرۇپ، بۇ جاينى ئەۋلاتلىرىنىڭ تاۋاپ قىلىدىغان زىيارەتگاھىغا ئايلاندۇرۇپتۇ. بۇ ئىزگۇ ئىشقا ئىچ - ئىچىمىزدىن ئاپىرىن ئوقۇدۇق. مەخمۇت قەشقەرىي مازىرىنىڭ شەيخى تولىمۇ ناتىق ئادەم ئېكەن، ئۇ قەبرى بېشىدا تۇرۇپ،ھاياجىنىنى باسالماي سوزلەپ بەردى. ئۇنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا تۈركىي تىللارنىڭ ئەجايىپ بىلىمدانى بولغان بوۋىمىز مەھمۇت مىلادىنىڭ 1030- يىلى قەشقەردە تۇغۇلغان بولۇپ، قەشقەر «ساجىيە» مەدرىسىدە ئوز دەۋرىنىڭ ئەڭ ئالىي بىلىمىنى ئالغان ئېكەن. ياۋروپا ئالىملىرى پەقەت ماكىلان سەياھىتىدىن كېيىنلا (16- ئەسىردە) يەر دومۇلاق دېگەن تەخمىنگە كەلگەن بولسا، مەھمۇت قەشقەرىي 11- ئەسىردىلا يەر شار شەكلىدە دۇملاق دەپ قاراپ، ئاسىيانىڭ ئەڭ مۇكەممەل، ئەڭ قەدىمىي خەرىتىسىنى سىزىپ، ئۇنى دائىرە دەپ ئاتىغان. قەشقەرلىك ئۇيغۇر مەھمۇت قەشقەرىي مىلادى 1072- يىلى دۇنيا مەدەنىيەتغەزنىسىگە «تۈركىي تىللار لۇغىتى»ناملىق كاتتا، بىباھا ئەسەرىنى تەغدىم قىلدى. ئۇ دۇنيا سەياھىتىدىن قايتىپ تۇغۇلغان ئېلىغا كېلىپ، 1090- يىلى ئوپالدا ئالەمدىن ئوتتى.

سەپەرنامە

ئەزىزانە قەشقەر

بىز شەيخنىڭ سوزلىرىدىن كوزىمىزنى ياشقا تولتۇرۇپ، قەبرىدىن چىققاندا ئوغلۇم يېنىمغا كېلىپ:

— دادا، مەھمۇت قەشقەرىينى باشقىلارمۇ بىزنىڭ دەپ تالىشىدىغۇ ?- دەپ سوراپ قالدى.

— ياخشىنىڭ خېرىدارى كوپ بولىدىغان گەپ، بالام. ھەر كىم ئوزىنىڭ پۇشتى - پاناھى بىلەن پەخىرلىنىشى كېرەك. باشقا بىراۋلارنىڭ بوۋىسىنى مېنىڭ بوۋام دەپ« بېقىۋېلىش » ھەقىقىي ئىنسانىي خىسلەت ئەمەس. مۇنداق ئېيتقاندا ئۇ يات! - دېدىم.

ئامما مەخمۇت قەشقەرىي مازارىنىڭ دەرۋازسى ئالدىدا - يولنىڭ ئىككى قاسنىغىدا تۇپىلىق يەردىلا زوڭ ئولتىرىپ، خەير - سەدىقە تىلەپ ئورۇق - قاتاگغۇر قوللىرىنى سۇنغان بوۋاي - موماي، ئاسقاق - چولاق، يېتىم - يېسىرلەرنى كورگەندە، ئوپكەم ئورلەپ، كىرپىكىم ئىختىيارسىزنەملەندى ھەي، تەكشەلمىگەن ئالەم! ئۇلار ئالتۇن ئۇستىدە ئولتارغىنىنى بىلمەي، تىلەمچىلىك قىلىشىۋاتاتتى . ئۇلار زامانىنىڭ زەيلى بىلەن يېنىدىلا پارتلاۋاتقان، دۇنياغا ۋابا كېسىلى تارتىۋاتقان ئاتومدىنمۇ بېخەۋەر، ئوزلىرى ئولتارغان يەر ئاستىدا 12 تىرىللىون توننا ئۇران بايلىقى بارلىقىدىنمۇ بېخەۋەر، باشقا كەلگەن بالا - قازانى ياراتقان ئاللاھقا دوگگەپ قويۇپ، بېچارىلىقتىن سۇئۇق نانىنىڭ غېرىۋى بولۇپ، بىراۋلاردىن سەدىقە سوراپ ياشىشىۋاتاتتى. بولمىسا ئەشۇئۇرانىنىڭ ئوزىلا ئۇلارنىڭ بىر ئومۇر يەپ يېتىشىغا يەتمەمدۇ ؟! بۇمۇ قانىسىز پاجىئە!

يېنىمىدىكى ھەمراھىم ئاپپاق خوجا مازىرىنى زىيارەت قىلىشقا تەكلىپ قىلدى. ئوغلۇممۇ ئاپپاق غوجىنى ئەۋلىيا بىلىپ، ئۇ يەرگە بېرىشقا خوشال بولدى. مەن قەتئىي ئۇنىمىدىم. ئوغلۇم كوزۇمگە تەلمۇرۇپ، ئۇنىڭ سەۋەبىنى سورىغان ئېدى، مەن ئۇنىڭغا مۇنداق دېدىم:« بىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ قېنىغا سىڭگەن ئاق كوكۇللىكى،كوكۇل چەكلىكىدىن، نادانلىقىدىن پايدىلانغان ئاپپاق خوجا (ئەسلى ئىسمى شەرىپى خوجا ھىدا يەتۇللا)خوشنا ئەلدىن قەشقەرگە كېلىپ، ئوزىنى پەيغەمبەر ئەۋلادى دەپ ئاتاپ، ئەتراپىغا مۇرت توپلاپ، ئاخىرى بىر پۈتۈن خەلقنى «ئاق تاغلىق»، «قارا تاغلىق » دەپ ئىككىگە بولۇپ ئوز ئارا قانلىق قىرغىنچىلىق ئورۇغىنى بىر ئىشان ئۇنىڭ قۇتراغۇلۇغى دەستىدىن پەقەت قەشقەرلا ئەمەس، ئالتە شەھەر خەلقى بىر- بىرى بىلەن ياقا سىقىشىپ، قانغا پاتقان ئۇ قىلغىنى يەتمىگەندەك، ئوزىنى پەيغەمبەر ئەۋلادى دەپ ئەلنى ئالدىغان ئۇ مۇرتەت لىخا ساغا بېرىپ، 3ئاي بۇدقا چوقۇنۇپ، قالماقلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكەبولغاندىن كېيىن جۇڭغارخانى قونتەيجىگە ھالىنى ئېيتىپ، 1678- يىلى خانىنىڭ ئوغلى غالدان سىرىل قوماندانلىقىدا 12 مىڭ قالماق ئەسكىرىنى باشلاپ كېلىپ، يەكەن سەئىدىيە ئۇيغۇر خانلىقىنى ۋەيران قىلىپ، قارشى چىققان خەلقنى قىلىچ بىلەن قىرىپ تاشلاپ، ئەل بولغانلىرىنى قالماق باسقۇنچىلىرىنىڭ قۇلىغا ئايلاندۇرۇپ بەرگەن بىر ساتقۇن تۇرسا، ئۇنىڭغا لەنەت ئوقۇش ئورنىغا قەبرىسىنى زىيارەت قىلساق بولارمۇ ؟!ساتقۇننى سوتلىماسلىقنىڭ ئاقىۋىتى موشۇ! بىزنى ئالەمگە ئاشكار قىلغان بۈيۈك ئەللامە يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ يېكەندىن ياسالغان ھەشەمەتلىك مەقبىرىسىنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن شۇ تامانغا يول ئالدۇق.

قەشقەرنىڭ كىندىكىگە جايلاشقان ھېيتگاھ جامەسى بۇ يەرگە كەلگەنلەرنىڭ دىققىتىنى ئوزىگە بىردىنلا تارتىدۇ. ئۇنىڭ كونا چىقىشقا قارغان ھەشەمەتلىك ئېگىز دەرۋازىسى،پەشتىقى،گومبىزى، ئىككى ياندىكى ئويما نەقىشلىك مۇنارلىرى شەھەرنىڭ ھوسنىگە ھوسۇن قوشۇپ تۇرىدۇ. ھېيتگاھ جامەسىنىڭ قوۋرۇلۇش سەنئىتى ئۇيغۇر بىناكار چىلىقىنىڭ قېدىمىي تارىخىغا ئېگە ئېكەنلىكىنى روشەن كورسىتىپ بېرىدۇ.تارىخچى ئىبراھىم نىيازنىڭ گۇۋالىق بېرىشىچە، ھېيتگاھ جامەسىنىڭ ئورنىدا 1442- يىلى ساقتىمىرزا ھاكىم بەگ ياساتقان كىچىك مەسچىت بولغان ئېكەن. 1558- يىلى ئوبۇل ھادى بەگ ئەشۇمەسچىتنى كەڭەيتىپ ياساتقان ۋە جۇمە نامىزى ئوقۇلىدىغان جامە قىلىپ ئوزگەرتكەن. 1787- يىلغا كەلگەندە زۇلپىيە خېنىم مەككىنى تاۋاپ قىلىش نىيىتىدە توپلىغان پۇلىنى سەرىپ قىلىپ، ھېيتگاھ جامەسىنى كەڭەيتىپ ياسىغان.1820. يىلى قاتتىق يامغۇر يېغىپ جامەنىڭ تام- تورۇسلىرى ئېغىر زەخمىگە ئۇچرىغان. شۇ چاغدا ئىدىر غوجا دېگەن كىشى رېمونت قىلدۇرغان.1839. يىلى زوھورىدىن بەگ جامەنى پۇختا ياساتقان ئېكەن. كېيىنرەك ياقۇپبەگ ھېيتگاھنى قايتا ياستىپ ھازىرقى ھالەتكە كەلتۇرگەن ئېكەن. ئۇ بۇ جامەنىڭ غەربىي قىسمىنى مەسچىت، 72ئېغىزلىق ھوجرا، مۇنچا، گۇمبەز، پەشتاق قاتارلىقلارنى ياساتقان. كېيىنكى يىللاردا يەر تەۋرەش ئاپىتىدە ھېيتگاھ جامەسى سەل بۇزۇلغان بولسىمۇ، ئۇ دولەت تەرىپىدىن ئالاھىدە قوغدىلىدىغان ئورۇنغا ئايلانغاندىن كېيىن چوڭ رېمونت قىلىندى. موشۇ كۇنلەردە ئۇ مۇسۇلمانلارنىڭ دىنىي پائالىيەت مەركىزىلا بولۇپ قالماستىن، بەلكى سىرتتىن كەلگەن مېھمانلارنىڭ زىيارەت قىلىش سورۇنىغا ئايلاندى.

ھېيتگاھ جامەسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى بويىچە مۇسۇلمانلارنىڭ ئەڭ كاتتا مەسچىت ۋە مەدرىسىدۇر. ئۇ شۇنداقلا دىنىي ئىلىم دەرگاھ بولۇپلا قالماي، پاراسەتلىك ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بېناكارلىق سەنئىتىنىڭ نەمۇنىسىدۇر. ئۇنىڭ ئۇزۇنلىقى 140مېتر، كەڭلىكى 120مېتر بولۇپ، بۇ جامە كەڭ سەينا، ھوجرا، مەسچىت ۋە مەدرىسلەردىن تەركىپ تاپقان ئاھايىتى چوڭ دىنىي بىلىم ماكانىدۇر. بۇ دەرگاھ ئىسلام دىنىنىڭ مۇقەددەس ئورنى، بولۇپمۇ مۇسۇلمانلارنىڭ ھېيت - ئايەملەرنى توپلىشىپ ئوتكۈزىدىغان كاتتا مەيدانى بولغاچ، ھېيتگاھ دەپ ئاتىلىدۇ، ھېيت كۇنلىرى 40- 50 مىڭ ئادەم ناماز ئوقۇسا، ئادەتتىكى جۇمە كۇنلىرى 5- 10 مىڭ ئادەم جۇمە نامىزىنى ئوقۇيدۇ.

ئالتە شەھەرنىڭ بىلىم بۆلىقى ھېساپلانغان قەشقەر ھېيتگاھ جامەسى ئوتتۇرا ئاسىياغا تەسىر كورسەتكەن دىنىي - ئىلمىي مەركەز بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. بۇرۇن كىشىلەر بۇخارا، دەمەشق،ئىستامبۇلغا بېرىپ ئوقۇپ كېلىشكەن بولسا، كېيىنكى ۋاقىتلاردا قەشقەرنىڭ شوھرىتى بۇخارادىن ئېشىپ كەتتى.

ھەشەمەتلىك ھېيتگاھ مەسچىتىنىڭ ئالدىدىكى گۇلزارلىقتا ئېچىلىپ كەتكەن رەڭمۇ - رەڭ گۇللەرگە قاراپ كوگلۇڭ يايراپ قالسا، گۇللۇكنى چورەدەپ كەتمەننى بېشىغا تەھى قىلىپ ئاپتاپقا قاھلىنىپ ياتقان يالاڭ توشلەرگە، سەدىقە سوراپ ھەتتا پۇشكىغا ئېسىلىپ ۋۇرگەن يالاڭ ئاياق ئارسىدىلەرنىڭ مولدۇرلەپ تەلمۇرۇپ تۇرغان كوزلىرىگە قاراپ، ۋۇرۇكىم ئېچىشىپ، ئوپكەم ئورلەپ كەتتى. ھەي پەلەكنىڭ كەردىشى دەيمەن تىت - تىت بولۇپ،ئوز يۇرتىدا مۇساپىرلاردەك ئومۇر سۇرگىچە قەشقەردىن بىر غۇلاچ ئېرىدىكى قارغىلىقتا بېرىپ، ئاسمان پەلەك ئېتىلىپ تۇرغان ئېفىتقا چومۇلۇپ دېگەندەك ئىشلەسە بولماسمىغاندۇ ؟ باشقىلارغا بولغان يەردە ئوز ئېگىلىرىگە بولماسلىقى قىزىق... ھەي، ئالتۇن بار يەرنى دەسسەپ تۇرۇش بىراۋغا ئاتىلاج سەدىقە سوراپ تەلمۇرگەن خەلقىم!

قەشقەر شەھىرىنىڭ قۇرۇلۇشىدا مىللىي شەرق ئۇسلۇبى بېسىم بولۇپ، بۇ بىنالار ئاددىي - ساددىي بولسىمۇ، ياسىلىشىنىڭ كوركەم، مەزمۇتلىقى، بولۇپمۇ ياغاچ تۇۋرۇكلەرگە، ئىشىك - دېرىزىلەرگە چېكىلگەن ئەجايىپ نەپىس نەقىشلەر، تام - تورۇسلارغا ئويۇلغان گۇللەر، مۇنارلار، گومبەزلەر،پەشتاقلار ھەر قانداق ئادەمنى ئوزىگە جەلىپ قىلىدۇ ۋە بىناكارلىق سەنئىتىمىزنىڭ قېدىمىلىكىنى، نەپىسلىكىنى نامايىش قىلىپ تۇرىدۇ. قەشقەرنىڭ مازار قۇرۇلۇشلىرى خەلقىمىزنىڭ مۇھىم ئەسەر - ئەتىقىلىرىدىن بىرىدۇر. ھېيتكاردىن بەش كىلومېتىردەك نېرىغا چوڭ - باراقسانلىقتا جايلاشقان ئېپارخان مازىرى(بەزىلەر ئۇنى ئاپپاق خوجا مازىرى دەپ ئاتىشىدۇ) گۇمبەز قۇرۇلۇشى جەھەتتىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي ئالاھىدلىكىگە ئېگە گوزەل بىناكارلىق سەنئىتىنىڭ نەمۇنىسىدۇر. ئېپارخان باسقۇنچى چەنلۇڭخان تەرىپىدىن خانبالىقتا(بېيجىندا) ئولتۇرۇلگەندىن كېيىن خەلقىمىز ئۇنى ئەزىزلەپ، تۇغۇلغان تۇپرىغىنىڭ تۇپىسىغا كومۇپ، رەڭلىك كاھىشتىن(خىشتىن) ھەيۋەتلىك كاتتا گومبەز ئورناتقان. ئۇنىڭ نەقىشلىرى قەھرىمان قىزنىڭ قەبرىسىگە قەشقەر خەلقىنىڭ قويغان مەڭگۇ سولماس گۇلدەك ئادەمىنى ئوزىگە مەپتۇن قىلىدۇ.

مەن ئەزىزانە قەشقەرنىڭ شەربىتىنى ئىچىگە سىڭدۇرەلمەي يېرىلىپ كېتىدىغان شېكەر سۇيى، كوكچى قوغۇنلىرى، بىر تال ئۇزۇپ ئاغزىڭغا سالساڭ، كالپۇكۇڭ چاپلىشىپ قالىدىغان سوقا ئۇزۇملىرى، شاتۇتلىرى، ئەنجۇرلىرى، سىقىپ ئىچسەڭ، سۇيى ۋۇرۇكۇڭگە مادار بېرىدىغان قوش مۇشتەك ئانارلىرى ھەققىدە تەپسىلىي سوزلەپ ئولتارمىسامىمۇ ئۇ ئالەم ئەھلىگە مەلۇمغۇ.

قەشقەر ئاق چاچ مۇشپىق ئانىدەك ئوز باغرىغا تېكىپ مەھمۇت قەشقەرىي، يۈسۈپ خاس ھاجىپتەك ئەللاما ئەدىپلەرنى، قادىرخان، سۇلتان سۇتۇق بۇغرا خاندەك شوھرىتى ئوتتۇرا ئاسىيانى قاپلىغان قۇدرەتلىك خانلارنى، جاھانگىر خان، ئېپارخاندەك باتۇر ئوغۇل - قىزلارنى پەپلەپ ئوستۇرگەچكىمۇ ئەزىزانە ئاتىلىدىكەندە...

ئابدۇغوپۇر قۇتلۇق.
قەشقەر - ئالمۇتا.

سۈرەتتە: قەشقەر ھېيتكار مەيدانى.

نەشرىيات يېڭىلىقى

مەدەنىي مىراسلىرىمىزنىڭ ئىز تامغىسى

بىز خەلقىمىزنىڭ قېدىمىي مەدەنىيەتلىك تۇرمۇشى تەرىزىگە شانلىق تارىخىي مىراسقا ئېگە ئىكەنلىكى بىلەن پەخىرلىنىدىكەنمىز ئەنە شۇ نەمۇنىلىرىمىزنى بۈگۈنكى ۋە كەلگۈسى ئەۋلادلارغا، ئۆزگىلەرگە تونۇشتۇرۇشقا جىددىي كۆڭۈل بۆلۈشىمىز لازىم. ئۇ مىللىي مەنپىيەتىمىزگە دائىر ئەھمىيەتلىك ئىشنى چىن دىلىدىن ھېس قىلىدىغان، ئەتراپلىق بىلىم - قابىلىيەتكە، ئېرىنمەي ئىزدىنىش، خىسلىتىگە ئېگە بولغان كىشىلەرلا ئۇ شەرەپلىك ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدۇ. دېمەك خەلقىمىزنىڭ بىر ئېھتىياجىغا يارىشا قالغانلىقىنىڭ ئۆزى مىللەتپەرۋەرلىك تىمسالىدۇر. بىز يېقىندا «ئىپارخان» پروديۇسېرلۇق مەركىزىنىڭ ھامىيلىقىدا نەشر قىلىنغان «ئۇيغۇر مىللىي كىيىملىرى» ناملىق كىتاپنى قولغا ئالغىنىمىزدا ئۇنىڭ مۇئەللىپى ئىسلامجان قاسىمىي ناملىق قەلبىمىزدە شۇ خىل ئۇللىق ئىنكاسى تۇيغۇلىرى ھاسىل قىلدۇق.

دەسلەپتە، ئەلۋەتتە شۇنىڭ ئىقرار قىلىنىشى لازىمكى، ئەسىرلەردىن بېرى خەلقىمىزنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىدا كېيىپ كەلگەن خىلمۇ - خىل كىيىم - كېچەكلىرى، زىبۇ - زىننەتلىك بۇيۇملىرى ئىلمىي تەتقىقات تۈرغۇسىدا ئۆگىنىپ، ئۇلارنى تولۇق مەنادا يورۇتۇشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ناھايىتى چوڭ مەسئۇلىيەتلىك ۋە مەشەقەتلىك ئەمگەك قىلىشنى تەلەپ قىلىدىغان ۋەزىپىلەرنىڭ بىرىدۇر. مەزكۇر كىتاپ بۇ تەلەپكە تولۇق جاۋاپ بېرەلمىسىمۇ ئى. قاسىمىينىڭ بۇ ئەمگىكى بىز ئۈچۈن تىڭ يەرنى ئېچىشقا تاشلانغان دەسلەپكى قەدەم مىسالى ئالقىشلىنىشقا ئەرزىيدىغان ئىزگۇ باشلانما بولدى. ئۇنىڭ ئون نەچچە ژىللاردىن بېرى بۇ كىتاۋىنى نەشر قىلدۇرۇشتا بېشىدىن كەچۈرگەن ئېغىر كەچمىشلىرىنىڭ شاھىدى بولۇپ كەلگەن ئىدۇق. شۇ توسقۇنلۇقلارغا بەرداشلىق بېرىپ، ئاخىرى ئۇنى نەشر قىلىشنىڭ يولىنى تاپقانلىقىمۇ مۇئەللىپ ئىرادىسىدىن دەرەك بېرىدۇ.

ھەر بىر خەلقنىڭ مىللىي مۇزىكا سەنئىتى، ئۆرپ - ئادەت، ئەنئەنىلىرى، كىيىم - كېچەكلىرى شۇ خەلقنىڭ روھىي دۇنياسىغا، جۇغراپىيەلىك ئورنىغا مۇناسىۋەتلىك شەكىللىنىدۇ. دېمەك نەچچە مىڭ ژىللاردىن بېرى ئۆزىنىڭ بىپايان كەڭ زېمىندا ئىستىقامەت قىلىپ كەلگەن ئۇيغۇرلارنىڭ تۇتۇپ كەلگەن ئورنىنىڭ شۇنچىلىك كەڭ بولغانلىقى، ئۇلارنىڭ ھەر خىل كىلىماتلىق يەرلەردە ياشىشىغا مۇناسىۋەتلىك كىيىم - كېچەكلىرىنىڭمۇ ناھايىتى كۆپ تۈرلىرى بولۇشىغا ئېلىپ كەلگەن. پەقەت كېيىنكى دەۋرلەر مىسالىدىن ئېيتقاندا تەڭرى تېغىنىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىدا ياشايدىغان ئۇيغۇرلارنىڭ يەر شارائىتىغا باغلىق كىيىپ كەلگەن كىيىملىرىدىكى ھەر خىللىقنىڭ ساقلىنىپ كەلگەنلىكى شۇنىڭ بىر مىسالىدۇر.

ئىسلامجان قاسىمىينىڭ مەزكۇر كىتاۋى «باش كىيىملەر»، «ئۈستى كىيىملەر»، «ئاياق كىيىملەر»، «زىننەتلىك بۇيۇملار» ناملىق تۆت بولۇمدىن تەركىپ تاپقان. كىتاپ سەھىپىلىرىنى ۋاراقلىغىنىڭىزدا ئۇيەردە دەسلەپتە كۆزگە چۈشىدىغان خىلمۇ - خىل نەقىشلەر بىلەن بېزەندۈرۈلگەن دوپپىلار ۋە تۇپلەر خەلقىمىزنىڭ ماھارىتىگە ئىختىيارسىز قايىل قىلدۇرىدۇ.

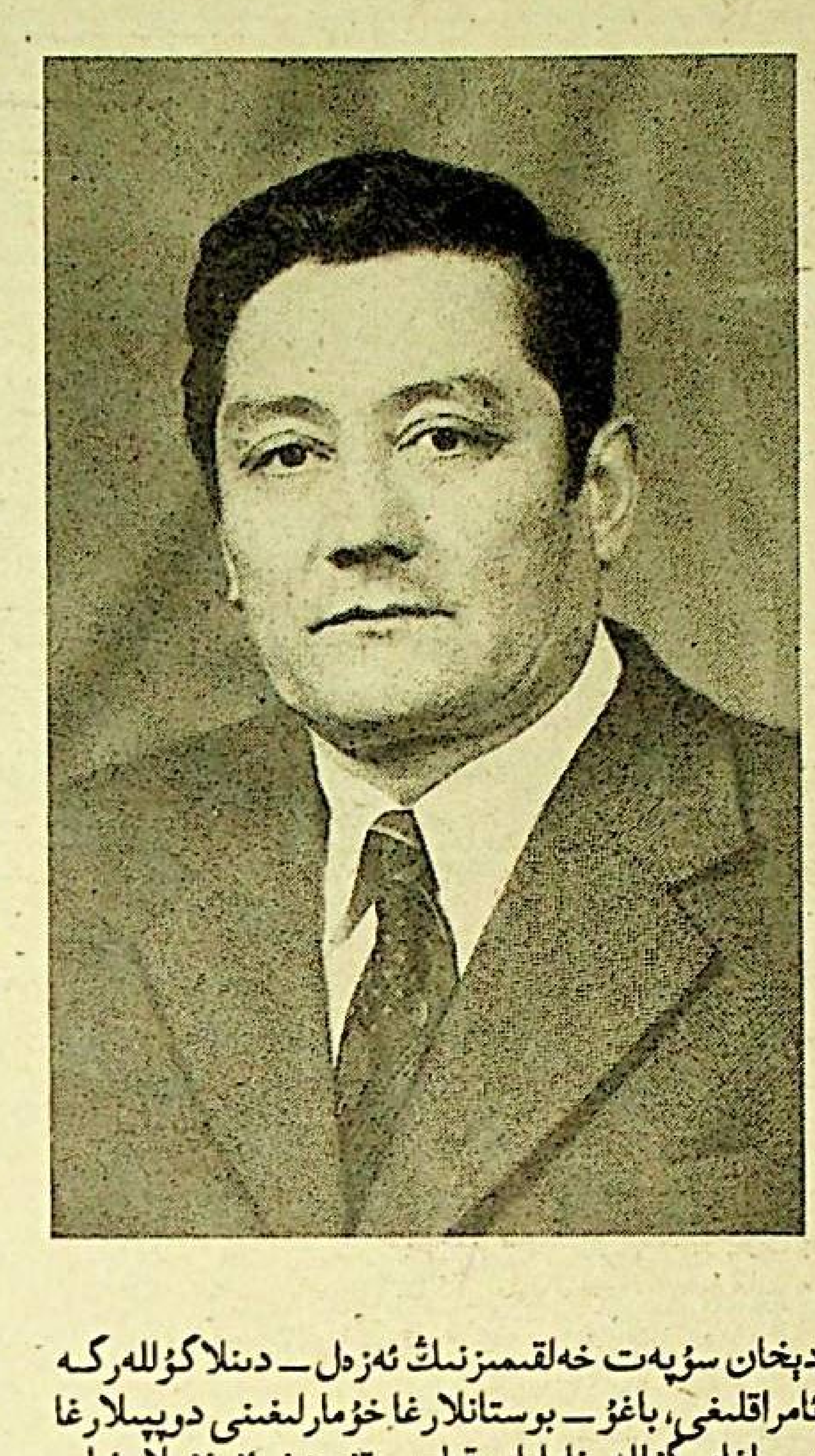

دېخان سۇيەت خەلقىمىزنىڭ ئەزەل - دىنلا گۈللەرگە ئامراقلىقى، باغۇ - بوستانلارغا خۇمارلىقىنى دوپپىلارغا بېسىلغان گۈللەر نامايان قىلىپ تۇرىدۇ. ئۇيغۇرلار ئېلىدە ساياھەتتە بولغان ۋېنىتسىيەلىك ماركو پولونىڭ «بۇ ئەجەيىپ خىسلەتكە ئېگە خەلق ئىكەن. تام سوقۇۋاتقانلىرىمۇ، كۈننىڭ چىدىغۇسىز ئىسسىقىدا ئومۇ ئورۇۋاتقانلىرىمۇ قارىساڭ قۇلاقلىرىغا گۈل قىستۇرۇۋالغانلىقلىرىنى كۆرىسەن» دەپ يېزىپ قالدۇرغانلىقىنى خەلقىمىزنىڭ سۆيىگە سىڭىپ كەتكەن ئەنە شۇ ئالاھىدىلىكىدۇر.

ۋۇقۇردا قەيت قىلغىنىمىزدەك كىتاپتا بېرىلگەن مەيلى دوپپا، تۇپلەر بولسۇن، مەيلى ئۈستى ياكى ئاياق كىيىملەر بولسۇن، ھەر خىل جەمىيەت تۈزۈمىنى باشتىن كەچۈرۈپ ياشاپ كەلگەن خەلقىمىزنىڭ ئارىسىدىكى ھەر خىل تەبەقىلەر (دېخان سودىگەر، فېئودال، شاھ، ۋەزىر ۋە باشقىلار) شۇنداقلا ئۇلار ياشىغان ئەتراپتىكى مۇھىتنىڭ ئۆزگىچىلىكىگە باغلىق خىلمۇ - خىللىقى بىلەن دىققەتكە سازاۋەر.

ئۇيغۇرلار ۋەتىنىنىڭ چەت - چەت شەھىرىدە تۇغۇلۇپ ياشلىقىدىن سەنئەتكە، خەلقىمىزنىڭ مەدەنىي مىراسلىرىغا زوقمەن بولۇپ ئۆسكەن ئى. قاسىمىينىڭ شۇ زېمىندا خەلقنىڭ ئېتنوگرافىيەلىك ماتېرىياللىرىنى ئۆگىنىش ۋە توپلاش بىلەن قىرىق ژىل بويى قىزغىن شۇغۇللىنىپ كەلگەنلىكى ئۇنىڭ كۆڭلىگە پۈككەن ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىشىغا ئاساس ياراتقان.

دەسلەپتە ناخشىچى - سولىست، كېيىنرەك شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبلىنىڭ بەدىئىي رەھبىرى لاۋازىمىدا كونسېرت پروگراممىلىرى بىلەن ۋەتەنىنىڭ جاي - جايلىرىنى ئايلىنىپ چىقىش ئۇنىڭ مەدەنىي مىراسلىرىمىزنى ئەستايىدىل ئۆگىنىشكە قولايلىق مۇمكىنچىلىكلەر ھاسىل قىلغان ئىدى. ئى. قاسىمىي تەغدىر تەقازاسى بىلەن قازاقستانغا كۆچۈپ چىقىپ ئالمۇتا ئۇيى قۇرۇلۇش كومبىناتىدا رەسسام ۋە بېزەكچى بولۇپ ئىشلىگەن ژىللىرىدىمۇ ئەسلى مۇددىئاسىنى روياپقا چىقىرىش ئۈچۈن تىنىمسىز ئىزدىنىپ ژۈردى. ئۇنىڭ خەلقىمىز مەدەنىي مىراسىغا ئائىت «ئۇيغۇر مىللىي نەقىشلىرى» ناملىق كىتاۋى 1981 - ژىلى «ئونېر» نەشرىياتىدىن بېسىلىپ چىققان. ئەينە شۇ خەيرلىك ئىشنىڭ داۋامى رېتىدە «ئۇيغۇر مىللىي كىيىملىرى» كىتاۋىنىڭ نەشر قىلىنىشى ئۇنىڭ خەلقى ئالدىدىكى پەرزەنتلىك بورچىنى شەرەپلىك ئورۇنلىغانلىقىنىڭ يەنە بىر كۆرۈنۈشىدۇر.

مەزكۇر كىتاپنىڭ رۇس، ئەنگلىس تىللىرىدىكى تەرجىمىسى بىلەن قاتار نەشر قىلىنغانلىقىنى ئۇنىڭ ئالاھىدە ئەۋزەللىك خۇسۇسىيىتى بولۇپ باھالىنىدۇ. يوشۇرىدىغىنى يوق كېيىنكى ژىللاردىكى ئۆزەمچىلىك كېسىلىنىڭ ئاقىۋىتىدە بەزىلەر زورمۇ - زور ئۆز تارىخىنى قولدىن ياساپ چىقىش ئۈچۈن باشقا بىر خەلققە تەن بولغان بۈيۈك نامايەندىلەر، مەدەنىي مىراسلارغا قول سالىدىغان ئوتتۇۋالدى. شۇكلاشقا ۋاقىتتا بارىمىزغا ئېگە بولۇپ، مۇمكىن قەدەر دۇنياۋىي كەڭ مىقياستا مور - تامغىمىزنى بېسىپ قالغانلىقىمىز ئەۋزەل. شۇنداقلا كىتاپنىڭ قىممىتىدىن كېلىۋاتقان ئەرەپ گرافىكىسى ئاساسىدا ئۇيغۇر يېزىغى بىلەن بېرىلگەنلىكى ئالقىشلىنارلىق بولغان. سەۋەۋى ئون مىللىوندىن ئوشۇق خەلقىمىز ياشاۋاتقان ۋەتىنىمىزدىكىلەر ئۇنى ئەركىن ئوقۇپ پايدىلىنىدىغان بولىدۇ. شۇنداقلا كىتاپتىكى رەڭلىك سۈرەتلەرنىڭ بىردىن كىشىلەرنىڭ دىققەت ئېتىۋارىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلالىغىدەك قېنىق بوياقلار بىلەن ئېنىق بېرىلگەنلىكى ئۇنىڭ قەدرىنى ۋە باھاسىنى يەنىمۇ ئاشۇرۇپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ سۈرەتلىرىنى سىزىپ بېزەشتە رەسسام كۆرەش زۇلپىقاروۋنىڭ ئەمگىكىنىڭ زور بولغانلىقىنى بىردىن باھالىنىدۇ.

ئالاھىدە سۆيۈنەرلىك قەغەزدە چىرايلىق بېزەندۈرۈلۈپ چىقىرىلغان، قىممەتلىك مۈلكىمىز بولۇپ سانالىدىغان بۇ كىتاپتا قىسمەن ئۇنتۇلغانلارغىمۇ يول قويۇلغانلىقىنى ئېيتىپ كېتىش ئورۇنلۇق. ئۇنىڭ سىرتىغا يېزىلغان ئۇيغۇرچە، رۇسچە، ئەنگلىسچە سۆزلەرنىڭ بىر بىرىگە تولۇق مەنداش بولۇپ چىقمىغانلىقى ئەجەپلىنەرلىك. «ئۇيغۇر مىللىي كىيىملىرى» نامى ئېمىشكىدۇر رۇسچە «ئۇيغۇرسكىي ناتسىونالنىي كوستيۇم» دەپ بېرىلگەن. ژۇقۇردا قەيت قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك كىتاپنىڭ ئاساسىي قىسمىنى دوپپىلار ئاخىرقى ئىككى بولۇمدە ئاياق كىيىملەر ۋە زىبۇ - زىننەت بۇيۇملىرى - ھالقا، سىرغىلار بېرىلگەن بولسا كىتاپ نامىنىڭ «ئۇيغۇرسكىي ناتسىونالنىي كوستيۇمى» بولۇپ تەرجىمە قىلىنغانلىقى مۇۋاپىق ئەمەستەك سېزىلىدۇ. يەنە بىر ھەسسىنە دېگۈزىدىغىنى، ئۇنىڭدىكى بەزى جۈملىلەرنىڭ ستىلىستىكىلىق تۈزۈلۈشىنىڭ ناباپلىقىدۇر. بۇ ئەيىپ بىر تەرەپتىن ئۇنىڭغا پىكىر يازغان پەن نامزاتلىرى كېكىل ئىسھاقوۋ، رابىك ئىسمايىلوۋلارنىڭ ئۈستىگە ژۈكلىنىدۇ. شۇنداقلا كۆپلىگەن ئىملا خاتالىقلارغىمۇ يول قويۇلغان.

خەلقىمىزنىڭ روھىي، مەنىۋىي بايلىقى بولغان ئەدەبىيات، سەنئىتىمىز، مەدەنىيىتىمىز ھازىرقى يۈز بېرىۋاتقان ئىختىسادىي بوھران دەۋرىدە ناھايىتى ئېغىر چۈشكۈنلۈك ئەھۋالغا گىرىپتار بولۇپ قالدى. كۈندىلىك تۇرمۇش غېمىدا ئۇلارنى دىققەت ئەزىرىمىزدىن چەتتە قالدۇرۇشقا ئوتتۇۋاتىمىز. بۇ ئەلۋەتتە مىللەت تەغدىرى ئۈچۈن ئېغىر ئاقىۋەت. شۇندىمۇ دەۋر ئېقىمىغا ئۆزلىشىپ، پۇل تېپىپ ژۈرگەن بەزى مىللەتپەرۋەر ئىگىلىرىمىزنىڭ بۇ ساھالاردا يۆلەك بولۇپ كېلىۋاتقانلىرى ئاز ئەمەس. لېكىن ئۇ بۇراۋەرلەرنىڭ كۆيۈملىكى پەقەت مەسچىت سېلىشتىن باشقىغا كۈچ چىقىرىشنى خالىمايدىغان ئادەتكە ئوتتۇۋالدى. بۇ بىر تەرەپلىملىك سەۋىيەمىزنىڭ ئانچىلا چوڭقۇر ئەمەس، چەكلىكلىكىنىڭ نىشانىدۇر. ئەلۋەتتە ئۇمۇ خەيرلىك ئىش. لېكىن ئاساسىي غايىمىزنىڭ نېمىدىن ئىبارەت بولۇشىنى ئايرىۋېلىشىمىز لازىم.

دېمەكچى خەلقىمىزنىڭ ئومۇمىي مەنپىيەتىگە پايدىلىق ئىسلامجان قاسىمىينىڭ بۇ كىتاۋىنى ناھايىتى كۆپ خىراجەت سەرىپ قىلىپ چىقىرىشتا «ئىپارخان» پروديۇسېرلىق مەركىزىنىڭ خادىمى ئابدۇقېيۇم رەجىپوۋنىڭ مەردانىلىق قىلغانلىقىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ.

س. ئىسكەندەرىي.

ياركەنت يېڭىلىقلىرى

شائىر نامىنى ئەبەدىيلەشتۈرۈش

ياركەنت تەۋەسىنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەندى، ئاتاقلىق شائىر خېلىل ھەمرايېۋنىڭ نامى يۇرتداشلىرى دىلىدا مەڭگۈ ساقلايدۇ. ئۇنىڭ نامىنى ئەبەدىيلەشتۈرۈش ئىشلىرى كەڭ تۈردە كۆزلۈپ كەلمەكتە. كەلگۈسىدە ياركەنت شەھىرى كىروۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىگە شائىرنىڭ ئىسمىنى بېرىش تەرەددۇتى قولغا ئېلىنىۋاتىدۇ.

يېقىندا مەزكۇر مەكتەپتە غەزەلغان شائىر نامىدىكى سىنىپنىڭ ئېچىلىش مەراسىمى بولۇپ ئۆتتى. ئۇنى مەكتەپ مۇدىرى ئا. ئومەر باقىيېۋ كىرىش سۆز بىلەن ئېچىپ، مەكتەپتىكى ئەڭ ئۈلگىلىك 5 - سىنىپنىڭ شائىر نامى بىلەن ئاتىلىدىغانلىقىنى مەمنۇنىيەت بىلەن تەكىتلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ سىنىپ يېتەكچىسى، ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىيات پەنلىرىنىڭ مۇئەللىمى گۈلچېھرەم جەلىلوۋا شائىر خېلىل ھەمرايېۋنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى ھەققىدە دوكلاد ئوقۇدى. تەنتەنىگە شائىرنىڭ قىزلىرى: پەرىزات، نازۇگۈم ۋە ئەۋرىسى نۇرشاتلار قاتنىشىپ، ئاتىسى ۋە بوۋىسى ھەققىدە خاتىرىلەر ئېيتىپ، شېئىرلىرىنى ئوقۇپ بەردى. ئۇلار ئاتىسى نامىدىكى سىنىپقا سوغىلار تاپشۇردى. شۇنداقلا مۇئەللىملەردىن ت. سونوروۋ، ۋ. ھاشىموۋا، گ. كايىتوۋا ۋە ئاتا - ئانىلاردىن خ. كايىتوۋالار شائىر توغرىلىق مەزمۇنلۇق، تەسىرلىك خاتىرىلىرىنى سۆزلەپ بەردى. مەراسىمنىڭ ئاخىرى ئوقۇغۇچىلارنىڭ كونسېرت نومۇرلىرىغا ئۇلىشىپ كۆڭۈللۈك ئۆتتى.

ئۇلۇق ئاقىن كۈنلىرى

بۈگۈنلەردە قازاق خەلقىنىڭ ئۇلۇق ئاقىنى جامبۇل جاباييېۋنىڭ تەۋەللۇدىنىڭ 150 ژىللىقىغا مۇناسىۋەتلىك ناھىيە مەكتەپلىرىدە مۇھىم چارە - تەدبىرلەر ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇۋاتىدۇ. جۈملىدىن بىلال نازىم نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتۇۋىدىمۇ ئاقىنغا بېغىشلانغان ئايلىقنى ئۆتكۈزۈش تەنتەنىسى بولدى. ئۇنى مەكتەپ مۇدىرى م. ئىسلاموۋ ئېچىپ، ئاقىن كۈنلىرىنىڭ ئەھمىيىتىگە، ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدىغان چارىلارغا توختالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن مەكتەپنىڭ قازاق تىلى - ئەدەبىياتى مۇئەللىملىرى ج. بۆتېمباييېۋا، ۋ. بايسارىۋالار ئاقىننىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىيىتى ھەققىدە دوكلادلار بىلەن سۆزگە چىقتى. ئوقۇغۇچىلار ئاقىن شېئىرلىرىنى يادقا ئوقۇدى.

«ھېيتلىق چاي» تەربىيەۋىي سائىتى

يېقىندا قازاقستان ل ك س م نىڭ ئاتمىش ژىللىقى نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپتە باشلانغۇچ سىنىپ مۇئەللىملىرىنىڭ ناھىيەلىك سېمىنار - كېڭەشمىسى بولدى. ئۇنىڭ قاتناشچىلىرى ت. ھېزىموۋ، گ. ئىبراھىموۋا، گ. ئايمانتايېۋا، ز. تۇرسىكېلدىيېۋالارنىڭ ھەر ماۋزۇلار بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئوچۇق دەرسلىرىگە قاتنىشىپ، ئۇلارنىڭ ئوقۇغۇچىلارغا سۆيەتلىك بىلىم ۋە تەربىيە بېرىشتىكى تەجرىبە ۋە ماھارەتلىرى بىلەن تونۇشتى.

بولۇپمۇ 2 - سىنىپتا ئۆتكۈزۈلگەن «ھېيتلىق چاي» تەربىيە سائىتى ھەممىدە چوڭ قىزىقىش ۋە قانائەتلىنىش ھاسىل قىلدى. بۇ ھېيتلىق چاي ساھىپخانى ساپىيەم تۇردىيېۋا، كېلىن رولىدىكى گۈلجەھرەم غوجامنىيازوۋا، مومايلار مېھرىبان توختاخۇنوۋا، ھېلىمەم مەمرۇۋا، خالىدەم روزىيېۋا ۋە باشقىلار ئالاھىدە ماھارەت كۆرسەتتى، مەزكۇر تەربىيە سائىتىغا ئىشتىراك قىلغۇچىلار ھېيتلىق چاي رەسمىيىتى ھەققىدە ئەتراپلىق چۈشەنچە ئالدى. تەربىيە سائىتىدا شۇنداقلا ئوقۇغۇچىلار قۇرئان سۈرىلىرىنى ئوقۇدى.

ئەتراپتىكى مۇھىت ۋە بىز

ناغىرچى ئوتتۇرا مەكتۇۋىدە خىمىيە - بىئولوگىيە پەنلىرىگە باغلىنىشلىق «ئەتراپتىكى مۇھىت ۋە بىز» ناملىق ناھىيەلىك سېمىنار ئوقۇغۇچىلارغا ئېكولوگىيەلىك تەربىيە بېرىشكە قارىتىلدى. ئۇنىڭدا ج. بايسارىيېۋا، ب. ئاۋۇتوۋا قاتارلىق ئۇستازلار ئەتراپتىكى مۇھىتنىڭ كىشىلەر سالامەتلىكىگە تەسىرى، ئۇنىڭ زىيانلىق ئاقىۋەتلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش چارىلىرى ھەققىدە ئوقۇغۇچىلارغا تەپسىلىي چۈشەنچە بەردى. سېمىنار ئاخىرىدا ئاپتورلار ئويۇنى ئۆتكۈزۈلۈپ، ئۇ ھەققىدە پىكىر - مۇنازىرە ژۈرگۈزۈش، تەبىئەت ھادىسىلىرى توغرىلىق تۈرلۈك سوئاللارغا جاۋاپ بېرىش مەشغۇلاتلىرى قىزغىن ئېلىپ بېرىلدى.

كۆڭۈل كۆتەرگەنگە نېمە يەتسۇن

بۈگۈنكى ئېغىر تۇرمۇش تەرزى ئادەملەرنىڭ روھىي كەيپىياتىغا سەلبىي تەسىر كۆرسىتىۋاتقانلىقى يوشۇرۇن نەرسە ئەمەس. كېيىنكى ۋاقىتلاردا كۆپچىلىكنىڭ ئويۇن - تاماشىلارغىمۇ خۇشتى يوق بولۇشقا ئوتتى. ئىلگىرى پات - پات ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرىدىغان كەچلەرمۇ ئازىيىپ كەتتى. ھازىر كۆپلىگەن يېزىلاردا كۇلۇبلار، مەدەنىيەت ئۆيلىرى ئىشلىمەيدۇ. مۇنداق ئەھۋالدىن سادىر يېزىسىمۇ ئىستىسنا ئەمەس.

يېقىندا ئۇيەردە شۇ كەمچىلىك - يېتىشمەسلىكنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇشنىڭ بىر ئەمەلىي چارىسى قولغا ئېلىندى. كۆپتىن بېرى خەلق ژىغىلمىغان يېزىدىكى مەدەنىيەت ئۆيىدە كىشىلەر كۆڭلىنى كۆتۈرىدىغان كەچ ئۇيۇشتۇرۇلدى. ئۇ «ئويۇن - كۈلكە كېچىنى» سارىبېل كولخوزى كەسىپىي ئىتتىپاق تەشكىلاتى بىلەن ياشلار ئىشى بويىچە كومىتېتى ئۇيۇشتۇردى.

چىرايلىق بېزەندۈرۈلگەن سەھنىگە كوپكوۋ نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتۇۋى بىلەن سادىر ئوتتۇرا مەكتۇۋى سەنئەتچىلىرى كۆتۈرىلدى. ئۇلارنى تاماشىبىنلار قىزغىن قارشى ئالدى. كەچ پروگراممىسىدا سالاملىشىش، تونۇشۇش، چاقچاق - ھەزىل، ئۆز ئارا تەنقىت ۋە باشقا كۆپلىگەن نومېرلار ئورۇن ئالغان ئىدى. ئۇلارنى ئورۇنلاشتا ئىككى توپ كۈرەش مۇسابىقىسىگە چۈشۈپ، ئۆز ماھارەتلىرىنى نامايىش قىلدى. نەتىجىدە قازىلارنىڭ قارارى بويىچە سادىر مەكتۇۋىنىڭ ۋەكىللىرى غالىپ چىققۇچىلار بولۇپ باھالاندى. كەچتە بولۇپمۇ زايىر كېبىروۋ، سىمبات تۇرغانبايېۋ، ن. ئېسبايېۋ، ب. قۇرغاسبايېۋا، ش. ئىمنوۋالارنىڭ ماھارەت بىلەن ئورۇنلىغان روللىرى، ناخشا - ئۇسسۇللىرى كىشىلەرگە خۇش كەيپىيات، كۈلكە بەخش ئەتتى. بىر ئەۋزەللىكى سادىرلىقلار ئورۇنلىغان ھەزىل - چاقچاق، تەنقىت تېكىستلىرىنى تۇرمۇشىمىزدا يۈز بېرىۋاتقان يارامسىز ئىللەتلەرنى پاش قىلىش ئاساسىدا ئۆزلىرى ئىجات قىلغان. بۇ جەھەتتىن مۇئەللىم س. ئومەرئەلىيېۋانىڭ ئەمگىگى چوڭ.

ئا. تۇدىياروۋ.
پانفىلوۋ ناھىيەسى.

كېلىشىڭلار، 1 - ئاپرېلدا بىر كۈن بولسىمۇ كۈلەيلىدە!

ئابدۇرېشىت قاسىمى

كۈلمەيمەن دېسەڭ ئېيتىپ بېرەي

(ھېكايە)

گۈزەل ماي ئېيىنىڭ شەنبە كۈنى ئىدى. ئاغىنەم باقى بىلەن سەيلىگاھقا بېرىش ئۈچۈن بېكەتتە ئاپتوبۇس كۈتۈپ تۇراتتۇق، سەككىز - ئون ياشلار چامىسىدىكى ئوغۇل ۋە قىزنى ئەگەشتۈرۈپ، قاياقتىندۇ كەلگەن، ئاتمىشتىن ھالقىغان سالاپەتلىك بىر كىشى ئۇدۇل كېلىپ بىز بىلەن كۆرۈشتىدە، سەممىي ھالدا تېچلىق، ئامانلىق سورۇشۇپ كەتتى.

— ئوغلۇم ئەخمەت، قىزىم زەينەپ دەپ تونۇشتۇردى ئۇ قوللىرىدا گۈل تۇتقان بالىلارنى باقىغا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

— ھە، بالىلار چىرايلىق چوڭ بولۇپ قاپتۇ، ئوزىڭىزنىڭ سالامەتلىكىڭىز قانداق؟

— رەخمەت، ناھايىتى ياخشى.

— بىر ياققا ماڭغاندەك تۇرىسىلەرغۇ؟

— ھەئە. ھېلىقى بىزنىڭ سابىق كاتىپ مەرھۇم ھېدايەت رەخمەتۇللا ئوغلى ھايات چېغىدا ماڭا كوپ ياخشىلىقلارنى قىلغۇيدىغۇ! شۇنىڭ قەبرى بېشىغا بېرىپ گۈل قويۇپ، روھىغا دۇئا قىلايلى دەپ كېتىۋاتىمىز.

باقىنىڭ قانداقتۇر بىر ۋاقىئە ئېسىغا چۈشكەندەك كۈلۈپ كەتتى.

— ئۇ ئىشلارنى تېخىچە ئۇنتۇماپسەندە شەيتان!

— ئەلۋەتتە، ئۇنتۇمايدىغان ئىشتە!

شۇ گەپلەرنى قىلىشىۋاتقاندا بىر ئاپتوبۇس كېلىپ توختىدى.

— مانا بۇ بىز چۈشىدىغان ئاپتوبۇس، — دېدە ئۇ، خوشلىشىپ بالىلىرى بىلەن ئاپتوبۇسقا چۈشۈپ كەتتى. ئارقىدىنلا بىز چۈشىدىغان ئاپتوبۇسمۇ كېلىپ قالدى. بىز ئۇنىڭغا چىقىپ باقى بىلەن بىر يەردە ئورۇندۇققا جايلىشىپ ئولتۇردۇق.

— ئۇ كىشىنى كورۇپ تازىمۇ كۈلدىڭغۇ، كىم بولىدۇ؟ — سورىدىم مەن ئاغىنەمدىن.

— بىز بىلەن بىللە ئىشلەپ دەم ئېلىشقا چىقىپ كەتكەن ھېكىم ھېلىمۇۋ دېگەن كىشى شۇ بولىدۇ.

— كۈلكەڭنىڭ سىرىنى بىلىشكە بولامدۇ؟

— بولىدۇ، سوراپ قالدىڭ، كۈلمىسەڭ ئېيتىپ بېرەي.

ئاپتوبۇس بىر خىل ۋۇرۇلدىشتە كېتىۋاتاتتى. باقى ۋاقىئەنى ھېكايە قىلىشقا باشلىدى. مەن دىققەت بىلەن ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ ئولتۇراتتىم.

* * *

ئىدارە كاتىپى ھېدايەت رەخمەتۇللا ئوغلى بولۇم خادىمى ھېكىم ھېلىمۇۋنى تېلېفون ئارقىلىق ئوز ئىشخانىسىغا چاقىرىۋالدى.

ھېكىم ھېلىمۇۋ كاتىپنىڭ ئالدىغا كىرگەندە ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، «كەل ئۇكا، ئولتار» دېدىدە، ئىشىكنى ئىچىدىن تاقاپ قويدى.

— ئىشىك تاقىۋالغىنىڭىزغا قارىغاندا ماڭا بىرەر مەخپىي گېپىڭىز بارغۇ دەيمەن؟

— ئاكىلىق سۆيىتىم بىلەن، ياخشىراق بىر سوزلىشەي دېۋىدىم ئۇكا، — دېدى كاتىپ ئورنىغا ئولتۇرۇپ.

— خوش، قۇلۇغىم سىزدە ئاكا.

— بۇ باشقا گەپ ئەمەس ئۇكا، پەقەت سىزنىڭ غېمىڭىز توغرىلىق. يېقىندا سىزنىڭ 50 ژىللىق مۇبارەك يۇبىلېيىڭىز بولۇپ ئوتتى. ئۇ يەردە ياخشى، ئىللىق سوزلەرمۇ، پىچىر - پىچىر گەپلەر بولدى. بىز ھەممىنى ئاڭلاپ ژۈرىمىز: «شۇ ياشقا كەلگىچە بۇ ھېلىمۇۋنىڭ يە ئايالى يە پەرزەندى يوق، دۇنيادىن يېگانە ئوتەمدىكىنە...» دېگەندەك گەپلەر، دېمىسىمۇ شۇنداق. دوست، ئاغىنە تۇتقانلىرىڭ ساڭا لايىق ئېيتىپ ئويلىنىش توغرىلىق گەپ ئاچسا، سەن رەت قىلىدىكەنسەن. بۇنىڭ تېگىگە يېتەلمىدۇق، زادى نېمە سىر بار؟ ھەممە تەرەپتىن كېلىشكەن ئادەمسەن، ئىش - ھەرىكىتىڭگە ھەممىمىز قايىل، ئىززەت، ھورمىتىڭ بار. ماڭا ئېيتقىنا كام - كۈسە ئىشلىرىڭ بولسا بىز سەبداشلىرىڭ قولدىن كەلگەن ياردىمىمىزنى قىلىپ سېنى ئويلەپ قويايلى. ئەگەر بۇ كۈندىن باشلاپ، مېنى ھەم ئاتا ھەم ئاكا قىلاي دېسەڭ، ماڭا ئىچىڭدىكى سىرىڭنى ئېيت، ساڭا ئېگە بولەمەن ...

بۇ گەپلەر ھېكىم ھېلىمۇۋقا تەسىر قىلدى بولغاي، بىر ئاز كوڭلى بۇزۇلغاندەك بولۇپ ئوزىنى تۇتۇۋالدى ۋە مۇلايىم ئاھاڭ بىلەن:

— كىچىك چېغىمدا دادام ھېلىم ۋە ئانام سەلىمەخانلار كەينى - كەينىدىن باقىيغا سەپەر قىلغاچقا، مەن بالىلار ئويى ۋە تۇتقانلار ئىشىكىدە چوڭ بولغان ئىدىم. بۇ جەريانىدا مېنىڭ سۈننەتىمنى قىلىش ئۇنتۇلغان ئىدى. چوڭ بولغىنىمدا بۇنى باشقىلارغا ئېيتىشقا نومۇس كۈچۈم يول قويمىدى. بۈگۈن سىز مېنى «قارىغۇنى يادا قىستىغاندەك» ئەھۋالدا قالدۇردىڭىز. شۇڭا راستىمنى ئېيتىشقا مەجبۇر بولدۇم. بولمىسا مېنىڭ نېمىشكە ئويلەنگۈم، پەرزەنت سويگۈم كەلمىسۇن ئاكا.

— بۇ ماڭا قىلىۋاتقان چاقچىقىڭ ئەمەستۇ؟

— ئەگەر ئىشەنمىسىڭىز ...

— بولدى - بولدى، ئىشەندىم. ئەلھەمدۇلىللا، بىز مۇسۇلمان بولغاندىكىن، سۈننەتنى ئادا قىلماي بولمايدۇ.

— خەلقى ئالەم ئالدىدا كۈلكىگە قالارمەنمۇ؟!

— بۇ سوۋاپلىق ئىشقۇ!

— مەيلى ئەگەر سىز ماڭا مۇنداق ئاتىدارچىلىق قىلسىڭىز، سۈننەتنى ئادا قىلىپ، ئويلىنىپ خەلقى ئالەم ئالدىدا باش كوتىرىپ ژۈرەي.

— ئۇنداق بولسا كېلىشتۇق، قالغىنىنى ئوزەم توغرىلايمەن. سەن ئىشكىنى قىلىۋەرگىن.

* * *

— رەھبەرلىكىڭىزدە ئىشلەۋاتقان بارماق بىلەن سانىغىدەكلا ئون ئەچچىمىز بار، — دەپ سوزىنى باشلىدى، — مۇئاۋىن مودىرنىڭ ئالدىغا كىرگەن ھېدايەت رەخمەتۇللا ئوغلى، — ئارىمىزدا دەرت - ھەسرىتىنى ئېيتالماي ئاھ - ئۇھ بىلەن ژۈرگەنلەرمۇ بار ئىكەن. ئۇ غەمخورلۇغىڭىز ئارقىسىدا شىپا تاپقۇسى.

— كىم ئىكەنئۇي شۇنچە دەردى بار؟

— مەسىلەن، ھېكىم ھېلىمۇۋ.

— ئۇنىڭغا نېمە بوپتۇ، يە ئويلىنەي دەۋاتامدۇ؟

— ئويلىنىشتىن ئىلگىرى ئوتەشكە تېگىشلىك بىر مۇھىم ئىش بار ئىكەن.

— مەسىلەن، قانداق؟ گېپىڭنىڭ پوسكاللىسىنى قىلساڭچۇ تولا سوزماي.

— مەسىلەن، سۈننەتتىن مەھرۇم ئىكەن.

— نېمە دەۋاتىسەنئۇي، قانداق سۈننەت ئۇ؟

— مەسىلەن، خەتنىسى قىلىنمىغان ئىكەن.

— بۇ قانداق گەپ؟ — دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى قايتا ئولتۇردى ئاسىم خالىقوۋ، — شۇ ياشقىچە ئۇ قانداق مومكىن؟

— ھە، ئۇ نومۇس قىلىپ ژۈرۈۋېرىپتۇ.

— ئەندى نېمە قىلىش كېرەك؟

— خەتنىسىنى قىلىش كېرەك.

— ئۇ كونەمدۇ؟

— كونىدەردىم.

— ئۇنداقتا خادىملىرىمىزغا ئەھۋالنى ئۇچۇق ئېيتىپ، بۇ ئىشنى تېز ئارىدا بىر تەرەپ قىلىۋېتەيلى.

— مەنمۇ شۇنداق ئويلاۋاتىمەن.

— ئۇنداق بولسا، ھېكىم ھېلىمۇۋتىن باشقا بولۇم خادىملىرىنى چاقىر!

خادىملار مۇئاۋىن مودىرنىڭ ئالدىغا ژىغىلىشتى.

— سىلەرنى پەۋقۇلاددە ئالدىمغا چاقىرىشىمدا باشقا گەپ يوق، بۇ ژىغىنىمۇ ئەمەس، ئوز - ئارا پاراڭ، — دەپ سوزلىدى ئا. خالىقوۋ، — گەپ پەقەت ھېكىم ھېلىمۇۋ توغرىلىق بولىدۇ.

ئارىدا ھېكىم ھېلىمۇۋ بولمىغانلىقتىن، «ئۇنىڭغا نېمە بولدىكىنە» دېگەندەك ئولتۇرغانلار بىر - بىرىگە قاراشتى.

— ئۇنى بۇ يەرگە چاقىرمىدۇق، — سوزىنى داۋاملاشتۇردى، — مودىر، — سىلەر ئادەملەرنىڭ ئىچكى قايغۇسىنى بىزنىڭ ھېدايەت رەخمەتۇللا كەبى بىلمەيسىلەر. ئۇ ئوزىنىڭ ئىنچىكە تىلى بىلەن ھېلىمۇۋنى قايىل قىلىپ، تىل ئېيتىشىپ، سىرىنى بىلدى. ھەممىڭلارنىڭ كاللاڭلاردا «ھېكىم ھېلىمۇۋ نېمە ئۈچۈن ئويلەنمەيدۇ؟» دېگەن سوئال بار. بۇنىڭغا ھېچ قايسىڭلار توغرا جاۋاپ بېرەلمەيسىلەر. بۇ جاۋاپنى ھېدايەت رەخمەتۇللا ئوغلى تاپتى. يەنى مەسىلەن، ھېكىم ھېلىمۇۋنىڭ خەتنىسى قىلىنمىغان. — گەپنىڭ ئاخىرى نېمە بىلەن خۇلاسىلىنىدىغانلىقىنى دىققەت بىلەن بېرىلىپ تىڭشاۋاتقانلار بىردىنلا پىخىلدىشىپ كۈلۈشكە باشلىدى.

— ھەي، شەيتانغا ھاي بېرىڭلار! بۇ كۈلىدىغان ئىش ئەمەس. «قول سۇنسا يەڭ ئىچىدە، باش يېرىلسا بوك ئىچىدە» دېگەن گەپ بار. بۇنى سىرتقا داۋراڭ قىلماي، ئوز ئىچىمىزدە ئىشنى پۈتتۈرۈپ ئۇنىڭغا غەمخورلۇغىمىزنى قىلايلى.

— باشلىق توغرا دېدى، بۇ ئىشنى ئەتىدىن قالدۇرماي بىر تەرەپ قىلىۋېتەيلى، — دېدى كاتىپ ھېدايەت رەخمەتۇللا ئوغلى، — ئۇ كىچىكىدە ژىتىم ئوسكەچكە ھېچكىم بۇ تەرەپلىرىگە دىققەت قىلمىغان. مانا ئەندى بىلىپ تۇرۇپ سۈننەتنى ئادا قىلماسلىق بىزگە كۈنا بولىدۇ.

— ئۇستىنى چاقىرىمىزمۇ؟

— ياق، داۋراڭ قىلىپ نېمە قىلىمىز، — دېدى ھېدايەت رەخمەتۇللا ئوغلى، — بۇ ۋەزىپىنى ئوزەم ئادا قىلاي.

— ئەسۋاپلىرىڭ بارمىدى؟

— بوۋامدىن مىراس قالغان بىر ئۇستۇرا بىلەن كېرەكلىك نەرسىلەر بار ئىدى.

— ناھايىتى ياخشى، — دېدى باشلىق، — ئۇنداقتا ھېكىمغا ئېيت، ئەتە ئىشقا كەلمەي تەييارلىق قىلسۇن. بىز ھەممىمىز چۈش ۋاقتىدا ئويىگە بارىمىز.

* * *

شەھەر ئىچىدىكى مىكرورايوندىكى بىنالارنىڭ ئىككىنچى قەۋىتىدىكى بىر ئېغىزلىق ئويدە تۇرىدىغان ھېكىم ھېلىمۇۋ ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرۇپ تەييارلىقنى باشلىدى. ژىت سېلىپ، تاتلىق - تۈرۈملارنى، يۇمشاق نانلارنى تەل قىلىپ جوزا راسلىدى. توخۇ گوشى بىلەن پولۇ ئېتىپ دۈملەپ قويدى، سائەت ئون بىر چامىسىدا ھېدايەت رەخمەتۇللا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ بۇرنىغا مېزىلىك تاماقنىڭ پۇرىقى ئۇرۇلغاندا، — ھە، ئوزەڭمۇ ئۇستا ئاشپەزلەردىن قېلىشمايسەن، ھەممىنى تەييارلاپ قويۇپسەن، ئىككى تال تۇخۇممۇ پىشەرگەنسەن دېدى.

— ئاغزىمغا تىقىدىغانغىمۇ؟

— ئەلۋەتتە.

— مەن كىچىك بالا ئەمەسقۇ.

— كىچىك بالىنى ئالداش ئوڭاي. سەن ۋاقىراپ كەتسەڭ بولمايدۇ - دە!

— ئادەمنى قورقۇتمىسىڭىزچۇ، ئېچىپ كەتمەي يەنە.

ئىككىسى تەڭلا كۈلۈشتى.

ئاسىم خالىقوۋ باشلىق ئىدارە خادىملىرى يېتىپ كېلىشتى.

— سۈننەتنى ئادا قىلىپ بولۇپ ئاندىن تاماققا داخىل بولساق، دېيىشتى ئۇلار.

پولغا پالاسنىڭ ئۇستىگە ئورۇن سېلىندى. ھېكىم ھېلىمۇۋ يېشىنىپ كورپە ئۇستىگە سېلىنغان ئاق كىرلىكنىڭ ئوستىدە قىسىلغاندەك بولۇپ پۇتلىرىنى سوزۇپ ياتتى.

— سىز باشلىق بولغاندىن كېيىن ھېكىم ھېلىمۇۋنىڭ باش تەرىپىدە ئولتۇرۇپ كوزىنى توسىغاچ تەكبىر باشلاپ بېرىڭ، — دېدى ھېدايەت رەخمەتۇللا ئوغلى باشلىققا مۇراجىئەت قىلىپ، — قادىر، سەن كويدۈرۈلگەن پاختىنى تەييارلاپ تۇر، باتۇر سەن تۇخۇمنى تەييارلا، قالغانلار ھېكىمنىڭ پۇت - قوللىرىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇڭلار، تىپىرلاپ كەتسە ئۇستۇرا باشقا يېرىنى كېسىۋېتىشى مۇمكىن.

ھېدايەت رەخمەتۇللا ئىشقا كىرىشكەندە، باشلىق تەكبىر باشلاپ بەردى. ھەممە قوشۇلۇپ «ئاللاھۇ ئەكبەر!» دېگەندە ئويىنىڭ ئىچى جاراڭلاپ كەتتى. پەقەت باشقىلاردىن ياشراق كەلگەن باقى بىلەن ھاكىم شەيتان كۈلكىلىرىنى توختىتالمايتتى.

ھېدايەت رەخمەتۇللا ئوغلى باتۇرغا قاراپ ئىشارە بىلدۈرگەندە ئۇ شاكىلىدىن ئاجرالغان تۇخۇمنى ھېكىمنىڭ ئاغزىغا تىقتى.

ئىشنى تاماملاپ بولغان ھېدايەت رەخمەتۇللا ئوغلى قان چىققان يەرگە كويدۈرۈلگەن پاختىنى بېسىپ، ھېكىمنىڭ كونا قالپىقىنى ئۇستىگە يېپىپ قويدى.

ھېكىممۇ «ۋاي» دەپ ۋاقىراپ كەتمەكچى بولسىمۇ كوزىدىن ئىككى تامچە ياش چىقىپ كەتتى.

سەبداشلىرى ئاتىغان پۇللىرىنى ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپ «مۇبارەك بولسۇن!» دەپ ھېكىمنى تەبرىكلەشتى.

— قېنى قوللارنى ژۇيۇپ داستىخانغا كېلەيلى.

قۇرئان ئوقۇلۇپ تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن،

— باتۇر ساڭا دېگەنلىرىمنى خاپا بولماي ئاتقۇرساڭچۇ، — دېدى ھېكىم ھېلىمۇۋ.

باتۇر ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ئىككى پەتنۇسقا تەييارلاپ قويغان كويىنەك، پۇل، تاتلىق - تۈرۈملارنى بىر - بىردىن باشلىق بىلەن ھېدايەت رەخمەتۇللا ئوغلىنىڭ ئالدىغا قويۇپ قويدى. قالغانلارغا بىر - بىردىن ياغلىق تارقىتىپ بەردى.

دۇئادىن كېيىن ھېلىمۇۋ بىلەن خوشلىشىۋاتقان باشلىق، — قادىر ئىككى كۈن سېنىڭ قېشىڭدا بولۇپ قارايدۇ. يەڭگىل تۇرۇپ كېتەرسەن، — دېدى.

— ئەندى توي ئويناپمىز دېيىشتى باشقىلار.

— رەخمەت سىلەرگە بۇرادەرلەر، مېنىڭمۇ ئەندى يولۇم داغدام بولدى، — دەپ كوزىگە ياش ئالدى ھېكىم. بۇ ئۇنىڭ خوشاللىق يېشى ئىدى.

* * *

ئاپتوبۇس توختاپ داچىنىڭ ئۇدۇلىدا چۈشۈپ قالدۇق.

— مانا شۇنىڭدىن كېيىن ھېكىم ھېلىمۇۋ ساھىپجامال ئاتلىق بىر جۇۋاننى تاپقان، تويىمىزمۇ قىزىتىپ ئويناندۇق، — دېدى ئاغىنەم باقى داچىغا كىرىپ كېتىۋاتقىنىمىزدا، — شۇندىن كېيىن كوپ ژىللار ئوتتى. گەرچە ھېدايەت ئاكا ۋاپات بولۇپ كەتسىمۇ ھېكىم ئۇنىڭ ياخشىلىغىنى ئۇنتۇمىغان ئىكەن.

— ھەقىقەتەنمۇ بۇ كۈلىدىغان ئىش ئەمەس، ئۇنتۇلمايدىغان ياخشىلىق، سوۋاپلىق ئىش بولغان ئىكەن، — دېدىم مەن ئىللىق كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

لەتىپىلەر

ئەزمە پەرىشتە

يېشى ئەللىكتىن ئېشىپ قالغان بىر بويداق ئەپەندىمدىن سوراپتۇ:

— ئەپەندىم، ئادەم خوتۇن ئالمىسا نېمە بولىدۇ؟

— خوتۇن ئالمىغان ئەر كىشى پەرىشتە بولۇپ ئاسمانغا چىقىپ كېتىدۇ.

— مانا مەن تېخىچە ئاسمانغا چىقىپ كەتكىنىم يوققۇ؟ — دەپتۇ ھېلىقى كىشى.

— پەرىشتەلەرنىڭ ئىچىدىمۇ بەزى ئەزمىلەر چىقىپ قالىدۇ - دە، — دەپتۇ ئەپەندىم.

كالاچ كىتاپ

ئەپەندىم تويغا بېرىپ، كالىچىنى قويىنىغا تىقىپ تورگە چىققىلى تۇرغاندا، مەھەللىنىڭ ئىمامى:

— ئەپەندىم قويىنىڭىزدىكى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.

— كالاچ كىتاپ، — دەپتۇ ئەپەندىم.

— دۇنيادا «كالاچ كىتاپ» دېگەنمۇ بولامدۇ، ئۇنى كىم يازغان؟

— كالىچىنى تولا يوقاتقان بىر زات يازغان، تەقسىر.

بىر باغنىڭ مېۋىسى

ئەپەندىم بىر كىشىنىڭ ئويىدە قونۇپ، ساھىپخان خوتۇنىنىڭ ئىسمىنى سورىغانىكەن:

— جىننەتستىخان، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

— ئوغلىرىڭىزنىڭ ئىسمىلىرى نېمىكىن؟ — دەپ سوراپتۇ ئەپەندىم ئېرىدىن.

— شاپتۇل غوجام، — دەپتۇ ئېرى.

— بەللى! — دەپتۇ ئەپەندىم، — بىر باغنىڭ مېۋىسى ئىكەنسىلەر.

ئاتنىڭ ئۈستىدە

دايىم ئات مىنىپ، ئوزىنى كورسىتىپ ژۈرىدىغان بىر ئادەم ئاتتىن ژىقىلىپ كېتىۋېتىپ، ئەپەندىمنى گەپ بىلەن باپلىماقچى بولۇپ:

— ئەپەندىم ئېشەك نەدە؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئېشەك موشۇ تاپتا ئاتنىڭ ئۈستىدە، — دەپتۇ ئەپەندىم.

گور كولاش

زوردىن ھاكىم تاپشۇرۇق بەرمەكچى بولۇپ، سەلەي چاققاندىن سوراپتۇ: پادىشاغا قانداق خىزمەت كورسىتىش قولىڭدىن كېلىدۇ؟

— گور كولاش، — دەپتۇ سەلەي چاققان.

نېمىسىنى توكۈمەن

بىر كۈنى ھاكىم:

زادى سېنىڭ مېنىڭ ئابروييۇمنى توكۇشتىن باشقا ئىشىڭ يوقمۇ؟ — دەپتۇ سەلەيگە دېۋەيلەپ.

— يوق، — دەپتۇ سەلەي چاققان. ئۇنىڭ ئېيمەنمەي يوق دېگىنىگە كۈلكىسى كەلگەن ھاكىم تەنە قىلىپ:

— ئۇنداق بولسا توكۇۋەر، — دەپتۇ.

— توكۇلۇپ تۈگىگەن ئابرويلىرىڭىزنىڭ نېمىسىنى توكۈمەن، — دەپتۇ سەلەي چاققان.

سەمىمىي ئۇچرىشىش

ۋېنگرىيا ئەلچىسى ئۇيغۇرلار ھەققىدە قىزىقماقتا

يېقىندا ۋېنگرىيا جۇنھۇرىيىتىنىڭ قازاقستاندا تۇرۇشلۇق پەۋقۇلاددە ۋە تولۇق ھوقۇقلۇق ئەلچىسى يوزېف تورما جاناپلىرىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى رابىك ئىسمائىلوۋ بىلەن ئۇچرىشىپ، بىر يېرىم سائات سوھبەتلەشتى. يوزېف تورما كەسپىي دىپلومات ۋە شۇنداقلا تارىخچى، ئېتنوگراف، تۇركشۇناس ئالىمدۇر.

— قازاقستاندا ۋېنگرىيا ئەلچىخانىسى ئېچىلىشى قارار قىلىنغاندا ئوزەم مۇستەقىللىق ئالغان بۇجۇمھۇرىيەتتە ئىشلەش خايشىنى بىلدۇرگەن ئېدىم. بۇ يەرگە كېلىپ قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ بىلەن بولغان دەسلەپكى ئۇچرىشىشتا مەن باشقا مەسىلىلەر بىلەن بىر قاتاردا پرېزىدېنتقا ئۇيغۇرلار تۇغرىلىق قانداق پىكىردە ئېكەنلىگىنى سورىغىنىمدا، ئۇ كىشى ئۇيغۇرلار ھەققىدە ناھايىتى ياخشى ئىنكاس قىلىپ، بۇ قېدىمىي خەلىقنىڭ ئايرىم ۋەكىللىرى بىلەن شەخسەن تونۇش ئېكەنلىگىنى ئىزھار قىلدى، — دەيدۇ يوزېف تورما جاناپلىرى.

يوزېف تورما ئوتكەن ژىلى ش ئۇ ئا ر غا ئائىلىسى بىلەن بېرىپ قەشقەرغىچە زىيارەت قىلىپ قايتىپتۇ. ئۇ قېدىمىي ئۇيغۇر دىيارىدىن ناھايىتى چوڭ تەسىراتلارنى ئالغانلىغىنى تەكىتلەپ، قەشقەردە يېگەن لەڭمەننىڭ تەمى ھېلىمۇ ئاغزىمدىن كەتمىدى، — دەيدۇ.

يوزېف تورما رابىك ئىسمائىلوۋ بىلەن بولغان سوھبەتتە ۋېنگرلار نى (ھۇنگارلارنى، يەنى ھۇنلارنى) ئۇيغۇرلار بىلەن قېدىمدىن ناھايىتى نۇرغۇن تارىخىي تومۇرلار بىرلەشتۇرۇپ تۇرىدىغانلىغىنى ئالاھىدە تەكىتلىگەن. بىيىل ھۇنلارنىڭ ياۋروپىغا بارغانلىغىنىڭ 1100 ژىللىغى نىشانلىدىغانلىغىنى، بۇ مۇناسىۋەت بىلەن 21 — مارتتىن ئالمۇتىدا ۋېنگرىيا كىنولىرى فېستىۋالى ۋە ۋېنگر رەسساملىرىنىڭ رەسىملەر كورگەزمىسى ئېچىلىدۇ. ئۇ بۇ چارە — تەدبىرلەرگە ئۇيغۇر قېرىنداشلارنىڭمۇ ئىشتىراك قىلىشىنى ئۇمۇت قىلىدىغانلىغىنى بىلدۇردى. ھۇنلارنىڭ ياۋروپىغا كەلگەنلىگىنىڭ 1100 ژىللىق يۇبىلېيىنىڭ ئاساسىي چارە — تەدبىرلىرى ئاۋغۇست ئېيىدا ۋېنگر ىيادە ئوتىدۇ. ئەينە شۇ چوڭ ئەھمىيەتلىك مەرا — سىمغا يوزېف تورما ئۇيغۇر ئەر — ئايال ئۇسسۇلچىلىرىنى تەكلىپ قىلدى. مەزكۇر يۇبىلېيغا بېغىشلىنىپ ۋېنگر تىلىدا «ئۇيغۇر چوچەكلىرى» كىتاۋى نەشىر قىلىنىدۇ. ئۇ ئەينە شۇ كىتاپنى زېنەتلەش، ئۇنىڭ رەسىملىرىنى سىزىشقا ئۇيغۇر رەسساملىرىنىڭ ياردەم قىلىشىنى ئىلتىماس قىلدى.

ر. ئىسمائىلوۋ ئوز نوۋىتىدە قازاقستاندا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ھازىرقى ھاياتى، مەدەنىيىتى، ئەدەبىيات — سەنئىتى توغرىلىق قىسقىچە سوزلەپ بەردى. ئۇ ئەلچىگە ئاتاقلىق ئۇيغۇر تارىخچىسى تۇرغۇن ئالماسنىڭ «ھۇنلار»، «ئۇيغۇرلار» دېگەن ئەسەرلىرى ۋە تارىخىمىزغا ئائىت باشقا كوپلىگەن كىتاپلار توغرىلىق سوزلەپ بەردى. يوزېف تورما بۇ ئەسەرلەر، بولۇپمۇ ت. ئالماسنىڭ ئەسەرلىرىگە بەك قىزىقىش بىلدۇرگەن. ئېتنوگراف سۇپىتىدە ئۇ يېقىندا نەشىر قىلىنغان ئىسلامجان قاسىموۋنىڭ «ئۇيغۇر كىيىملىرى» كىتاۋىنى تېپىپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى.

ئوز ئارا بىر — بىرىنى چۇشىنىش ۋە سەمىمىي شارائىتتا ئوتكەن سوھبەتتە ۋېنگرىيا ئەلچىسى ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى بىلەن بۇنىڭدىن كېيىن ئالاقىنى تېخىمۇ رىۋاجلاندۇرۇش خاھىشىنى ئىزھار قىلدى.

يا. سابىتىي،
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

«تەبەسسۇم» تەۋەللۇدى نىشانلاندى

يېقىندا جۇمھۇرىيەت سارىيىدا ئۇيغۇر تېاترى، قازاقستان تېلى — رادىو كورپوراتسىيەسىنىڭ «ئالىتاغ» ئۇيغۇرچە كورسىتىشلەر پروگراممىسى، جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ ھەمكارلىغىدا «تەبەسسۇم» ھەزىل — كۇلكە كېچىنىڭ ئون ژىللىق تەۋەللۇدى مۇناسىۋىتى بىلەن تېلېمارافون ئوتكۇزۇلدى.

بۇ كونتسېرتقا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىدىن خىتاي خەلىق جۇمھۇرىيىتىنىڭ بېرىنچى دەرىجىلىك ئارتىستى پاشا ئىشان، مۇقامچىلار ئانسامبىلىنىڭ سولىستى ئەخمەتجان ئەختەم، ئۇسۇلچى مېھرىگۇل، ئوزبەكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خەلىق ئارتىستى مەنسۇر تاشمەتوۋ، ئوزبەكىستانلىق خەلىق قىزىقچىسى ئابىتجان ئەسەموۋ، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خىزمەت كورسەتكەن ئارتىستىكىسى روزا رىمبايېۋالار تەكلىپ قىلىنغان ئېدى. شۇنداقلا كونسېرتتا «ئارزۇ» ئانسامبىلى، قازاقستاننىڭ خىزمەت كورسەتكەن ئارتىستى ر. ساتتاروۋا، ر. مەخپىروۋا، م. ھېزىموۋ ۋە س. ئىسكەندەروۋلار مىنىاتورلارنى بابىغا يەتكۇزۇپ ئورۇنلاپ مەزكۇر كەچنى ھەقىقىي تەبەسسۇمغا ئايلاندۇردى.

شۇكۇن تىجارەتچىلەردىن ماگىلان شەرىپوۋ ئىككى مىڭ ئا ق ش دوللىرىنى تاپشۇردى. ئۇيغۇر ناھىيەلىك يولۇۋچىلارنى توشۇش كارخانىسىنىڭ باشلىغى ئى. ئاخمۇللايېۋ، چېلەك ناھىيەلىك ھاكىمىنىڭ ئورۇنباسارى ت. جامالوۋ، يارگەنت شەھەرلىك مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ر. توختاخۇنوۋالار تەبرىك سوزگە چىقىپ، ئۇيغۇر ناھىيەسىدىن 300 مىڭ تەڭگە، 250 مىڭ خىش 60 كۇبومېتر ياغاچ، چېلەك ناھىيەسىدىن 100 مىڭ تەڭگە، يارگەنت ناھىيەسىدىن بولسا 500 مىڭ تەڭگە ئەۋەتىدىغانلىغى توغرىلىق خەۋەر قىلدى. ئالمۇتا شەھەرلىك يولۇۋچىلارنى توشۇش كارخانىسى باشلىغىنىڭ ئورۇنباسارى ش. ماخامېتوۋ ئۇيغۇر تېاترى ئۇچۇن مەخسۇس ئاۋتوبۇس بولۇشكە ۋەدە قىلدى. مارافون ئوتكۇزۇلىۋاتقان پەيتتە ئۇيغۇر تېاترى فوندىغا تاماشىبىنلاردىن نەق 190 مىڭ تەڭگە كېلىپ چۇشتى.

گ. ئەخمەتوۋا
قازاق دولەت ئۇنىۋېرسىتىتىنىڭ ستۇدېنتى

سۇرەتلەردە: 1. ئارتىستلار ر. ساتتاروۋا ۋە س. ئىسكەندەروۋ. 2. ئۇسۇلچى مېھرىگۇل. 3. ناخشىچى ئەخمەتجان ئەختەم.
ئاۋتورنىڭ چۇشەرگەن سۇرەتلىرى.

خاتىرە

دۇنيادا ئەڭ مېھرىۋان كويۇمچان ۋە ئويىمىزنىڭ تۇرىگى بولغان دادىمىز مەمىتىمىن مەھمۇت ئوغلى ئىلاخۇنوۋنىڭ ۋاپات بولۇشى بىز بالىلىرى ئۇچۇن ئېغىر جۇدالىق بولدى. چۇنكى مەرھۇم دادىمىز جاپا مۇشەققەت بىلەن ئىشلەپ بىز 5 پەرزەنتىنى تەربىيەلەپ قاتارغا قوشقان دادىمىز ھەربىي كىيىمىنى كىيىپ شەرقىي تۇركىستان مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋىغا قاتناشقان بولسىمۇ ئاخىرقى ھېساپتا ھەقىقىي ئازاتلىق، مۇستەقىللىققا ئىرىشەلمىگەنلىگىمىز دادامنى كوپ ئېچىندۇ. راتتى. كېيىنكى چاغلاردا يۇرتىمىزنى كەلگىندىلەر بېسىپ كەتتى. باشقىلار قاتارى مەرھۇم ئاتىمىزمۇ يۇرتنى تەرىك ئېتىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. ئۇنىڭ تېشى پۇتۇن بولسىمۇ ئىچى تۇتۇن ئېدى. شۇڭا ئالەمدىن ئەتىگەنىرەك كەتتى. بىزبالىلىرىنىڭ ھالاۋىتىنى كورەلمىگەنلىگى بەك ئېچىنىشلىقتۇر.

بىز دادىمىزنىڭ ۋاپاتىغا قاتتىق قايغۇرۇمىز ۋە يەنەبەلكىم تەغدىر شۇنداقتۇردەپ ئوزىمىزگە تەساللا بېرىمىز. ئەندىلىكتە بولسا بىزگە ھەم ئاناھەم ئاتا ئورنىدىكى مېھرىۋان ئانىمىزغا قولدىن كەلگەن ھەممە ياخشىلىقلىرىمىزنى ئايىماي قىلىپ، ئاتىمىزنىڭ روھىنى خۇش قىلىۋاتىمىز.

دادىمىزنىڭ ۋەتەن، يۇرت ئالدىدىكى ھورمىتى ئىبرەتلىك ئىشلىرى بىزگە چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. ئۇنىڭ روھى خۇش بولىدىغان ھەممەئىشلارنى قىلىش، بىزنىڭ بۇرچىمىز دەپ بىلىمىز. بىزدىن رازى بولۇڭ ئەزىز ئاتا ياتقان يېرىڭىز جەننەت بولسۇن، ئامىن!

بالىلىرى: ئابدىھەلىم — گۇلبانەم، بەختىيار — زۇھرە، ھايات — لىيۇدمىلا، دىلشات — ئىرادە، ھاجى ئەكبەر ئارزىگۇل، شاۋكەت، سەنەۋەر، 13 نەۋرە ۋە بىر چەۋرىسى.

ئالمۇتا شەھىرى تۇركسىب مەھەللىسىنىڭ يۇرت — جامائىتى ژىگىت بېشى ئابدۇقېيىم كېبىرگەسىڭلىسى، ئابدىرىشىت باراتوۋقا رەپىقىسى
ھۇرنىسامنىڭ
مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۇرىمىز.

باش مۇھەررىري. ئازاماتوۋ

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى
50 بېنا، 8 — قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى — قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەتبۇئات ۋە ئاممىۋىي ئەخبارات ئىشلىرى بويىچە مىللىي ئاگېنتلىغى.

تراژى 5692

تېلىفونلار: قوبۇلخانا — 59 — 84 — 33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01 — 92 — 33، مەسئۇل كاتىپ — 27 — 86 — 33، ئىجتىمائىي — سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇمىلىرى — 81 — 86 — 33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى — 06 — 86 — 33، ئىختىسات بولۇمى — 50 — 86 — 33.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 62359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательство «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык, 7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقىەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقىەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىاللار قايتۇرىلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.